Nr 182

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till skolstyrelselag m. m.; given Stockholms slott den 7 juni 1956.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att

dels antaga härvid fogade förslag till

1) skolstyrelselag; samt

2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall;

dels ock i övrigt bifalla de förslag rörande en reform av skolväsendets lokala och regionala ledning, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ivar Persson

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av 1951 års skolstyrelseutrednings betänkande framlägges förslag till ny skolstyrelselag, förslag om viss omorganisation av skolväsendets lokala fackliga ledning samt förslag om regionala skolmyndigheter.

Enligt lagförslaget skall det i princip endast finnas en skolstyrelse i varje kommun, vilken skall vara styrelse för såväl det allmänna som det yrkesutbildande skolväsendet i kommunen. Med Kungl. Maj:ts medgivande skall dock särskild styrelse för viss skolform kunna tillsättas. Ehuru det förutsättes, att erforderlig samverkan mellan kommuner på skolans område i regel kommer att ske på frivillig grund, har lagförslaget ansetts böra innehålla bestämmelser, som gör det möjligt för de föreslagna nya regionala skolmyndigheterna att ålägga kommuner dylik samverkan.

I fråga om skolstyrelsens organisation föreslås regler, som närmast ansluter sig till nuvarande bestämmelser om folkskolestyrelse. Vid reglernas utformning har en anpassning till kommunallagens bestämmelser eftersträvats.

Betydande ändringar föreslås i skolledarorganisationen. Syftet är dels att även på det fackliga planet ernå en enhetlig ledning, dels att förstärka skolledningen vid det obligatoriska skolväsendet.

För den regionala ledningen av skolväsendet föreslås en helt ny organisation, betingad främst av behovet av planerande och samordnande regionala skolmyndigheter. Domkapitlens befattning med skolärenden skall upphöra. I alla län skall inrättas särskilda statliga skolmyndigheter, länsskolnämnder, sammansatta av fem lekmän, varav en med juridisk utbildning, samt två pedagogiskt utbildade fackmän. Till länsskolnämnderna, för vilkas verksamhet skall upprättas särskilda kanslier, skall skolinspektörerna, övergångsvis de nuvarande folkskolinspektörerna, knytas. Fyra nya inspektörstjänster föreslås inrättade. Länsskolnämndernas verksamhet skall omfatta det allmänna skolväsendet, de kommunala yrkesskolorna och de centrala verkstadsskolorna.

Länsskolnämnds uppgifter skall beträffande skolväsendet i Stockholm fullgöras av skolöverstyrelsen och, i vad gäller yrkesskolväsendet, överstyrelsen för yrkesutbildning.

Den nya skolstyrelselagen föreslås träda i kraft i full utsträckning den 1 juli 1958, då jämväl den nya regionala organisationen avses skola träda i verksamhet.

Förslag

till

Skolstyrelselag

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

Varje kommun skall, efter vad i denna lag och särskilda författningar närmare bestämmes, sörja för undervisning av skolpliktiga barn (obligatorisk undervisning) och i övrigt vårda skolväsendet i kommunen, såvitt icke handhavandet därav tillkommer annan.

2 §.

1 mom. Erfordras samverkan mellan två eller flera kommuner för att i kommunerna eller någon av dem åstadkomma en ändamålsenlig organisation av skolväsendet eller till detta hörande verksamhet, åligger det kommun att deltaga i sådan samverkan, såvitt ej därav följer påtagligt men för skolväsendet i kommunen.

Om dylik samverkan och om fördelning av kostnader i anledning av gemenskapen böra kommunerna träffa erforderliga överenskommelser. Kan enighet icke uppnås, äger länsskolnämnden efter överläggning med kommunerna besluta i saken. I fråga om kostnadsfördelningen skall länsskolnämnden därvid iakttaga de allmänna anvisningar Konungen utfärdar.

2 mom. Då särskilda skäl därtill äro, må länsskolnämnden förordna, att samverkan enligt 1 mom., i den omfattning nämnden bestämmer, skall äga rum i kommunalförbundets form.

Kan enighet icke uppnås angående förbundsordningen, skall länsstyrelsen efter samråd med länsskolnämnden besluta därom. Ej må utan länsskolnämndens medgivande förbundsordningen ändras, förbundet upplösas eller medlem utträda ur förbundet. I övrigt gäller angående förbund som nu sagts vad därom stadgas i lagen om kommunalförbund.

3 mom. Kan samverkan på skolväsendets område komma att beröra kommuner inom två eller flera län, må Konungen bestämma, att länsskolnämnden i ett av länen eller skolöverstyrelsen eller överstyrelsen för yrkesutbildning skall taga den befattning med därav föranledda frågor, som enligt denna lag ankommer på länsskolnämnd.

3 §.

För skolväsendet i varje kommun skall finnas en organisationsplan, upprättad och fastställd enligt de bestämmelser Konungen meddelar.

Om skolstyrelsen och dess uppgifter

4 §.

I varje kommun skall finnas en skolstyrelse.

5 §.

1 mom. Skolstyrelsen skall vara styrelse för det obligatoriska skolväsendet i kommunen och därtill knuten verksamhet.

Finnes i kommunen högre kommunal skola, lokal kommunal yrkesskola, allmänt läroverk, statligt eller kommunalt allmänt gymnasium eller kommunalt handelsgymnasium, skall skolstyrelsen vara styrelse även för sådan läroanstalt.

2 mom. På framställning av kommunens fullmäktige må Konungen besluta, att skolstyrelsen skall vara styrelse jämväl för annan läroanstalt än i 1 mom. sägs.

6 §.

På framställning av kommunens fullmäktige må Konungen besluta, att för läroanstalt, som i 5 § 1 mom. andra stycket sägs, skall finnas särskild styrelse.

Beträffande sådan styrelse skola gälla de bestämmelser, som fastställas av Konungen eller den myndighet Konungen förordnar.

7 §.

Skolstyrelsen skall beakta den allmänna utvecklingen på skolväsendets område, med uppmärksamhet följa skolväsendets tillstånd inom kommunen samt hos kommunens fullmäktige, dess styrelse och övriga nämnder ävensom hos andra myndigheter göra de framställningar, vilka finnas påkallade för att ungdomen i kommunen skall kunna erhålla tillfredsställande teoretisk och praktisk utbildning.

Skolstyrelsen har vidare:

a) att, i den mån sådant ej tillkommer annan, ombesörja de angelägenheter avseende skolväsendet i kommunen, vilka äro att hänföra till förvaltning och verkställighet;

b) att, om flera skolor eller skolformer stå under styrelsens förvaltning, sörja för samordning av och enhetlighet i deras verksamhet;

c) att tillse, att undervisningen vid skolorna fortgår enligt gällande föreskrifter;

d) att främja pedagogisk försöksverksamhet och lärarnas vidareutbildning; samt

e) att verka för samarbete mellan hem och skola.

Skolstyrelsen har ock att taga befattning med de ärenden, vilkas handläggning enligt särskilda författningar ankommer på styrelsen.

8 §.

Skolstyrelsen äger att från kommunens styrelse och övriga nämnder samt dess beredningar och befattningshavare infordra de yttranden och upplysningar, som erfordras för fullgörande av styrelsens uppgifter.

Skolstyrelsen bör samarbeta med myndigheter, institutioner, föreningar och andra, vilkas verksamhet berör styrelsens.

Om skolchef m. m.

9 §.

1 mom. I varje kommun skall finnas en skolchef.

Då skolväsendet i kommunen omfattar mindre än sju läraravdelningar eller eljest särskilda skäl därtill äro, må dock Konungen på framställning av kommunens fullmäktige besluta, att skolchef ej skall finnas i kommunen.

2 mom. Skolchef åligger:

a) att enligt för honom fastställd instruktion biträda skolstyrelsen i dess verksamhet och närmast under styrelsen vara ledare av skolväsendet i kommunen;

b) att, i den mån sådant enligt 12 § uppdrages åt honom, fatta beslut å styrelsens vägnar; samt

c) att taga befattning med de ärenden och i övrigt fullgöra de uppgifter, vilka enligt särskilda författningar ankomma på honom.

3 mom. Om olika slag av skolchefer och andra skolledare samt om fastställande av instruktioner för dem förordnar Konungen.

Om skolstyrelsens organisation

10 §.

Ledamöter och suppleanter i skolstyrelsen väljas av kommunens fullmäktige till det antal, som fullmäktige finna lämpligt med hänsyn till kommunens folkmängd och struktur samt till antalet och arten av de skolor, som lyda under styrelsen. Antalet ledamöter må dock ej vara under sju eller över tjuguen.

Valet skall vara proportionellt, därest det begäres av minst så många väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt stadgat.

Sker ej val av suppleanter proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning, i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.

11 §.

I avseende å valbarhet till ledamot eller suppleant i skolstyrelse, verkan av valbarhetens upphörande och rätt till avsägelse skall vad i 7 § kommunallagen är stadgat om fullmäktig äga motsvarande tillämpning; dock må utom personer, som avses i andra stycket av nämnda paragraf, ej heller skolchefen i kommunen utses till ledamot eller suppleant i styrelsen.

I fråga om mandattid och avgång, val av ordförande och vice ordförande, ställe och tid för sammanträde, suppleants tjänstgöring och rätt att närvara vid sammanträde, beslutförhet och jäv, förfarandet vid fattande av beslut, protokoll och reservation, tillkännagivande varest och på vilka tider till styrelsen ställda framställningar mottagas, skriftväxling, vård och förtecknande av handlingar hörande till styrelsens arkiv, utseende av kassaförvaltare samt ledamots ansvar och skadeståndsskyldighet skall vad i 33—42 §§ kommunallagen är stadgat rörande kommunens styrelse äga motsvarande tillämpning; dock att underrättelse om val av ordförande och vice ordförande skall insändas jämväl till länsskolnämnden.

12 §.

1 mom. Om kommunens fullmäktige så besluta, äger skolstyrelsen uppdraga åt särskild inom styrelsen bildad avdelning eller åt skolchefen, annan skolledare eller särskild i kommunens tjänst anställd befattningshavare att å styrelsens vägnar fatta beslut i vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall angivas i fullmäktiges beslut. Framställning eller yttrande till fullmäktige må dock icke beslutas annorledes än av styrelsen samfällt.

Beslut, vilket fattats på grund av uppdrag, som avses i första stycket, skall anmälas vid styrelsens nästa sammanträde.

2 mom. Avdelning, som avses i 1 mom., skall bestå av minst fyra ledamöter. Ej må avdelning handlägga ärende, såvida icke flera än hälften av ledamöterna äro tillstädes. För giltighet av beslut fordras, att minst tre av ledamöterna äro ense om detsamma.

13 §.

Vid sammanträde med skolstyrelsen eller inom densamma bildad avdelning skall skolchefen närvara samt äga rätt att deltaga i överläggningarna men ej i besluten och att få sin särskilda mening antecknad till protokollet.

Angående rätt för andra skolledare samt för lärarrepresentanter och skolläkare att på motsvarande sätt deltaga vid sammanträde, som i första stycket sägs, förordnar Konungen.

14 §.

Skolstyrelsen äger för vård och förtecknande överlämna styrelsens protokoll och övriga till dess arkiv hörande handlingar till kommunens styrelse, i den mån handlingarna icke erfordras för det löpande arbetet.

15 §.

Vad i 10—14 §§ stadgas äger icke avseende å skolstyrelsen i Stockholms stad. I fråga om nämnda skolstyrelses organisation skola i stället gälla de särskilda bestämmelser, som fastställas av Konungen.

Om skolråd, yrkesråd m. m.

16 §.

Där skolstyrelsen med hänsyn till kommunens ytvidd eller antalet skolor så prövar lämpligt, äger styrelsen att för viss skola eller grupp av skolor eller eljest för visst område inom kommunen utse ett särskilt rådgivande organ, skolråd, med uppgift att biträda styrelsen i frågor rörande samarbetet mellan hem och skola samt därtill anknytande spörsmål.

I skolråd böra skolledare, lärare och elevernas föräldrar vara företrädda.

17 §.

Ansvarar skolstyrelsen för förberedande yrkesutbildning eller annan yrkesundervisning, skall styrelsen utse ett eller flera rådgivande organ, yrkesråd, med uppgift att biträda styrelsen i frågor rörande dylik undervisning.

Yrkesråd skall bestå av minst tre ledamöter. Dessa skola äga god kännedom om ortens arbetsliv i allmänhet och om det yrke eller de yrken, som rådets verksamhet avser. Minst två av ledamöterna skola företräda företagare och anställda.

18 §.

Fråga om befrielse från eller nedsättning av terminsavgift vid skola, som hör till skolstyrelsens förvaltningsområde, prövas i den ordning Konungen bestämmer.

Särskilda bestämmelser

19 §.

Om besvär över skolstyrelses beslut i sådana mål och ärenden, vilka styrelsen har att handlägga på grund av föreskrifter i särskilda författningar, gäller vad i dessa författningar för varje fall finnes stadgat.

I övrigt gäller vad om besvär över beslut av kommunal nämnd är stadgat i kommunallagen eller, såvitt avser Stockholm, lagen om kommunalstyrelse i Stockholm.

20 §.

Närmare föreskrifter angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Övergångsbestämmelser

21 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1958, i den mån ej annat följer av vad i 22 och 23 §§ stadgas.

Genom den nya lagen upphävas

lagen den 15 maj 1903 (nr 58) angående folkskoleväsendet i Stockholm,

lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner samt

instruktionen den 31 januari 1941 för Stockholms folkskoledirektion.

Där i lag eller eljest förekommer hänvisning till stadgande, som ersatts genom bestämmelse i denna lag, skall den bestämmelsen i stället tillämpas.

22 §.

Beträffande kommun som ingår i eller omfattar skoldistrikt, å vars folk- och fortsättningsskoleväsende bestämmelserna i lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse i dess före den 1 januari 1955 gällande lydelse alltjämt äga tillämpning, träder den nya lagen i kraft den dag Konungen bestämmer.

Närmare föreskrifter med avseende å lagens ikraftträdande beträffande dylik kommun meddelas av Konungen.

23 §.

I annan kommun än i 22 § sägs skall val av ledamöter och suppleanter i skolstyrelse, som avses i denna lag, första gången äga rum före utgången av december 1957. Valet skall avse tiden intill utgången av året näst efter det, då allmänna val av kommunens fullmäktige första gången efter lagens ikraftträdande ägt rum.

Sålunda utsedda ledamöter och suppleanter i skolstyrelse träda genast i utövning av sina befattningar med befogenhet att handlägga ärenden om åtgärder, som erfordras i anledning av den nya lagens ikraftträdande, samt att i övrigt fullgöra de uppdrag med avseende å planeringen av skolväsendet i kommunen, som av kommunens fullmäktige överlämnas till styrelsen.

24 §.

De ytterligare föreskrifter, som må vara erforderliga i samband med införandet av den nya lagen, meddelas av Konungen.

Förslag

till

Lag

angående fortsatt giltighet av lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall

Härigenom förordnas, att lagen den 6 juni 1952 om särskild skolstyrelse i vissa fall, vilken enligt lag den 4 mars 1955 (nr 70) gäller till och med den 30 juni 1957, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1958; och skall före utgången av juni 1957 förrättas val av ledamöter och suppleanter i särskild skolstyrelse för tiden den 1 juli 1957—den 30 juni 1958.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 7 juni 1956.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM, LINDSTRÖM, LINDHOLM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, fråga om *en reform av skolväsendets lokala och regionala ledning* samt anför därvid följande.

I. Inledning

I de vid 1950 års riksdag fastställda riktlinjerna för det svenska skolväsendets utveckling utelämnades spörsmålen om skolledningens organisation och om lärartillsättningen. Vissa av dessa frågor berördes visserligen i en särskild proposition till samma riksdag (nr 133). Enligt departementschefens mening borde emellertid frågorna rörande regionala skolmyndigheter, skolans lokala ledning samt lärartillsättningen icke då bli föremål för riksdagens beslut utan ytterligare utredas av särskilda sakkunniga enligt de allmänna riktlinjer, som angavs i propositionen. Riksdagen fann det heller icke möjligt att i nämnda avseenden göra några bindande uttalanden (SärskU nr 3; Rskr nr 403).

Det ytterligare utredningsarbete som sålunda förutsattes har nu utförts av särskilda, jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndiganden den 29 juni och den 28 september 1951 tillkallade sakkunniga. Dessa har varit framlidne ledamoten av riksdagens andra kammare, sekreteraren Adolf Wallentheim, f. d. folkskolinspektören i Malmö skoldistrikt, disponenten Hilding Flinck, ledamoten av riksdagens andra kammare, medicine licentiaten Bertil von Friesen, rektorn vid Nacka realskola Arthur Klum, folkskolinspektören i Västmanlands läns inspektionsområde Sven Zetterlund, folkskolläraren Gustaf Bodestam, ledamoten av riksdagens andra kammare, parkförmannen Carl-Erik Johansson, skolstyrelsens ordförande i Önnestads skoldistrikt, f. d. ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren Harald Johnsson samt utnämnde rektorn vid högre allmänna läroverket för gossar å Norrmalm i Stockholm Torsten Sävborg. Wallentheim utsågs att leda de sakkunnigas arbete. Sedan han den 22 augusti 1953 avlidit, uppdrogs åt

ledamoten av riksdagens första kammare, kommunaldirektören Emil Näsström att vara de sakkunnigas ordförande. De sakkunniga, som antog benämningen *1951 års skolstyrelseutredning*, har biträtts av ett antal experter.

Utredningen har den 24 januari 1952 avgivit *förslag till provisorisk lag om gemensam skolstyrelse i vissa fall* (stencilerat). På grundval härav förelades 1952 års riksdag proposition (nr 224) med förslag till lag om särskild skolstyrelse i vissa fall. Propositionen antogs av riksdagen (KU 26; Rskr 407). Den 1 augusti 1952 har utredningen avgivit *förslag till tillämpningsföreskrifter till lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall.* Den 10 december 1953 har utredningen överlämnat en stencilerad promemoria med *förslag angående tillsättning av lärare i kunskapsämnen i försöksskolorna m. m.* samt den 3 november 1954 en likaledes stencilerad promemoria med *förslag till vissa åtgärder rörande den pedagogiska ledningen i försöksdistrikten m. m.* Båda promemoriorna lades till grund för förslag till riksdagen (prop. 1954: 137, SU 141, prop. 1955: 120, SU 122).

I oktober 1955 har utredningen avgivit sitt slutbetänkande, »*Skolväsendets lokala och regionala ledning samt lärartillsättningen*» (SOU 1955: 31). Över detta betänkande — eller delar därav — har utlåtanden avgivits av skolöverstyrelsen (som hört ett antal kollegier vid allmänna läroverk och högre kommunala skolor), statens folkskolinspektörer och nomadskolinspektören, överstyrelsen för yrkesutbildning, statskontoret, riksräkenskapsverket, arbetsmarknadsstyrelsen, statens lönenämnd, samtliga domkapitel, samtliga länsstyrelser (som hört landstingens förvaltningsutskott, försöksdistrikten samt fullmäktige i ett antal kommuner), överståthållarämbetet (som hört stadsfullmäktige i Stockholm), besvärssakkunniga, allmänna statsbidragsutredningen, kommunalförbundskommittén, församlingsstyrelsekommittén samt sakkunniga för översyn av kommunallagstiftningen för Stockholm.

Yttranden över betänkandet har vidare avgivits av Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Skolstyrelseförbundens rikskommitté, Statens folkskolinspektörers förbund, Städernas folkskolinspektörsförbund, Sveriges överlärarförbund, Sveriges folkskollärarförbund, Sveriges folkskollärarinneförbund, Sveriges småskollärarinneförbund, Läroverkslärarnas riksförbund, Rektorernas riksförening, Svenska fackläraförbundet, Svenska yrkesskolföreningen, Sveriges skolkamerala förening, Landsorganisationen i Sverige, Svenska arbetsgivareföreningen samt Sveriges hantverks- och småindustriorganisation. Sveriges juristförbund har i en särskild skrift berört vissa av de i skolstyrelseutredningens betänkande avhandlade frågorna.

Det åt skolstyrelseutredningen givna uppdraget föranleddes, som jag tidigare nämnt, av den år 1950 beslutade skolreformen, vars väsentligaste

innehåll är upprättandet av en 9-årig enhetsskola. Utredningens förslag skulle i första hand avse denna skola. Av utredningens direktiv liksom av rubriken på dess nu framlagda betänkande framgår, att det i utredningens uppdrag ingått att avgiva förslag rörande tre olika huvudområden, nämligen skolväsendets lokala ledning, dess regionala ledning samt lärartillsättningen. Utredningen har framhållit, att de härtill knutna spörsmålen tillsammans bildat ett komplex med förgreningar åt praktiskt taget alla delar av skolorganisationen. Det är uppenbart, att utredningsuppdraget varit omfattande. De framlagda förslagen är också av tämligen genomgripande natur. Utredningen har således icke ansett det lämpligt att framlägga förslag av så begränsad räckvidd, att de skulle gälla enbart en framtida enhetsskola och övergångsvis sådana kommuner, där försöksverksamhet med enhetsskola bedrives, utan förordat, att samtliga av utredningen utarbetade organisationsförslag skall träda i kraft den 1 juli 1957 med giltighet i princip för samtliga kommuner och för flertalet nuvarande skolformer.

Den omfattning utredningen ansett sig böra ge sina förslag har jag funnit vara helt riktig. Jag delar också utredningens uppfattning, att förslagens förverkligande skulle innebära viktiga steg i riktning mot en skolorganisation av enhetsskoltyp och skapa avsevärt förbättrade förutsättningar för en rationell utbyggnad av såväl det teoretiska som det praktiska skolväsendet.

Remissyttrandena ger allmänt uttryck åt den uppfattningen, att det för det pågående reformarbetet på skolans område är nödvändigt med nya former för skolans lokala och regionala ledning. Även om delade meningar framkommit rörande utredningens förslag i sådana frågor, som redan i den allmänna debatten visat sig vara i viss mån kontroversiella, anser jag förslagen, i vad de avser skolväsendets lokala och regionala ledning, vara väl ägnade att nu läggas till grund för en reform.

De med tillsättningen av lärare och skolledare förbundna spörsmålen har skolstyrelseutredningen på ett uttömmande sätt redovisat. Utredningen, som varit allsidigt sammansatt, har också lagt fram ett enhälligt förslag om tillsättningsförfarandet. Detta har emellertid blivit föremål för mycket skiljaktiga meningar vid remissbehandlingen och kritiserats från såväl allmänna som rent tekniska synpunkter. Då det får anses vara angeläget, att ställning inte tages till reglerna för lärartillsättningen, förrän full klarhet skapats om möjligheterna att praktiskt tillämpa dem i detalj, har jag funnit det nödvändigt, att skolstyrelseutredningens förslag i denna del ytterligare överväges och genomarbetas, innan statsmakterna fattar ståndpunkt i frågan. Detta torde böra ske vid 1957 års riksdag.

Beträffande de frågor, till vilka riksdagen enligt min mening i år bör taga ställning, vill jag i detta sammanhang anföra följande.

I direktiven för skolstyrelseutredningen framhölls, att spörsmålen om skolstyrelse i försöksdistrikten borde underställas 1952 års riksdag och övriga förslag 1953 års riksdag. Efter förslag av utredningen antogs år

1952 en provisorisk skolstyrelselag. Härigenom har skolstyrelsefrågan i försöksdistrikten kunnat ordnas på ett acceptabelt sätt. Efter förslag av utredningen har vidare vid 1954 och 1955 års riksdagar frågorna om lärartillsättningen respektive den fackliga ledningen i försöksdistrikten provisoriskt ordnats. Beträffande den regionala ledningen har däremot inga provisoriska anordningar vidtagits.

Enligt skolstyrelseutredningens mening borde en definitiv reglering av samtliga nu berörda frågekomplex ske från och med den 1 juli 1957. Det är enligt min mening inte heller någon tvekan om att det i och för sig är i hög grad angeläget att så snart som möjligt genomföra de förslag som nu är aktuella, men då det är fråga om en omfattande reform av betydelse för skolväsendet på mycket lång sikt, vilken tillika griper in på ett flertal väsentliga områden av skolväsendet, har jag funnit det viktigare, att det lägges en fast grund för det framtida arbetet än att reformen snabbt föres ut i ett icke helt fullgånget skick. Jag bedömer det som ogörligt att på den tid som skulle stå till förfogande, om nya skolstyrelser, en delvis ny skolledarorganisation och nya regionala skolmyndigheter skulle börja sin verksamhet i full utsträckning den 1 juli 1957, genomföra det synnerligen omfattande författningsarbete, som skall ge skolstyrelsereformen dess närmare innehåll och som måste vara utfört, innan skolmyndigheterna på olika plan skall kunna arbeta under tillfredsställande förhållanden. Det stora flertalet skolförfattningar beröres av de föreliggande förslagen, och det är t. ex. nödvändigt att utarbeta en helt ny, mot den nuvarande folkskolestadgan delvis svarande stadga. Jag ämnar därför senare denna dag hemställa om bemyndigande att få tillkalla särskilda sakkunniga för att inom ecklesiastikdepartementet biträda vid detta arbete. Om arbetet bedrives i snabb takt, räknar jag med att det kan vara slutfört inom sådan tid, att i det följande framlagda förslag skall kunna träda i kraft i full utsträckning den 1 juli 1958. Jag har emellertid ansett det angeläget att dessa förslag redan i år framlägges för riksdagen för att statsmakternas ståndpunktstagande skall kunna tjäna skolmyndigheterna till ledning beträffande den kommande utvecklingen på dessa områden.

Med hänsyn till behovet av en enhetlig lokal skolplanering har jag ansett, att skolstyrelse enligt den nya lagens bestämmelser skall kunna väljas, så snart lagen utfärdats, och i avvaktan på lagens fulla ikraftträdande erhålla befogenhet att dels fullgöra sådana uppgifter rörande skolväsendets planering, som kommunens fullmäktige överlämnar åt styrelsen, dels ock handlägga ärenden rörande sådana åtgärder, som kan erfordras i anledning av skolstyrelsereformens ikraftträdande.

I övrigt skulle ett godkännande av de förslag, jag i det följande ämnar framlägga, icke medföra några direkta praktiska verkningar förrän från och med budgetåret 1958/59.

Jag anhåller nu att närmare få redogöra för ärendet.

II. De lokala skolstyrelserna

A. Nuvarande förhållanden

1. Inledning

De *skolformer*, vilkas lokala ledning beröres av förslagen i det följande, är: folk- och fortsättningsskolan (enhetsskolan), högre folkskola, kommunal realskola, praktisk kommunal realskola, kommunal flickskola, kommunala yrkesskolor, statsunderstött, av kommun ägt handelsgymnasium samt allmänt läroverk. För närvarande har envar av dessa skolor i regel sin egen lokala skolledning, d. v. s. egen styrelse och egen facklig ledning.

Folkskolestyrelsens organisation och arbetsformer regleras genom lagen den 6 juni 1930 om skolstyrelse i vissa kommuner. För ovannämnda skolformer i övrigt finns bestämmelser om skolans lokala styrelse i för sk - formen gällande stadga eller reglemente. Då såväl skolstyrelseutredningens som det av mig framlagda förslaget till ny skolstyrelselag närmast anknyter till gällande bestämmelser om styrelse för den obligatoriska skolan redogöres i det följande utförligt för den nuvarande skolstyrelselagens innehåll, medan bestämmelserna om övriga skolstyrelsers organisation behandlas mera summariskt. Beträffande detaljer får jag hänvisa till utredningens betänkande s. 29 ff.

2. Folkskoleväsendets ställning i kommunalrättsligt hänseende

Intill den 1 januari 1955 var den obligatoriska skolan i princip en den kyrkliga kommunens angelägenhet. Enligt lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse ägde nämligen varje territoriell församling att själv vårda folk- och fortsättningsskoleväsendet i församlingen. Undantag gjordes emellertid för kommun, som avsågs i den ännu gällande lagen av den 6 juni 1930 om skolstyrelse i vissa kommuner. Sistnämnda lag omfattar de kommuner, som sammanfaller med skoldistrikt (församling) och där kommunal- eller stadsfullmäktige finns; i dessa fall skall den obligatoriska skolan vara den borgerliga kommunens angelägenhet. Som framgår av det sagda har 1930 års skolstyrelselag formellt karaktären av en speciallag, men redan ganska snart efter dess tillkomst började en successiv övergång från kyrkligt till borgerligt huvudmannaskap för det obligatoriska skolväsendet, vilken utveckling den 1 januari 1955 fortskridit så långt att folkskoleväsendet endast i tolv av rikets kommuner var en församlingens angelägenhet.

I samband med tillsättandet av 1953 års församlingsstyrelsekommitté överlämnade skolstyrelseutredningen den 22 april 1953 till chefen för ecklesiastikdepartementet en promemoria angående den obligatoriska skolans ställning i kommunalrättsligt avseende. Efter en redogörelse för den historiska utvecklingen på området anfördes i promemorian:

Såsom framgår av den nu lämnade redogörelsen kan den utveckling i riktning mot folkskoleväsendets överförande till den borgerliga kommunen, som länge pågått, numera anses vara praktiskt taget fullbordad. Endast i ett försvinnande litet antal fall är folkundervisningen ännu en församlingens angelägenhet. I skarp motsats till detta faktiska förhållande står församlingsstyrelselagens bestämmelser, enligt vilka vården om folkundervisningen i princip fortfarande åvilar församlingarna. Redan dessa omständigheter utgöra en anledning att överväga, huruvida icke en ändring i den rättsliga grunden för folkskoleväsendet bör komma till stånd. De principiella skäl, som i olika sammanhang anförts för folkskoleväsendets överflyttning till den borgerliga kommunen och som redovisats i den ovan lämnade historiken, tala dessutom för att en överflyttning bör ske även i de återstående fallen. Dessa principiella skäl ha för övrigt vunnit i styrka genom den vidgade rätt till utträde ur svenska kyrkan, som införts genom den år 1951 antagna religionsfrihetslagen.

Till nu anförda skäl för en ändring av församlingsstyrelselagen kommer emellertid även ett annat. Den i princip beslutade enhetsskolan skall enligt Kungl. Maj:ts av riksdagen i denna del bifallna proposition (1950: 133) vara en kommunal skola. Det synes uppenbart att med ordet »kommunal» i detta sammanhang åsyftas endast den borgerliga kommunen. I samband med enhetsskolans genomförande måste alltså principen om det obligatoriska skolväsendet såsom en församlingens angelägenhet ersättas av en motsvarande allmän regel om den borgerliga kommunen såsom huvudman för den obligatoriska skolan. De författningar, som aktualiseras av enhetsskolan, måste bygga på sistnämnda regel. Vissa av dessa författningar (bl. a. de som angå de kommunala skolstyrelserna) äro emellertid avsedda att träda i tillämpning redan före enhetsskolans införande. Detta utgör ytterligare ett skäl att nu ändra den kommunalrättsliga grunden för det obligatoriska skolväsendet.

En sådan principiell ändring, som här förordats, behöver inte medföra, att folkskoleväsendet, på de ställen, där det ännu är en församlingens angelägenhet, omedelbart överflyttas till den borgerliga kommunen. En viss övergångstid kan av praktiska skäl befinnas lämplig. Såsom framgår av det förut sagda är det ur enhetsskolans synpunkt inte nödvändigt att överflyttningen sker förrän i samband med skolreformens genomförande. Å andra sidan är det av principiella skäl önskvärt, att den sker snarast möjligt. Tidpunkten torde i varje särskilt fall få bestämmas med hänsyn till de i fallet föreliggande omständigheterna. En övergångsbestämmelse av denna innebörd torde böra meddelas.

Efter hemställan av skolstyrelseutredningen uppdrog Kungl. Maj:t åt församlingsstyrelsekommittén att verkställa den revision av församlingsstyrelselagen, som den förordade förändringen skulle kräva. I överensstämmelse med ett av kommittén utarbetat förslag till lag om ändring av församlingsstyrelselagen, innebärande bl. a. att ur den sistnämnda skulle uteslutas alla bestämmelser om skolväsendet, framlades därefter proposition (nr 207) för 1954 års riksdag. Propositionen antogs av riksdagen och lagändringarna trädde i kraft den 1 januari 1955. I en övergångsbestämmelse stadgas, att vad församlingsstyrelselagen i sin gamla lydelse innehåller rörande folk- och fortsättningsskoleväsendet tills vidare skall äga tillämpning beträffande församling, där nämnda skolväsen den 1 januari 1955 var

en församlingens angelägenhet. Någon ändring gjordes icke i 1930 års skolstyrelselag.

Läget är alltså för närvarande det, att principen om den obligatoriska skolan såsom en församlingens angelägenhet blivit upphävd utan att någon motsvarande allmän regel om den borgerliga komunen såsom huvudman för denna ännu trätt i stället.

3. Folkskolestyrelsens nuvarande organisation och uppgifter

Enligt 1930 års skolstyrelselag skall förvaltningen och vården av kommunens folk- och fortsättningsskolväsende handhavas av en folkskolestyrelse (4 §). Där kommunen finner det vara till fördel för skolväsendet, kan särskild fortsättningsskolestyrelse utses. I det fåtal kommuner, där kyrkoförsamlingen fortfarande är huvudman för folk- och fortsättningsskolväsendet, är skolrådet styrelse för detsamma. Folkskoleväsendet i Stockholms stad är reglerat genom särskilda författningar.

Ledamöter i folkskolestyrelse väljes av kommunal- eller stadsfullmäktige till det antal fullmäktige finner lämpligt med hänsyn till kommunens vidd och folkmängd. Antalet ledamöter får dock icke vara under 5 eller över 21. Suppleanter utses till lämpligt antal (7 §). Såväl ledamöter som suppleanter kan väljas proportionellt (9 §). Valbar som ledamot eller suppleant av folkskolestyrelsen är den som är röstberättigad vid kommunal- eller stadsfullmäktigeval och uppnått tjugotre års ålder. Som särskild kvalifikation gäller, att vederbörande skall anses vilja befordra skolväsendet. Den som är omyndig, i konkurstillstånd eller av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning är icke valbar (8 §).

Mandatperioden är fyra år, räknat från och med den 1 januari året näst efter det, då valet skedde. Valet skall förrättas året näst efter det, då allmänna val av kommunal- eller stadsfullmäktige ägde rum (9 §).

Folkskolestyrelsen väljer årligen inom sig ordförande och vice ordförande. Till ordförande kan utses kyrkoherden i det pastorat, till vilket kommunen hör, eller, för det fall kommunen tillhör mer än ett pastorat, den bland kyrkoherdarna domkapitlet bestämmer, även om han ej är ledamot av styrelsen (10 och 13 §§). Styrelsen sammanträder på ordförandens kallelse, så ofta han finner det behövligt, eller när minst halva antalet ledamöter för uppgivet ärende gör framställning därom. Suppleanterna i folkskolestyrelsen bör kallas till tjänstgöring i den mån det erfordras på grund av hinder för ledamot eller då det uppkommit ledighet efter ledamot, som icke utsetts vid proportionellt val, och denna ledighet icke kunnat fyllas. Suppleanterna har rätt att även eljest närvara vid styrelsens sammanträden (11 och 12 §§).

För att folkskolestyrelse skall vara beslutför måste mer än hälften av ledamöterna vara närvarande. För vissa ärenden äger skolstyrelsen emellertid överlämna sin beslutanderätt till särskilda inom styrelsen utsedda nämnder. Dessa ärenden är

a) beviljande av tjänstledighet åt och förordnande av vikarie för lärare;
b) tillämpning på enskilda fall av bestämmelser, antagna av styrelsen;
c) åtgärder enligt gällande folkskolestadga mot vanartade skolbarn samt tredskande föräldrar och målsmän
d) mindre ärenden av ekonomisk natur.

Särskild nämnd skall bestå av minst fyra personer. För att nämnds beslut skall vara giltigt fordras, att minst tre av ledamöterna deltagit i beslutet och varit ense om detsamma. Av sådan nämnd vidtagen åtgärd skall anmälas för folkskolestyrelsen vid dess nästa sammanträde (13 §).

Vid sammanträde med folkskolestyrelsen eller särskild nämnd äger den ovannämnde kyrkoherden rätt att närvara och deltaga i överläggningarna samt framställa förslag men får ej deltaga i besluten utan att vara ledamot. Likartade bestämmelser finns i folkskolestadgan rörande rätt för en representant för lärarkåren att deltaga vid folkskolestyrelsens och dess nämnders sammanträden. Denne äger dock icke rätt att deltaga i behandling av frågor rörande tjänstgöringsbetyg åt eller disciplinära åtgärder mot lärare (Fst § 8 i:1.). Där särskild skolläkare är anställd, äger denne att närvara vid behandlingen av ärenden rörande hälsovård, sexualhygien och fysisk fostran (Fst § 8 i:2.). Distriktsöverlärare eller kommunal folkskolinspektör är skyldiga att närvara vid skolstyrelsens och dess nämnders sammanträden. Liksom lärarkårens representant och skolläkaren äger de därvid deltaga i överläggningarna men ej i besluten, men de har rätt att få sina uttalade meningar antecknade till protokollet (Fst §§ 8 b:7 och 8 d).

Omröstning inom folkskolestyrelsen sker öppet utom vid val, där den sker med slutna sedlar (14 §). Vid styrelsens sammanträden skall ordföranden föra eller på sitt ansvar låta föra protokoll. Detta skall justeras av ordföranden jämte minst två därtill för varje gång av styrelsen utsedda närvarande ledamöter. Justering kan dock verkställas av styrelsen antingen genast eller vid nästa sammanträde. Sedan protokollet justerats skall i landskommun en förteckning över de vid sammanträdet fattade besluten och de beslut, som därvid anmälts från styrelsens nämnder, söndagen efter beslutens fattande anslås på därför avsedd plats i eller invid kyrkan under det att i stadskommun motsvarande förteckning skall anslås hos styrelsen (15 §).

Folkskolestyrelses uppgifter jämlikt skolstyrelselagen finns angivna främst i 5, 6 och 18 §§. Enligt dessa skall folkskolestyrelse i enlighet med gällande författningar och reglementen ordna och med uppmärksamhet följa undervisningen samt tillsätta och avskeda lärare och annan personal.

Det åligger den vidare att utöva den ekonomiska förvaltningen och att ha tillsyn över lokaler, som upplåtits för undervisningen. Förutom att förbereda ärenden, som skall förekomma till behandling hos fullmäktige, skall styrelsen hos kommunal- eller stadsfullmäktige göra framställningar och förslag, då så påfordras. Den skall också ombesörja verkställigheten av fullmäktiges beslut, i den mån detta ej uppdragits åt särskilt därtill utsedda styrelser, nämnder eller personer. Folkskolestyrelsen skall även taga viss befattning med angelägenheter avseende kyrkomusikers anställande och verksamhet enligt bestämmelser i kyrkomusikerstadgan.

Skolstyrelsen skall uppgöra förslag till utgifts- och inkomststat, vilket skall ingivas till stads- eller kommunalfullmäktige årligen före den 15 september. Före den 15 januari skall folkskolestyrelse i landskommun och före den 1 mars folkskolestyrelse i stadskommun avlämna redovisning för de medel styrelsen under nästföregående kalenderår haft om hand (6 §).

4. De lokala skolstyrelserna vid övriga skolformer

Bestämmelserna i gällande stadgor rörande styrelse och ledning för de högre kommunala skolorna (högre folkskolor, kommunala realskolor, praktiska kommunala realskolor och kommunala flickskolor) är i princip lika.

För kommunal realskola och högre folkskola skall finnas en av minst fem personer bestående styrelse. Suppleanter skall utses till halva antalet mot de valda ledamöterna eller, om dessas antal icke är jämnt, till det antal som är närmast över hälften. Tjänstgörande rektor är självskriven ledamot med skolans tillsynslärare som suppleant.

För kommunal flickskola är bestämmelserna något avvikande. Styrelsen skall här bestå av minst fyra valda ledamöter samt dessutom av skolans rektor och dess tillsynslärare, om sådan är anställd. I styrelsen skall finnas minst två kvinnliga ledamöter och minst en suppleant skall vara kvinna.

Vid val av styrelse till praktisk kommunal realskola och till sådan högre folkskola, som är inriktad på att ge utbildning för visst yrke eller viss yrkesgrupp, skall om möjligt minst två i sådant yrke eller yrkesgrupp sakkunniga personer vara medlemmar av skolstyrelsen. Beträffande ett- eller tvåårig högre folkskola gäller, att där särskilda förhållanden det föranleder, viss i reglementet angiven begränsad befogenhet med avseende på skolans förvaltning kan tilläggas styrelsen för folkskoleväsendet i det skoldistrikt, där skolan är belägen. Vid sammanträde med styrelse och nämnd, där ärende rörande högre folkskola förekommer till behandling, skall dock skolans rektor äga närvara och i fråga om dylika ärenden deltaga i såväl överläggningar som beslut.

För här avsedda skolor skall finnas ett av skolöverstyrelsen för varje skola fastställt reglemente. I detta skall bl. a. finnas erforderliga föreskrifter om styrelsens sammansättning och om valbarhet till ledamot av styrelsen, om den tid valet skall avse samt om hur det skall försiggå. Valkorporation är i regel kommunens fullmäktige.

Styrelsen utser för varje kalenderår inom sig bland de valda ledamöterna ordförande och vice ordförande samt inom eller utom styrelsen kassaförvaltare. Sekreterare är, såvitt ej i skolans reglemente annorlunda bestämmes, skolans tjänstgörande rektor.

Rätt att deltaga i styrelsens överläggningar men ej i dess beslut äger skolans av skolöverstyrelsen utsedde inspektor samt skolans tillsynslärare vid de tillfällen, då den sistnämnde ej inträtt som suppleant för rektor (detta gäller ej kommunal flickskola, där tillsynsläraren, som ovan nämnts, är ledamot av styrelsen). Vid behandling av frågor, som rör lärjungarnas hälsotillstånd och sundhetsförhållandena vid skolan, äger skolläkaren rätt att deltaga i såväl överläggningar som beslut.

För kommunal yrkesskola skall styrelsen bestå av skolans tjänstgörande rektor, eller, där mer än en rektor är förordnad, av skolans chef eller en av skolans rektorer, utsedd på sätt i skolans reglemente sägs, samt ett jämnt antal valda ledamöter, minst fyra. För de valda ledamöterna skall finnas personliga suppleanter. De ledamöter, som skall väljas, och suppleanterna för dem utses av kommunens fullmäktige. Styrelsen utser inom sig ordförande och vice ordförande.

Till ledamöter av styrelsen bör väljas lämpliga personer, däribland representanter för arbetsgivare och arbetare till lika antal. Ledamöterna bör äga god kännedom om skolområdets arbetsliv i allmänhet och om de yrken, som undervisningen avser. Erforderliga föreskrifter om styrelsens sammansättning, om den tid valet skall avse och om sättet för valet meddelas i skolans reglemente.

Den närmaste ledningen av handelsgymnasium utövas av en styrelse, om vars uppgifter och sammansättning bestämmelser skall meddelas i ett för varje skola gällande reglemente, vilket skall fastställas av överstyrelsen för yrkesutbildning efter förslag av skolans styrelse, som i ärendet skall höra lärarkollegiet.

Lokalstyrelse vid allmänt läroverk består av rektor som självskriven ledamot samt av fem andra för en tid av fyra år utsedda ledamöter. Av dessa utses tre av vederbörande kommunalstyrelse, därav en representerande målsmännen för läroverkets lärjungar, samt en ledamot av länsstyrelsen (i Stockholm överståthållarämbetet) och en av läroverkets kollegium. Om vid läroverket är anordnad praktisk linje, bör någon av lokalstyrelsens medlemmar vara sakkunnig inom det yrke eller den yrkesgrupp varpå den praktiska linjens undervisning är inriktad. För var och en av de

särskilt utsedda ledamöterna utses suppleant, vilken vid förfall för ordinarie ledamot inträder i dennes ställe. Det ankommer på rektor att hos vederbörande länsstyrelse och kommunalstyrelse anmäla uppkommande ledighet.

För vissa fall inträder även andra ledamöter än nu angivna i lokalstyrelserna. Vid behandling av frågor, som särskilt angår kvinnliga respektive manliga lärjungar, skall sålunda kvinnlig sakkunnig eller vederbörande tillsynslärare vara ledamot av styrelsen. Motsvarande gäller skolläkaren vid behandling av frågor rörande hygieniska förhållanden samt vederbörande klassföreståndare vid bestämmande av befrielse från eller nedsättning av terminsavgifter.

Lokalstyrelsen utser inom sig ordförande och vice ordförande för en tid av ett år.

5. 1952 års provisoriska lag om särskild skolstyrelse i vissa fall

För att åstadkomma en reglering av i första hand skolledningen i distrikt, där försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola bedrevs, avgav 1951 års skolstyrelseutredning den 24 januari 1952 förslag till provisorisk lag om gemensam skolstyrelse i vissa fall. Efter vederbörlig remissbehandling av förslaget avlät Kungl. Maj:t därpå grundad proposition i ämnet samma år (nr 224). Efter viss bearbetning av förslaget antogs propositionen av riksdagen (KU 26; Rskr 407). Den 6 juni 1952 utfärdades lag om särskild skolstyrelse i vissa fall (nr 434) och den 3 oktober samma år tillämpningsbestämmelser till lagen (nr 652). Innehållet i dessa författningar är i huvudsak följande.

I skoldistrikt, där enligt Kungl. Maj:ts medgivande försök med nioårig enhetsskola bedrives, skall, i stället för vad eljest gäller, den särskilda skolstyrelselagen äga tillämpning. Lagen gäller dock ej för skolväsendet i Stockholms stad.

Där lagen gäller, skall förvaltningen och vården av folk- och fortsättningsskolväsendet samt försöksverksamheten handhavas av en särskild skolstyrelse. Om Kungl. Maj:t så beslutar, skall den särskilda skolstyrelsen också vara styrelse för högre folkskola, fristående realskola eller annan högre statlig eller kommunal läroanstalt inom skoldistriktet. Efter medgivande av Kungl. Maj:t må styrelsen jämväl vara styrelse för yrkesundervisningsanstalt inom distriktet, dock ej för tekniskt läroverk eller central verkstadsskola.

Särskild skolstyrelse äger samma befogenheter och har samma uppgifter som eljest skolat tillkomma folk- och fortsättningsskolstyrelse eller annan styrelse, som särskilda skolstyrelsen ersätter. Styrelsen skall särskilt beakta sådana frågor, som är gemensamma för olika skolor eller skolformer. Den skall med uppmärksamhet följa det pedagogiska försöksarbetet, främ-

ja lärarnas vidareutbildning och verka för ett fördjupat samarbete mellan hem och skola.

Beträffande val av särskild skolstyrelse gäller i huvudsak samma bestämmelser som för val av folkskolestyrelse. Antalet ledamöter skall dock vara minst 7 och högst 21.

För att biträda vid behandlingen av frågor angående den förberedande yrkesutbildningen i försöksskolorna och yrkesutbildningen i egentliga yrkesskolor, för vilken särskild skolstyrelse ansvarar, bör styrelsen utse ett särskilt rådgivande organ, expertråd, som skall bestå av minst fyra ledamöter och företräda såväl företagare som anställda samt äga god kännedom om ortens arbetsliv i allmänhet och om de särskilda yrkesgrenar eller verksamhetsområden, som undervisningen ifråga avser. I tillämpningsbestämmelserna till lagen föreskrives, att styrelsen, innan expertråd tillsättes, skall bereda vederbörande lokala arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer tillfälle att avge förslag på lämpliga ledamöter att företräda arbetsgivar- respektive arbetstagarsynpunkterna i fråga om yrkesutbildningen.

Tillämpningsbestämmelserna innehåller vidare regler angående skolledares och lärares med flera deltagande i styrelsens sammanträden samt terminsavgiftsnämnd.

Distriktsöverlärare, kommunal folkskolinspektör eller särskild skolchef, där sådan finns anställd, är skyldig att närvara vid skolstyrelsens och dess nämnders sammanträden. De äger därvid rätt att yttra sig och framställa förslag samt få sina meningar antecknade till protokollet, men ej att deltaga i besluten. Detsamma gäller rektor vid annan styrelsen underställd skola än de som tillhör folk- och fortsättningsskolväsendet. I distrikt med skolchef äger även denne underställd rektor och överlärare rätt att närvara vid styrelsens och dess nämnders sammanträden. Ärende som berör viss skola får icke avgöras, om ej vederbörande skolledare kallats till sammanträde, där ärendet behandlats.

Vid skolstyrelsens sammanträden äger vidare tre representanter för lärarkåren samt skolläkare, som är anställd vid styrelsen underställd skola, att närvara. Dessa äger därvid samma rätt som ovan angivits för distriktsöverlärare med flera. Om så befinnes lämpligt med hänsyn till antalet skolformer och andra särskilda omständigheter, kan skolöverstyrelsen bestämma, att lärarrepresentanterna skall vara flera än tre. Det är särskilt föreskrivet att lärarrepresentanterna bör utses så, att de kan anses företräda olika skolformer och skolstadier.

Även vid sammanträde med delegation, kommitté eller annat liknande organ bör, om ärendets art ger anledning därtill, skolledare, skolläkare och en representant för lärarkåren kallas att närvara.

Om terminsavgifter erlägges vid skola, som lyder under den särskilda skolstyrelsen, skall hithörande frågor handläggas av en särskild nämnd. Denna skall bestå av en ledamot, utsedd av vederbörande länsstyrelse, två ledamöter, som skolstyrelsen utser inom sig och av vilka den ene tillika skall av skolstyrelsen utses till nämndens ordförande, samt vederbörande rektor och klassföreståndare.

I övriga här ej angivna hänseenden skall för särskild skolstyrelse bestämmelserna i 1930 års skolstyrelselag i regel gälla.

Jämlikt lag den 4 mars 1955 (nr 70) äger lagen den 6 juni 1952 om särskild skolstyrelse i vissa fall giltighet till och med den 30 juni 1957.

B. För flera skolformer gemensam lokalstyrelse

1. Skolstyrelseutredningen

I det följande återges först innebörden av utredningens förslag för sig och därefter det väsentliga av utredningens motivering.

Förslag

Från och med den 1 juli 1957 skall det i princip i varje kommun finnas endast *en skolstyrelse,* vilken skall vara styrelse för av kommunen anordnade skolor för den obligatoriska undervisningen och till denna knuten försöksverksamhet eller till dessa skolor hörande frivilliga klasser eller avdelningar samt för befintliga högre folkskolor, kommunala realskolor, praktiska kommunala realskolor, kommunala flickskolor och kommunala yrkesskolor ävensom för inom kommunen beläget allmänt läroverk, statligt och kommunalt gymnasium samt statsunderstött, av kommunen ägt handelsgymnasium. Efter av kommunen gjord framställning skall Kungl. Maj:t äga medge, att särskild styrelse må finnas för här nämnd skola, ävensom att annan än ovan uppräknad skolform må lyda under den kommunala skolstyrelsen.

Motivering

Principiellt sett är det enligt utredningens mening av stor vikt att så snart som möjligt rasera i första hand de murar som i rent organisatoriskt hänseende finns mellan skolformer, som enligt föreliggande beslut skall smältas samman till enhetsskolan. Det viktigaste motivet till att införa en först och främst för nämnda skolformer gemensam styrelse ser utredningen i den betydelse en sådan åtgärd måste få som en förberedelse för övergången till den nya skolan. Det torde nämligen inte kunna bestridas, att i den mån en sådan övergång blir beroende av kommunernas initiativ, utsikterna till att dylika initiativ tages blir avsevärt mycket större med en gemensam skolstyrelse, medan fortvaron av särskilda styrelser för olika skolformer med stor säkerhet kan antagas verka konserverande på den bestående ordningen. Under alla omständigheter bör ett omedelbart införande av en gemensam skolstyrelse enligt utredningens mening underlätta enhetsskolans genomförande.

Utredningen pekar i detta sammanhang på en för bedömandet av värdet av en gemensam skolstyrelse betydelsefull faktor, vilken tycks ha förbisetts i diskussionen om detta spörsmål och vilken för länge sedan borde ha framtvingat en sådan skolstyrelse.

Med nuvarande organisation har kommunerna inte någon styrelse eller nämnd, som har ett allmänt ansvar för att skolväsendet i olika former och som en helhet utvecklas på det sätt, som kommunens storlek och förhållanden kan motivera. För den obligatoriska skolan skall en styrelse finnas, men dess ansvar sträcker sig inte utöver denna skola. Det är därför oftast beroende på tradition eller mången gång på tillfälliga personliga insatser och intressen, om kommunens behov av högre skolor och yrkesskolor blir i vederbörlig ordning tillgodosedda. Det finns sålunda exempel på stora tätortskommuner (över 20.000 inv.), som saknar realskola. När de växande barnkullarna framtvingat ordnande av högre utbildning också i kommuner, som förut saknat sådan, har man inte sällan stått handfallen, då man ej haft något organ med uppgift att planera och ansvara för denna del av skolväsendet. På samma sätt torde det förhålla sig med yrkesskolorna. Skolkommissionen konstaterade, att endast en ytterst ringa del av ungdomen i 15—18-årsåldern kunde få någon som helst yrkesutbildning i skola och 1952 års yrkesutbildningssakkunniga har fäst uppmärksamheten just vid ojämnheten i yrkesskolornas utbyggnad. De tillgängliga utbildningsplatserna motsvarar på sina håll långt ifrån efterfrågan, medan man på andra håll har svårt att fylla sina kurser. Allmänt taget anser de sakkunniga, att möjligheterna till skolmässig yrkesutbildning i heltidskurser är mycket otillräckliga. Man torde enligt utredningens mening våga antagandet, att förhållandena skulle varit annorlunda, om det i kommunerna funnits organ med uppgift att ansvara för att mot kommunens behov svarande resurser för yrkesutbildning funnits.

När nu målsättningen på skolans område är klar: å ena sidan skapandet av en 9-årig obligatorisk skola, i sig inneslutande det nuvarande realskolestadiet, och å andra en utbyggnad av yrkesskolväsendet, synes det utredningen vara en naturlig organisatorisk åtgärd att som ett betydande steg mot dessa mål upprätta en lokal skolmyndighet, som är i stånd att enhetligt planera kommunens skolutveckling genom alla stadier i av statsmakterna angiven riktning. Behovet av en sådan myndighet gör sig gällande, vare sig det finns flera var för sig arbetande skolstyrelser i en kommun eller endast en folkskolestyrelse med dess till den obligatoriska skolan begränsade ansvar.

Det finns emellertid, även om man helt bortser från betydelsen av att underlätta utvecklingen mot enhetsskola, skäl av mera direkt och praktisk art, som talar för en gemensam skolstyrelse. Utredningen sammanfattar dessa på följande sätt.

1. Ur ekonomisk synpunkt är det av betydelse med en enhetlig och planmässig ledning och samordning av de skilda skolformerna inom en kommun.
2. Nuvarande bestämmelser lämnar icke tillräckliga garantier för att lärarpersonal, skollokaler och materiel utnyttjas så rationellt, som önskligt är.
3. Ledningens handhavande av flera, var för sig fristående skolstyrelser, medför ofta en icke önskvärd olikformighet i fråga om skolornas allmänna standard och utrustning.

4. Enhetlighet i skolornas lokala ledning skulle medföra bättre möjligheter för eleverna till smidigare övergång från en skola till en annan och bättre samarbete mellan lärarna vid de olika skolorna.

5. Splittringen på flera skolstyrelser försvårar en sådan planläggning av de olika skolornas arbete, att berättigade önskemål från allmänhetens sida om exempelvis läsårets förläggning, lovdagar, skoldagens början och slut tillgodoses så långt detta eljest vore möjligt.

6. Den omfattande skolsociala verksamhet, som nu finns i form av hälsovård, skoltandvård, skolmåltider m. m., kräver samordning såväl ur ekonomiska som ur sociala och organisatoriska synpunkter.

När frågan om en gemensam skolstyrelse fördes fram i samband med utredningens förslag 1952 om en provisorisk skolstyrelselag, riktades särskilt kritik mot tanken att föra de yrkesutbildande skolorna samman under en med de teoretiska skolorna gemensam styrelse. Kärnan i kritiken var, att det i styrelsen för dessa skolor fordrades en särskild sakkunskap, som inte kunde tillgodoses i en gemensam styrelse. I denna fråga har skolstyrelseutredningen nu anfört bl. a. följande.

Överstyrelsens för yrkesutbildning i det sammanhanget uttalade uppfattning, att det på förhand skall klarläggas, om gemensam eller särskild styrelse för yrkesutbildningen är fördelaktigast för det helas bästa, torde enligt utredningens mening icke kunna tillmötesgås annorlunda än genom en omfattande och långvarig försöksverksamhet. Utredningen hyser emellertid den uppfattningen, att en av anledningarna till att yrkesundervisningens utbyggnad ej är vad den borde vara, är att söka i att det på den kommunala sidan icke funnits organ med skyldighet att ägna uppmärksamhet och intresse åt denna sak och att därför bättre resultat står att vinna med en för kommunens hela skolväsen gemensam styrelse. Gentemot yrkesöverstyrelsens påpekande, att ett betydande antal folkskollärare är engagerade i yrkesutbildningen och att detta är en omständighet, som utgör en viss garanti för förståelsen av den »allmänna skolans» behov, framhåller utredningen som sin mening att det är långt viktigare, att man hos den »allmänna skolans» företrädare försöker skapa förståelse för yrkesutbildningens behov, och att det synes utredningen, som om man bäst gjorde detta genom att hos ett och samma organ lägga ansvaret för såväl den allmänbildande som den yrkesutbildande delen av en kommuns skolväsen. Man bör enligt utredningens mening anlägga en helhetssyn på skolan. Ett starkt framhävande av behovet av praktisk utbildning torde lättare leda till resultat ju mindre det göres gällande, att speciella svårigheter är förknippade med den praktiska utbildningens ledning och administration.

Utan att vilja underskatta det betydelsefulla i påpekandet, att det kan vara förenat med svårigheter att till en gemensam skolstyrelse knyta ledamöter, vilka samtidigt är sakkunniga på näringslivets och arbetsmarknadens områden, framhåller utredningen som sin viktigaste allmänna synpunkt i denna fråga, att det primära även från yrkesutbildningssynpunkt ändå är att söka åstadkomma politiskt ansvariga kommunala organ, vilka skall ha skyldighet att taga erforderliga initiativ till skolväsendets förkovran i dess helhet. Genom att ålägga den skolstyrelse, som obligatoriskt skall finnas i

varje kommun, ansvar även för yrkesutbildningens utformning, inriktas dess uppmärksamhet på denna fråga. Man får heller inte bortse från att envar av en skolstyrelses ledamöter som samhällsmedlem på något sätt är knuten till ortens näringsliv och att det, i och med att styrelsens uppgifter ändras, med största sannolikhet också kommer att ske en sådan anpassning av skolstyrelsens sammansättning, som de nya uppgifterna kan anses kräva. Att tillgång till speciell expertis för yrkesutbildningsfrågor kan fordras är dock klart, men att sådan endast skulle vara att tillgå, om den finge direkt inverkan på en skolstyrelses beslut i ledamotsställning, synes utredningen vara ett ganska löst grundat antagande och den framhåller, att experter och specialister på olika områden tvärtom ofta torde ha just den ställningen, att de framlägger förslag, medan beslutanderätten ligger hos andra.

Utredningen framhåller vidare att dess uppfattning om de yrkesutbildande skolornas ställning i princip delades av 1952 års yrkesutbildningssakkunniga (SOU 1954:11), som menade, att om man på det sätt som utredningen avsåg att föreslå, säkrade den fackmässiga representationen i och vid sidan av skolstyrelsen, »kan man säkerligen i ett mycket stort antal kommuner bäst tillvarata yrkesutbildningsintressena, om yrkesskolan ställs under samma styrelse som de allmänbildande skolorna, med vilka ett intimt samarbete måste upprätthållas såväl ifråga om planering och organisation som i pedagogiska frågor».

Ehuru utredningen icke kunnat finna att det föreligger några med ledningen av de ifrågavarande skolformerna förknippade omständigheter, som i och för sig talar mot att ledningen av dem alla koncentreras till en kommunal skolstyrelse, vill utredningen inte bortse från att det i de största kommunerna med ett flertal skolanläggningar kan finnas skäl, som möjligen motiverar en uppdelning av skolledningen på två eller flera styrelser. I vilka fall det bör ske får i första hand grundas på en kommunal bedömning och inte göras beroende av en fixerad gräns för skolväsendets omfattning eller befolkningens storlek. På grundval av bland annat ingående överläggningar med Stockholms stad, varvid framgått, att *en* styrelse där synes vara den lämpligaste anordningen, sluter utredningen emellertid att antalet på sakliga skäl grundade undantag från regeln om en gemensam styrelse bör bli mycket få.

2. Remissyttranden

I denna för den framtida lokala skolledningens organisation grundläggande fråga intar endast ett fåtal remissinstanser en direkt avvisande hållning till utredningens principförslag, medan däremot icke så få företräder på olika sätt modifierade ståndpunkter. I ett avseende går emellertid meningarna ganska starkt i sär. Det gäller frågan om yrkesskolornas ställning till den föreslagna nya skolstyrelsen, där utredningens förslag från vissa håll möter en kraftig gensaga och de båda centrala skolmyndigheterna — skol-

överstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning — företräder rakt motsatta uppfattningar.

Sin anslutning — om än med vissa erinringar i detaljer — till utredningens principförslag rörande en gemensam styrelse lämnar *skolöverstyrelsen*[1], *21 statens folkskolinspektörer, 3 domkapitel, 7 länsstyrelser* samt *statskontoret.* På samma linje går *Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund* och *Skolstyrelseförbundens rikskommitté, Städernas folkskolinspektörsförbund, Sveriges överlärarförbund* och *folkskolans tre lärarförbund.*

Beträffande de *kommunala* remissinstanserna kan följande här redovisas. Till förslaget om gemensam skolstyrelse har särskilt tagits ställning av *11 landstings förvaltningsutskott,* varav 6 ställt sig övervägande positiva, *28 kommuner med försöksverksamhet,* av vilka icke någon ställt sig avvisande till tanken på en enhetlig skolledning, samt *76 övriga kommuner.* Av dessa senare ansluter sig 48 till utredningens förslag utan principiella eller praktiska invändningar, medan 12 visserligen ställer sig positiva men röjer viss tvekan beträffande en eller annan skolforms inordnande under den gemensamma styrelsen och 7, ehuru inte deciderat avvisande, hyser starka betänkligheter mot förslagets förverkligande i olika avseenden. De 9 återstående kommunerna avvisar förslaget.

Skolöverstyrelsen tillstyrker i princip utredningens förslag om en gemensam skolstyrelse och ansluter sig till förslaget i fråga om de skolformer som därvid bör inordnas under denna styrelse. Överstyrelsen ansluter sig också till utredningens positiva uppfattning om de hittills vunna erfarenheterna av tillämpningen av 1952 års lag om särskild skolstyrelse i vissa fall och framhåller, att i de få fall, där även högre allmänt läroverk varit inordnat under sådan styrelse, erfarenheterna därav varit goda.

Efter att ha framhållit, att den lokala centraliseringen icke bör få drivas så långt, att den hindrar eller hämmar den enskilde skolledarens arbete eller initiativ, tar överstyrelsen upp frågan om yrkesskolornas inordnande under den gemensamma skolstyrelsen. Sedan vissa av utredningens här i det föregående anförda synpunkter i denna fråga starkt understrukits, anför överstyrelsen.

I ett icke ringa antal fall har yrkesskolan och folkskolan gemensamma lokaler och lärare. Under utbyggandet av enhetsskola och yrkesskola torde ett sådant samband bli jämförelsevis vanligt. Därtill kommer, att man vid enhetsskolans utbyggande — på samma sätt som man för teoretiskt inriktade elever räknar med ett intimt samarbete mellan enhetsskolans högstadium och gymnasiet — för yrkesinriktade elever bör och måste räkna med ett intimt samarbete med yrkesskolan. Det skulle verka i hög grad hind-

[1] Vid överstyrelsens utlåtande är fogad en reservation av ledamoten Ulne. I denna förordas bland annat att i städer med minst 100 000 invånare arbetsuppgifterna bör fördelas mellan flera självständiga skolstyrelser med så klara gränslinjer som möjligt mellan sina respektive arbetsområden. I fortsättningen angives särskilt de övriga fall, i vilka ledamoten Ulne anmält avvikande mening. Uttrycket skolöverstyrelsens majoritet brukas inte.

rande för enhetsskolans utveckling, liksom för den lokala och regionala skolplaneringen över huvud taget, om yrkesskolorna skulle lämnas utanför den lokala skolstyrelsens förvaltning. Överstyrelsen vill alltså bestämt förorda utredningens förslag på denna punkt och vill därvid framhålla, att en dualistisk organisation kan beräknas komma att i hög grad försvåra den samordning av teoretisk utbildning med praktisk, som är en av de viktigaste riktlinjerna i arbetet på skolväsendets fortsatta utveckling.

Överstyrelsen är inte främmande för att det måhända kan föreligga vissa svårigheter i större kommuner att sammanföra såväl de allmänbildande skolorna som yrkesskolorna under en styrelse, men förutsätter i enlighet med utredningens förslag en sådan organisation av styrelsearbetet, att den gemensamma styrelsen kan inrikta sig på de väsentliga frågor, som detta organ framför allt bör vårda sig om, och framhåller.

Den nära kontakten inom ett dylikt organ mellan företrädare för teoretiskt och praktiskt inriktade skolformer och för yrkesskolväsendet liksom den samverkan kring gemensamma arbetsmål, som det löpande arbetet där möjliggör, måste i det långa loppet leda till ytterligare insikt på olika håll om skilda utbildningsformers behov och berättigande och till en överblick över skolfältet i stort, som måste i hög grad främja undervisningsfrågornas handläggning. Överstyrelsen räknar detta som en av de största vinsterna av reformen och skulle allvarligt beklaga, om dessa väsentliga fördelar icke tillvaratoges eller ens beaktades vid genomförandet av det föreliggande förslaget. Att dessa fördelar icke i tillräcklig grad vinnes genom inrättande av samarbetsorgan mellan skilda skolstyrelser är tydligt.

I anslutning härtill tar överstyrelsen upp frågan om gymnasiernas ställning och anför.

Av motsvarande skäl tillstyrker överstyrelsen ävenledes förslaget om att *gymnasierna,* vare sig de är infogade i ett högre allmänt läroverk eller är förenade med den kommunala enhetsskolans högstadium, *inordnas under den gemensamma skolstyrelsen.* I åtskilliga remissyttranden har farhågor framförts för att gymnasiernas intressen därvidlag ej skulle bli tillgodosedda. Överstyrelsen, som icke delar dessa farhågor, vill gentemot dem framhålla betydelsen av att gymnasierna inlemmas i ortens skolväsen, vilket är av stort värde icke minst för dessa läroanstalter själva. Överstyrelsen förutsätter dock att, här liksom eljest, gränsdragningen mellan skolstyrelsens och skolledarens ansvar och befogenheter blir sådan, att den senares handlingsfrihet och självständighet icke på ett obehörigt sätt beskäres.

Slutligen instämmer överstyrelsen i utredningens mening, att undantagen från regeln om en gemensam skolstyrelse bör bli fåtaliga.

Bland motiveringarna för ett positivt ställningstagande från andra remissmyndigheters sida kan som exempel ur yttrandet från *folkskolinspektören i Värmlands läns östra inspektionsområde* anföras.

Vill man påskynda en utveckling, som leder fram till att även de högre skolorna omfattas av hela samhällets intresse, tror jag, att förslaget om en gemensam skolstyrelse för samtliga skolformer är en utmärkt lösning.

Om detta kan sägas om gymnasierna, så torde det i minst lika hög grad kunna sägas om yrkesskolorna. Det har under den senaste tiden talats och skrivits så mycket om angelägenheten av att skapa paritet mellan å ena sidan den teoretiska utbildningen och å den andra den praktiska. Det gör man enligt min mening icke genom att alltjämt ställa dessa praktiska skolor utanför. Även om man skulle ge styrelserna för dessa skolor samma auktoritativa ställning, som de nuvarande folkskolestyrelserna ha, skulle det säkert komma att dröja ganska länge, innan de i allmänhetens ögon skulle få denna ställning. En viss eftersläpning äger ju alltid rum med åtföljande försening av genomförandet av reformer och tillgodoseendet av angelägna behov. För närvarande är det så, att folkskolan får sina behov tillgodosedda i första hand och läroverken i andra. Yrkesskolorna torde i regel komma i sista hand. Skall det bli möjligt att skapa önskad paritet mellan de olika intressena, anser jag, att en av de viktigaste förutsättningarna härför är att få det hela inordnat under en gemensam skolstyrelse med samma auktoritativa ställning i förhållande till övriga kommunala myndigheter, som våra folkskolestyrelser nu i regel ha. Det måste bli lättare att få en förnuftig samordning till stånd på det sättet och en rättvisare fördelning av till buds stående resurser. I det sammanhanget får man icke heller bortse ifrån, att konkurrensen mellan olika skolor och skolformer kommer att bli ännu större, än vad den för närvarande är, i samma mån som väntade och redan planerade åtgärder på skolväsendets område skola föras ut i praktisk tillämpning. Det får icke bli, som ofta nu är fallet inom vår kommunalpolitik, att den starkaste parten driver igenom sina krav på reformer och förbättringar på bekostnad av de andras mindre förutsättningar att hävda sig i konkurrensen. Det måste vara lättare att överblicka det hela och göra rättvisare fördelningar, om allt är inordnat under en gemensam ledning. För min del finner jag således en anslutning till skolstyrelseutredningens förslag i denna del önskvärd och får därför tillstyrka bifall till förslaget.

Folkskolinspektören i Östergötlands läns östra inspektionsområde framhåller.

Från allmän principiell synpunkt måste det ligga ett stort värde i att skolväsendet inom en kommun organiseras under en gemensam ledning. Därmed gives en förutsättning att bryta den isolering som nu råder mellan olika skolor inom en kommun, en isolering som i många fall är obestridlig och som måste skada det gemensamma arbetet. Ur ekonomisk synpunkt kommer en samordning att få betydelse för en jämnare fördelning och ett ökat ansvar för skolväsendet i dess helhet. Samordningen ger de kommunala myndigheterna större möjlighet till översikt av den ekonomiska planeringen. Det blir ett vidgat kommunalt inflytande över skolväsendet i dess helhet.

I *stadsfullmäktiges i Stockholm* motivering anföres, sedan det framhållits att remisstiden icke gjort det möjligt att klargöra samtliga konsekvenser av förslaget för Stockholms del.

En rad av dessa förslag synas emellertid innebära så uppenbara fördelar, att man redan nu, trots den korta remisstiden, utan ytterligare överväganden torde kunna taga slutlig ståndpunkt till dem. Hit hör exempelvis den samordning, som skulle ske för de skolformer, som så småningom kunna komma att ingå i den blivande enhetsskolan. En sådan samordning avse-

ende såväl folkskolan (enhetsskolan), realskolorna och kommunala flickskolorna som gymnasierna torde icke heller möta några större svårigheter att genomföra med nuvarande förvaltningsorganisation. Vad angår yrkesundervisningen anse vi, att principiella och praktiska skäl tala för att även denna undervisning bör inordnas under den gemensamma skolstyrelsen.

Stadsfullmäktige i Hälsingborg uttalar tillfredsställelse över det föreliggande förslaget om enhetlig lokal ledning av skolväsendet, »vilket bör underlätta utvecklingen mot enhetsskola och tillgodose behovet av enhetlig och planmässig ledning ur administrativa och ekonomiska synpunkter». Fullmäktige uttalar vidare, att det är viktigt att yrkesskolorna redan från början inordnas under den gemensamma styrelsen och håller före att detta inordnande bör vara obligatoriskt.

Ur *stadsfullmäktiges i Sundbyberg* yttrande kan anföras bl.a.

Det måste vara värdefullt för en kommun att ha en enda styrelse eller nämnd, som kan samordna skolväsendet inom kommunen. Vad utformningen av denna beträffar stämmer den i allt väsentligt överens med den form av skolstyrelse, som redan nu finns i Sundbyberg, och som har funnits vara ändamålsenlig.

I yttrandet från *kommunalfullmäktige i Råneå* framhålles följande.

Inom skoldistriktet har sedan den 1 januari 1953 lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall tillämpats för samtliga skolformer inom distriktet: enhetsskola, realskola och yrkesskola. Realskolan upphörde med sin verksamhet i och med utgången av läsåret 1954/55, varför nu endast enhetsskolan och yrkesskolan sorterar under särskilda skolstyrelsen. Erfarenheterna under denna försökstid av gemensam styrelse för de olika skolformerna är enbart positiva. Den allmänna översynen av skolväsendet från skolstyrelsens sida har varit lättare. Det har också varit möjligt att snabbt anpassa skolorganisationen efter elevantalet och efter elevernas önskemål och under nödigt hänsynstagande till arbetsmarknadsläget. Tillgängliga lärarkrafter samt lokaler och undervisningsmateriel har kunnat nyttjas gemensamt på ett sätt som hade varit otänkbart, om varje skolform hade haft sin särskilda styrelse eller om en s. k. samarbetsnämnd hade haft att handlägga ärendena. Med gemensam styrelse uppstår i verkligheten inte någon frågeställning i de berörda avseendena, utan det är fullt naturligt att samarbete skall äga rum utan föregående utredningar och beslut.

Som inledningsvis framhölls, är det beträffande den lokala ledningen av yrkesskolväsendet som meningarna skarpast bryter sig, när det gäller skolstyrelsens organisation. *Svenska stadsförbundet,* som från vissa utgångspunkter icke är tillfreds med den behandling frågan om skolväsendets lokala ledning fått i utredningens betänkande, ansluter sig visserligen i princip till utredningens organisationsförslag men gör vissa påpekanden bl. a. rörande just yrkesundervisningen.

Helst borde först mera ingående ha övervägts, i vad mån kommunerna skola vara huvudmän för skolväsendet och vad detta huvudmannaskap skall innebära beträffande olika skolformer, som man framdeles har att räkna med. Vid de fortsatta överväganden i denna del, som förbundssty-

relsen fördenskull finner behövliga, bör beaktas, att anspråk på större kommunalt ansvarskännande och effektivare kommunala insatser för skolväsendets utveckling böra motsvaras av tillräcklig handlingsfrihet för kommunerna.

Redan från nuvarande utgångspunkter delar förbundsstyrelsen emellertid utredningens uppfattning om behovet av en enhetlig lokal skolledning. I princip tillstyrkes därför förslaget om ett gemensamt kommunalt förvaltningsorgan för hela dess skolväsen. För yrkesundervisningen synes dock kommun, som så önskar, böra äga rätt utse särskild styrelse. I detta avseende vill förbundsstyrelsen ytterligare understryka vad den i andra sammanhang uttalat om angelägenheten av att yrkesundervisningens fortsatta utbyggnad på allt sätt befrämjas ej minst i syfte att uppnå erforderlig balans mellan teoretiska och praktiska utbildningsmöjligheter. Det är av vikt, att det starka speciella intresse härför, som finns på många håll i kommunerna, icke äventyras genom en på alla orter tvångsvis genomförd uniformering. Ej heller får därvid förbises, att kravet på enhetlig skolledning för varje kommuns vidkommande kan möta vissa svårigheter på grund av att samverkan beträffande yrkesutbildningen behöver ske över kommungränserna.

Svenska landstingsförbundet anför liknande synpunkter rörande yrkesutbildningens ledning men anser, att den enskilda kommunen bör vara mera obunden att efter egna önskemål organisera sin skolledning överhuvudtaget.

Om det senast anförda yttrandet bland flera andra representerar ett tveksamt om än icke på någon punkt helt deciderat avståndstagande från utredningens grundtanke, men där frågan om yrkesutbildningens ställning dock ingivit en viss osäkerhetskänsla vid bedömningen, så är *överstyrelsen för yrkesutbildning* å andra sidan den främste företrädaren för den meningsriktning som hävdar, att yrkesundervisningen åtminstone i huvudsak icke skall samordnas med den allmänbildande undervisningen i en gemensam lokalstyrelse.

Överstyrelsen säger sig först — liksom utredningen — utgå ifrån att högre tekniskt läroverk regelmässigt skall ha egen lokal skolstyrelse. Ämbetsverket framför samma uppfattning beträffande handelsgymnasierna och påpekar, att endast statsunderstödda kommunala handelsgymnasier av utredningen föreslås inordnade under den nya styrelsen, varigenom vissa sådana läroanstalter, de enskilda, kommer att stå utanför, vilket icke synes överstyrelsen lämpligt. Då vidare vissa handelsgymnasier är fristående och andra samorganiserade med andra skolformer, anser överstyrelsen, att det kan starkt ifrågasättas, om några handelsgymnasier alls skall obligatoriskt inordnas under den gemensamma styrelsen. Överstyrelsen förmenar, att det bör stå kommun fritt att inordna handelsgymnasium under den gemensamma styrelsen, oavsett om det är statsunderstött eller ej och utan att inhämta Kungl. Maj:ts tillstånd.

Vid sin bedömning av skolstyrelseutredningens förslag rörande de kommunala yrkesskolornas ledning synes överstyrelsen

ha kommit till den uppfattningen, att utredningen haft andra bevekelsegrunder för sina förslag än yrkesutbildningens bästa.

Gentemot utredningens antagande att yrkesskolväsendet skulle varit bättre utvecklat om det i kommunerna funnits organ med ansvar också för denna del av undervisningsväsendet erinrar överstyrelsen om att yrkesutbildning är ett frivilligt kommunalt åtagande och pekar på den utveckling som trots allt skett sedan 1943. Ämbetsverket anför därefter.

En av anledningarna till denna utveckling av yrkesundervisningen torde vara den nära anknytning till arbetsmarknadens parter, som eftersträvas såväl lokalt som centralt. Vad angår styrelserna för kommunala yrkesskolor har detta kommit till uttryck i sammansättningen av skolstyrelserna, vilka jämlikt såväl den tidigare gällande som den under innevarande år utfärdade nya yrkesskolstadgan böra bestå av bl. a. representanter för arbetsgivare och arbetare. I regel ha kommunerna funnit lämpligt att giva yrkesskolstyrelserna en åtminstone delvis annan sammansättning än folkskolestyrelserna.

Vidare böra beaktas de enligt nämnda stadga tillsatta yrkesnämnderna med uppgift att tillse, att utbildningen leder till en verklig yrkeskunskap. Enligt av överstyrelsen fastställda reglementen för skolorna skall yrkesnämnd i regel bestå av minst tre personer, varav två skola representera företagar- och arbetarintressena inom det yrke eller verksamhetsområde, för vilket ifrågavarande undervisning är avsedd. I yrkesnämnd, där arbetsledarintressen anses böra vara särskilt företrädda, må också kunna inväljas en person, representerande sagda intressen.

Sedan en redogörelse lämnats för arbetsgivares och arbetstagares möjligheter att bli representerade i yrkesnämnderna och vidare framhållits, att nära hälften av de statsunderstödda yrkesskolornas 135 000 elever är över 24 år och endast en femtedel under 18 år, säger överstyrelsen vidare.

En oundgänglig förutsättning för att en rationell yrkesutbildning skall kunna bedrivas är dock, att en nära kontakt upprätthålles med näringslivet. Det behövs en ständig, för att inte säga daglig, kontakt med arbetsmarknadens parter och med företagen inom rekryteringsområdet. Det är ett livsvillkor för det kommunala yrkesskolväsendet att i styrelse och yrkesnämnd finnas företrädare för näringslivet. Yrkesskolornas speciella utrustning har icke någon motsvarighet inom det allmänna skolväsendet utan snarare inom näringslivet. Det kan ej få uppdragas åt tjänstemän att utan nära kontakt med sakkunskap ensamma fatta avgöranden om sådan utrustning, som kan bli avgörande för yrkesutbildningens utformning under decennier framåt.

Vidare är särskilt verkstadsskoleutbildningen av sådan natur att för att nödiga produktiva arbetsuppgifter skola säkerställas ständig kontakt måste upprätthållas med kundkretsen, vilket påkallar särskild uppmärksamhet från styrelsen och yrkesnämnderna.

Det är överstyrelsens bestämda uppfattning, att yrkesutbildningens utveckling bäst gagnas av att möjligheterna till ett nära samarbete med arbetsmarknad och näringsliv bibehålles genom att kommunerna som regel

utse särskilda styrelser för yrkesskolorna och att yrkesnämndsorganisationen bibehålles i oförändrat skick.

— —

Med den föreslagna organisationen torde uppkomma utomordentligt stora svårigheter för att bedriva en rationell yrkesutbildning för t. ex. verkstads- och byggnadsindustrierna liksom för exempelvis hantverk och handel.

Enligt överstyrelsens bestämda uppfattning böra yrkesskolorna icke obligatoriskt inordnas under gemensam skolstyrelse utan yrkesskolstyrelse utses i enlighet med vad som föreskrives i nu gällande yrkesskolstadga. Det är överstyrelsens uppfattning att yrkesutbildningens fortsatta utveckling bäst gagnas av att för de kommunala yrkesskolorna som regel utses styrelser med nära anknytning till arbetsmarknad och näringsliv. Överstyrelsen avstyrker därför skolstyrelseutredningens förslag i denna del ävensom förslaget om att kommun skall inhämta Kungl. Maj:ts medgivande för att tillsätta yrkesskolstyrelse. Överstyrelsen har dock ingenting att erinra mot att kommunerna erhölle rätt att själva — utan Kungl. Maj:ts medgivande — i den mån särskilda skäl kunna finnas härför i visst fall uppdraga åt gemensam skolstyrelse att fullgöra yrkesskolstyrelsens uppgifter.

Med i det stora hela samma motiveringar som här återgivits ansluter sig *Svenska yrkesskolföreningen, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation* och *Svenska arbetsgivareföreningen* till den uppfattning rörande yrkesskolornas lokala ledning som överstyrelsen för yrkesutbildning givit uttryck åt i det nu aktuella avseendet.

Avstyrkande, i mera allmänna ordalag hållna yttranden beträffande yrkesskolornas inordnande under den gemensamma skolstyrelsen har avgivits av *8 folkskolinspektörer. 7 folkskolinspektörer* samt *5 länsstyrelser* har anmält tveksamhet i denna fråga. Det har därvid dels uttalats farhågor för att skolstyrelsen icke skulle kunna överblicka och bemästra även det yrkesutbildande skolväsendet i kommunen, dels också ansetts att kontakten mellan de för yrkesutbildningen ansvariga och näringslivet icke skulle kunna bliva tillfyllest.

Problemet om yrkesundervisningens lokala ledning har vidare berörts av *9 landstings förvaltningsutskott, 11 kommuner med försöksverksamhet* och *19 övriga kommuner.* Förvaltningsutskotten i *Örebro och Kopparbergs läns landsting* är övervägande positiva till en lösning enligt utredningens förslag, medan yttranden i avstyrkande riktning avgivits av *förvaltningsutskotten i Kristianstads, Malmöhus och Östergötlands läns landsting.*

Åtta av försöksdistrikten har ställt sig positiva. Bland dessa finns *Stockholm, Hälsingborg* och *Råneå,* vars inställning tidigare redovisats.

Stadsfullmäktige i Göteborg, som bestämt tillstyrkt förslaget om gemensam styrelse i övrigt, anser beträffande yrkesskolorna att övervägande skäl talar för att dessa åtminstone för de närmaste åren bibehålles under egen styrelse. Samma uppfattning har framförts i yttrande från *Malmö stad* och *Åhus köping.*

Av de 19 övriga kommunerna, som tager mera bestämd ståndpunkt, ansluter sig städerna *Mjölby, Kalmar, Karlskoga* och *Vänersborg* till utredningens uppfattning, medan *Norrköping, Västervik* och *Kristianstad* yttrar sig avstyrkande.

Även i fråga om *gymnasiernas* ställning till den nya skolstyrelsen har bland remissmyndigheter som i övrigt är tillstyrkande yppats andra meningar än den utredningen företräder. *7 statens folkskolinspektörer* avstyrker och *11* ställer sig tveksamma till denna del av utredningens förslag.

De remissinstanser, som mer eller mindre fullständigt avstyrkt eller intagit en negativ hållning till förslaget om en gemensam skolstyrelse, framhåller i regel särskilt att gymnasiet icke har sin plats under denna skolstyrelse.

Negativa eller tveksamma till utredningsförslaget i stort är domkapitlen i *Linköping, Skara, Växjö, Lund, Luleå* och *Visby,* länsstyrelserna i *Södermanlands, Östergötlands, Kristianstads, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs* och *Norrbottens län.*

Fullmäktige i följande städer, nämligen *Lund, Östersund, Ludvika, Umeå, Västervik* och *Östhammar* har också avgivit avstyrkande yttranden. Bland de 10 avstyrkande landskommunerna märks *Hultsfreds, Emmaboda* och *Klippans* köpingar.

Av hörda organisationer kan hit också föras *Svenska facklärarförbundet, Rektorernas riksförening* och *Läroverkslärarnas riksförbund.*

Av remissinstanserna i denna grupp har några vänt sig mot förslaget om gemensam skolstyrelse från den utgångspunkten att ett genomförande härav icke skulle vara i överensstämmelse med den vid 1950 års riksdag beslutade skolreformen. *Domkapitlet i Luleå,* som erinrar om att utredningens förslag i förevarande avseende bl. a. motiverats med att dess förverkligande vore att betrakta som ett betydande steg i riktning mot en ny skolorganisation av enhetsskoltyp, anför härom.

Skolstyrelseutredningens förslag innebär uppenbarligen ett föregripande av det organisationsbeslut, som förutsatts skola fattas först efter det resultaten av försöksverksamheten bearbetats och redovisats.

Av vad ovan anförts följer, att tiden ännu icke är inne för att ett beslut överhuvud skulle kunna fattas av den innebörd utredningen föreslår. Eftersom styrelsefrågan är provisoriskt ordnad inom försöksdistrikten, föreligger icke heller något tvingande skäl därtill.

Domkapitlet som ingående granskar de mera praktiskt betonade skäl, som av utredningen anförts för den gemensamma skolstyrelsen, finner att dessa i hög grad överbetonats, men att likväl skäl för en *viss* samordning kan sägas föreligga. Efter att ha påpekat önskvärdheten av att ett beslut om enhetsskolans organisation icke föregripes och av att en smidig anpassning efter lokala förhållanden är önskvärd konkluderar domkapitlet.

Den tilltänkta skyldigheten bör därför utbytas mot beredande av möjlighet för kommunerna att i den omfattning, lokala förhållanden göra önskvärd, sammanföra vissa kommunala skolstyrelser till ett organ.

Domkapitlet i Visby finner förslaget om skolans lokala ledning vara en genomgripande nyordning och menar att det icke förefaller välbetänkt att nu skapa en yttre organisation, då klarhet ännu icke vunnits om den utsträckning i vilken enhetsskolan kan komma att ersätta bestående skolformer.

Länsstyrelsen i Södermanlands län ifrågasätter på samma grund, huruvida man icke i stället bör söka åstadkomma provisoriska anordningar för skoladministrationen i anslutning till nu gällande system att tillämpas i försöksdistrikten och låta den slutliga prövningen av organisationsformerna anstå i avbidan på resultatet av försöksverksamheten.

Länsstyrelsens i Östergötlands län uppfattning i denna fråga framgår av följande uttalande.

Ett omedelbart införande av 9-årig enhetsskola lärer icke vara aktuellt. Tvärtom synes 1950 års riksdagsbeslut angående enhetsskolan innehålla sådana förbehåll, att det ännu icke kan anses avgjort att enhetsskola skall komma till stånd. Vid utskottsbehandlingen i riksdagen framhölls tydligt att enhetsskolans genomförande vore beroende på vissa förutsättningar, bl. a. det finansiella läget samt tillgången på lokaler och kvalificerade lärare. Riksdagens beslut innebar att åtgärder skulle vidtagas för genomförande inom tid, som — med beaktande av vad utskottet härom framhållit — framdeles bestämmes av en på 9-årig allmän skolplikt grundad enhetsskola avsedd att, *i den mån den tillämnade försöksverksamheten ådagalägger lämpligheten,* ersätta folkskolan, fortsättningsskolan, den högre folkskolan, den kommunala mellanskolan och realskolan. Något beslut om 9-årig skola har ännu icke fattats. Det kan således icke bortses från att förhållanden kunna inträffa som icke medgiva fullföljande av det principiella beslutet angående enhetsskolan.

Länsstyrelsen, som särskilt uppehåller sig vid yrkesundervisningens ledning framhåller härom.

Frågan om möjligheten att förverkliga enhetsskolans klass 9 y torde för närvarande vara så oklar, att anledning ej finnes att på grund av det avsedda sambandet mellan berörda klass och den egentliga yrkesutbildningen redan nu sammanslå styrelserna för de olika skolformerna.

Beträffande uppkommande planeringsuppgifter förordar länsstyrelsen ett samarbetsorgan mellan flera fristående skolstyrelser.

Läroverkslärarnas riksförbund ser också förslaget om en gemensam skolstyrelse mot bakgrunden av 1950 års riksdagsbeslut och finner utredningens förslag icke vara förenligt med detta. Förbundets granskning av skolstyrelseutredningens förslag och argument för gemensam skolstyrelse har lett förbundet till uppfattningen att motiv saknas för omorganisation i samtliga kommuner av skolförvaltningen. Förbundet anför.

Däremot synes det motiverat med en utförligare lagstiftning än den man för närvarande har beträffande den lokala ledningen av skolpliktstidens skolor i distrikt, där försöksverksamhet med nioårig enhetsskola bedrives. En sådan lagstiftning bör alltså komma till stånd för försöksdistrikten. Av skäl som framgår av det redan anförda bör skolformer, vilkas lärogång och stadgemässigt fastställda förhållanden avsevärt avviker från den obligatoriska skolans, såsom kommunala flickskolor och praktiska realskolor, undantagas från denna lagstiftning, varjämte den gemensamma skolstyrelsens befogenheter beträffande andra icke-obligatoriska skolformer begränsas till den myndighet som deras kommunala styrelser för närvarande må ha. För den statliga realskolans del skulle detta sistnämnda sålunda betyda, att skolstyrelsen skulle fullgöra den nuvarande lokalstyrelsens funktioner.

Rektorernas riksförening anser att behov av någon gemensam skolstyrelse icke kommer att föreligga förrän enhetsskolan genomförts. Redan under övergångstiden bör dock en samordning åstadkommas mellan olika skolformer. Det mest ändamålsenliga sättet att åstadkomma en sådan vore att med bibehållande av de existerande skolornas styrelser inom varje kommun tillsätta en skolornas samstyrelse med representanter för de olika styrelserna.

Om trots föreningens avstyrkande en gemensam skolstyrelse upprättas, bör enligt föreningens bestämda mening gymnasiet icke läggas under denna styrelse. För en sådan åtgärd har föreningen icke funnit ett enda bärande argument. Föreningen, som jämställer läroverksgymnasierna med fackutbildningsanstalter »såsom seminarier, sjuksköterskeskolor, lantmannaskolor o. dyl.», hävdar att om dessa genom en gemensam styrelse sammankopplas med enhetsskolan, »kommer det med visshet att leda till en ännu mer accentuerad snedvridning av ungdomens studieinriktning mot intellektuella studier till förfång för rekryteringen till andra yrkesutbildningsanstalter».

Förslaget om gemensam skolstyrelse granskas av några remissmyndigheter från förvaltningsrättsliga synpunkter och blir därvid föremål för kritiska bedömanden. Detta gäller främst de av utredningen framlagda förslagen om skolstyrelsens ekonomiska förvaltning av de allmänna läroverken och om tillsättningen av lärare vid dessa skolor, vilka förslag anses strida mot hittills tillämpade principer i förvaltningsorganisationen.

Byråchefen Ulne i skolöverstyrelsen uttalar i sin reservation bl. a.

Det synes tveksamt, om anordningen med statliga skolor sorterande under en rent kommunal styrelse rättsligen kan genomföras, även om praktiska skäl talar härför. Anordningen torde vara en nyhet inom statsförvaltningen.

Under alla omständigheter är det emellertid nödvändigt, att, såsom överstyrelsen föreslagit, statlig myndighet tillsätter lärarpersonalen och svarar för förvaltningen av statsmedel vid de statliga skolorna.

Länsstyrelsen i Stockholms län ägnar också uppmärksamhet åt dessa problemställningar och förordar, att de närmare studeras i syfte att i görli-

gaste mån undanröja oklarheter och andra friktionsanledningar samt att från statlig synpunkt nödiga garantier skapas.

Besvärssakkunniga anser sig beträffande innebörden av utredningens förslag kunna konstatera, att den »i själva verket förefaller vara en kommunalisering också av de till namnet statliga skolorna». Men även en förvaltning av statliga institutioner (allmänna läroverk) genom kommunala organ skulle enligt de sakkunniga »ur allmän förvaltningsrättslig synpunkt leda till egendomliga förhållanden i åtskilliga avseenden». »Ur allmänt förvaltningsrättsliga synpunkter» avstyrker de sakkunniga bestämt att kommunal styrelse förvaltar statsmedel till läroverken, anställer tjänstemän vid dessa och utövar en generell tillsyn över dem.

C. Den nya skolstyrelsens uppgifter

1. Skolstyrelseutredningen

Förslag

Skolstyrelsen skall följa skolväsendets allmänna utveckling och ansvara för att skolväsendet i kommunen, såväl det teoretiska som det praktiska, i olika former får den utbyggnad och organisation som erfordras, för att kommunen skall kunna ge sin ungdom den med hänsyn till kommunens resurser och andra förhållanden önskvärda utbildningen.

Sorterar flera skolor eller skolformer under styrelsen, skall denna sörja för bästa möjliga samordning av och enhetlighet i dessas verksamhet.

I fråga om styrelsens övriga allmänna uppgifter har utredningen nära följt 1930 års skolstyrelselag.

De uppgifter, som jämlikt olika skolstadgor och andra författningar åligger skolstyrelse, vilken uppgår i den nya styrelsen, skall övergå på denna. Vidare föreslås, att 22 ärendegrupper, som nu handlägges av central eller regional myndighet, decentraliseras till lokalstyrelsen, på vilken också vissa av eforus och inspektors uppgifter och några uppgifter, som nu ligger på läroverksrektor, skall övergå.

Slutligen föreslås, att de allmänna läroverkens ekonomiska förvaltning lägges under den kommunala skolstyrelsen.

Motivering

Den väsentliga vinsten med *en* skolstyrelse är enligt utredningens mening att *en* kommunal myndighet får ett kompetensområde, som omfattar hela det allmänbildande och yrkesutbildande skolväsendet, med åtföljande skyldighet att inom detta taga initiativ till utveckling och sörja för samordning och enhetlighet.

Som skäl för sina decentraliseringsförslag anför utredningen, att det från praktisk synpunkt är nödvändigt med en så vid kommunal beslutanderätt som möjligt på skolväsendets område, samt att nya förutsättningar genom skolledarinstitutionens utbyggnad skapas för en minskning av skolförvaltningen betungande detaljföreskrifter och detaljkontroller. Mot denna bakgrund och med beaktande av decentraliseringsutredningens synpunkter har utredningen framlagt sina förslag i förevarande avseende.

Sitt ställningstagande i fråga om de allmänna läroverkens ekonomiska förvaltning har utredningen grundat *dels* på förutsättningen, att terminsavgifternas avskaffande blott är en tidsfråga, samt att detta i större eller mindre mån kommer att medföra en bidragsskyldighet från kommunen i stället för från de enskilda kommunmedlemmar, vilka nu i egenskap av målsmän genom terminsavgifterna lämnar bidrag till läroverkens ekonomi, *dels* på uppfattningen, att ett överförande av den ekonomiska förvaltningen till skolstyrelsen skulle innebära en fastare anknytning av läroverket (sedan enhetsskolan genomförts gymnasiet) till kommunen och ge denna bättre möjligheter att överblicka och tillgodose skolans behov, *dels ock* slutligen på uppfattningen, att läroverksrektorerna så långt det är möjligt bör befrias från kamerala göromål. I den ekonomiska förvaltningen inbegriper utredningen därför också med löneutbetalningarna sammanhängande frågor.

För den närmare innebörden av läroverkens ekonomiska förvaltning och dess överförande på kommunerna torde få hänvisas till utredningens betänkande s. 64 ff.

2. Remissyttranden

Den av utredningen föreslagna d e c e n t r a l i s e r i n g e n till den lokala skolstyrelsen har i princip vunnit anslutning från *skolöverstyrelsen,* som emellertid beträffande den av utredningen gjorda sammanställningen av ärenden, som skulle decentraliseras för lokala avgöranden, uttalar att »i alla sådana fall, där ställningstagandet i en fråga kan medföra kostnader för statsverket och där klara och entydiga anvisningar icke kan utfärdas eller där tillämpningen av givna bestämmelser eljest kan erbjuda särskilda svårigheter, avgörandet bör ligga hos mellaninstansen eller hos överstyrelsen».

Överstyrelsen går i sitt yttrande icke in i någon detaljgranskning av utredningens decentraliseringsförslag utan meddelar, utöver vad här återgivits, sin avsikt att i samband med ställningstaganden till berörda författningsförslag närmare beakta de konsekvenser av skilda slag som kan bli en följd av de föreslagna olika decentraliseringsåtgärderna.

Dessa förslag har framför allt granskats och blivit föremål för bedömanden av det övervägande flertalet av *statens folkskolinspektörer,* vilka ge-

nomgående funnit sig böra framhålla, att vissa av utredningens förslag är för vittgående.

Statskontoret, som finner det önskvärt att en decentralisering kommer till stånd och i flertalet punkter anser sig kunna godtaga utredningens förslag, finner ävenledes att vissa icke oväsentliga inskränkningar bör ske däri.

Svenska stadsförbundet ser förslagen från en annan sida och anför.

De decentraliseringsåtgärder utredningen föreslår äro enligt förbundsstyrelsens mening i och för sig fullt befogade men innebära snart sagt självklara eftergifter från den synnerligen långt drivna byråkratism i detaljer, som kommit att allt mera kännetecknа förvaltningen av skolväsendet. Vad utredningen här ägnat uppmärksamhet åt synes vid jämförelse med befogenhetsfördelningen inom annan kommunal verksamhet i ej ringa mån hänförligt till sådana förvaltningsuppgifter, där avgörandet bör få träffas av den fackliga ledningen. I det nyss anförda sammanhang, då skolkommissionen talar om vidgade befogenheter på det lokala planet, måste däremot enligt förbundsstyrelsens mening ha avsetts sådana befogenheter i åtminstone någorlunda väsentliga ting. Vill man i kommunernas befattning med skolväsendet påräkna initiativ och aktivitet, som kan underlätta en organisatorisk och pedagogisk utveckling, måste man också ge dem utrymme för handlingsfrihet i sådana hänseenden.

Endast *28 kommuner* har yttrat sig i decentraliseringsfrågan. 5 av 6 kommuner med försöksverksamhet ställer sig markerat positiva till förslagen. Av övriga 22 kommuner anser 2 att decentraliseringen är otillräcklig och 1 att decentraliseringen icke är någon större vinst på grund av bundenheten vid centrala direktiv. Flera kommuner har uttalat önskemål om att en eller annan ärendegrupp även framgent skall handläggas under medverkan av överordnad myndighet.

Åtskilliga andra remissinstanser har uttalat sig i decentraliseringsfrågan. Då utredningens förslag icke i detalj redovisats i det föregående torde de nu återgivna allmänna synpunkterna vara tillfyllest.

E f o r u s o c h i n s p e k t o r s u p p g i f t e r. Utredningens förslag att överföra eforus och inspektors administrativa uppgifter på skolstyrelsen och tillsynsuppgifterna på mellaninstansen har endast berörts av ett fåtal remissinstanser.

Skolöverstyrelsen tillstyrker förslaget i princip men räknar med att av överstyrelsen tillsatta inspektorer skall kvarstå den löpande förordnandeperioden. Överstyrelsen ifrågasätter vidare om inte mellaninstansen skall ha möjlighet att tillsätta inspektor vid skolanläggning eller skolenhet, där det prövas lämpligt.

7 domkapitel och *2 länsstyrelser* finner icke skäl föreligga att avskaffa eforusinstitutionen vid läroverken. Vad *domkapitlet i Göteborg* anför får representera den mot förslaget kritiska ståndpunkten. Domkapitlet understryker utredningens uttalande att eforus- och inspektorsämbetena numera främst har representativ karaktär och att de fåtaliga administrativa upp-

gifterna utan olägenhet kan överföras på annan myndighet. Domkapitlet menar emellertid, att utredningen tycks ha bortsett från de representativa skyldigheternas betydelse och att det för rektor skulle innebära en betungande uppgift att även vid skolavslutningar fylla dessa funktioner. Sammanfattningsvis anför domkapitlet.

Läroverkens högtidsdagar torde genom den föreslagna reformen på ett icke önskvärt sätt förlora i solennitet. Då alltså dessa ämbeten, som äger en sekelgammal värdefull historisk tradition, alltjämt fyller ett praktiskt behov, synes skäl icke föreligga att avskaffa dem. Domkapitlet vill alltså påyrka, att eforus- och inspektorsämbetena bibehålles.

Arbetsfördelningen mellan skolstyrelse och skolledare. Utan att taga ställning till de av utredningen framlagda detaljförslagen gör *skolöverstyrelsen* följande principiella uttalande i denna fråga.

1) Ärenden av sådan art, att de på ett eller annat sätt berör kommunens hela skolväsen, bör åvila skolstyrelsen. Som exempel kan tjäna föreskrifter om förvaltningen av skolfastigheter, principerna för hur de skolsociala förmånerna skall utgå, fastställande av tidpunkter för termins början och slut, godkännande av plan för lovdagarnas fördelning på läsåret. 2) Ärenden, som huvudsakligen berör den enskilda skolan eller skolenheten (flertalet å s. 61 f. uppräknade), bör handläggas av vederbörande rektor. Som exempel kan nämnas frågor om beräkning av erforderlig lärarkraft över stat eller frågor om uppdelning av klass eller ring i parallellavdelningar. Det rör sig här om frågor av ganska komplicerad art, vid vilkas behandling såväl pedagogiska som organisatoriska synpunkter måste anläggas. Överstyrelsen brukar i dessa frågor regelbundet utfärda mycket detaljerade anvisningar till rektorerna. Då dessa anvisningar i det ena eller andra fallet icke ger tillräcklig vägledning, brukar samråd med vederbörande rotelchef i överstyrelsen äga rum om den lämpligaste lösningen i den föreliggande situationen. Ofta erfordras därvid mycket snabba ställningstaganden. Det vore föga rationellt att överflytta beslutanderätten i dessa och liknande ärenden till skolstyrelsen, som icke kan väntas ha möjlighet att med erforderlig snabbhet och sakkunskap ta ställning till frågorna. 3) Beträffande övriga ärenden bör skolstyrelsen kunna, i den utsträckning den själv med hänsyn till ärendenas art prövar lämpligt, delegera beslutanderätten till rektor eller annan tjänsteman.

Läroverkslärarnas riksförbund anser, att utredningens tendens att hävda styrelsens ställning innebär risk att denna kommer att drunkna i småfrågor, som rektor bör handlägga.

Läroverkens ekonomiska förvaltning. Vad utredningen härutinnan föreslår möter, närmast från formella utgångspunkter, stark kritik från de remissinstanser, vilka haft anledning att se på denna fråga från andra än allmänt praktiska synpunkter.

Skolöverstyrelsen, som anser det angeläget att rektorerna i möjligaste mån befrias från medelsförvaltande och likartade uppgifter och, med hänsyn till vikten av rektors rent pedagogiskt ledande uppgifter, finner att åtgärder för att befria rektor från sidoordnade sysslor ej längre bör anstå,

kan dock icke biträda tanken att läroverkens ekonomiska förvaltning i vad den avser disposition av statsmedel — i huvudsak uppgiften att uträkna lärarlöner — skulle överflyttas på skolstyrelsen. Stödet för denna överstyrelsens uppfattning är de komplikationer som med nu gällande bestämmelser skulle uppstå beträffande revisionsmöjligheterna och statens möjligheter att utkräva betalningsansvar av ett kommunalt organ. I den del läroverkens ekonomiska förvaltning avser disposition av statsmedel finner överstyrelsen skäl tala för att den inordnas i den föreslagna mellaninstansen.

Statskontoret menar att mycket skulle stå att vinna med en anordning som den av utredningen föreslagna, men finner det likväl uteslutet att planerna förverkligas, innan de ovanberörda frågorna tillfredsställande klarlagts.

Riksräkenskapsverket, som också finner det önskvärt att läroverksrektorernas arbete med den ekonomiska förvaltningen underlättas, anför bl. a.

Det synes riksräkenskapsverket olämpligt och knappast genomförbart att ålägga de kommunala organen sådana skyldigheter beträffande bokföringen och redovisningen av läroverkens medel, som för närvarande åvila rektor. Även om en sådan ordning genomfördes, skulle det likväl icke vara möjligt att genom framställande av revisionsanmärkningar mot kommunala förtroendemän eller mot av kommunen anställda tjänstemän vinna rättelse beträffande vid granskningen uppmärksammade felaktigheter. Att genom författningsbestämmelser utsträcka redogöraransvaret till att även omfatta kommunala förtroendemän eller tjänstemän, som anförtrotts disposition av statsmedel, synes icke kunna komma i fråga.

Svenska stadsförbundet, som icke vill bestrida att förslaget om de allmänna läroverkens ekonomiska förvaltning kan anses innebära en rationell förändring, tager icke närmare ställning till det men erinrar om att förbundet redan tidigare framhållit angelägenheten av att snabbt få till stånd en klar reglering av de ekonomiska mellanhavandena mellan stat och kommun beträffande de allmänna läroverken.

Några folkskolinspektörer har framhållit, att gränsen mellan skolstyrelses och kommunalnämnds (drätselkammares) respektive fullmäktiges kompetensområde bör bestämdare markeras. *Folkskolinspektören i Jämtlands läns södra inspektionsområde* anför härom.

Ett oeftergivligt villkor för att den lokala skolstyrelsen skall kunna bli det effektiva, utvecklingsfrämjande organ, som utredningen avser, är att dess förhållande till kommunalnämnd (drätselkammare) och kommunalfullmäktige (stadsfullmäktige) klart fixeras. Skolstyrelsen måste tillförsäkras rätt att fritt disponera av fullmäktige för olika skoländamål anvisade medel. Utvecklingen i landskommunerna efter tillkomsten av väl organiserade kommunalkontor är i detta avseende icke tillfredsställande och måste bli än mer irriterande, när den planerade utvidgningen av skolstyrelsens verksamhetsområde genomföres.

Folkskolinspektören i Gävleborgs läns mellersta inspektionsområde betonar nödvändigheten av att skolstyrelsernas funktionsduglighet kommer att stå i relation till deras vidgade verksamhetsfält, vilket enligt hans mening redan nu ej alltid är fallet. Han anför bl. a.

I en av de härvarande större kommunerna exempelvis kan man konstatera, hurusom vederbörande folkskolestyrelses initiativförmåga och handlingskraft återhålles och hämmas genom att dess åtgärder och ansatser till sådana opåkallat kontrolleras och regleras av kommunalnämnd-kommunalfullmäktige.

Med hänsyn till sådana för skolutvecklingen mindre gynnsamma tendenser borde en skolstyrelses befogenheter medge, att styrelsen inom ramen för av fullmäktige anslagna medel ägde fritt disponera dem för avsedda ändamål utan nämnds och fullmäktiges prövning av varje detaljåtgärd.

Liknande synpunkter anföres av *inspektörerna i Södermanlands läns västra och Östergötlands läns östra inspektionsområden.*

Svenska stadsförbundet tar upp denna fråga till utförlig behandling med en principiell utgångspunkt och anför bl. a.

Ur kommunal synpunkt ger föreliggande betänkande anledning att ytterligare framhålla, att skolväsendet inom ramen för kommunernas omfattande och mångsidiga verksamhet aldrig kan bli annat än en — låt vara mycket viktig — deluppgift. En fråga om organisation speciellt för denna uppgift bör därför också ses i samband med utformningen av den kommunala förvaltningsorganisationen i dess helhet. I detta avseende bör erinras, att förbundsstyrelsen i sitt yttrande över förslaget till den numera gällande nya kommunallagen något berört frågan om förhållandet mellan kommunens styrelse och i kommunerna verksamma »specialreglerade styrelser och nämnder». Förbundsstyrelsen framhöll därvid, att den åsyftade ställningen för kommunens styrelse såsom dess »verkliga regering» syntes, i vad anginge kommunernas icke specialreglerade verksamhet, kunna bli förverkligad inom ramen och med stöd av kommunallagen. Att upprätthålla den avsedda regeringsställningen visavi specialreglerade organ syntes däremot bli svårare. Vid tillkomsten av ifrågavarande speciallagstiftning torde föga uppmärksamhet ha ägnats åt just denna synpunkt. Förbundsstyrelsen framhöll, att en översyn av speciallagstiftningen ur denna synpunkt därför syntes välbehövlig.

Givetvis har förbundsstyrelsen med nu anförda uttalanden avsett, att frågan om det principiella förhållandet mellan »regering» och övriga förvaltningsorgan i kommunerna åtminstone bör uppmärksammas i ett sådant sammanhang som det förevarande, då organisationen för en viktig, specialreglerad del av den kommunala verksamheten är i stöpsleven. Med målsättningen att ge skolväsendet en stark kommunal förankring och organisatoriskt säkerställa effektiva kommunala insatser för dess utveckling är det icke rimligt att bortse från kommunens centrala organisation, dess fullmäktige och styrelse. Åtskilligt av vad utredningen framhållit om behövlig samordning inom skolväsendet på det lokala planet har numera sin motsvarighet i samordningsfrågor avseende dels skolväsendet och dels annan verksamhet hos kommunerna. Härvidlag har man att i hög grad räkna med olika lokala förhållanden för kommunerna inbördes. Dessa omständigheter

tala i och för sig för att administrerandet av skolväsendet i största möjliga mån anförtros åt kommunerna, men synas också böra föranleda att denna uppgift såvitt möjligt organiseras med anpassning efter det förvaltningssystem, som den nya kommunallagen i princip anvisar.

D. Den nya skolstyrelsens organisation

1. Skolstyrelseutredningen

Inledning

Skolstyrelsens organisation skall enligt utredningens förslag regleras dels av en ny skolstyrelselag, vilken skall ersätta 1930 års skolstyrelselag och 1903 års lag angående folkskoleväsendet i Stockholm, dels av tillämpningsbestämmelser till skolstyrelselagen. Utredningen har utarbetat förslag till båda dessa författningar. Av deras innehåll behandlar utredningen följande huvudpunkter i betänkandets allmänna del: 1. Antalet ledamöter. 2. Valsätt och mandattid. 3. Självskrivenhet. 4. Kompetenskrav. 5 Fackkunskapen i styrelsen. 6. Nämndinstitutionen.

Lagens detaljföreskrifter diskuteras i en speciell motivering. I anslutning till betänkandets disposition redogöres här för utredningens förslag i de angivna huvudpunkterna och för förslagens motivering.

Förslag

Antalet ledamöter i skolstyrelsen skall vara lägst sju och högst tjugoen. I Stockholm skall dock maximiantalet vara tjugofem. Suppleanternas antal skall kommunen äga bestämma själv. Suppleant skall städse äga rätt att närvara vid skolstyrelsens sammanträden och alltid underrättas om tid för sammanträde. Val av ledamöter och suppleanter skall förrättas av kommunens fullmäktige och mandattiden skall vara fyra år. Självskrivna ledamöter skall icke finnas. Kyrkoherde skall icke äga rätt att deltaga i sammanträde med styrelsen eller att väljas till dess ordförande, då han icke är vald till ledamot.

Särskilda kompetenskrav för ledamotskap skall icke finnas. Kommunallagens valbarhetsvillkor skall gälla, kompletterade med dels en bestämmelse om att den som väljes skall anses vilja främja skolväsendet, dels en föreskrift om att ledamöterna skall väljas med hänsyn tagen till antalet och arten av de skolor, som lyder under styrelsen. Beträffande obehörighet vid val till skolstyrelse föreslås gälla, att skolchefen samt den i kommunens tjänst anställde befattningshavaren, vilken såsom föredragande hos kommunens styrelse eller eljest intager den ledande ställningen inom kommunens samfällda förvaltning, icke skall vara valbara.

Vid skolstyrelsens sammanträden skall de pedagogiska facksyn-

punkterna företrädas av såväl skolledare som lärare. Vid sammanträde med styrelsen eller inom denna bildad avdelning skall kommunens skolchef vara skyldig att närvara med rätt att yttra sig och framställa förslag samt att få sin uttalade mening antecknad till protokollet. Finns andra skolledare inom kommunen skall högst tre av dessa, med samma rätt som skolchefen, äga deltaga i styrelse- och avdelningssammanträden. Utredningen delar in skolledarna i tre kategorier med hänsyn till de slag av skolenheter skolledare kan förestå (enheter omfattande a. enbart folkskola eller enhetsskolas låg- och mellanstadier, b. klasser med enbart eller huvudsakligen ämneslärarundervisning, c. yrkesutbildande undervisning). Endast *en* skolledare från var och en av dessa kategorier skall äga deltaga. Finns flera tillhörande samma kategori skall val ske.

Formerna för fackrepresentationen och dennas omfattning skall enligt utredningens förslag helt regleras i tillämpningsbestämmelserna till skolstyrelselagen.

Såsom lärarkårens representanter skall, beroende på skolväsendets omfattning i kommunen, minst en och högst tre lärare äga deltaga med rätt att yttra sig och framställa förslag samt få sin uttalade mening antecknad till protokollet.

I fråga om skolstyrelsens delegationsrätt föreslås, att skolstyrelsen själv skall äga bestämma om sin uppdelning på avdelningar samt om den beslutanderätt, som i styrelsens ställe skall utövas av avdelning. I styrelsens beslut om delegering skall bestämt anges vilka ärendegrupper avdelning skall äga besluta i. Framställning eller yttrande till fullmäktige eller statlig myndighet skall städse göras av styrelsen själv. Avdelnings beslut skall anmälas vid styrelsens nästa sammanträde. På samma villkor som föreslagits för delegation till avdelning skall styrelsen äga delegera beslutanderätt till skolchef, annan skolledare eller särskild i kommunens tjänst anställd befattningshavare.

Om skolstyrelse så prövar lämpligt, skall styrelsen för viss skola eller grupp av skolor inom en viss bestämd del av kommunen äga tillsätta ett råd, benämnt skolråd, med huvudsaklig uppgift att främja ett förtroendefullt samarbete mellan hem och skola, att följa frågor, som rör underhåll och tillsyn av skolbyggnader samt överhuvud verka för undervisningslokalernas förbättring, att följa frågor om hälsovårds- och sundhetsanordningar för eleverna, att främja elevernas fritidssysselsättning samt att inkomma med yttranden i frågor, som skolstyrelsen hänskjuter till rådet, ävensom fullgöra de åligganden rörande tillsyn och omvårdnad om skolan, som styrelsen beslutar uppdraga åt rådet.

För att biträda skolstyrelsen i frågor rörande yrkesutbildning bör styrelsen såsom rådgivande organ utse ett yrkesråd, bestående av minst fyra ledamöter, vilka skall äga god kännedom om ortens arbetsliv och om

de områden yrkesutbildningen i fråga avser. Minst fyra ledamöter skall till lika antal företräda företagare och anställda. Innan dessa ledamöter utses skall vederbörande arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer ha beretts tillfälle att avge förslag.

Fråga om befrielse från eller nedsättning av terminsavgift vid skola, som lyder under skolstyrelsen, skall handläggas av en särskild delegation.

Med utgångspunkt från folkskolestadgans bestämmelser om betygsnämnd tager utredningen slutligen upp frågan om behovet av en sådan nämnd och i anslutning därtill frågan om utfärdande av tjänstgöringsbetyg åt lärare.

Tjänstgöringsbetyg åt lärare vid varje under styrelsen lydande skola skall utfärdas under styrelsens ansvar. Uppgiften skall dock av styrelsen kunna delegeras till avdelning inom styrelsen eller, om styrelsen finner det lämpligt, till vederbörande skolledare — ej nödvändigtvis skolchefen — vilken bör kunna utfärda tjänstgöringsbetyg på styrelsens vägnar, utom i fall då fråga uppstått om att sänka betyg, som lärare tidigare tilldelats, eller att tilldela lärare, för vilken betyg skall utfärdas enligt folkskolans nuvarande formulär, lägre vitsord än det högsta. Likaledes bör skolstyrelsen alltid utfärda betyg åt lärare, som skall tilldelas betyg enligt läroverkens nuvarande formulär, om det ifrågasatts lägre betyg än Utmärkt i fråga om nit eller Berömvärd i fråga om undervisningsskicklighet, sätt att behandla lärjungarna och förmåga att bland dem upprätthålla ordning eller lägre betyg än Hedrande i fråga om vandel.

Bestämmelser om särskild sammansättning av den avdelning, som skall äga utfärda tjänstgöringsbetyg, finner utredningen ej behövas. Ärende rörande tjänstgöringsbetyg skall dock i regel föredragas av den skolledare, varunder läraren närmast lyder.

Utredningen föreslår, att det tages under omprövning huruvida icke på samma sätt graderade tjänstgöringsbetyg bör införas för alla lärarkategorier, som skall lyda under skolstyrelsen.

Motivering

Antalet ledamöter. Enligt 1930 års skolstyrelselag skall antalet ledamöter i folkskolestyrelse vara minst fem och högst tjugoen. Med det vidgade verksamhetsområde en ny skolstyrelse enligt utredningens förslag skall få, anser utredningen fem ledamöter vara ett för lågt minimiantal, särskilt med hänsyn till behovet av att kunna uppdela styrelsen på avdelningar eller delegationer.

Kommunernas stora variationer i fråga om folkmängd och areal och skolväsendets skiftande omfattning gör det olämpligt att fixera ledamotsantalet.

För maximering av antalet talar, att man därigenom i någon mån bidrager till att förhindra, att övergången från flera styrelser till en kommer att innebära en sammanslagning av de befintliga styrelserna med en med hänsyn till arbetsmöjligheterna opraktisk ansvällning av ledamotsantalet som följd. Då även skolledare, lärare och experter av olika slag regelmässigt kommer att deltaga i sammanträdena, kan styrelsen redan med det föreslagna maximiantalet bli en betydande församling.

Suppleanterna. Enligt utredningens mening bör skolstyrelsens behov av allsidig representation beaktas också vid suppleantvalet.

Om denna väg att tillförsäkra skolstyrelsen en mångsidig erfarenhet beträdes och skall få någon effekt, är det emellertid av största vikt, att suppleanterna regelbundet underrättas, när sammanträde skall hållas, och därigenom beredes tillfälle att direkt följa styrelsens arbete. Även ur andra synpunkter, icke minst nyrekryteringens, är det önskvärt, att suppleanterna så starkt som möjligt knytes till arbetet och deltager i detta.

Valsätt och mandattid. I dessa hänseenden har bestämmelserna i förslaget utformats i anslutning till bestämmelserna om val till kommunens styrelse. Utredningen framhåller, att, då självskrivna ledamöter ej skall finnas, det proportionella systemet kan helt slå igenom.

Självskrivenhet. Såsom framgår av redogörelsen för nuvarande förhållanden, är rektor självskriven ledamot i styrelserna för allmänna läroverk, högre kommunala skolor och yrkesutbildande skolor. Sedan kyrkoherdens självskrivenhet borttogs år 1930 är ingen ledamot av folkskolestyrelse självskriven. I förslaget till provisorisk skolstyrelselag uttalade utredningen sig för att systemet med självskrivna ledamöter i skolstyrelserna skulle avskaffas och i 1952 års lag om särskild skolstyrelse i vissa fall finns ingen bestämmelse om självskrivenhet. Det synes utredningen vara riktigast, att fackkunskapen i en politiskt vald myndighet av skolstyrelsens typ, i den mån den skall representeras av chefen för en myndigheten underställd skola, företrädes av honom i egenskap av en i förhållande till olika partiriktningar neutral tjänsteman, vilken ställning han mycket lättare intager, om han ej är ledamot av styrelsen med dess partigrupperingar.

De argument, som blivit avgörande för kommunallagens bestämmelser om obehörighet för den som är chef för något till den kommunala styrelsen hörande verk att utses till ledamot eller suppleant i kommunens styrelse eller i den nämnd, varunder verket hör (32 och 45 §§ kommunallagen), talar enligt utredningens uppfattning med än större styrka mot att han är självskriven ledamot av sådan nämnd.

Argumentet, att självskrivenhet behövs för att säkra tillräckliga pedagogiska fackkunskaper i skolstyrelsen, avvisar utredningen med hänvisning till att något ovillkorligt samband mellan självskrivet ledamotskap och fackkunskap icke finns, utan att fackkunskapen kan beredas tillfredsställande utrymme i styrelsen på annat sätt.

Kompetenskrav. Utredningen erinrar om att det främst är för skolformer, vilka erbjuder direkt yrkesutbildning av något slag, som styrelsens sammansättning närmare reglerats. Grundtanken bakom en gemensam skolstyrelse är emellertid att försöka få tillgodosett det betydelsefulla önskemålet om en styrelse, som har en samlad överblick över samhällsliv och skolförhållanden i allmänhet och som mot varandra kan väga och tillgodose olika utbildningsbehov, såväl teoretiska som praktiska. Enligt utredningens uppfattning kan det därför inte i och för sig vara angeläget att i skolstyrelsen välja in ledamöter med en detaljerad yrkeskunskap. Denna bör i främsta rummet representeras av fackläraren, och fackkunskapen beträffande yrkesutbildningens allmänna inriktning måste skolans rektor i första hand företräda. Ur styrelsesynpunkt är det eftersträvansvärt att få till stånd en god kontakt med samhället i allmänhet och med bygdens näringsliv i stort. Behövs direkta kontakter med olika yrkesområden, torde den sidan av problemet bäst lösas på annat sätt än genom föreskrivande av yrkestillhörighet eller yrkeserfarenhet för vissa av styrelsens ledamöter. Personer, som endast är inriktade på en specialitet och kan tänkas hysa intresse endast för sitt eget verksamhetsområde, synes utredningen icke böra knytas till en skolstyrelse som ledamöter, utan deras sakkunskap bör tillföras styrelsen genom att de anlitas som experter och rådgivare.

Som stöd för sitt förslag att den tjänsteman, som intager den centrala positionen i kommunens förvaltning, icke skall kunna inväljas i skolstyrelsen, anför utredningen kommunallagskommitténs motivering, vilken anses ha full giltighet också beträffande skolstyrelse.

Det är uppenbart, att en kommunal befattningshavare med sådana åligganden och befogenheter, som här angivits, efter hand förvärvar en god överblick över kommunalförvaltningens olika områden och förtrogenhet med många av dess enskildheter. Denna i tjänsten inhämtade erfarenhet bör tillföras de kommunala myndigheterna, fullmäktige såväl som nämnder, av befattningshavaren enbart i hans egenskap av kommunens tjänsteman och icke tillika såsom ledamot av vederbörande organ. Eljest kan det föreligga en viss fara för att av honom verkställda utredningar och lämnade informationer m. m. medvetet eller omedvetet färgas eller läggas till rätta med hänsyn till önskemålen hos den meningsgrupp som han representerar. Det torde vara en allmän uppfattning, att kommunens främste tjänsteman bör stå neutral i förhållande till olika partiriktningar, åtminstone såtillvida att han icke företräder viss riktning såsom ledamot av kommunal representation eller nämnd.

Av samma skäl, för att förhindra en dubbelställning av förtroendeman och tjänsteman, vilken lätt kan leda till en sammanblandning av vederbörandes befogenheter i den ena och den andra egenskapen, har utredningen framlagt sitt förslag att kommunens *skolchef* icke skall kunna väljas till ledamot av skolstyrelsen.

Fackrepresentationen i skolstyrelsen. Utredningen framhåller, att fackmännen sedan gammalt haft en stark ställning i skol-

styrelserna, där skolledarna antingen varit självskrivna ledamöter eller fungerat som föredragande och sekreterare. Det påpekas, att den fackliga skolledarens deltagande i skolstyrelsearbetet inte är betingat endast av behovet av att ha en sekreterare och föredragande utan också av nödvändigheten att vid frågornas behandling ha tillgång till den särskilda sakkunskap han besitter. Lärarrepresentationen innebär en förstärkning av denna sakkunskap men tjänar också till att ge skolstyrelsen kontakt med skolans dagliga verksamhet, samtidigt som kåren genom sin representation kan bli informerad om den beslutande myndighetens motivering och inställning till olika frågor rörande skolan.

Fackrepresentationens omfattning anser utredningen kunna diskuteras, men att den bibehålles anser den vara ofrånkomligt, inte minst med tanke på de förutsättningar för ett verkligt samarbete, betydelsefullt för alla berörda parter, som därigenom skapas.

Skolstyrelsens delegationsrätt. Härom anföres bl. a. följande.

Utredningen konstaterar, att folkskolestyrelserna i stigande omfattning begagnat möjligheten att åt särskilda nämnder överlämna beredning och beslutanderätt rörande vissa ärendegrupper. Frågornas mångfald och alltmer komplicerade natur gör detta nödvändigt, om alla numera förekommande ärenden skall kunna handläggas snabbt och rationellt. Därest skolstyrelsernas verksamhet vidgas på det sätt som blir en följd av förslaget om gemensam skolstyrelse och genom enhetsskolans införande, kommer behovet av nämnder att ytterligare öka, och i varje fall i alla större och medelstora kommuner kommer en uppdelning av styrelsearbetet på nämnder och delegationer att bli ofrånkomlig.

Möjligheterna för en gemensam skolstyrelse eller för styrelse för en enhetsskola av större omfattning att bemästra sina arbetsuppgifter blir därför i icke ringa utsträckning beroende på utformningen av delegationsrätten i den nya lagstiftningen.

Den nuvarande ramen för *nämndernas beslutanderätt* bör enligt utredningens mening vidgas ganska väsentligt. Vid sina överväganden av hur denna vidgade beslutanderätt skall åstadkommas har utredningen funnit, att frågan inte på ett för alla kommuner tillfredsställande sätt kan lösas genom att man lagstiftningsvägen drager upp bestämda gränser mellan sådana ärendegrupper, som kan delegeras och sådana som inte kan det. Utredningen ansluter sig i stället till den princip, som genom den nya kommunallagstiftningen accepterats, vilken innebär att kommunen själv skall äga besluta om rätt för avdelning av kommunens styrelse, ledamot av styrelsen eller tjänsteman att på styrelsens vägnar fatta beslut i ärenden, vilkas beskaffenhet angetts i styrelsens, av fullmäktige antagna reglemente. När det gäller skolstyrelsen har utredningen dock icke ansett skäl finnas att lägga rätten att besluta om delegationens omfattning hos fullmäktige.

För att vinna en enhetlig terminologi inom kommunallagstiftningen föreslår utredningen, att begreppet nämnd enligt den nuvarande skolstyrelselagen utbytes mot *avdelning*.

Frågan om *arbetsuppgifternas fördelning på avdelningar* anser utredningen böra ägnas särskild uppmärksamhet och anför härom.

Hittills synes denna fördelning ha skett efter ärendenas natur, t. ex. så att särskilda nämnder utsetts för undervisningsfrågor, byggnadsfrågor, övriga ekonomiska frågor, skolmåltidsverksamheten, övrig social verksamhet m. m. Endast i rena undantagsfall synes en uppdelning efter andra grunder ha förekommit och det är naturligt, att så varit fallet. När enhetsskolan med sin mera markerade stadieindelning genomföres, kan det förmodas, att den uppfattningen vinner visst insteg, att man med hänsyn till nämndernas arbetsuppgifter bör göra en horisontell i stället för en vertikal uppdelning av skolväsendet och lägga alla till ett visst stadium hörande frågor under en nämnd och till andra stadier hörande frågor under andra nämnder. Ännu bekvämare att tillgripa är resonemanget, att man vid övergång till en gemensam skolstyrelse bör tillsätta nämnder för envar av de under styrelsen lydande särskilda skolformerna. Läroverkslärarnas riksförbund har i tidigare återgivet remissyttrande förordat särskild nämnd för högstadiets speciella problem, eventuellt också särskilda nämnder för specialgymnasier och praktiska realskolor, om skolstyrelsen har att svara för sådana.

Utredningen framhåller, att frågan om hur nämnderna i nu berört hänseende organiseras är av synnerligen stor betydelse för enhetligheten och samhörigheten inom en kommuns skolväsen, i synnerhet om detta vid övergång till en gemensam styrelse redan är differentierat. Utredningen som ofta betonat, att meningen med en gemensam styrelse är att vinna en enhetlig ledning och planläggning samt att övervinna uppspaltningen i skolformer och lärarkårer understryker det angelägna i att man inte går miste härom genom att plottra sönder styrelsen i nämnder, tillkomna enligt den horisontella delningens princip utan regelmässigt fördelar arbetsuppgifterna med hänsyn till ärendenas natur och således skär genom samtliga skolformer eller stadier vid arbetsuppgifternas fördelning på avdelningar.

Då emellertid sådana omständigheter i särskilda fall skulle kunna föreligga, vilka kan motivera inrättandet av avdelning för visst stadium, viss skolform eller visst geografiskt område av kommunen, anser utredningen, att något kategoriskt förbud mot dylika indelningsgrunder icke bör finnas.

Förslaget att skolstyrelse skall äga delegera viss beslutanderätt även till kommunal tjänsteman grundar utredningen på uppfattningen, att det icke finns anledning att enbart för formens skull i skolstyrelsen sitta och i efterhand besluta i ärenden, som reellt sett med styrelsens goda minne avgjorts av skolans tjänstemän. Styrelsen bör i stället äga en formlig delegationsrätt. I regel bör det här gälla skolchefen eller annan skolledare. Då t. ex. vissa löpande ärenden rörande fastigheter eller löpande ärenden av kameral natur i styrelsens ställe kan tänkas böra handläggas av annan än skolledare, har delegationsrätten icke strängt begränsats till sådan.

S k o l r å d. Med bestämmelserna om skolråd vill utredningen tillgodose förefintliga önskemål hos skolstyrelsen att ge de olika skolorna en förankring i de lokala intressena i den kommundel, där skolan är belägen. Då dylikt råd ej skall ha beslutanderätt, skall andra än styrelseledamöter i första hand kunna väljas in i detta, framför allt föräldrar till elever i skolan. Rådets organisation skall kommunen själv bestämma.

Yrkesråd. Utredningen anför härom:

I och med att yrkesundervisningen är avsedd att spela en långt större roll än tidigare inom undervisningsväsendet, kommer enligt utredningens uppfattning skolans lokala ledning att ställas inför speciella problem, som måste lösas. Å andra sidan är det av största betydelse, att de problem, som kan väntas uppstå, inte överdimensioneras och ges en större räckvidd, än de faktiskt har. Uppenbart är, att det behövs en ständig och stark kontakt med näringslivets organisationer, med företagen på orten och med arbetsmarknads- och arbetsförmedlingsmyndigheterna. Det gäller därför att finna de lämpliga formerna för att knyta de i detta avseende behövliga kontakterna.

Utredningen räknar med att skolstyrelserna får erforderligt antal ledamöter med allmän kännedom om ortens och traktens arbetsliv och om behovet av yrkesutbildning. Vad som däremot kan komma att saknas i en proportionellt vald styrelse är personer med viss detaljkunskap, skickade att hålla den fortlöpande kontakten med näringslivets företrädare och med vederbörande myndigheter. Även om man inte får bortse från den roll yrkesutbildningens fackliga ledning och yrkesvalsläraren skall spela härvidlag, torde hela detta problem dock i många fall bäst kunna lösas genom ett expertråd av den karaktär, som utredningen föreslagit.

Med hänsyn till att skolstyrelsernas arbetsfält enligt utredningens förslag blir vidsträckt och att verksamhetsformerna är oprövade, bör dessa, särskilt när det gäller yrkesutbildningen, inte bindas för hårt i lagföreskrifter utan efter vunna erfarenheter successivt utformas efter lokala förhållanden. Expertråden bör således, om det befinnes lämpligt, kunna arbeta på sektioner, varvid de till sin funktion kommer mycket nära de nuvarande yrkesnämnderna. Ingenting bör heller hindra styrelsen från att insätta den facklige ledaren för yrkesutbildningen i expertrådet. Av betydelse kan enligt utredningens mening säkert också vara att yrkesvalsläraren knytes till detta.

Delegation för ärenden rörande terminsavgifter. Med hänsyn till dessa ärendens speciella natur bör enligt utredningens uppfattning bl. a. rektor och vederbörande klasslärare äga deltaga i besluten, varför särskilda former för beslutanderättens utövande bör finnas.

Tjänstgöringsbetyg. Utredningen erinrar om skolkommissionens uttalande, att rektors ansvarighet inför skolstyrelsen även borde gälla de enskilda lärarnas arbete och bland annat innebära att rektor utfärdade deras tjänstgöringsbetyg. Utredningen biträder emellertid inte kommissionens uppfattning på denna punkt utan har funnit det principiellt riktigare att tjänstgöringsbetyg under styrelsens ansvar utfärdas för alla lärare vid skolor, som sorterar under skolstyrelsen.

Utredningen anser dock praktiska skäl tala för att uppgiften att utfärda tjänstgöringsbetyg av styrelsen skall kunna delegeras till avdelning inom styrelsen eller, om styrelsen finner det lämpligt, till vederbörande skolledare — ej nödvändigtvis skolchefen — vilken bör kunna utfärda tjänstgöringsbetyg på styrelsens vägnar, utom i fall då fråga uppstått om att sänka betyg, som lärare tidigare tilldelats, eller att tilldela lärare, för vilken betyg

skall utfärdas enligt folkskolans nuvarande formulär, lägre vitsord än det högsta. Likaledes bör skolstyrelsen alltid utfärda betyg åt lärare, som skall tilldelas betyg enligt läroverkens nuvarande formulär, om det ifrågasatts lägre betyg än Utmärkt i fråga om nit eller Berömvärd i fråga om undervisningsskicklighet, sätt att behandla lärjungarna och förmåga att bland dem upprätthålla ordning eller lägre betyg än Hedrande i fråga om vandel. Något hinder mot här avsedd delegering bör icke finnas.

Bestämmelser om särskild sammansättning av den avdelning, som skall äga utfärda tjänstgöringsbetyg, anser utredningen ej vara nödvändiga. Den föreslår dock, att ärende rörande tjänstgöringsbetyg åt lärare i regel skall handläggas av den skolledare, under vilken läraren närmast lyder.

2. Remissyttranden

I det stora hela har de remissmyndigheter, som anslutit sig till principen om en gemensam skolstyrelse, också accepterat utredningens förslag rörande en sådan styrelses organisation. I nedan upptagna punkter har dock avvikande meningar framförts.

Frågan om antalet ledamöter har endast berörts i ett fåtal yttranden. *Skolöverstyrelsen, folkskolinspektören i Västerbottens läns mellersta inspektionsområde* samt *statskontoret* förordar att maximiantalet sättes till 15 i stället för 21. Enligt överstyrelsens mening skulle särskilda bestämmelser gälla för städer med mer än 100 000 invånare och även i andra fall skulle antalet kunna höjas, om det på grund av speciella skäl befunnes lämpligt.

Länsstyrelsen i Blekinge län anser att antalet icke bör maximeras och förordar en bestämmelse om att minst en ledamot skall vara kvinna.

I fråga om val av skolstyrelsens presidium anser majoriteten av styrelsen för *Svenska landskommunernas förbund*[1], att anledning icke finns att frångå kommunallagen. Såväl ordförande som vice ordförande bör således ha sitt mandat direkt av kommunens fullmäktige. Förbundsstyrelsen påpekar, att de nuvarande folkskolestyrelsernas rätt att själva utse presidium sammanhänger med möjligheten att till ordförande utse kyrkoherde, utan att han valts till ledamot av styrelsen.

Förslaget om självskrivenhetens upphörande beröres av *folkskolinspektören i Hallands läns inspektionsområde,* som ifrågasätter om inte en skolledare borde vara självskriven, samt av *Läroverkslärarnas riksförbund,* som tillstyrker utredningens förslag under förutsättning att samtliga rektorer vid skolor som lyder under styrelsen beredes möjlighet att vid skolstyrelsesammanträde framföra sina synpunkter.

Den av utredningen i samband med förslaget om självskrivenhetens upphörande uttalade uppfattningen, att kyrkoherde i den nya skolstyrelsen icke

skall äga rätt att deltaga i styrelsens sammanträden eller kunna utses till ordförande i denna utan att i vederbörlig ordning vara vald som ledamot av styrelsen, har mötts med invändningar från *8 domkapitel,* i några fall dock utan ett bestämt ställningstagande, samt från *3 landskommuner.*

Domkapitlet i Lund anför.

Kyrka och skola komma uppenbarligen även framdeles att ha ett starkt gemensamt intresse för ungdomens såväl etiska som religiösa fostran och böra samarbeta redan av detta skäl. Vidare äro många folkskollärare också kyrkomusiker, och därför måste kyrkan jämväl i fortsättningen äga möjlighet att medverka vid utformandet av sådana bestämmelser, som reglera dessa befattningshavares anställnings- och tjänstgöringsförhållanden. Slutligen ombesörja svenska kyrkans präster konfirmationsundervisning åt 85—90 % av de växande, och även av denna anledning är ett nära samarbete mellan kyrka och skola av icke ringa vikt för ändamålsenlig anordning av denna undervisning i förhållande till skolans.

Med hänsyn till nu nämnda omständigheter vill domkapitlet bestämt påyrka, att även i den nya skolstyrelselagen intages en sådan bestämmelse, att kyrkoherde i det pastorat till vilket kommunen hör tillförsäkras rätt att närvara vid skolstyrelsens sammanträden, liksom enligt 13 § i 1930 års skolstyrelselag nu är fallet beträffande folkskolestyrelsens sammanträden.

3 landskommuner har samma uppfattning i denna fråga.

Länsstyrelsen i Östergötlands län menar att det snarast finns skäl att ge nytt liv åt bestämmelsen om möjligheten för kyrkans representanter att följa skolstyrelsens verksamhet i fråga om dess åtgärder för att främja kristendomsundervisningen.

K o m p e t e n s k r a v e n diskuteras av *folkskolinspektören i Jönköpings läns östra inspektionsområde,* som förordar tydligare normer för hur skolintresset skall ha manifesterats, enär möjligheterna att i *handling* visa sitt intresse för skolfrågor i dagens samhällsliv är många.

Länsstyrelsen i Örebro län företräder närmast en motsatt uppfattning, då den ifrågasätter om kompetenskravet att vederbörande kandidat »kan anses vilja befrämja skolväsendets utveckling» bör uppställas med hänsyn till de komplikationer som skulle kunna uppstå vid en prövning av eventuella besvär på den grunden att den som valts skulle anses icke fylla nämnda krav. Det med bestämmelsen avsedda syftet ernås enligt länsstyrelsens mening utan särskild föreskrift.

Beträffande förslaget att den tjänsteman som intager den ledande ställningen i kommunens förvaltning skulle vara *obehörig* att väljas till ledamot av skolstyrelsen hyser *skolöverstyrelsen* tvekan och anser att frågan bör lösas i samband med en översyn av representationen i kommunala organ över huvud taget.

Utredningens förslag om f a c k r e p r e s e n t a t i o n e n i skolstyrelsen har föranlett vissa erinringar.

Skolöverstyrelsen tillstyrker men finner det önskvärt, att flickskolans lärare på ett eller annat sätt kunde bli representerade vid styrelsesammanträdena. Som allmän regel anser överstyrelsen vidare böra gälla att ingen viktigare fråga rörande viss skola eller dess lärarkår behandlas och avgöres utan att representanter för skolan eller lärargruppen haft tillfälle att inför styrelsen framlägga sina synpunkter.

Folkskolinspektörerna i *Stockholms läns norra, Kronobergs läns östra* och *Blekinge läns inspektionsområden, länsstyrelsen i Malmöhus län* samt *Rektorernas riksförening* och *Läroverkslärarnas riksförbund* påyrkar ett starkare fackmannainslag i styrelsen än utredningen föreslagit. Av de 12 kommuner som yttrat sig i fråga om skolledarrepresentationen företrädes samma mening i yttranden från *Malmö, Eskilstuna, Växjö, Skövde, Västerås, Östersund, Landskrona, Luleå* och *Grangärde.*

Dessa remissinstanser kan sägas i princip hävda att samtliga skolledare skall vara berättigade att närvara vid styrelsesammanträden och att i varje fall ärende, som berör viss skola, icke skall äga avgöras utan att ledare för den ifrågavarande skolan deltager i styrelsesammanträdet. Även lärarrepresentationen anses i några av dessa fall böra på ett bättre sätt företräda olika skolformer.

Den sistnämnda synpunkten understrykes särskilt av de olika *lärarförbunden* från vilkas sida det yrkas dels att frågan om rätten för lärarrepresentanternas suppleanter att deltaga i styrelsesammanträdena omprövas, dels också att en allsidigare lärarrepresentation blir möjlig vid sammanträden med styrelsens avdelningar. Betydelsen av en starkare lärarrepresentation vid avdelningssammanträden understrykes också av *Sveriges överlärarförbund.*

Domkapitlet i Härnösand har en annan mening och anför.

Domkapitlet ifrågasätter lämpligheten av att ett så stort antal lärare, som utredningen tycks giva vid handen, kan få närvara och yttra sig vid skolstyrelsens sammanträden. I större kommuner kan situationer uppstå, där inte mindre än sju till åtta yrkespedagoger kan infinna sig vid sammanträdet. Denna anordning, som i och för sig innebär en förstärkning av skolstyrelsens pedagogiska kompetens, kan dock befaras få en icke avsedd inverkan på lekmannainflytandet i skolärendena. Det bör därför bli föremål för övervägande huruvida icke rektorernas mening i de frågor, som skolstyrelsen har att avgöra, bör inhämtas på annat sätt.

Svenska landskommunernas förbund betonar ännu starkare denna synpunkt i följande uttalande.

Styrelsen håller före, att det icke är lämpligt att uppbygga ett kommunalt förvaltningsorgan med så stort expertinflytande. Sammanträdena kunna bli i huvudsak en överläggning mellan skolfackmännen, och lekmännen komma till korta. Det är icke säkert att en skolstyrelse med ett alltför starkt fackinslag kan tillvinna sig det anslagsbeviljande organets förtroende. Lärarkårens representation i det kommunala skolorganet hade en helt

annan betydelse under den tid, då skolledarinstitutionen icke var utbyggd. Det finns ju andra sätt att låta lärarkårerna komma till tals än vid styrelsesammanträden. Man får också tänka på att arbetsförheten kan bli lidande, om en kommunal nämnd får ett alltför stort antal ledamöter. Den särskilda representationen för lärarkårerna bör enligt styrelsens mening slopas eller i vart fall starkt begränsas.

Uppfattningen att lärarrepresentationen blir för omfattande enligt utredningens förslag delas av *6 landskommuner* och *1 landsting* medan städerna *Eskilstuna, Växjö* och *Luleå* menar att antalet lärarrepresentanter inte bör maximeras i författning.

Frågorna om skolstyrelsens delegationsrätt, uppdelningen på avdelningar samt skolråd och yrkesråd har tilldragit sig förhållandevis stort intresse från remissinstansernas sida.

Den fria delegationsrätten inom styrelsen till särskilda avdelningar eller tjänstemän och förslagen om avdelningarnas arbetsområde lämnas utan erinran av *skolöverstyrelsen* och tillstyrkes uttryckligen av *Städernas folkskolinspektörsförbund, Sveriges överlärarförbund, folkskolans tre lärarförbund* samt *några folkskolinspektörer.*

Länsstyrelsen i Östergötlands län och *Sveriges överlärarförbund* bland andra förordar att mera preciserade bestämmelser intages i skolstyrelselagen för att skapa bättre garantier för att avdelningar verkligen får sina arbetsuppgifter fördelade enligt vertikalprincipen och icke efter skolformer och stadier. *Stadsfullmäktige i Norrköping* hävdar att skolstyrelselagen bör utformas så, att möjligheten att fördela arbetsuppgifterna på avdelning enligt sistnämnda metod begränsas till vissa i lagen angivna fall.

Länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län och *Kronobergs län* samt *Läroverkslärarnas riksförbund* har i sistnämnda hänseende en annan uppfattning. *Länsstyrelsen i Göteborg* menar »att det säkerligen skulle visa sig lämpligt om i de större skoldistrikten under en tid framåt, då skolstyrelserna får omfattande och krävande arbetsuppgifter beträffande genomförandet av enhetsskolan och organiserandet av yrkesskoleundervisningen, särskild avdelning tillskapades för handhavande av den högre skolutbildningen, vilken eljest under övergångstiden kunde riskera att komma i skymundan».

Läroverkslärarnas riksförbund hävdar, »att i alla de fall, där en icke-obligatorisk skolform 'bakas in' i en gemensam skolstyrelses verksamhetsområde, avdelningarna skall avpassas så att de i själva verket kommer att bli styrelser för skolformerna».

Folkskolinspektören i Göteborgs och Bohus läns södra inspektionsområde anser, att vissa risker kan vara förenade med en oreglerad delegationsrätt och uttalar härom.

Särskilt vill jag nämna, att ekonomiska och liknande frågor, inte minst i ett större skoldistrikt, lätt synes kunna ta en skolstyrelses huvudsakliga intresse i anspråk, medan undervisningsfrågor visat sig ha något svårare

att göra sig gällande. Vid fri delegationsrätt kan det bli så, att frågor, vilka av skolstyrelsens majoritet uppfattas som huvudsakligen ekonomiska, delegeras till viss nämnd eller tjänsteman för beslut och därigenom undandras bedömande ur huvudsynpunkten, undervisningens behov. Tendenser i denna riktning torde redan vid nuvarande bestämmelser kunna påvisas. En utveckling, som skulle medföra att ökade ekonomiska och minskade pedagogiska synpunkter lades på skolfrågor, torde ej vara önskvärd vare sig ur skolans eller samhällets synpunkt. En sådan utveckling synes ej heller stämma väl överens med den beslutade skolreformen.

I alla huvudfrågor torde beslutanderätten böra förbehållas den gemensamma styrelsen, medan nämnder och tjänstemän huvudsakligen bör arbeta som förberedande och föredragande organ.

Också *Svenska landskommunernas förbund* finner delegationsrätten för vidsträckt.

Inom det överväldigande antalet kommuner bör det i övrigt för skolväsendet vara tillräckligt om delegationen får avse rutinärenden. Genom en delegation av väsentliga ärendegrupper torde lekmannainflytandet inom det kommunala skolorganet komma att minskas genom att överblicken förloras. Ett vidsträckt utnyttjande av delegationsrätten kan också såsom ovan framhållits motverka den eftersträvade samordningen.

Enligt förbundsstyrelsens mening måste delegationsrätten inom de kommunala specialorganen ägnas särskild uppmärksamhet.

Utredningens förslag om s k o l r å d anser *skolöverstyrelsen* sig böra tillstyrka även om åtskilliga av de uppgifter, som detta råd skall ha, torde sammanfalla med eventuella föräldraföreningars. Av de 8 kommuner med försöksverksamhet, som yttrat sig om skolråden, hälsas förslaget med tillfredsställelse i yttranden från *Malmö, Linköping* och *Sundbyberg*. Också *folkskoledirektionen i Stockholm* tillstyrker i princip men menar att fullmäktige skall utse ledamöterna i skolråden. Endast *kommunalfullmäktige i Råda* avstyrker i denna kommungrupp. *5 folkskolinspektörer* avstyrker detta förslag. *Inspektören i Örebro läns norra inspektionsområde,* som är bland dessa, avstyrker med motiveringen att de på många håll verksamma föräldraföreningarna torde vara »råd» nog.

Av de övriga 11 kommunerna som särskilt berört de nya skolråden är flertalet negativa. *Stadsfullmäktige i Eskilstuna* anser det vara betänkligt, att en icke ansvarig församling skall kunna tilldelas sådana uppgifter, som utredningen föreslår skola ankomma på dessa skolråd.

Några remissinstanser reserverar sig mot benämningen skolråd.

De föreslagna y r k e s r å d e n har endast avstyrkts i yttrande från *Knutby kommun. Stadsfullmäktige i Linköping* tillstyrker endast under förutsättning att yrkesrådet kan bestå av ledamöterna i yrkesnämnderna. *Skolöverstyrelsen* föreslår, att yrkesrådet — med den nuvarande benämningen expertråd oförändrad — skall vara en obligatorisk del av skolstyrel-

sen och framhåller, att möjlighet skall finnas för en styrelse att tillsätta flera sådana råd.

Svenska fackläraförbundet, som tolkat utredningens förslag så, att utredningen vill avskaffa de möjligheter till kontakt mellan yrkesskola och näringsliv som finns genom bestämmelserna om de nuvarande fakultativa yrkesnämnderna, föreslår att yrkesnämnder göres obligatoriska. Sistnämnda uppfattning har också *Svenska arbetsgivareföreningen.*

Överstyrelsen för yrkesutbildning, som — såsom förut framhållits — icke kan acceptera utredningens förslag beträffande den lokala ledningen av yrkesundervisningen, uttalar i sitt remissyttrande »att inom överstyrelsen väckts frågan, huruvida icke yrkesskolstyrelserna borde åläggas att obligatoriskt tillsätta yrkesnämnder».

E. Departementschefen

Skolstyrelseutredningens förslag rörande skolväsendets lokala ledning kan i första hand betraktas som det praktiska resultatet av den diskussion av hithörande frågor som förts under 1940- och 50-talen. Utredningen motiverar visserligen främst sina förslag med hänvisning till deras betydelse i organisatoriskt hänseende för en övergång till den 9-åriga enhetsskolan, men utredningen har enligt min mening också klart visat, att en skolstyrelsereform i den riktning utredningen föreslår är välmotiverad av skäl som i och för sig inte har med enhetsskolreformen att skaffa. Som argument mot en större enhetlighet i den kommunala ledningen av skolväsendet är därför den från vissa remissmyndigheter framförda meningen att ett förverkligande av utredningens förslag skulle innebära ett föregripande av beslutet om enhetsskolan knappast hållbar. Å andra sidan är ju den beslutade skolreformen anledningen till att 1951 års skolstyrelseutredning tillkallats, och utredningens direktiv och arbete bygger — enligt min mening med full rätt — på förutsättningen att en 9-årig enhetsskola skall skapas. Mot den bakgrunden ter sig enligt min mening den föreslagna skolstyrelseorganisationen som nödvändig och riktig, och jag anser att de principiella linjer utredningen dragit upp för en skolstyrelsereform bör fullföljas.

Lämpligheten av att styrelserna för de kommunala allmänbildande skolformerna föres samman till en styrelse finner jag icke nu kunna ifrågasättas. Det stora flertalet remissmyndigheter har ej heller gjort detta. Då jag för egen del förutsätter, att det nuvarande realskolestadiet kommer att få sin motsvarighet i en 9-årig enhetsskolas högstadium, och det dessutom av praktiska skäl icke synes befogat att bibehålla de nuvarande lokalstyrelserna för de allmänna läroverken som särskilda styrelser, ansluter jag mig, på grundval av de skäl utredningen utvecklat, till utredningens

uppfattning att den föreslagna skolstyrelsen skall vara styrelse jämväl för sistnämnda skolor.

Utredningens förslag att även de kommunala skolorna för yrkesutbildning skall ledas av den nya skolstyrelsen kan synas vara ägnat att inge större betänkligheter. Remissmyndigheterna står ju också på ett annat sätt splittrade i denna fråga. En granskning av remissyttrandena visar, att det främst är sådana myndigheter och sammanslutningar, som direkt har att företräda yrkesutbildningen, som vänder sig mot tanken på en för yrkesutbildande och andra skolor gemensam styrelse. Detta kan vid första påseendet tyckas ge särskild tyngd åt den från utredningsförslaget avvikande ståndpunkten.

Om man, som de ifrågavarande remissinstanserna enligt min uppfattning i regel gjort, begränsar sin bedömning till att avse det i dag etablerade yrkesutbildningsväsendet, torde det från yrkesskolornas synpunkt kunna anses som onödigt att förändra de nuvarande administrationsformerna. Sätter man däremot, såsom 1952 års yrkesutbildningssakkunniga, skolstyrelseutredningen och bl. a. också skolöverstyrelsen gjort, in yrkesutbildningen i ett större skolorganisatoriskt sammanhang och ser saken på längre sikt, kommer emellertid frågan i ett annat läge.

Jag skall inte här gå närmare in på den utomordentliga betydelse som måste tillmätas de praktiska utbildningslinjerna såväl i den 9-åriga enhetsskolan som över huvud taget. Jag vill bara konstatera, att det får betraktas som självklart, att den nionde klassen i enhetsskolan måste lyda under samma styrelse som denna skola i övrigt. Vidare att det i betydande omfattning måste skapas garantier för en fortsatt yrkesutbildning i anslutning till den förberedande utbildning som skall meddelas i klass 9 y i enhetsskolan. Så småningom kommer klass 9 y att bli grundvalen för huvuddelen av all yrkesutbildning av praktisk art. Det är ju också högst antagligt, att 9 y till icke ringa del kommer att förläggas inom en egentlig yrkesskola och utgöra det första året i denna. Mellan enhetsskolan och yrkesskolan kommer således att finnas ett starkt samband, och den fortsatta utbyggnaden och organisationen av dessa skolformer bör ske under hänsynstagande till bådas behov. Detta torde väl i regel ske på det mest betryggande sättet under en gemensam lokal ledning. Jag finner därför utredningens uppfattning riktig, då den hävdar, att det primära även från yrkesutbildningssynpunkt är att söka åstadkomma politiskt ansvariga kommunala organ, vilka skall ha skyldighet att taga erforderliga initiativ till förkovran av skolväsendet i dess helhet. Denna uppfattning, som hos mig ytterligare befästs genom det uttalande i denna fråga stadsfullmäktige i Stockholm gjort i sitt remissyttrande, måste också ses mot bakgrunden av vad jag framhöll i propositionen om yrkesutbildningens utbyggnad 1955: 139, nämligen att frågan om var yrkesutbildningen utan-

för produktionen skall ordnas — i yrkesskola, företagsskola eller enhetsskola — måste lösas på det lokala planet. Vad jag då anförde bl. a. om den allmänbildande undervisningens förläggning talar också för en enhetlig lokal ledning.

Överstyrelsen för yrkesutbildning och andra remissmyndigheter, som avstyrkt gemensamma styrelser för yrkesskolan och övriga skolformer, har starkt betonat behovet av nära samband mellan yrkesskolorna och näringslivet och uttalat allvarliga farhågor för att detta skulle brista vid den av skolstyrelseutredningen föreslagna omorganisationen. Jag är för egen del, liksom skolstyrelseutredningen synes ha varit, helt införstådd med att detta samband är av grundläggande betydelse för yrkesutbildningens effektivitet och värde. Men jag kan inte förstå, att bristande kontakt med näringslivet måste bli en följd av gemensamma skolstyrelser. Behovet av arbetsmarknads- och yrkesutbildningssakkunskap kan enligt min mening tillgodoses inom ramen för en gemensam skolstyrelse, dels därigenom att styrelsen får en sådan sammansättning att den inom sig rymmer personer som med anknytning till olika delar av kommunens näringsliv förenar intresse för utbildningsfrågor i allmänhet, dels också genom de föreslagna yrkesråden, vilka jag strax skall närmare beröra. Jag delar utredningens uppfattning, att möjligheterna att erhålla den speciella *yrkesexpertisens* medverkan i utbildningsfrågor icke är beroende av att de personer, som skall representera denna, är ledamöter i styrelsen. Jag vill påpeka, att lärlings- och yrkesskolstyrelsen i Stockholm består av 9 ledamöter. Yrkesskolorna i denna stad meddelar undervisning i mer än 50 olika yrken. I Stockholm finns emellertid 32 yrkesnämnder och till dessa har åtskilliga välkvalificerade krafter inom respektive yrkesområden kunnat knytas, ehuru de icke har ställning som ledamöter i styrelsen.

Enligt vad jag under hand inhämtat synes det även i andra kommuner vara vanligt, att till yrkesnämnderna har kunnat knytas personer med framskjutna ställningar inom yrkessammanslutningar och dylikt.

Möjligt är, att nyssnämnda farhågor för bristande kontakt med näringslivet grundar sig på en viss oklarhet om vad utredningens förslag rörande yrkesråd innebär. Jag anser därför att utformningen av bestämmelserna om yrkesråden bör göras något annorlunda än som skett i utredningsförslaget.

Innan jag går in härpå, vill jag erinra om riksdagens uttalande år 1950, att som ledamot av nämnd (enligt då brukad terminologi) med rätt och befogenhet att besluta i skolstyrelsens ställe endast skulle kunna utses ledamot av skolstyrelsen. I lagen om särskild skolstyrelse (1952: 434) var det således icke gärna möjligt att bibehålla begreppet *nämnd* för det enbart rådgivande organ, som skulle biträda skolstyrelsen i yrkesutbildningsfrågor, även om detta i sak också skulle fylla samma uppgifter som yrkes-

nämnd. Sedan den nya kommunallagstiftningen trätt i kraft, skulle det från terminologisk synpunkt vara ännu olämpligare att inom skolstyrelseorganisationen bibehålla begreppet nämnd i den mening det nu användes i bland annat yrkesskolstadgan. Skolstyrelseutredningen har i avsnittet om skolstyrelsens organisation närmare berört denna fråga. Benämningen yrkesnämnd kan även enligt min mening inte lämpligen få finnas kvar i lagstiftningen.

Då det emellertid från vissa remissinstansers sida eftertryckligt hävdats, att yrkesnämnderna är av stor betydelse för kontakten mellan skola och näringsliv och därför bör finnas kvar, har tydligen det av utredningen föreslagna yrkesrådet uppfattats som något till sin innebörd väsentligt annorlunda än dessa nämnder. Ehuru skolstyrelseutredningen framhållit, att skolstyrelsens verksamhetsformer, särskilt när det gäller yrkesutbildningen, inte bör bindas i lagföreskrifter, och uttalat att yrkesråden, om det befinnes lämpligt, bör kunna arbeta på sektioner och därigenom till sin funktion komma mycket nära de nuvarande yrkesnämnderna, anser jag med hänsyn till vissa remissinstansers inställning, att bestämmelserna om yrkesråd bör utformas i närmare överensstämmelse med vad som nu gäller om yrkesnämnd. Vidare anser jag, att yrkesråd obligatoriskt skall finnas, så snart skolstyrelsen har att ansvara för någon form av yrkesutbildning eller förberedande yrkesutbildning. Enligt min mening bör således gälla, att skolstyrelse i sådant fall *skall* utse *ett eller flera* yrkesråd, bestående av minst tre personer, av vilka minst två till lika antal skall företräda företagare och anställda. Yrkesråd bör tillsättas för varje yrke eller yrkesgrupp, vari undervisning meddelas vid skola som lyder under skolstyrelsen. Det torde i enlighet med utredningens förslag få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda närmare bestämmelser om yrkesråd och om formerna för tillsättning av dylika råd. För att tillgodose behovet av direkt kontakt mellan yrkesråd och skolstyrelse synes som regel i yrkesrådet böra ingå antingen en ledamot av styrelsen eller rektor vid yrkesskola. Vidare bör gälla, att yrkesråd skall höras i varje viktigare fråga, som rör det yrke eller yrkesområde, för vilket det tillsatts.

Innan jag lämnar detta ämne vill jag också framhålla, att enligt det förslag till skolstyrelselag, som jag samtidigt härmed framlägger, möjlighet skall finnas för kommun, vars fullmäktige gör framställning därom, att efter medgivande av Kungl. Maj:t inrätta särskild styrelse för viss skolform, t. ex. yrkesskola.

När det gäller den nya skolstyrelsens u p p g i f t e r präglas utredningsförslaget knappast av den radikalism som enligt vissa remissmyndigheters mening skulle utmärka det. Sedan lång tid tillbaka har på skolväsendets område en långtgående samverkan mellan stat och kommun ägt rum och det synes mig icke finnas anledning att i dagens läge draga en skarp gräns-

linje mellan statligt och kommunalt skolväsen och väja för att från statliga till kommunala myndigheter överflytta visst inflytande över skolor, som visserligen har en statlig karaktär men upprätthålles med kommunernas ekonomiska medverkan, såsom fallet är med de allmänna läroverken. För egen del finner jag utredningens tanke att bereda kommunerna ett något ökat inflytande över realskolorna naturlig mot bakgrunden av att det stadium dessa skolformer omfattar efterhand torde komma att uppgå i den kommunala enhetsskolan. En sådan överflyttning betraktar jag som en lämplighetsfråga, vilken, så länge den erbjuder praktiska fördelar, icke behöver inge några principiella betänkligheter. Detsamma gäller enligt min mening beträffande gymnasierna.

Tendensen i vissa av skolstyrelseutredningens förslag är obestridligen sådan, att den aktualiserar spörsmålet om de statliga realskolornas kommunalisering, men jag kan icke dela den vid remissbehandlingen framförda uppfattningen, att ett förverkligande av dem ens i full utsträckning skulle innebära en kommunalisering av dessa skolor. I varje fall avser jag icke att i detta sammanhang ta upp frågan om de statliga realskolornas kommunalisering, vilken, i avvaktan på det slutliga beslutet om enhetsskolans genomförande, icke kan föras längre än till de ståndpunktstaganden som ägde rum vid 1950 års riksdag (Prop. 133; SärskU nr 3, Rskr nr 403).

Jag delar skolstyrelseutredningens uppfattning, att tyngdpunkten i en skolstyrelsereform icke ligger i att den nya styrelsen erhåller ett större antal administrativa uppgifter utan i det vidgade kompetensområde styrelsen får med åtföljande möjligheter att överblicka, samordna och utveckla skolväsendet i kommunen. Jag har också i allt väsentligt kunnat ansluta mig till vad utredningen föreslagit rörande skolstyrelsens allmänna uppgifter enligt skolstyrelselagen. Emellertid synes det mig, som om utredningen i sitt förslag icke tillräckligt klart markerat gränsen mellan skolstyrelsens och den fackliga ledningens befogenheter. Utredningen citerar i sitt betänkande (s. 415) och ger sin anslutning till skolkommissionens uttalande att »rektorer, kollegier och lärare måste tillerkännas självständighet även i förhållande till de kommunala skolorganen. Undervisningens frihet måste säkerställas.» Jag finner det angeläget, att utformningen av skolans inre arbete och ledningen av detta icke blir föremål för direkta ingripanden från skolstyrelseledamöternas sida och har i detta syfte givit lagförslaget i denna del en annan utformning än utredningen. Denna har föreslagit att det skall åligga skolstyrelsen »att med avseende å skolornas inre arbete följa undervisningen och tillse, att den fortgår efter givna föreskrifter, ävensom främja pedagogisk försöksverksamhet». Denna formulering skulle kunna ge upphov till föreställningen, att skolstyrelsernas ledamöter skall öva tillsyn över hur den egentliga pedagogiska verksamheten bedrives, vilket icke kan vara meningen. Jag anser det i detta av-

seende vara tillfyllest med en allmänt hållen bestämmelse om att styrelsen skall tillse, att undervisningen vid skolorna fortgår enligt gällande föreskrifter.

De olika detaljuppgifter, som skall fullgöras av skolstyrelsen, kommer liksom nu är fallet att åläggas den i de särskilda skolstadgorna och andra författningsbestämmelser. Befogenheterna och skyldigheterna kommer liksom för närvarande att variera från skolform till skolform. Den decentralisering, som bör ske, kommer icke till synes i skolstyrelselagen utan i dessa särskilda författningar. Jag har icke ansett mig böra för riksdagen redovisa de olika decentraliseringsförslagen utan endast utredningens och remissinstansernas huvudsynpunkter i denna fråga. Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan de olika instanserna torde få ankomma på Kungl. Maj:t och böra ske i samband med den översyn av skolförfattningarna, som nu måste göras.

Ehuru principiellt positiva intar skolöverstyrelsen, folkskolinspektörerna och statskontoret en restriktiv hållning till utredningens decentraliseringsförslag, medan Svenska stadsförbundet yrkar på större handlingsfrihet för kommunerna. För egen del har jag i denna fråga samma uppfattning som 1950 års riksdag gav uttryck åt då den uttalade, att en väsentlig förutsättning för att skolan skulle behålla sin plats i den kommunala intressesfären vore, att de lokala administrationsorganen icke finge sitt inflytande alltför knappt tillmätt. Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan lokala och övriga skolmyndigheter bör ske med utgångspunkt i detta uttalande.

Vad utredningen föreslagit rörande eforus och inspektors uppgifter anser jag inte att jag bör motsätta mig. I och med att domkapitlets befattning med skolväsendet försvinner, synes skäl icke föreligga att bibehålla eforusinstitutionen, som efter de nya skolstyrelsernas och mellaninstansernas etablerande icke kommer att ha några praktiska funktioner att fylla. Den solennitet som behöver förlänas skilda tillfällen i skolans liv torde icke nödvändigtvis fordra, att en viss person förordnas för denna uppgift. Olika representativa företrädare för det samhälle skolan tillhör torde utan särskilda förordnanden kunna förväntas åtaga sig att åt avslutningar och andra tillfällen ge den högtidliga prägel som kan vara önskvärd.

Vid den fördelning av uppgifter och befogenheter mellan skolstyrelse och skolledare, som bör komma till stånd i samband med att instruktioner utarbetas för de senare, anser jag att vad skolöverstyrelsen anfört om denna arbetsfördelning bör beaktas. Det bör således så långt möjligt undvikas att belasta skolstyrelsen med arbetsuppgifter av rutinkaraktär eller med detaljspörsmål. Beslutanderätten i ärenden, som bäst prövas och avgöres av rektor, bör icke av formella skäl handläggas av styrelsen.

De invändningar som riktats mot utredningens förslag, att de allmänna läroverkens ekonomiska förvaltning skall överflyttas från rektor till kommunerna, finner jag med hänsyn till nu gällande bestämmelser om bl. a. redogöraransvaret vara befogade. I likhet med statskontoret är jag emellertid övertygad om att mycket skulle stå att vinna med den av utredningen föreslagna anordningen. Då jag icke kan ansluta mig till skolöverstyrelsens förslag att förlägga löneuträkning och löneutbetalningar för de allmänna läroverkens lärarpersonal inom ett helt län på mellaninstanserna, har jag vidtagit åtgärder för att i anslutning till den pågående utredningen om redogöraransvaret m. m. få närmare utrönt, vilka möjligheter som finns att skapa förutsättningar för ett förverkligande av utredningsförslaget också på denna punkt. Jag vill därför föreslå, att, om riksdagen icke riktar någon erinran häremot, Kungl. Maj:t skall äga rätt att, därest de formella hinder, som nu finns, undanröjes, bestämma i vilken omfattning de allmänna läroverkens ekonomiska förvaltning må överflyttas på kommunen, där läroverket är beläget.

Några av statens folkskolinspektörer har i sina remissyttranden berört förhållandet mellan å ena sidan skolstyrelsen och å andra sidan kommunens fullmäktige och styrelse. De har därvid uttalat, att det föreligger behov av en klarare bestämning av skolstyrelsens förhållande till nämnda organ och av en friare ställning för skolstyrelsen än den för närvarande förmenas ha. Svenska stadsförbundet har också tagit upp detta spörsmål. Av dess allmänt hållna uttalande torde närmast kunna utläsas, att förbundet anser att kommunens styrelse bör ges ett starkare inflytande över de specialreglerade nämnderna. Stadsförbundet framhåller också, att skolväsendet inom ramen för kommunernas omfattande verksamhet aldrig kan bli annat än en mycket viktig deluppgift. Detta påpekande är naturligtvis riktigt, och jag vill understryka, att skolstyrelsens organisation, ställning och uppgifter måste ses som en del av den kommunala förvaltningsorganisationen och anpassas efter de allmänna principer, som gäller för denna. Då dessa nyligen fastslagits, vill jag beträffande de uttalanden om skolstyrelsens ställning som nu gjorts i yttranden över skolstyrelseutredningens betänkande inskränka mig till att erinra om följande. I propositionen nr 210 till 1953 års riksdag med förslag till kommunallag m. m. yttrade departementschefen bland annat (s. 117), att det inseende över övriga nämnders verksamhet, som enligt förslaget skulle tillkomma kommunens styrelse, hade en nära motsvarighet i stadgandet i LKL om kommunalnämndens överinseende över särskilda nämnders och styrelsers förvaltning. Till vad kommittén anfört rörande innebörden av förslaget i detta hänseende kunde departementschefen i stort sett ansluta sig. Han fann det sålunda bland annat klart, att kommunens styrelse till följd av detta inseende icke erhåller några direkta befogenheter gentemot i speciallagstiftningen reglerade nämnder i fråga om deras där avsedda uppgifter.

Vad kommunallagskommittén hade anfört i frågan återgavs på s. 92 i samma proposition. Kommitténs uttalande är mycket belysande också för den nu aktuella frågan. På grund av uttalandets längd inskränker jag mig dock till att hänvisa till den angivna propositionen.

Jag övergår så till frågan om skolstyrelsens organisation. Vad utredningen härutinnan föreslagit rörande antalet ledamöter, suppleanter, valsätt och mandattid, självskrivenhet och kompetenskrav har jag funnit välmotiverat och ger det i huvudsak min anslutning. Beträffande val av skolstyrelses presidium anser jag, att vad i yttrandet från Svenska landskommunernas förbund framhållits bör vinna beaktande. Jag förordar således, att såväl ordförande som vice ordförande i den nya skolstyrelsen skall utses av kommunens fullmäktige bland styrelsens ledamöter för valperioden, vilket synes bäst överensstämma med kommunallagstiftningens principer.

De nu berörda frågorna har i det väsentliga icke föranlett några delade meningar från remissinstansernas sida. Vad utredningen föreslagit rörande fackrepresentationen i skolstyrelsen har däremot föranlett erinringar från olika håll. Min uppfattning på denna punkt är närmast, att fackmännen i styrelsen, vilka enligt utredningens förslag i större kommuner skall kunna uppgå till sju stycken, kan bli mera dominerande än som egentligen är önskvärt, om man ser saken från den sidan att skolstyrelserna är förtroendevalda lekmannaorgan och bör fungera som sådana. Om man vill överväga att minska fackmannainslaget i förhållande till vad utredningen föreslagit, synes man emellertid endast kunna diskutera en reduktion av antalet representanter för lärarkåren. Beträffande dessa förhåller det sig otvivelaktigt på det sättet, som Landskommunernas förbund påpekar, att de ursprungliga motiven för lärarrepresentationen i skolstyrelsen icke längre gäller, sedan skolledarinstitutionen utbyggts att omfatta i det närmaste alla kommuner. Klart är också, att lärarrepresentationen icke kan ha till syfte att ge skolstyrelsen karaktär av samarbetsnämnd. Att helt borttaga lärarrepresentationen tror jag emellertid skulle innebära en förlust för skolan. På detta område har inom det obligatoriska skolväsendet utbildats en tradition, som det finns all anledning att föra vidare. Även vid läroverken och de högre kommunala skolorna samt, sedan 1955, också vid yrkesskolorna, är lärarkåren i viss utsträckning representerad i skolstyrelserna. Det tänkbara alternativet till utredningens förslag skulle således vara, att låta *en* lärare inom varje kommun företräda lärarsynpunkterna i skolstyrelsen. Även om en sådan anordning skulle vara praktisk från vissa synpunkter, är jag dock icke nu beredd att förorda en dylik lösning, då det skulle vara verklighetsfrämmande att bortse från att förhållandena för närvarande icke är sådana, att lärarna inom en kommun med flera skolformer eller stadier be-

traktar sig som en enhetlig kår med sammanfallande intressen och önskemål i så stor utsträckning, att de med bortseende från kategoritillhörighet skulle anse sig på tillfredsställande sätt företrädda av en enda representant i skolstyrelsen. Jag anser, att denna omständighet bör tillmätas betydelse, när man bedömer frågan om lärarrepresentationen, och finner att hänsyn härtill har tagits i utredningens förslag på ett sätt som för lärarnas del får anses vara fullt tillfredsställande.

Man kan kanske anse, att en ökning av representationen från en till två lärare icke skulle behövas i de fall, där endast folkskolan i sin nuvarande utformning tillsvidare kommer att finnas. Med hänsyn dels till att det för närvarande inom folkskolan är vanligt att en folkskollärare och en småskollärare är ordinarie representant respektive suppleant och att båda är närvarande vid styrelsesammanträdena, dels ock till att lärarrepresentationen i försöksdistrikt och icke försöksdistrikt eljest skulle kunna bli väsentligt olika, bör emellertid utredningens förslag, som bland annat innebär att suppleant för kårrepresentant icke skall äga *rätt* att deltaga i sammanträde samtidigt med ordinarie representant, vinna tillämpning även i detta avseende om det förverkligas.

Ehuru jag funnit förslagen om fackmannadeltagande i skolstyrelsen i vissa fall kunna leda till en väl vidlyftig representation, synes utredningen med hänsyn till de därmed förenade svårigheterna ha löst problemet på ett sätt, som tills vidare bör i huvudsak godtagas. Kraven på en utöver utredningens förslag vidgad rätt för lärare och skolledare att deltaga i skolstyrelsens eller dess avdelningars sammanträden anser jag däremot icke böra tillmötesgås. Det är visserligen riktigt, som bland annat skolöverstyrelsen framhållit, att viktigare ärenden rörande viss skola eller skolform icke bör avgöras utan att vederbörande skolledare och lärare haft tillfälle att inför styrelsen framföra sina synpunkter. Likaså kan det anses vara lämpligt, att normalt mer än en lärarrepresentant deltager i exempelvis undervisningsavdelningens sammanträden. Jag delar emellertid utredningens mening, att det bör ankomma på skolstyrelsen själv eller dess avdelningar att bedöma, i vilken utsträckning det för styrelsearbetet är lämpligt att söka vidare kontakter med företrädarna för olika facksynpunkter än dem, som enligt det av mig biträdda utredningsförslaget *skall* sökas. Jag erinrar om att styrelsens och avdelningarnas frihet på denna punkt givetvis är obegränsad.

När det gäller skolstyrelsens organisation är utredningens förslag, att skolstyrelsen själv skall äga besluta om sin uppdelning på avdelningar och om ärendenas delegering till dessa, de principiellt betydelsefullaste. Vad utredningen anfört om behovet av skolstyrelsearbetets uppdelning på avdelningar, om grunderna för arbetsuppgifternas fördelning mellan dessa samt om behovet av en vidgad delegationsrätt för skolstyrelsen finner jag grundat på en riktig bedömning av läget. Ut-

redningen betonar, att avdelningarnas organisation är av synnerligen stor betydelse för styrelsens möjligheter att enhetligt leda skolutvecklingen i kommunen och skapa samhörighet mellan de olika skolformerna. Jag anser detsamma och vill understryka vikten av att skolstyrelsens arbetsuppgifter regelmässigt fördelas med hänsyn tagen till ärendenas natur och icke med hänsyn till skolformer eller stadier. Några remissinstanser, som delar denna uppfattning, har föreslagit, att skolstyrelselagen skall utformas så, att det skapas garantier för att avdelningarna organiseras enligt denna princip, den s. k. vertikalprincipen. På det sättet skulle man givetvis säkrast övervinna en fortsatt uppspaltning av skolledningen efter skolformer. Men då jag icke finner det lämpligt med ett kategoriskt förbud mot avdelningar, bildade enligt den horisontella delningens princip, och det skulle stöta på svårigheter att på förhand ange de fall, då en sådan uppdelning borde få ske, finner jag det vanskligt, att lagstiftningsvägen försöka reglera avdelningarnas organisation.

En så fullständig frihet för skolstyrelsen att själv bestämma om sin organisation och sina arbetsformer, som utredningen tänkt sig, finner jag å andra sidan inte heller helt lämplig. Framför allt anser jag, att det kan allvarligt ifrågasättas, om skolstyrelsen själv skall äga bestämma omfattningen av ärendenas delegering från styrelsen till avdelning eller tjänsteman. Vid tillkomsten av den nya lagen om socialhjälp föregående år ansågs det icke böra överlämnas åt socialnämnden att efter gottfinnande delegera sin beslutanderätt. Jag anser, att samma principer som därvid vunnit tillämpning bör gälla för skolstyrelsens del, och förordar i överensstämmelse härmed, att det skall ankomma på fullmäktige att — efter förslag av skolstyrelsen — besluta huruvida skolstyrelse skall äga uppdraga åt avdelning eller tjänsteman att fatta beslut i vissa ärendegrupper. Beskaffenheten av dessa ärendegrupper skall angivas i fullmäktiges beslut. Härigenom blir det fullmäktiges sak att bedöma, i vilken mån det skall komma i fråga att frångå den enligt min mening riktiga principen om en arbetsfördelning mellan avdelningarna enligt ärendenas natur och i stället till avdelning fördela ärenden efter skolform eller stadium.

Denna avvikelse från utredningens förslag behöver icke innebära, att fullmäktige skall taga ställning varje gång det inom skolstyrelsen blir aktuellt att delegera beslutanderätten i någon fråga. I enlighet med den uppfattning, som chefen för inrikesdepartementet i propositionen 1953: 210 med förslag till kommunallag givit uttryck åt beträffande delegation från kommunens styrelse till inom denna bildad avdelning, bör fullmäktige, sedan en så långt möjligt uttömmande uppräkning skett av de ärendegrupper, vari beslutanderätten må överlåtas, kunna medge, att beslutanderätten därutöver efter skolstyrelsens prövning må överlåtas i ärenden, som till sin art och betydelse är jämförliga med de i fullmäktiges beslut särskilt angivna. Endast om fråga därefter uppstår om delegering av ärende,

som till sin principiella innebörd avviker från vad fullmäktige tidigare beslutat, skulle således ett nytt fullmäktigebeslut behövas.

Vad utredningen föreslagit rörande skolråd anser jag mig till alla delar kunna tillstyrka, under erinran om att det helt skall bero på skolstyrelsens eget bedömande om dylika råd skall tillsättas eller ej. Yrkesråden har jag redan behandlat i samband med frågan om yrkesutbildningens lokala ledning.

Handläggning av ärenden rörande terminsavgifter bör, i den mån sådana ärenden i fortsättningen kan förekomma, lämpligen ske på det sätt utredningen föreslagit.

III. Den lokala fackliga skolledningen

A. Nuvarande förhållanden

1. Den fackliga skolledningens organisation

I det följande redogör jag först tämligen utförligt för skolledarorganisationen inom den obligatoriska skolan, enär de senare framlagda förslagen berör denna organisation. Då någon principiell ändring icke av mig föreslås i fråga om skolledarorganisationen vid skolväsendet i övrigt, framställes denna här ytterst kortfattat.

a) Det obligatoriska skolväsendet

Olika slag av skolledarbefattningar m. m. Folkskolestyrelse eller särskild skolstyrelse biträdes av följande befattningshavare.

I skoldistrikt med minst 10 läraravdelningar skall finnas en *distriktsöverlärare,* som innehar särskild distriktsöverlärartjänst. Är distriktets folkskoleväsen av större omfattning kan i stället *kommunal folkskolinspektör* anställas. I sådant distrikt kan jämväl anställas en eller flera överlärare, s. k. *annan överlärare,* vilket icke får ske i distrikt med distriktsöverlärare. I skoldistrikt med mindre än 10 läraravdelningar kan distriktsöverlärartjänst endast inrättas efter medgivande av Kungl. Maj:t.

Skolsekreterare får finnas i skoldistrikt, som ej har distriktsöverlärare eller kommunal folkskolinspektör. Vid skola, där två eller flera lärare tjänstgör, kan *tillsynslärare* tillsättas.

I försöksdistrikt må *studieledare* förordnas till förstärkning av den pedagogiska ledningen. Studieledare skall förordnas för högstadiet, om den facklige skolledaren huvudsakligen äger utbildning för och erfarenhet av låg- och mellanstadiet, och för låg- och mellanstadiet, om skolledaren huvudsakligen äger utbildning för och erfarenhet av högstadiet. Äger skolledaren kompetens att leda samtliga stadier, må studieledare förordnas för antingen högstadiet eller låg- och mellanstadiet. För att skolstyrelse skall få anställa studieledare i försöksdistrikt med mindre än 20 läraravdelningar fordras skolöverstyrelsens medgivande. Efter medgivande av överstyrelsen må i försöksdistrikt med minst 20 läraravdelningar förordnas flera än en studieledare.

Vid de i folkskolan *inbyggda realskollinjerna* skall studieledare anställas, om inte skolöverstyrelsen medger undantag.

Omfattningen av folkskolans skolledarorganisation m. m. 1954/55 framgår av sammanställningarna i tabellerna 1 och 2.

Tab. 1. Antal distriktsöverlärare i skoldistrikt av olika storlek 1954/55

Antal läraravd. i skoldistrikten	Antal distrikts-överlärare	Antal läraravd. i skoldistrikten	Antal distrikts-överlärare
Högst 9	6	Transport	861
10—14	210	45—49	17
15—19	234	50—59	21
20—24	171	60—69	32
25—29	99	70—79	5
30—34	70	80—89	6
35—39	39	90—99	9
40—44	32	100 och däröver	14
Transport	861	Summa	965

Tab. 2. Antal komm. folkskolinsp. och »annan överlärare» m. m. 1954/55

Kommun	Antal inv. 1/1 1954	Antal läraravd.	Folkskolinspektörer		Annan överlärare		Antal läraravd. i överlärardistr.		
			Antal	Slutlöneklass	Antal	Arvode kr.	Lägst	Högst	Medeltal
Stockholm .	769 714	2 551	9[1]	[2]	48	8 436[3]	26	88	53,1
Göteborg ...	367 579	1 356	2	[4]	18	6 937	53	109	75,8
Malmö	201 939	721	1	39	13	5 392	27	96	55,5
Norrköping	87 989	345	1	39	7	4 792	25	71	49,8
Hälsingborg	72 660	294	1	39	5	4 508	49	64	58,8
Örebro	69 637	274	1	39	6	4 813	24	67	45,7
Uppsala	67 087	252	1	39[5]	5	4 360	38	75	50,4
Västerås ...	64 652	258	1	39	6	4 820	31	65	43,0
Borås	60 841	221	1	39	6	4 513	27	43	36,8
Linköping .	58 613	244	1	36	5	3 600	34	57	48,8
Eskilstuna .	55 664	224	1	37	5	3 780	35	50	44,8
Gävle	49 117	183	1	37	4	4 400	20	71	45,7
Jönköping .	46 594	190	1	36	4	3 440—5 280	25	59	47,2
Solna	40 842	168	1	36	3	5 056—6 712	41	71	56,0
Halmstad ..	36 464	146	1	35	5	3 095—4 820	19	44	29,2
Lund	35 781	119	1	35	3	3 670	33	45	39,7
Södertälje ..	27 094	108	1	35	2	4 000	—	—	54,0
Sundbyberg	25 584	113	1	Cb 13 (39)	2	6 372	—	—	56,5
Lidingö	21 954	104	1	34	1	5 200	—	—	104,0
Skellefteå ..	20 180	113	1	35	2	2 500	—	—	56,5
Summa 20 st.			29		150				

[1] Därav 1 skoldirektör och 1 förste folkskolinspektör. — [2] Skoldirektören 45 324 kr., förste folkskolinspektören 35 976 kr., övriga inspektörer 31 560 kr. — [3] Efter fem år tillägg av 1 692 kr. — [4] Förste folkskolinspektören 34 380 kr., folkskolinspektören slutlöneklass 40. — [5] Personligt tillägg 2 300 kr.

Antalet kommuner med skolledare vid det obligatoriska skolväsendet var således 965 + 20 = 985, vilket innebär, att endast ett femtiotal saknade skolledare. Av dessa senare kommuner hade emellertid 36 skolsekreterare.

Det totala antalet kommunala skolledare vid det obligatoriska skolväsendet, d. v. s. inspektörer, distriktsöverlärare och »annan överlärare», uppgick till 1 144. Antalet tillsynslärare var omkring 2 560.

Behörighet och tillsättningsförfarande. *Distriktsöverlärare* skall vara behörig till ordinarie folkskollärartjänst och inneha sådan tjänst i distriktet men frånträda utövningen av densamma. I försöksdistrikt kan emellertid distriktsöverlärartjänst också innehavas av lärare, som är behörig till ordinarie lärartjänst i läroämnen på försöksskolans högstadium och innehar ordinarie lärartjänst inom folkskolan eller högre statlig eller statsunderstödd skola. Distriktsöverlärartjänst tillsättes genom förordnande för i regel sex år. Den skall kungöras ledig i Post- och Inrikes tidningar. Ansökningshandlingarna skall av skolstyrelsen med eget yttrande insändas till skolöverstyrelsen, som skall upprätta förslag, upptagande de tre främsta, varvid skall iakttagas de föreskrifter om befordringsgrunder för tillsättande av lärartjänst, som förekommer i folkskolestadgan § 18: 5, varjämte hänsyn må tagas till sådana egenskaper, som företrädesvis erfordras för utövande av ledningen och tillsynen av arbetet i folkskolan. Snarast möjligt efter det förslaget vunnit laga kraft, skall skolstyrelsen förrätta val. Vederbörligen antagen distriktsöverlärare skall samtidigt utan ansökningsförfarande förordnas som ordinarie folkskollärare i distriktet, såvida han inte redan innehar sådan tjänst därstädes.

Förordnande av *kommunal folkskolinspektör* sker efter i huvudsak liknande bestämmelser. Inspektör innehar dock icke lärartjänst och behöver icke nödvändigtvis vara behörig till folkskollärartjänst. Har inspektör varit förordnad i ett skoldistrikt under minst tre år i följd, må skolstyrelsen meddela honom fastare anställning. Även för tillsättning av *»annan överlärare»* gäller i huvudsak samma bestämmelser som vid tillsättning av distriktsöverlärare.

Besvär över förordnande av kommunal folkskolinspektör, distriktsöverlärare eller annan överlärare anföres hos domkapitlet, vars beslut i vanlig ordning kan överklagas hos Kungl. Maj:t. I fråga om nämnda befattningshavares avgång gäller i tillämpliga delar vad som är stadgat för folkskollärare.

Skolsekreterare förordnas av skolstyrelsen tills vidare eller på viss tid, dock högst för tre år. I varje distrikt får endast en skolsekreterare finnas. Härtill må utses lärare inom distriktet, lärare eller överlärare i närliggande distrikt eller pensionerad lärare.

Tillsynslärare utses av skolstyrelsen bland lärarna vid den skola, där tillsynsläraren skall tjänstgöra.

Studieledare förordnas av skolstyrelsen. För behörighet till sådan befattning fordras, att vederbörande av statens folkskolinspektör förklarats med hänsyn till utbildning, erfarenhet och egenskaper i övrigt lämplig för befattningen. Endast om särskilda skäl föreligger och efter medgivande av skolöverstyrelsen, må annan än den som innehar lärartjänst i försöksdistriktet förordnas till studieledare. Över skolstyrelsens förordnandebeslut får besvär ej anföras på materiella grunder.

Tjänsteåligganden. *Distriktsöverlärare* respektive *kommunal folkskolinspektör* skall närmast under skolstyrelsen vara ledare för distriktets folk- och fortsättningsskolväsen i såväl pedagogiskt som administrativt hänseende. Deras viktigaste tjänsteåligganden finns angivna dels i stadgorna för folkskolan och fortsättningsskolan, dels i särskild instruktion.

Enligt folkskolestadgan § 8 b: 8 skall distriktsöverlärares skyldigheter anges i en av skolöverstyrelsen fastställd normalinstruktion, från vilken skolstyrelsen dock äger besluta om avvikelser, vilka för att bliva gällande skall fastställas av statens folkskolinspektör eller, om denne med hänsyn till avvikelsernas vikt finner det påkallat, av skolöverstyrelsen, som också på skolstyrelsens framställning äger pröva frågan om sådan avvikelse från normalinstruktionen, vilken folkskolinspektören funnit sig ej böra fastställa. Det sagda har motsvarande tillämpning beträffande kommunal folkskolinspektör och »annan överlärare» (Fst § 8 d: 1).

Distriktsöverlärares *undervisningsskyldighet* omfattar det antal veckotimmar, som skolöverstyrelsen efter av Kungl. Maj:t givna föreskrifter bestämmer. Kommunal folkskolinspektör har däremot ingen undervisningsskyldighet.

Kungl. Maj:ts föreskrifter angående distriktsöverlärares undervisningsskyldighet återfinnes i 4 § 2 mom. avlöningsreglementet för folkskolan (Arf). Enligt denna bestämmelse skall skolöverstyrelsen fastställa undervisningsskyldigheten inom de gränser, som framgår av följande sammanställning.

Antal läraravdelningar i skoldistriktet	Antal veckotimmar
högst 9	22—26
10—19	16—22
20—29	10—18
30—39	6—14
40—49	5— 8
lägst 50	5

Under vissa förutsättningar kan skolöverstyrelsen medge en ytterligare reducering av undervisningsskyldigheten, dock icke i något fall till lägre än fem veckotimmar.

»*Annan överlärare*» skall icke vara ledare av distriktets skolväsen (Fst § 8 d). Det skall icke åligga honom att deltaga i skolstyrelsens sammanträ-

den, att föredraga ärenden angående lärares tjänstgöringsbetyg eller att vara sekreterare i betygsnämnd, såvida icke bestämmelser härom intagits i hans instruktion. I övrigt skall emellertid vad i folkskolestadgan föreskrives om distriktsöverlärare i tillämpliga delar också gälla »annan överlärare».

I skolöverstyrelsens år 1920 utgivna »Planer och förebilder till reglementen och andra bestämmelser för skoldistrikten» ingick också instruktion för överlärare i städer med kommunal inspektör. Någon ny normalinstruktion för annan överlärare har därefter icke utarbetats.

Beträffande *undervisningsskyldighet* för »annan överlärare» stadgas i Arf 4 § 4 mom., att undervisning skall meddelas i den omfattning, som Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, skolöverstyrelsen föreskriver. Överstyrelsen, som genom Tilläggbestämmelserna till Arf 2 § 4 mom. erhållit sådant bemyndigande, synes i sin praxis i huvudsak följa de för distriktsöverlärare gällande bestämmelserna.

Skolsekreterares och tillsynslärares uppgifter. Skolsekreterare skall biträda skolstyrelsen med att upprätta avlöningslistor och rekvisitioner av statsbidrag till lärarlöner, skolskjutsar, skolbarnsbespisning m. m., med att uppgöra undervisningsstatistik, att lämna av statliga myndigheter begärda uppgifter samt att förbereda och uppsätta framställningar till statliga myndigheter och i övrigt fullgöra de administrativa och socialpedagogiska uppgifter, varom skolstyrelsen avtalar med honom (Fst § 8 f).

Om tillsynslärare sägs i folkskolestadgan § 8 g, att han skall ha tillsyn över den dagliga ordningen vid skolan samt fullgöra de uppgifter i fråga om skolarbetets yttre anordning som skolstyrelsen bestämmer. Han skall vara underställd distriktsöverläraren, där sådan finns. I regel torde instruktioner vara fastställda för tillsynslärare. Skolöverstyrelsen har 1949 uppgjort normalinstruktioner för tillsynslärare vid större och mindre skolor, vilka rekommenderats att tjäna som ledning vid uppgörande av lokala instruktioner.

Tillsynslärare kan, efter särskild framställning, hos skolöverstyrelsen erhålla nedsättning av undervisningsskyldigheten. Överstyrelsens vägledande normer, vilka icke är officiellt fastställda, upptager de timnedsättningar som framgår av följande tablå.

Antal lärar-avd.	Antal timmar	
	nedsättning	därav med statsbidrag
10—15	1	—
16—20	2	1
21—25	3	1
26—30	4	2
31—35	5	2
36—40	6	3
41—45	7	3
46—	8	4

Studieledare skall utöva den direkta pedagogiska ledningen av det stadium för vilket han är tillsatt och ansvara för den försöksverksamhet som bedrives på stadiet. Undervisningsskyldigheten för lärare, som är studieledare, skall för varje läsår nedsättas av skolöverstyrelsen inom de gränser, som framgår av följande sammanställning.

Antal avdelningar	Nedsättning veckotimmar
Högstadiet (klasserna 7—9)	
4—9	4—6
10—14	6—8
15—	8—12
Låg- och mellanstadiet (klasserna 1—6)	
8—19	4—8
20—29	6—10
30—	8—14

Har skolledare i annat distrikt än försöksdistriktet förordnats som studieledare, bestämmer skolöverstyrelsen hans undervisningsskyldighet.

b) Skolväsendet i övrigt

Rektorstjänst vid *allmänt läroverk* tillsättes av Kungl. Maj:t och vid *högre kommunal skola* av skolöverstyrelsen. Det må framhållas, att det åligger rektorerna vid dessa skolor att taga erforderlig befattning med av kommunen beslutade skolsociala anordningar såsom skolmåltider, fria läroböcker och tandvård.

Utöver de egentliga skolledargöromålen åligger rektor undervisningsskyldighet, vid högre allmänt läroverk 10—14 och vid realskola eller kommunal flickskola 16—20 undervisningstimmar. Under vissa förhållanden kan skolöverstyrelsen medge sänkning av undervisningsskyldigheten för rektor vid högre allmänt läroverk till lägst 5 och vid realskola till lägst 12 timmar i veckan. Undervisningsskyldigheten för rektor vid högre folkskola är i regel mellan 20 och 24 veckotimmar.

Budgetåret 1954/55 var det sammanlagda *antalet rektorer* vid dessa skolformer 356. I några fall hade två skolor gemensam rektor. Antalet skolor fördelade sig på följande sätt: Högre allmänna läroverk 84, statliga realskolor 137, kommunala realskolor 61, kommunala praktiska realskolor 21, kommunala flickskolor 49 och högre folkskolor 10.

Vid de kommunala *anstalterna för yrkesutbildning* och de *15 statsunderstödda handelsgymnasierna* förordnas rektor av överstyrelsen för yrkesutbildning. Av de omkring 400 primärkommunala yrkesskolorna har emellertid endast ett 60-tal heltidsanställd rektor.

Rektorstjänst vid handelsgymnasium behöver icke ha karaktär av huvudtjänst utan kan vara förenad med rektorat vid annan skola, t. ex. yrkesskola eller praktisk kommunal realskola.

Rektor vid handelsgymnasium har en undervisningsskyldighet av 10—16 timmar i veckan enligt överstyrelsens för yrkesutbildning bestämmande.

2. Skolledarnas avlöningsförhållanden

a) Det obligatoriska skolväsendet

Avlöningsförhållandena för *kommunal folkskolinspektör* är icke statligt reglerade och statsbidrag utgår ej i någon form till sådan befattningshavares lön. De kommunala folkskolinspektörernas lönegradsplacering skiftar mellan 31—36 lönegraden, dock att inspektörerna i Stockholm och Göteborg i lönehänseende intager en särställning (se tab. 2).

Distriktsöverlärares avlöningsförhållanden har reglerats i Arf, enligt vars 13 § 1 mom. sådan befattningshavare skall tillhöra lönegrad med beteckningen Cb (ordinarie anställning som tillsättes med förordnande för viss tid) och med det nummer som framgår av i reglementet intagen tabell, vilken också utvisar den löneklass å löneplan nr 1 i statens löneplansförordning, som lönegraden omfattar. Tabellen återges här, kompletterad med uppgift om hur många distriktsöverlärare, som våren 1955 åtnjöt lön enligt de olika lönegraderna.

Antal läraravdelningar i skoldistriktet	Lönegrad	Löneklass	Antal distriktsöverlärare i olika lönegrader
10—19	2	28	433
20—29	3	29	267
30—44	4	30	154
45—59	5	31	47
lägst 60	6	32	64
			S:a 965

Vid beräknandet av antalet läraravdelningar skall med läraravdelning jämställas dels skolhem i distriktet, dels ock varje påbörjat 3-tal av fortsättningsskolavdelningar.

Om, i enlighet med vad därom är särskilt föreskrivet, inrättandet av distriktsöverlärartjänst i särskilt fall medgetts i distrikt med mindre än 10 läraravdelningar, skall sådan tjänst placeras i lönegrad Cb 1, vilken lönegrad omfattar löneklass 27 på löneplan nr 1.

Beslut om lönegradsplacering för distriktsöverlärare meddelas av skolöverstyrelsen i enlighet med av Kungl. Maj:t utfärdade närmare bestämmel-

ser. Enligt dessa (KK 1954: 497) skall skolöverstyrelsen fastställa lönegrad första gången den 1 juli 1954 och därefter vart sjätte år.

Beträffande »*annan överlärares*» avlöningsförmåner utöver folkskollärarlönen finns inga statliga bestämmelser, och statsbidrag utgår ej utöver statsbidraget till folkskollärartjänsten. Indirekt bidrager dock staten till bestridande av kostnaderna för det arbete, dessa överlärare utför. Skolöverstyrelsen äger nämligen nedsätta överlärares undervisningsskyldighet, varefter statsbidrag utgår till timlärare, som övertager hans undervisning (KK 1948: 208 4 § 5 mom.).

De kommunala arvoden, som utgår till dessa befattningshavare utöver folkskollärarlönen, är i regel lika för samtliga överlärare i samma kommun oberoende av det antal läraravdelningar som är underställda de olika överlärarna. Arvodena växlar emellertid högst betydligt mellan kommunerna, från omkring 3 500 kronor per år till över 10 000 kronor. Se närmare härom tabell 2.

Till *skolsekreterare* skall enligt KK 1948: 205 6 a § utgå arvode med lägst 40 kronor för läraravdelning och år. Statsbidrag utgår med 20 kronor för läraravdelning och år under förutsättning, att gällande föreskrifter om skolsekreterare iakttagits. Enligt gällande förhandlingsöverenskommelse utgår ersättningen med 72 kronor.

Beträffande *tillsynslärares* ersättning finns inga statliga bestämmelser.

Mellan Svenska Stadsförbundet å ena sidan och Sveriges folkskollärarförbund och Sveriges folkskollärarinneförbund å andra sidan har emellertid en överenskommelse träffats rörande ersättning åt tillsynslärare i städer och köpingar, enligt vilken följande årsarvoden utgår läsåret 1955/56: för de första två läraravdelningarna 240 kronor och för de därpå följande två läraravdelningarna 60 kronor per avdelning. För 5:e t. o. m. 10:e avdelningen 55 kronor. För 11:e t. o. m. 20:e avdelningen 45 kronor. För 21:a t. o. m. 40:e avdelningen 30 kronor. För 41:a och följande avdelningar 25 kronor. För tillsynslärarna vid skolor på landsbygden finns inte någon motsvarande central överenskommelse.

b) Högre kommunala skolor och allmänna läroverk

Rektorstjänsterna vid läroverken och de högre kommunala skolorna hänföres, alltefter skolans storlek, till viss avlöningsgrupp. Skolans storlek bestämmes på grundval av en poängmässig värdering, varvid varje fullt tjugofemtal lärjungar räknas som 1 poäng, varje klassavdelning i gymnasiet och inom realskolans avslutningsklass som 1 ½ poäng och varje klassavdelning inom realskolans övriga klasser som 1 poäng. Poängen summeras. Mot avlöningsgruppen svarar en lönegrad med beteckningen Cb.

Rektorernas lönegradsplacering m. m. framgår av följande tabell.

Tab. 3. Rektorernas lönegradsplacering m. m.

Läroanstalter	Poängtal	Avlönings-grupp	Lönegrad	Motsvarar löneklass	För rektorer utan adjunktsbehörighet	
					Lönegrad	Motsvarar löneklass
1. Högre allm. läroverk. o. högre privatläroverk	—35	I	Cb 13	39		
	35,5—46	II	Cb 14	40		
	46,5—63	III	Cb 14 + 504 kr.			
	63,5—	IV	Cb 14 + 1008 kr.			
2. Realskolor, högre komm. skolor (utom högre folkskolor) samt motsvarande privatläroverk	—11	II	Cb 9	35	Cb 7	33
	11,5—18	III	Cb 10	36	Cb 8	34
	18,5—35,5	IV	Cb 11	37	Cb 9	35
	36 —47	V	Cb 12	38	Cb 10	36
	47,5—	VI	Cb 13	39	Cb 11	37
3. Högre folkskolor	— 8	I	Cb 8	34	Cb 6	32
	9 —11	II	Cb 9	35	Cb 7	33
	11,5—	III	Cb 10	36	Cb 8	34

För uppdragen som tillsynslärare, kvinnlig sakkunnig, klassföreståndare och huvudlärare utgår ingen särskild ersättning. Vid bestämmande av undervisningstiden per vecka kan emellertid i vissa fall hänsyn tagas till uppdrag av denna art.

Av tabellerna 4 och 5 framgår, hur antalet rektorer fördelar sig på de olika avlöningsgrupperna.

Tab. 4. Antal rektorer vid högre allmänna läroverk 1954/55 fördelade på avlöningsgrupper

Avlönings-grupp	Lönegrad (Cb)	Löneklass	Antal rektorer
I	13	39	—[1]
II	14	40	19
III	14 + 504 kr.	40 + tillägg	26
IV	14 + 1 008 kr.	40 + tillägg	39

[1] I denna avlöningsgrupp är endast rektorer vid vissa privatläroverk placerade.

Tab. 5. Antalet rektorer vid statliga och kommunala realskolor och kommunala flickskolor 1954/55 fördelade på avlöningsgrupper

Avlönings-grupp	Lönegrad (Cb)	Löneklass	Antal rektorer
II	9	35	89
III	10	36	71
IV	11	37	65
V	12	38	20
VI	13	39	22

c) Kommunala yrkesskolor och statsunderstödda handelsgymnasier

Yrkesskolrektorernas löner är icke statligt reglerade och central förhandlingsöverenskommelse har endast träffats angående arvoden till deltidsanställda rektorer i städer och köpingar. Lönerna för heltidsanställda rektorer och för de deltidsanställda rektorerna i landskommunerna bestämmes från fall till fall.

Enligt den överenskommelse mellan Svenska stadsförbundet och Svenska fackläraförbundet angående arvoden till deltidsanställda rektorer vid kommunala skolor för yrkesundervisning, vilken gäller för åren 1955 och 1956, bestämmes årsarvodet på grundval av kursernas antal och längd. Kurserna poängsättes enligt följande:

Antal undervisningstimmar	Poäng
— 90	2
91— 180	3
181— 500	6
501—1000	9
1000—	12

Årsarvodet skall fastställas på grundval av den sammanlagda poängsumman för i senaste läsårsredogörelse redovisat antal kurser och utgå enligt följande tabell.

Tab. 6. Deltidsanställda yrkesskolrektorers årsarvoden

Poäng	Ortsgrupp			
	2	3	4	5
12— 18	746	780	814	848
19— 24	994	1 040	1 085	1 130
25— 30	1 243	1 300	1 356	1 413
31— 36	1 492	1 560	1 628	1 696
37— 42	1 741	1 820	1 899	1 978
43— 48	1 990	2 080	2 171	2 261
49— 54	2 238	2 340	2 441	2 543
55— 60	2 487	2 600	2 713	2 826
61— 70	2 736	2 860	2 985	3 109
71— 80	2 984	3 120	3 255	3 391
81— 90	3 233	3 380	3 527	3 674
91—100	3 482	3 640	3 799	3 957
101—110	3 730	3 900	4 069	4 239
111—120	3 979	4 160	4 341	4 522
121—135	4 228	4 420	4 612	4 804
136—150	4 477	4 680	4 884	5 087
151—180	4 726	4 940	5 155	5 370
181—	4 974	5 200	5 426	5 652

Rektor vid statsunderstött *handelsgymnasium* skall åtnjuta lön med ett belopp, som motsvarar vad som utgår efter lönegrad Cb 10 statens allmänna avlöningsreglemente. Är rektorstjänsten förenad med sådan tjänst vid annan skola, och är rektorstjänsten vid handelsgymnasiet icke att anse som huvudtjänst skall dock Kungl. Maj:t bestämma avlöningsförmånerna för varje särskilt fall.

B. Skolledarorganisationen

1. Skolstyrelseutredningen

Inledning

Det må först framhållas, att utredningen icke framlägger några förslag, som innebär direkt ändring av skolledarorganisationen vid andra skolformer än det obligatoriska skolväsendet. Så länge de nuvarande skolformerna består oförändrade, bör skolledningen vid dessa enligt utredningens mening i princip förbli organiserad som den nu är.

Utredningen skiljer mellan *skolledare* och *biträdande skolledare*. Som skolledare räknas varje befattningshavare med självständigt ansvar för skolledning i *pedagogiskt och organisatoriskt hänseende*.

De fackliga skolledaruppgifterna delar utredningen upp i två huvudgrupper, vilka knytes, den ena huvudsakligen till ledningen av en kommuns *hela* skolväsen och den andra till ledningen av en *skolenhet*.[1] Den första gruppen ansluter sig nära till skolstyrelsens arbete och omfattar organisatoriska och administrativa uppgifter. Den andra gruppen avser i första hand ledningen av det pedagogiska arbetet.

Den fackliga ledningen av en kommuns hela skolväsen skall enligt utredningens uppfattning främst bestå i:

att närmast under skolstyrelsen

a) utöva ledning och tillsyn av kommunens skolväsen;

b) samordna de olika skolformernas och skolenheternas arbete i pedagogiskt, organisatoriskt och administrativt hänseende;

c) övervaka planeringen för den framtida skolutvecklingen inom kommunen;

[1] Med skolenhet menar utredningen en organisatorisk enhet, vilken på grund av sin omfattning eller belägenhet fordrar en särskild skolledare. Exempelvis: I kommun, vars skolväsen endast omfattar folkskola under ledning av en distriktsöverlärare, utgör folkskolan en skolenhet, även om den består av flera, på långt avstånd från varandra belägna skolanläggningar. I stad med kommunal inspektör utgör varje del av folkskolan, som står under ledning av »annan överlärare», en skolenhet. När det gäller andra skolformer sammanfaller regelmässigt skolform och skolenhet så, att varje läroverk, högre kommunal skola och yrkesskola, även i de fall det finns flera inom samma kommun, står under sin egen fackliga ledning, utgör en skolenhet. Enligt denna bestämning behöver skolenhet och skolbyggnad eller skolanläggning icke nödvändigtvis vara identiska.

d) ansvara för skötseln av skolstyrelsens expedition;

att deltaga i skolstyrelsens och dess nämnders sammanträden och föredraga alla ärenden, där ej annat beslutats;

att verkställa beslut, som fattats av skolstyrelsen och dess nämnder, därest verkställigheten icke på grund av gällande föreskrifter eller särskilt uppdrag skall ombestyras på annat sätt;

att årligen inom föreskriven tid till skolstyrelsen inlämna erforderliga uppgifter för uppgörande av förslag till utgifts- och inkomststat för skolväsendet för nästkommande år;

att om skolstyrelsen så beslutar föra styrelsens och dess nämnders protokoll.

Den fackliga ledningen av viss skolenhet skall främst bestå i:

att under skolstyrelsen och — om särskild facklig ledare för kommunens hela skolväsen finns — närmast under denne

a) handha ledningen av skolenheten;

b) främja arbetet för lärjungarnas fostran och undervisning;

c) organisera arbetet inom skolenheten i enlighet med gällande stadganden samt tillse, att arbetet fortgår enligt fastställd arbetsordning;

d) ansvara för de till skolenhetens expedition hörande göromålen;

e) befordra samarbete och samförstånd mellan skolan och hemmen;

att tid efter annan besöka skolenhetens olika avdelningar och därvid närvara vid lärarens undervisning;

att vara ordförande för skolans kollegium samt tillse, att behövliga klass- och ämneskonferenser hålles, ävensom att föreskrifter rörande uppvärmning, belysning och renhållning av skolans lokaler följes.

Utredningen framhåller, att båda dessa grupper av uppgifter i det stora flertalet kommuner kommer att åvila en och samma skolledare. I anslutning till den gjorda grupperingen av arbetsuppgifter särskiljer utredningen emellertid två huvudkategorier skolledare, nämligen: A. Ledare för en kommuns *hela* skolväsen (skolchefer). B. Ledare för enhet av detta skolväsen (rektorer). Av sistnämnda kategori beröres i huvudsak endast skolledare vid enhet av kommunens *obligatoriska* skolväsen av utredningens förslag.

Då det, bland annat för att bedöma skolledningens organisation i olika kommuner, visat sig nödvändigt att ha en metod för en enhetlig och rättvis beräkning av skolväsendets omfattning i en kommun, föreslår utredningen, att de olika skolformernas eller stadiernas avdelningar åsättes poängvärden enligt följande förslag, samt att omfattningen av en kommuns skolväsen eller en del av detta beräknas på grundval av den erhållna poängsumman.

1 avdelning i folkskola	1	poäng
varje påbörjat 3-tal fortsättningsskolkurser	1	»
1 avdelning å försöksskolas (enhetsskolas) låg- och mellanstadium	1	»
1 avdelning å försöksskolas (enhetsskolas) högstadium	1 ½	»
1 yrkesgren i försöksskolas (enhetsskolas) klass 9 y	1 ½	»
1 avdelning i högre kommunal skola	1 ½	»
1 avdelning i allmänt läroverk	1 ½	»
1 avdelning i handelsgymnasium	1 ½	»
1 heldagskurs i yrkesskola, omfattande helt läsår	1 ½	»
1 heldagskurs i yrkesskola, omfattande 1 termin	1	»
varje påbörjat 500-tal lektionstimmar i kvällskurser vid yrkesskola	1	»
skolhem, underställt skolledare	1	»

Förslag

Skolchefer. Från och med den 1 juli 1957 skall det i varje kommun finnas en skolchef. Kommun med mindre än 7 läraravdelningar skall dock av Kungl. Maj:t kunna erhålla dispens från denna bestämmelse.

Tre slag av skolchefer skall finnas, nämligen:

1. *Skoldirektör* = innehavare av tjänst med vilken undervisningsskyldighet icke är förenad och ej heller uppdraget att leda en viss bestämd enhet inom kommunens skolväsen.

2. *Förste rektor* = innehavare av skolchefsbefattning med vilken den direkta ledningen av en av två eller flera under skolstyrelsen lydande skolenheter samtidigt är förenad.

3. *Rektor* = skolchef i kommuner, där endast en skolledare är anställd vid de under skolstyrelsen lydande skolorna.

Skoldirektör skall obligatoriskt finnas i kommun, vars skolväsen enligt det under föregående avsnitt angivna systemet uppnår en poängsumma av minst 150. Kungl. Maj:t skall äga bemyndigande att efter framställning medge inrättandet av skoldirektörstjänst i kommun, vars poängtal ligger mellan 149 och 130.

Poängtalet 150 uppnås i regel vid ett invånarantal av 20 000—23 000. Antalet kommuner med skoldirektörer skulle enligt utredningens beräkningar till en början bli omkring 40.

Beträffande kommuner med en poängsumma av minst 500, vilken endast uppnås av landets tre största städer, föreslår utredningen att Kungl. Maj:t skall äga bemyndigande att medge inrättandet av tjänster för »biträdande skoldirektörer», d. v. s. flera tjänster av samma typ som skoldirektörstjänsterna.

I kommun, där kommunal folkskolinspektörstjänst fanns inrättad och tillsatt den 1 juli 1955, skall denna tjänst ändras till skoldirektörstjänst och innehavaren utan ledigkungörande kunna förordnas till skoldirektör.

Förste rektor skall vara skolchef i kommun, där det finns två eller flera heltidsanställda skolledare vid skolor, som lyder under skolstyrelsen, men där skolväsendet likväl icke når sådan omfattning, att skoldirektörstjänst skall eller, efter medgivande, må inrättas. En av skolledarna i kommunen skall förordnas som förste rektor och skolchef. Utredningen har beräknat, att skolchef av denna typ till en början kommer att finnas i omkring 200 kommuner.

I kommun, där det skolväsen, som sorterar under skolstyrelsen, icke är av större omfattning än att *en* facklig ledare — en *rektor* — är tillräcklig, blir denne automatiskt också skolchef. Så torde, sedan enhetsskolan genomförts, bli förhållandet i cirka 800 kommuner. I vissa av dessa finns för närvarande flera skolformer. Övergångsvis kommer där att gälla vad ovan sagts om förste rektor.

Skolledare vid enhet av det obligatoriska skolväsendet. En med hänsyn till föreliggande behov erforderlig organisation av den obligatoriska skolans ledning skall kunna upprättas på lika villkor för alla kommuner. Utredningen föreslår, att följande intervallsystem, baserat på den förut redovisade poängberäkningen, lägges till grund för bedömningen av behovet.

Tab. 7. Intervallsystem för anställande av skolledare vid enheter av det obligatoriska skolväsendet

Vid de poängtal, som angives i kol. I, skall i kol. II angivet antal skolledare (rektorer) finnas vid kommuns obligatoriska skolväsen. Vid de poängtal, som angives i kol. III, må mellaninstansen efter prövning medgiva, att i kol. II angivet antal skolledare skall finnas.

I	II	III
Poäng	Antal skolledare	Poäng
— 70	1	—
71—110	2	50— 70
111—150	3	90—110
151—200	4	130—150
201—250	5	180—200
251—300	6	230—250
intervaller om 50 poäng	o. s. v.	intervaller om 20 poäng lägre än enl. kol. I.

Ytterligare skolledartjänster skall således obligatoriskt inrättas, när skolväsendet når en viss omfattning. För att möjliggöra en anpassning efter varierande behov skall dock mellaninstansen efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall äga medge inrättande av tjänst redan innan skolväsendet har nått sådan omfattning, att angivet antal tjänster obligatoriskt skall finnas.

Det resultat en tillämpning av utredningens förslag skulle ge i jämförelse med den nuvarande skolledarorganisationen vid folkskolan i kommuner, där »annan överlärare» finns, framgår av följande sammanställning.

Tab. 8

1	2	3	4	5
Kommun	Antal avd. 1954/55	Antal »annan överl.» 1954/55	Antal poäng enl. utr:s förslag	Antal rektorer enl. utr:s förslag
Borås	221	6	221	5
Eskilstuna	224	5	224	5
Gävle	183	4	183	4
Göteborg	1 356	18	1 384	27
Halmstad	146	5	149	3
Hälsingborg	294	5	301	7
Jönköping	190	4	191	4
Lidingö	104	1	104	2
Linköping	244	5	254	6
Lund	119	3	123	3
Malmö	721	13	728	14
Norrköping	345	7	345	7
Skellefteå	113	2	119	3
Solna	168	3	168	4
Stockholm	2 551	48	2 584	51
Sundbyberg	113	2	122	3
Södertälje	108	2	116	3
Uppsala	252	5	252	6
Västerås	258	6	258	6
Örebro	274	6	274	6
		150		169

Behörighet till skolledartjänst. Behörig att inneha *skoldirektörstjänst* skall endast den vara, som är eller varit ordinarie klasslärare eller lärare i läroämnen.

Befattning som *förste rektor* skall innehavas av någon av skolledarna vid de skolor i kommunen, som lyder under skolstyrelsen. Dock att beträffande rektor vid yrkesskola endast heltidsanställd rektor skall kunna ifrågakomma.

Beträffande skolchefstjänsterna i kommuner, vars skolväsen endast omfattar den obligatoriska skolan, föreslår utredningen, att den vid 1955 års riksdag accepterade principen rörande behörighet till distriktsöverlärartjänst blir gällande. Behörig att anställas såsom *rektor och tillika skolchef* skall alltså vara: a) om kommunens obligatoriska skolväsen omfattar enbart folkskola eller enhetsskolas låg- och mellanstadier, den som är eller varit anställd som ordinarie klasslärare vid det obligatoriska skolväsendet; b) om kommunens obligatoriska skolväsen omfattar folkskola, i vilken försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola bedrives eller i vilken realskollinjer inbyggts, eller enhetsskolans samtliga stadier, den som är behörig enligt a), ävensom den som är eller varit anställd som ordinarie lärare i läroämnen.

Andra än de här nämnda lärarkategorierna anser utredningen icke för närvarande böra äga ifrågavarande behörighet.

Vad under b) sagts innebär ett förslag om ändring av gällande bestämmelser såtillvida, att lärare i läroämnen skall vara generellt behörig till där avsedd skolchefstjänst även i fall, där realskollinjer inbyggts i folkskolan. För närvarande fordras härför särskilt medgivande av Kungl. Maj:t.

Vad utredningen här föreslagit skall också gälla om behörighet till befattning som *rektor vid enhet av den obligatoriska skolan,* dock att vad som anförts om kommunens skolväsen i stället skall gälla den enhet för vilken tjänsten är avsedd. Skulle denna omfatta enbart realskollinjer skall dock gälla vad om realskola är stadgat i detta avseende.

Skolledarnas tjänsteåliggande n. De egentliga skolchefsuppgifterna blir enligt utredningens mening i princip desamma oavsett av vilken typ skolchefsbefattningen är. Utredningen föreslår, att en gemensam normalinstruktion utarbetas för skoldirektör och förste rektor samt att en särskild normalinstruktion utarbetas för skolchefskategorien rektorer. Som förebild i det senare fallet bör den nuvarande normalinstruktionen för distriktsöverlärare tjäna, med de ändringar, som kan betingas av införande av försöksverksamhet (enhetsskola) och tillkomsten av studieledare.

Den förebild till instruktion för »annan överlärare», som utgavs 1920, bör vidare ersättas med ny normalinstruktion för ledare av enhet av det obligatoriska skolväsendet.

Avvikelser från normalinstruktionerna skall medges av vederbörande mellaninstans.

Vad *undervisningsskyldigheten* beträffar föreslår utredningen, att innehav av befattning som förste rektor skall få medföra sänkning av rektor eljest åliggande undervisningsskyldighet med högst 5 veckotimmar samt att sådan sänkning skall medges av mellaninstansen med hänsyn till den ökning av merarbetet, som i varje särskilt fall kan anses uppkomma. Undervisningsskyldigheten må dock inte i något fall understiga 5 respektive 4 veckotimmar (jfr tab. 9).

För *rektor, som är skolchef,* samt för *rektor vid enhet av kommunens obligatoriska skolväsen* skall undervisningsskyldigheten fastställas av mellaninstansen med ledning av följande tabell.

Tab. 9

Antal poäng	Undervisningsskyldighet	
	1	2
	För rektor som undervisar i folkskola eller å försöksskolas (enhetsskolas) låg- och mellanstadier	För rektor som undervisar å försöksskolas (enhetsskolas) högstadium
högst 9	22—25	18,5—21,0
10—19	16—22	13,5—18,5
20—29	10—18	8,5—15,0
30—39	6—14	5,0—11,5
40—49	5— 8	4,0— 6,5
lägst 50	5	4,0

Biträdande skolledare. Utredningen tager icke upp andra än *studieledarna* och *tillsynslärarna* i den obligatoriska skolan till behandling.

Beträffande de förra föreslås endast att vid en mera definitiv utformning av de bestämmelser rörande studieledare, som gäller sedan den 1 juli 1955, titeln studieledare utbytes mot studierektor, att förordnanden sker för bestämd tid, förslagsvis tre år, samt att sökande till dessa befattningar skall lämpligförklaras av vederbörande mellaninstans och ej av folkskolinspektören.

Tillsynslärare skall enligt utredningens förslag tillsättas vid varje skola tillhörande det obligatoriska skolväsendet med minst två läraravdelningar, därest ej skolledare finns vid skolan ifråga, dock att, om kommunens skolväsen är av den omfattningen att det motsvarar mera än 14 poäng och det tillika vid den skola, till vilken skolchefen närmast är knuten, finns flera än 10 läraravdelningar, tillsynslärare skall anställas även vid den skolan.

I samband med en reglering av tillsynslärarbefattningarna föreslår utredningen, att avvikelse från normalinstruktionen endast skall få ske efter medgivande av mellaninstansen, vilken också skall äga besluta om timnedsättning för dessa lärare.

Utredningen har beräknat, att vid ett genomförande av dess förslag omkring 2 700 tillsynslärare skulle komma att tillsättas utöver de 2 557 som enligt tillgänglig statistik fanns 1954.

Motivering

Utredningen framhåller till en början, att skolväsendets behov av fackliga ledare och den fackliga ledningens organisation givetvis måste bli mycket beroende av hur skolväsendet självt är organiserat. Medan skolorgani-

sationen hittills bestått av flera, var för sig i stort sett helt fristående skolformer under egna styrelser och fackliga ledare innebär den skolreform, som beslöts vid 1950 års riksdag, att flera olika skolformer skall ersättas av en obligatorisk skola. Reformens genomförande och förverkligande förutsätter ett samordnande av skolväsendets olika element på ett radikalt annorlunda sätt än som nu är fallet och detta gäller väl att märka inte endast om de i enhetsskolan direkt uppgående skolformerna utan också den obligatoriska skolans påbyggnader, gymnasier och yrkesskolor.

De krav på enhetlighet och samordning av skolväsendet, vilka enligt utredningens uppfattning med det snaraste måste tillgodoses såsom ett led i skolreformens genomförande, synes utredningen göra det nödvändigt att varje kommun erhåller ej enbart *en* skolstyrelse utan också en enhetlig facklig ledning. Utredningen framhåller, att det icke är tänkbart att det fackliga chefskapet för skolväsendet skall kunna förbli fördelat på flera händer, utan att *en* högste skolchef är en förutsättning för att samordningskravet skall kunna tillgodoses. Enhetsskolan och inte minst enhetsskolans genomförande kommer otvivelaktigt att ställa kraftigt ökade anspråk på den obligatoriska skolans fackliga ledning. Denna skola skall omfatta nio skolår och kommer att uppta ganska skilda åldersstadier med skiftande krav på uppläggningen av skolarbetet. I betydande utsträckning måste därför förutsättas, att en enda skolledare inte kommer att behärska det metodiska förfaringssättet vid undervisning i samtliga klasser, utan att biträdande pedagogiska ledare måste tillsättas för stadier, som den egentlige skolledaren inte genom utbildning och erfarenhet själv representerar.

Utformningen av den fackliga ledningens lokala organisation synes emellertid nödvändigtvis komma att variera med hänsyn till kommunernas storlek och struktur. Att på förhand bestämt ange, vilken organisation skolledningen skall ha i olika kommuner, anser utredningen inte möjligt. Den har därför funnit det lämpligast att framlägga förslag om olika typer av skolledare och biträdande skolledare samt om de allmänna förutsättningarna för i vilka fall den ena eller andra tjänstetypen skall användas, varefter den för varje kommun lämpligaste skolledarorganisationen torde kunna byggas upp med hänsyn tagen till varje kommuns behov.

S k o l c h e f e r n a. Sitt förslag att i regel varje kommun, alltså även de minsta, skall ha en skolchef, motiverar utredningen med att starka principiella skäl talar för att alla läraravdelningar också i den obligatoriska skolan ställes under kontinuerlig lokal pedagogisk tillsyn. Utredningen erinrar också om det behov av samverkan med andra kommuner rörande enhetsskolan, som uppstår för de små kommunerna, vilket skärper kravet på fackliga ledare i dessa fall.

Enligt av utredningen inhämtade uppgifter saknade 42 kommuner facklig ledning våren 1955. Av dessa hade 7 färre än 7 läraravdelningar.

Med utgångspunkt från en bedömning av skolväsendets omfattning i kommuner av olika storlek har utredningen indelat kommunerna i 4 storleksgrupper. Utredningen anser sig därvid kunna konstatera att skolväsendet även efter enhetsskolans genomförande kommer att ha en mycket enkel organisation i cirka 400 kommuner (de flesta med mindre än 4 000 inv.), d. v. s. att det endast kommer att bestå av de klasser, vilka hänföres till

enhetsskolans låg- och mellanstadier samt eventuellt av en yrkesskola av mindre omfattning. I denna kommungrupp synes någon egentlig ändring av den nuvarande skolledarorganisationen varken f. n. eller på längre sikt bliva påkallad. Skolchef blir här ledaren för kommunens obligatoriska skolväsen. I de få fall realskola eller annan högre skola finns, kan dock under en övergångstid, d. v. s. så länge denna skola består, skolledaren vid denna tänkas bli skolchef. Förhållandena blir då desamma som anges för tredje gruppen nedan.

Till nästa grupp av kommuner kan de hänföras, som kan förutsättas få en fullständig enhetsskola men härutöver icke torde komma att rymma någon annan skolform än möjligen en mindre yrkesskola. Approximativt kan antalet kommuner hänförliga till denna grupp beräknas bli lika stort som i den förra gruppen eller omkring 400 stycken. Enhetsskolans (folkskolans) ledare blir i dessa fall skolchef. Övergångsvis gäller även här vad som sagts beträffande den första gruppen.

En tredje grupp bildar något större kommuner med ett mera differentierat skolväsen. I dessa kommer i framtiden jämte enhetsskolor även gymnasier och yrkesskolor och eventuellt andra skolformer såsom praktiska realskolor att finnas. I dessa kommuner förekommer för närvarande, utom folkskola, realskolor av olika slag, gymnasier och yrkesskolor. En var av de skilda skolformerna har nu sin egen facklige ledare, och det är nödvändigt att räkna med att så kommer att bli fallet i viss utsträckning också sedan enhetsskolan genomförts. Även om skolväsendet i kommuner inom denna grupp — omkring 200 till antalet — kan vara omfattande, torde det emellertid i regel ej nå en sådan storleksordning, att skoldirektörstjänster behöver inrättas. De uppgifter, främst av samordnande och administrativ art, som följer med ledningen av kommunens hela skolväsen, bör här kunna handhavas av en av rektorerna såsom förste rektor och skolchef.

Endast i de största kommunerna, till vilka i detta sammanhang kan räknas ett 40-tal, har utredningen funnit det nödvändigt att skoldirektörstjänster inrättas. Till denna fjärde grupp hör samtliga de tjugo kommuner, som inrättat kommunala folkskolinspektörstjänster, men också ett antal lika stora eller mindre kommuner, vars folkskoleväsen ledes av distriktsöverlärare. Kommunal folkskolinspektör är således anställd i ett par kommuner med mindre än 25 000 invånare (se tab. 10) medan det finns tjugo kommuner utan inspektörer, vilka är större än den minsta av de kommuner, där inspektör nu finns, och av vilka tio stycken har 25 000 eller flera invånare.

När kommunens hela skolväsen sammanföres under en styrelses ledning, får skolförvaltningen i kommuner av den storleksordning det här gäller en mycket betydande omfattning och torde i regel bli kommunens största och mest kostnadskrävande.

För anställande av kommunal folkskolinspektör anser utredningen att folk- och fortsättningsskolväsendets kvantitativa omfattning i väsentlig grad varit avgörande. Att inspektör icke anställts i fall, där det på denna grund i och för sig varit välbefogat, torde bero på att tjänsterna helt avlönas av kommunala medel.

För den som skall vara skolchef i den mening, vari utredningen använder detta ord, tillkommer väsentliga uppgifter utöver dem som åligger de nuvarande ledarna för folkskoleväsendet. Vid bedömningen av huruvida skol-

direktör eller annat slag av skolchefer erfordras i en kommun måste hänsyn tagas till omfattningen av hela det skolväsen som underställes skolstyrelsen. I tabell 10 har utredningen sammanställt vissa uppgifter rörande skolorganisationen i de kommuner som läsåret 1954/55 hade kommunal folkskolinspektör och i tabell 11 i ett antal kommuner utan sådan inspektör. Utredningen anför i anslutning härtill.

Antalet avdelningar inom en kommuns skolväsen är en god men ofullständig måttstock på dettas omfattning. Betraktar man de kommuner, vilka har kommunal inspektör, finner man, att den lägsta totalsumman avdelningar i någon av dessa är 123 (Sundbyberg; 25 584 inv.). Jämför man, visar det sig emellertid, att samma antal avdelningar finns i kommuner med ett invånarantal nedåt 20 000. På grund av den ökning av arbetsuppgifter för skolchefen, som måste ske i förhållande till dem som nu åligger kommunal inspektör, anser utredningen, med hänsyn till vad som framhållits, att *det är ställt utom tvivel, att det i majoriteten kommuner med mer än 20 000 invånare blir nödvändigt att inrätta skoldirektörstjänster.*

Tab. 10. Skolorganisationens omfattning läsåret 1954/55 i kommuner med kommunal folkskolinspektör

Kommun	Antal inv. (avr. tal)	Avdelningar i					
		folk-skola	högre allm. läro-verk	real-skola	flick-skola	semi-narium övnings-skola	Summa
Stockholm	770 000	2 551	367	259	157	21	3 355
Göteborg	368 000	1 356	138	129	90	26	1 739
Malmö	202 000	721	65	114[1]	27	—	927
Norrköping	88 000	345	37	33	25	—	440
Hälsingborg	73 000	294	63	30	9	—	396
Örebro	70 000	274	57	29	12	—	372
Uppsala	67 000	252	40	19	22	17	350
Västerås	65 000	258	39	12	24	—	333
Borås	61 000	221	39	16	20	—	296
Linköping	59 000	244	32	—	26	15	317
Eskilstuna	56 000	224	33	16	11	—	284
Gävle	49 000	183	35	13	10	13	254
Jönköping	47 000	190	35	16	26	11	278
Solna	41 000	168	37	—	—	—	205
Halmstad	36 000	146	40	—	16	—	202
Lund	36 000	119	29	18	7	16	189
Södertälje	27 000	108	27	—	8	—	143
Sundbyberg	26 000	113	—	10	—	—	123
Lidingö	22 000	104	28	—	—	—	132
Skellefteå	20 000	113	29	—	—	—	142

[1] Därav 6 i högre folkskola.

Tab. 11. Skolorganisationens omfattning läsåret 1954/55 i kommuner med över 10 000 inv. men utan kommunal folkskolinspektör

Kommun	Antal inv. (avr. tal)	Skol-anläggn.	Avdelningar i				
			folk-skola	högre allm. läro-verk	real-skola	flick-skola	Summa
Karlstad	37 000	9	122	37	—	24	183
Karlskrona	33 000	13	133	40	—	17	190
Karlskoga	33 000	19	163	26	—	—	189
Kalmar	28 000	5	100	38	12	14	164
Luleå	27 000	11	115	28	—	8	151
Uddevalla	27 000	10	98	30	12	9	149
Sundsvall	27 000	6	99	31	—	11	141
Trollhättan	27 000	11	105	—	20	—	125
Landskrona	26 000	5	95	28	—	12	135
Motala	25 000	11	117	28	—	—	145
Kristianstad	24 000	9	105	34	9	14	162
Borlänge	24 000	7	99	23	—	—	122
Östersund	23 000	8	91	38	11	12	152
Gällivare	23 000	30	151	15	—	—	166
Huddinge	22 000	9	103	—	—	—	103
Mölndal	22 000	9	88	—	10	—	98
Nyköping	21 000	9	93	26	—	12	131
Växjö	21 000	8	82	40	—	11	133
Kiruna	21 000	16	110	18	—	—	128
Skövde	21 000	12	92	25	—	8	125
Skellefteå l.	20 000	11	125	—	4	—	129
Sandviken	20 000	7	88	22	—	—	110
Sollentuna	20 000	6	90	—	6	—	96
Kristinehamn	20 000	8	64	24	—	9	97
Falun	18 000	8	60	27	5[1]	10	103
Umeå stad	18 000	6	63	38	—	10	111
Nacka	18 000	6	83	—	18	—	101
Trelleborg	18 000	6	67	27	—	—	94
Vänersborg	17 000	7	63	31	—	10	104
Nässjö	17 000	7	69	—	23	—	92
Umeå l.	16 000	29	104	—	—	—	104
Västervik	16 000	7	59	32	—	7	98
Själevad	16 000	17	86	—	—	—	86
Alingsås	16 000	8	66	—	23	—	89
Härnösand	16 000	4	61	29	—	11	101
Arvika	15 000	10	67	31	—	—	98
Katrineholm	15 000	3	66	19	—	—	85
Lidköping	15 000	3	52	26	—	—	78
Visby	15 000	3	63	24	—	8	95
Nederkalix	15 000	25	115	—	6	—	121

[1] Avser högre folkskola.

Kommun	Antal inv. (avr. tal)	Skol-anläggn.	Avdelningar i				
			folk-skola	högre allm. läro-verk	real-skola	flick-skola	Summa
Söderala	14 000	13	67	—	—	—	67
Fagersta	14 000	12	62	—	11	—	73
Köping	14 000	2	65	21	—	—	86
Tranås	14 000	9	58	—	14	—	72
Piteå l.	14 000	21	95	—	—	—	95
Varberg	13 000	3	51	20	—	12	83
Kramfors	13 000	13	66	—	11	—	77
Ystad	13 000	3	47	27	—	13	87
Huskvarna	13 000	3	63	—	11	—	74
Finspång	13 000	11	63	—	11	—	74
Valbo	13 000	18	67	—	—	—	67
Sunne	13 000	24	63	—	14[1]	—	77
Falköping	12 000	3	43	—	23	—	66
Söderhamn	12 000	7	51	22	—	7	80
Täby	12 000	12	55	—	—	—	55
Boden	12 000	3	57	22	—	—	79
Värnamo	12 000	6	47	—	17	—	64
Hässleholm	12 000	6	47	28	—	—	75
Grangärde	12 000	11	53	—	7	—	60
Nederluleå	12 000	22	71	—	—	—	71
Njurunda	11 000	13	65	—	—	—	65
Enköping	11 000	3	49	—	24	—	73
Oskarshamn	11 000	3	45	19	—	—	64
Skön	11 000	4	60	—	—	—	60
Karlshamn	11 000	3	41	28	—	—	69
Ludvika	11 000	9	47	17	—	—	64
Arvidsjaur	11 000	24	75	—	8	—	83
Ängelholm	11 000	6	41	—	23	—	64
Stora Tuna	11 000	14	62	—	—	—	62
Sala	10 000	5	46	—	19	—	65
Bollnäs l.	10 000	20	53	—	—	—	53
Jokkmokk	10 000	15	65	—	4	—	69
Nordmaling	10 000	17	66	—	7	—	73
Lycksele l.	10 000	39	87	—	—	—	87
Hudiksvall	10 000	5	43	29	—	7	79
Arboga	10 000	4	52	—	11	—	63
Överluleå	10 000	16	62	—	—	—	62
Degerfors	10 000	22	65	—	6	—	71
Eksjö	10 000	2	38	22	—	—	60

[1] Därav 4 avd. i högre folkskola.

I de fem största städerna var antalet avdelningar i de skolor, som enligt utredningens förslag i princip skall lyda under samma skolstyrelse, läsåret 1954/55 följande:

Stad	Folkskolan	Övriga skolor utom yrkesskolor	Summa
Stockholm	2 551	804	3 355
Göteborg	1 356	383	1 739
Malmö	721	206	927
Norrköping	345	95	440
Hälsingborg	294	102	396

Även i den största kommun måste, framhåller utredningen, chefsskapet över skolväsendet tillkomma *en*, men beträffande folkskoleväsendet i Stockholm och Göteborg har det visat sig nödvändigt att anställa flera skolledare, som på det sättet är jämförbara med skolchef enligt utredningens terminologi, att de icke har undervisningsskyldighet och ej heller har sin verksamhet begränsad till en viss skolenhet. I Stockholm finns 9 dylika befattningshavare, vilket betyder närmare 300 avdelningar per tjänst; i Göteborg finns två och alltså cirka 675 avdelningar per tjänst. I Malmö finns 1 tjänst för samtliga 721 avdelningar. För dessa kommuner anser utredningen att särskilda anordningar på skolchefsplanet blir erforderliga men framhåller dessförinnan följande.

Skyldighet att inrätta skoldirektörstjänster bör emellertid inte grundas på en viss befolkningssiffra, enär en sådan icke ger ett riktigt mått på skolväsendets omfattning i kommunen. Ej heller ger en enkel summering av antalet avdelningar en tillfredsställande bild av detta förhållande och av den arbetsmängd som förorsakas skolans fackliga ledning. Avdelningar med ämneslärarundervisning och yrkesavdelningar fordrar, enligt vad som framgått av de undersökningar utredningen gjort, ur både pedagogisk och administrativ synpunkt mer arbete än avdelningar med enbart klasslärarundervisning. För att en korrektare bedömning av skolväsendets omfattning i olika fall skall kunna göras, föreslår utredningen därför, att det poängsystem för vilket ovan redogjorts kommer till användning.

Detta är användbart, när det som nu är fråga om en värderingsgrund, som skall kunna täcka och ge rättvisande utslag *dels* för den nuvarande, *dels* för den framtida obligatoriska skolan, *dels ock* för en kommuns såväl nuvarande som framtida totala skolväsen.

Som skäl för att Kungl. Maj:t skall kunna medge inrättande av skoldirektörstjänst vid ett poängtal mellan 149—130 anför utredningen, att en kommun befinner sig i snabb utveckling och förbereder omorganisation av sitt skolväsen, exempelvis införande av enhetsskola.

Rikets tre största städer åter, vars poängsummor springer upp till ett eller ett par tusen, representerar enligt utredningens mening sådana ytterlighetsfall åt andra hållet att några med övriga kommuner gemensamma normer, när det gäller skolledningens organisation, icke synes möjliga att åstadkomma. Bland annat på grund av de förelägganden statsmakterna

nyligen givit Stockholm att i anslutning till försöksverksamheten söder om söder utbygga sin pedagogiska skolledning på skolchefsplanet, synes någon minskning av denna icke böra ifrågasättas. I förhållande till Stockholm är ledningen av folkskoleväsendet i Göteborg (två inspektörer) på detta plan underdimensionerad.

Utredningen föreslår på grundval av rådande förhållanden, att de — enligt av utredningen använd terminologi — »biträdande skoldirektörstjänster», som den 1 juli 1955 fanns inrättade i Stockholm och Göteborg skall inbegripas i den reglering av skolväsendets fackliga ledning, varom utredningen framlägger förslag, samt dessutom att Kungl. Maj:t erhåller rätt att i kommuner, vars poängsumma uppgår till 500 eller mera, medge inrättandet av »biträdande skoldirektörstjänster». Utöver Stockholm och Göteborg befinner sig Malmö i denna grupp. Endast Norrköping och Hälsingborg kan enligt utredningens uppfattning inom överskådlig tid komma att hänföras dit.

Den skolledarorganisation utredningen föreslår rymmer inga mot de nuvarande kommunala folkskolinspektörstjänsterna direkt svarande tjänster. Mellan skolchefen och de olika ledarna av enheter av det obligatoriska skolväsendet skall således icke finnas någon befattningshavare, utan förhållandet mellan dessa och skolchefen blir detsamma som mellan skolchefen och t. ex. rektor för en realskola.

I samtliga kommuner, som den 1 juli 1955 hade egen folkskolinspektör, skall enligt utredningens förslag inrättas skoldirektörstjänster. Här uppstår följaktligen speciella behov av lösningar av skolchefsfrågan för övergångstider av varierande längd. För de kommuner, som prövar det lämpligt, har utredningen ansett, att möjlighet skall finnas att lösa frågan genom att utan ansökningsförfarande förordna den kommunale inspektören som skoldirektör.

Skolledare vid enhet av det obligatoriska skolväsendet. Utredningen erinrar om att i alla landets kommuner utom de 20, där kommunal folkskolinspektör är anställd, utgör den obligatoriska skolan en enhet i den meningen, att ledningen av den i såväl organisatoriskt som pedagogiskt hänseende utövas av en enda skolledare. Någon uppdelning i särskilda enheter medges endast i de fall kommunal folkskolinspektör finns. I de städer, där så är fallet, är »annan överlärare» anställd med uppgift att — främst i pedagogiskt hänseende — under inspektören utöva ledningen av sin skolenhet. De skolenheter, det här är fråga om, är av mycket skiftande storlek, vilket närmare framgår av tabell 2. Medeltalet klassavdelningar för hela riket utgjorde 1954/55 53,2, vilket antal i stort sett kan anses överensstämma med de erfarenheter som gjorts beträffande en något så när lämplig maximistorlek av ett överlärardistrikt i en större stad. Det kan observeras, att medeltalet avdelningar i Stockholm, som på grund av sin storlek har särskilda förutsättningar att avväga dessa skolenheter, är 53,1 eller i det närmaste lika med riksmedeltalet.

Det är enligt utredningens mening otillfredsställande, att skolledarorganisationen inom det obligatoriska skolväsendet inte kan anpassas efter skolväsendets omfattning och behov i en större kommun om icke kommunen på egen bekostnad anställer en inspektör. Detta förhållande bör därför icke

vidare bestå för den nuvarande folkskolan och ännu mindre föras över och bli gällande för den framväxande enhetsskolan med dess avsevärt mycket större behov av fullgod pedagogisk ledning.

Vad enhetsskolan beträffar hävdar utredningen den uppfattningen, att skolledarorganisation skall byggas upp helt i anslutning till vad *denna* skolas struktur kräver och inte kopieras på förhållandena inom den nuvarande obligatoriska skolan. Men den nya skolan kräver ett omfattande grundläggande förberedelsearbete för att kunna växa fram och nå full utveckling. Bland annat därför måste det otidsenliga hindret mot att anställa flera skolledare inom en kommuns obligatoriska skola nu försvinna, och bättre allmänna förutsättningar för skolledning och skolplanering skapas.

Enligt utredningens förslag skall därför ingenting i och för sig hindra, att kommun, inom vilken endast obligatorisk skola finns eller kommer att finnas, anställer två eller flera skolledare. En av dessa, vilka om möjligt bör komplettera varandra med hänsyn till utbildning och erfarenheter, blir i sådant fall förste rektor.

När det gällt frågan om b e h ö r i g h e t till skolledartjänster har utredningen övervägt, om några särskilda behörighetskrav bör uppställas för innehavare av *skoldirektörstjänst*. På grund av de andra skolchefstjänsternas konstruktion blir lärarutbildning automatiskt ett grundläggande kompetenskrav i övriga fall. Ehuru utredningen beträffande samtliga skolledartjänster framhåller, att lämpligheten för uppgiften bör tillmätas största hänsyn vid urvalet, och i fråga om skoldirektörstjänsterna är medvetna om dessas starka administrativa betoning, anser utredningen likväl icke, att man beträffande någon skolledarkategori skall frångå kravet på lärarutbildning och lärarerfarenhet som grundläggande förutsättning för utövande av fackligt skolledarskap.

Rörande skolledarnas t j ä n s t e å l i g g a n d e n framhåller utredningen, att dessa, när det gäller skolchefernas grundläggande arbetsuppgifter, i princip blir desamma, oavsett av vilken typ skolchefsbefattningen är. Utredningen anför vidare.

Det faller emellertid av sig självt, att den organisatoriska och administrativa delen av skolchefens arbetsfält blir mera accentuerad för *skoldirektörens* del. Han får merendels under sig ett flertal ledare för olika skolenheter och kan ägna huvuddelen av sitt arbete åt samordnings-, planerings- och organisationsuppgifterna. En god allmänpedagogisk kunskap och överblick är emellertid en förutsättning för ett effektivt och ändamålsenligt fullgörande av dessa uppgifter, varför den pedagogiska utbildningen måste tillerkännas en mycket stor betydelse i sammanhanget.

Skillnaden mellan skoldirektörens och *förste rektors* skolchefsuppgifter blir i första hand av kvantitativ art. För den senare tillkommer emellertid skolledarskapet för en viss skolenhet och undervisningsskyldigheten vid denna. Den arbetsbelastning, som med dessa olika åligganden kunde komma att åvila en förste rektor, skulle — särskilt om han vore rektor vid ett större läroverk — i vissa fall kunna bli åtskilligt krävande. Då det är viktigt, att möjligheterna för de olika rektorerna att åtaga sig förstererktorat är något så när lika, är det nödvändigt att undvika, att skolchefstjäns-

ternas innehåll fixeras alltför noggrant. Med hänsyn till de synnerligen varierande förhållanden, som möter i olika fall, bör i stället arbetsfördelningen mellan skolledarna kunna skifta. I synnerhet inom kommuner med förste rektor kan det vara angeläget, att skolstyrelsen tillser, att en rimlig arbetsfördelning mellan de olika skolledarna kommer till stånd genom att vissa uppgifter, som tillhör den fackliga ledningen av kommunens hela skolväsen, delegeras från skolchefen till annan skolledare eller befattningshavare. Det synes således vara möjligt, att vissa grupper av arbetsuppgifter, exempelvis de ofta arbetskrävande frågorna rörande underhåll av skolbyggnader och inventarier, överlåtes på en viss, härför lämpad skolledare eller annan befattningshavare. Tyngdpunkten i förste rektors verksamhet torde således i regel böra läggas på samordnings- och planeringsuppgifterna.

Beträffande *rektors* tjänsteåligganden framhåller utredningen, att de i det stora hela kommer att överensstämma med dem som nu åligger distriktsöverlärarna men med en skillnad såtillvida som han liksom skolstyrelsen skall beakta kommunens behov på skolväsendets hela område.

Någon undervisningsskyldighet skall icke åligga *skoldirektör*. Utredningen har dock, främst med hänsyn till nyttan för varje skolchef av kontakt med skolans inre, dagliga arbete, övervägt om icke även dessa skolchefer borde ha någon undervisningsskyldighet. Den lägsta — och praktiskt taget också högsta — undervisningsskyldighet, som utredningen vid sina överväganden funnit tänkbar för en skoldirektör, är 5 veckotimmar, eller för år 195 timmar. Med hänsyn till övriga arbetsuppgifters omfattning har utredningen bedömt det såsom utan tvekan lämpligare och för kommunens skolväsen förmånligare att dessa timmar kan användas för besök i olika avdelningar än att de disponeras för undervisning i en enda klass.

Förste rektor kommer redan som rektor för sin skolenhet att ha viss nedsättning av undervisningsskyldigheten. Det merarbete befattningen som förste rektor medför, torde emellertid i regel bli ganska omfattande, varför utredningen anser ytterligare nedsättning vara väl motiverad. Att finna enhetliga normer härför är dock synnerligen svårt. Om rektor vid det obligatoriska skolväsendet blir förste rektor, har han i de större kommunerna redan lägsta möjliga undervisningsskyldighet, 5 eller enligt utredningens förslag 4 veckotimmar. Att gå under denna gräns är enligt utredningens mening olämpligt, om rektor överhuvudtaget skall ha någon undervisning. I mindre kommuner kommer en marginal att finnas, som gör en sänkning möjlig. Rektor vid övriga skolformer har i regel flera undervisningstimmar och om en sådan blir förste rektor, föreligger inte något hinder mot ytterligare sänkt undervisningsskyldighet.

Som grund för sitt förslag om undervisningsskyldighet för *rektor, som är skolchef*, och för *rektor vid skolenhet* anför utredningen betydelsen av att denna skyldighet kan anpassas med hänsyn till de ökade krav på skolledningen, som försöksskolans (enhetsskolans) högstadium ställer.

Sådan hänsyn kan tagas, genom att den ifrågavarande skyldigheten bestämmes i förhållande till vissa poängtal enligt det tidigare redovisade systemet i stället för till antalet avdelningar. Det måste emellertid också beaktas, att de ifrågavarande rektorstjänsterna skall kunna beklädas med innehavare, vilka — enligt rådande förhållanden — såsom lärare har olika undervisningsskyldighet. För folkskollärare är denna 30 timmar per vecka, medan lärare i läroämnen på högstadiet har en medeltjänstgöring av högst 26,5 och lägst 21,5 undervisningstimmar i veckan. Om man utgår från att en ämneslärare genomsnittligen har en undervisningsskyldighet av 25 timmar, det av skolöverstyrelsen använda medeltalet, skulle en folkskollärartimme kunna sägas motsvara 25/30 eller 5/6 av en adjunktstimme. Utgår man från skolledaruppgiften som en given storhet, skulle vidare en ämneslärare såsom skolledare böra äga åtnjuta 1/6 större nedsättning av undervisningsskyldigheten än en klasslärare för att uppnå paritet med denne.

Biträdande skolledare. Utredningen framhåller, att biträdande skolledare är av stor betydelse för att ge skolledarorganisationen nödig balans och smidighet. De är nödvändiga för att man på ett enkelt sätt skall kunna fylla ut luckor i organisationen och ge skolledarna erforderligt stöd i arbetet. Beträffande det nuvarande behovet av *studieledare* framhåller utredningen, att detta torde vara klart ådagalagt genom utredningens förslag den 3 november 1954 och statsmakternas ställningstaganden till dessa (prop. 1955: 120; SU 1955: 122; Rskr 1955: 285; Kbr den 30 juni 1955).

Enligt utredningens uppfattning torde omständigheterna göra det ofrånkomligt, att den skolledarsituation, som motiverat ifrågavarande anordning, kommer att bestå i åtskilliga fall även efter det att enhetsskolan definitivt genomförts. Utredningens förslag om den fackliga skolledningens allmänna organisation och uppbyggnad har också som förutsättning bland annat, att den smidiga anordning, som studieledarinstitutionen är avsedd att vara, skall bestå i ett genomfört enhetsskolsystem. Endast under den förutsättningen och därest biträdeshjälp ställes till skolledningens förfogande, anser utredningen det vara möjligt att med utsikt till framgångsrikt resultat leda skolväsendet med ett så relativt begränsat antal fackliga skolledare, som utredningen föreslagit. Utredningen framhåller därför, att om det efterhand skulle visa sig, att kommunerna icke på egna initiativ tillgodoser skolans behov av biträdande skolledare av detta slag, bör det åläggas kommun att i vissa fall anställa studieledare.

I fråga om studieledarna framhåller utredningen slutligen, att dylika befattningshavare kan vara användbara i andra sammanhang, än som här närmast avsetts. I den mån det i framtiden visar sig ändamålsenligt att på vissa platser kombinera gymnasium med andra skolformer (enhetsskolas högstadium, praktisk realskola, flickskola) synes studierektorsinstitutionen lämpligen kunna användas för att underlätta skolledarens arbetsbörda i pedagogiskt avseende. Utredningen ifrågasätter också, om inte mindre yrkesskolor direkt borde underställas skolchefen, som för ledningen av dessa borde ha en biträdande skolledare, en studierektor, till sin hjälp.

Tillsynslärare. Utredningen sammanfattar i korthet tillsynslärarens arbetsuppgifter i följande punkter:

att ha tillsyn över skolanläggningen och dess inventarier,
att ha tillsyn över ordningen vid skolan,
att vårda skolans undervisningsmateriel,
att delge skolans personal av skolledningen utfärdade meddelanden och bestämmelser,
att kontrollera och sammanställa uppgifter rörande skolan samt insända dem till överläraren,
att ordna för hela skolan gemensamma arrangemang, t. ex. föräldramöten, studieutflykter, skolbad, skolavslutningar m. m.,
att vara närmaste förman för skolans ekonomipersonal.

Det är enligt utredningens mening nödvändigt att även vid små skolor den samordning av de olika företeelserna i skolans dagliga liv kommer till stånd, som endast kan ske, om de angivna uppgifterna lägges i händerna på en bestämd person, vilken skall ansvara för att förbindelserna mellan skolans ledning och den enskilda skolan fungerar tillfredsställande, för att skolans materielsamlingar väl vårdas och är i ordning, samt för skolanläggningen i dess helhet och för dess vaktmästar-, städerske- och skolmåltidspersonal.

Skolväsendets snabba utveckling under senare år har medfört, att behovet av tillsynslärare blivit mera markant än tidigare. Även mindre skolor har numera betydande materielsamlingar, till vars anskaffande staten sedan 1947 lämnar bidrag. Dessa samlingar representerar inte ringa värden, och det är av vikt, att de väl vårdas. Också utvecklingen på det skolsociala området, skolhälsovården och skolmåltidsverksamheten, har gjort det mera nödvändigt än förr att även mindre skolor stå under viss direkt tillsyn.

De till folkskoleväsendet hörande skolanläggningarnas antal och storlek framgår av följande sammanställning.

Antal skolanläggningar	med	1	läraravdelning	3 060
»	»	2	läraravdelningar	2 500
»	»	3	»	1 400
»	»	4	»	450
»	»	5	»	240
»	»	6— 10	»	610
»	»	11— 15	»	220
»	»	16— 20	»	90
»	»	21— 30	»	90
»	»	31— 50	»	65
»	»	51—100	»	25
			Summa	8 750

Skolledarnas tjänstebeteckningar. I ett särskilt avsnitt om tjänstebeteckningarna framhåller utredningen, att det icke är oväsentligt att få riktiga och användbara tjänstebeteckningar för skolledarna och motiverar särskilt de beteckningar som valts: skoldirektör, förste rektor, rektor, studierektor.

Vad skolcheferna i de största kommunerna beträffar anser utredningen att titeln inspektör inte bör användas om de kommunala skolledarna utan förbehållas de statliga skolinspektörerna för undvikande av förväxling. Titeln skoldirektör anger dessutom bättre än inspektör den kommunale skolchefens ställning i skolorganisationen. Denna titel användes redan för den högste facklige skolledaren i Stockholm. Utredningen nämner också att ledaren av skolväsendet i större kommuner i Danmark kallas, »skoledirektör».

Såsom tänkbara benämningar, vilka skulle göra inspektörstiteln överflödig också i det fåtal kommuner, där flera skolledare kommer att finnas på chefsplanet, anför utredningen skolöverdirektör, yrkesskoldirektör, skoldirektör och biträdande skoldirektör. Den senare då i dagligt tal kallad skoldirektör.

Då utredningen icke funnit anledning frångå den hävdvunna titeln rektor för ledare av viss skolenhet har den funnit titeln förste rektor vara en god lösning av titelfrågan, i de fall skolchefen samtidigt skall vara ledare av en skolenhet.

Beträffande rektorstiteln erinrar utredningen om att den i sitt förslag den 3 november 1954 till vissa åtgärder rörande den pedagogiska ledningen i försöksdistrikten föreslog, att titeln distriktsöverlärare och överlärare generellt skulle avskaffas och ersättas med rektor. Som motivering härför anfördes då.

»En ändrad titulatur för skolledarna endast i dessa (försöksdistrikten) skulle nämligen kunna uppfattas såsom om det vore avsikten att ge skolledartjänsterna i försöksdistrikt och icke försöksdistrikt skilda valörer. Men åtgärdens syfte är tvärtom att genom att nu införa en benämning, som har gammal hävd och användes inom praktiskt taget alla andra skolformer än folkskolan, markera att det inte föreligger någon principiell skillnad i skolledaruppgifterna mellan folkskola, försöksskola (enhetsskola) och andra skolor.»

Då det nu gäller att taga slutlig ställning också på denna punkt, finner utredningen sig böra fasthålla vid sin tidigare ståndpunkt och föreslår, att skolchefen i kommun, där endast en skolledare finns vid de skolor, som enligt 5 § utredningens förslag till skolstyrelselag skall lyda under skolstyrelsen, skall kallas *rektor*. Utredningen kan icke annat än finna det rimligt, att den anledningen till missförstånd rörande de olika skolformerna undanröjes, som kan ligga däri, att skolledaren vid den obligatoriska skolan, folkskolan, försöksskola (enhetsskola), har en särskild benämning, medan skolledaren vid de s. k. högre skolorna och praktiskt taget varje annan skolform dessutom (t. ex. yrkesskola med kvällsundervisning) kallas rektor. Att antalet innehavare av rektorstiteln i landet ökar med ett 1 000-tal synes utredningen inte ha någon som helst betydelse, enär dessa befattningshavare ostridigt är rektorer i den mening detta ord enligt vedertaget språkbruk här i landet har.

Också skolledare vid enhet av det obligatoriska skolväsendet — numera »annan överlärare» — skall enligt utredningens förslag kallas rektor, då hans ställning och uppgifter såsom ledare för kanske ett 50-tal lärare och 1 000-talet elever gör det lika befogat att rektorstiteln kommer till användning i dessa fall som beträffande ledaren av en liten realskola eller yrkesskola. Att ge den obligatoriska skolans ledare särbenämningar anser utredningen bestämt böra undvikas.

Den av riksdagen beslutade provisoriska benämningen *studieledare* är enligt utredningens mening dels icke användbar som tjänstetitel, vilket studierektor är, dels är den för innehållslös och obestämd. Studierektor är ett adekvat uttryck för vad det här är fråga om, nämligen om en befattningshavare, som inom ett centralt område av skolans verksamhet, enligt den av utredningen för honom avsedda ställningen, skall fullgöra funktioner, som eljest skolat åligga skolledaren-rektorn. Det är då enligt utredningens mening icke oviktigt, att studieledaren får en titel, som i någon mån markerar hans förhållande till elever, målsmän och kolleger.

Kameral hjälp åt skolledarna. Frågan om biträdeshjälp av olika slag till skolledarna vid det obligatoriska skolväsendet är för närvarande en rent kommunal angelägenhet och förhållandena i detta avseende är mycket skiftande i kommunerna. Utredningen redovisar på grundval av tillgängligt material, hur förhållandena gestaltar sig.

Av den arbetstidsundersökning, som gjordes av 1950 års lärarutredning, framgår hur de dåvarande distriktsöverlärarnas arbetstid fördelades på olika arbetsuppgifter. Skolstyrelseutredningen redovisar denna fördelning i tabellform. Det framgår, att expeditionsarbetet tog den väsentligaste delen av överlärarnas arbetstid, medan det blev skäligen liten tid över för utövande av pedagogisk ledning. Lärarutredningen, som påvisade att hela antalet arbetstimmar för den pedagogiska ledningen i medeltal utgjorde 4 à 5 timmar per år, ansåg att det var ett statligt intresse, att icke distriktsöverlärarna, för vars avlönande betydande statsbidrag utgår, i sådan utsträckning belastades med enklare kontorsgöromål att viktigare och kvalificerade arbetsuppgifter ej medhinnes. Det vore enligt lärarutredningens mening icke orimligt om staten som villkor för statsbidrag till överlärare ställde anspråk på att erforderligt kommunalt anslag beviljades för skrivbiträde på folkskolexpeditionen. Lösningen av denna fråga borde dock anstå tills skolstyrelseutredningens förslag förelåge.

Skolstyrelseutredningen redogör också för en undersökning, som Sveriges överlärarförbund gjorde hösten 1954 rörande de kommunala anslagen till skrivhjälp på folkskolexpeditionerna. Av denna utredning framgår, att av de 803 uppgiftslämnande distrikten (82,6 procent av samtliga) hade 468 (58,3 procent) inga som helst anslag till skrivhjälp på folkskolexpeditionerna. I 18 distrikt (2,2 procent) kunde annan kommunal expeditions personal få anlitas, och i 317 fall (39,5 procent) erhölls bidrag av mycket varierande storlek till skrivhjälp och avlöning av personal på folkskolans expedition. Enligt utredningens mening är det mycket anmärkningsvärt, att antalet distrikt, där biträdeshjälp saknas, är så stort. I kommuner med upp till 19 läraravdelningar var icke mindre än 84,6 procent utan, i gruppen 20—29 avdelningar 57,9 procent, i gruppen 30—39 avdelningar 31,2 procent och i gruppen 40—49 avdelningar 6,4 procent.

Efter att ha erinrat om de anslag som numera utgår till skrivhjälp vid de statliga läroverken anför utredningen.

Utredningen anser, att biträdeshjälp på skolexpeditionerna för närvarande icke ställes till förfogande i tillfredsställande utsträckning. I alltför stor omfattning utnyttjas skolledare för dylikt arbete. Det är otvivelaktigt

slöseri med statens och kommunens medel, när förhållandevis dyr arbetskraft måste användas för att utföra rena rutingöromål på skolexpeditionen, såsom maskinskrivning, förande av elevförteckningar, uthyrning av lokaler, siffergranskning av räkningar o. s. v., vilka bör utföras av billigare och för ändamålet utbildad arbetskraft, så att skolledaren till gagn för skolan kan frigöras för viktigare uppgifter. Blir så inte fallet förfelas lätt en del av syftet med en bättre utbyggd skolledarorganisation. Utredningen vill särskilt betona, att mera tid är nödvändig för den egentliga pedagogiska ledningen.

Ehuru det enligt utredningens mening finns starka skäl för sådana bestämmelser som 1950 års lärarutredning ifrågasatte, anser utredningen det dock tillsvidare vara tillfyllest om mellaninstanserna håller sig underrättade om hur de ifrågavarande förhållandena ordnas och på lämpligt sätt ingriper, där rättelse behöver åstadkommas.

2. Remissyttranden

Den fackliga ledningen har i något avseende blivit särskilt behandlad i mer än 90 yttranden, varav 64 avgivits av kommunala myndigheter. Beträffande skolledarorganisationen, varom fråga är i förevarande avsnitt, har i yttrandena framhållits följande.

Grundtankarna i utredningens förslag rörande den fackliga ledningens organisation, nämligen att en skolstyrelsereform, som syftar till enhetlighet och samordning, också fordrar att *en* skolchef får det närmaste ansvaret under skolstyrelsen samt att en viss utbyggnad av den fackliga ledningen kräves i anslutning till skolreformens förverkligande, accepteras nästan undantagslöst i de avgivna yttrandena.

Förslaget i dess helhet a v s t y r k e s endast av *statskontoret* och *stadsfullmäktige i Ludvika*. Statskontoret anför.

Redan det förhållandet, att nya för skolorna i kommunen gemensamma lokala styrelseorgan inrättas, talar för att viss försiktighet bör iakttagas, vad angår förstärkningen i övrigt av den lokala skolledningen. Vidare kan fastslås, att utredningen icke ens gjort gällande, att den fackliga ledningen, sådan den för närvarande är utformad, skulle vara otillfredsställande. Utredningen har tvärtom framhållit, att utvecklingen under de senaste åren gått mot ökad effektivitet. Kommunindelningsreformen medförde sålunda en minskning av antalet skoldistrikt med 57 procent. Härigenom har distriktsöverlärarinstitutionen fått en sådan omfattning, att kommunal skolledare numera finns i 95,7 procent av landets alla skoldistrikt, vilket innebär att närmare 99 procent av alla läraravdelningar stå under tillsyn av sådan skolledare. De gynnsamma verkningarna av denna utveckling visas av den nedgång under de senaste åren i antalet ärenden hos folkskolinspektörerna, som utredningen vid sina undersökningar kunnat påvisa (bet. s. 202). Beträffande enhetsskolan må erinras om den möjlighet att anlita biträdande skolledare som öppnats genom beslut av 1955 års riksdag. Det

torde vidare kunna förutsättas, att upprättandet av särskilda mellaninstanser för skolväsendet — vilket statskontoret, som nedan framgår, icke vill motsätta sig — kommer att få gynnsamma konsekvenser även för de lokala tillsynsorganens verksamhet. Att under sådana omständigheter avhända kommunerna deras nuvarande frihet på området och nödga dem att anpassa sig efter det i och för sig invecklade system, som utredningen framlagt, finner statskontoret icke böra ifrågakomma, allra helst som systemet ifråga icke lämnar möjligheter att beakta de skiftande förhållandena i olika kommuner.

Stadsfullmäktige i Hälsingborg och *Södertälje* vänder sig också mot att den fackliga ledningens organisation skall bli föremål för reglering och förordar större frihet för den enskilda kommunen att ordna denna angelägenhet. Samma uppfattning har också *Svenska fackläraförbundet* och *Svenska stadsförbundet.* Det senare anför.

Vad utredningen föreslagit och anfört beträffande *den fackliga skolledningen* innebär enligt förbundsstyrelsens mening i åtskilligt en alltför långt driven precisering såvitt gäller kommuner, där ett mera omfattande och specialiserat skolväsen behövs. I den mån sådana kommuner skola ha ansvar för skolväsendet och dess utveckling, är det inte blott principiellt utan även ur praktiska synpunkter påkallat, att de få åtminstone någon frihet att själva bestämma om organisationen i denna del. Motsatsen rimmar föga med målsättningen, att kommunerna skola göra en aktiv insats bland annat beträffande skolväsendets organisatoriska utveckling. Varför en så preciserad och schablonmässig reglering, som utredningen föreslagit, skall anses behövlig, har förbundsstyrelsen också svårt att inse. Särskilt gränsdragningen mellan de båda befattningstyper, som utredningen föreslår benämnda skoldirektör respektive förste rektor, synes diskutabel.

Bland tillstyrkande remissmyndigheter märks främst *skolöverstyrelsen,* som i det stora hela ansluter sig till de av utredningen föreslagna lösningarna. Överstyrelsen anför inledningsvis.

Då det gäller organisationen av skolväsendets fackliga ledning, delar överstyrelsen utredningens uppfattning, att kraven på enhetlighet och samordning gör det nödvändigt, att i varje kommun *en* skolchef får uppgiften att närmast under skolstyrelsen leda kommunens hela skolväsen och bära ansvaret för detsamma. Den lokala organisationen i övrigt bör med avseende på de olika typerna av skolledare och biträdande skolledare vid skolenheterna utformas så, att den möjliggör en smidig och effektiv anpassning efter den varierande storlek och struktur, som skolväsendet i olika kommuner uppvisar. I likhet med utredningen anser överstyrelsen, att ett omedelbart genomförande av skolstyrelsereformen motiverar, att i samband därmed även de behövliga ändringarna i den fackliga skolledarorganisationen vidtages.

I anslutning härtill framhåller överstyrelsen som en angelägenhet av utomordentligt stor vikt att den fackliga ledningens uppgifter och befogenheter klart och lämpligt avgränsas såväl i förhållande till skolstyrelsen som mellan de fackliga ledarna inbördes. Självständighet och rörelsefrihet

måste enligt överstyrelsens mening kännetecknа chefstjänster av det slag det gäller, om de skall kunna rekryteras med personer, som besitter de önskade ledaregenskaperna.

Att ett självständigt ansvar bör åvila den pedagogiske skolledaren framhålles också av *stadsfullmäktige i Växjö.*

De av utredningen föreslagna olika slagen av ledare för en kommuns hela skolväsen har i allmänhet accepterats i princip medan däremot de av utredningen förordade tjänstebeteckningarna i några fall kritiserats. *Skolöverstyrelsen* har kommit till den uppfattningen att den enklaste och naturligaste lösningen är, att ledaren för en kommuns hela skolväsen benämnes *skolchef* och ledaren för viss skolenhet i denna sin egenskap på hävdvunnet sätt benämnes *rektor.* Biträdande skoldirektör enligt utredningens terminologi bör enligt överstyrelsens mening benämnas *skolinspektör.*

De av utredningen föreslagna benämningarna på de olika skolledarna beröres också i yttranden från *Själevad* och *Härnösand* och betecknas där som mindre lyckliga.

Mot principen att prövningen av förutsättningarna för inrättande av olika skolledartjänster skall ske med hjälp av ett poängsystem har icke rests några invändningar. Själva utformningen av systemet har däremot icke verkat övertygande på *Svenska stadsförbundet,* som dock inte alls går närmare in på frågan, och från olika håll har påyrkats en annan värdesättning av vissa stadier eller klasser. *Sveriges överlärarförbund* anser, att det icke föreligger någon egentlig skillnad i arbetskvantiteten mellan å ena sidan klasserna i en realskola och på enhetsskolans högstadium och å andra klasserna 7—9 inom folkskolan, varför även avdelning av det sistnämnda slaget bör värderas till 1½ poäng. *Folkskolans lärarförbund* har samma uppfattning.

Rektorernas riksförening hävdar bestämt att avdelning av högre skolornas och enhetsskolans högstadier bör värderas till mellan 2,25—2,50 poäng. *Svenska yrkesskolföreningen* och *stadsfullmäktige i Skellefteå* anser att utredningen åsatt yrkeskurserna ett alltför lågt poängvärde.

Kommunalfullmäktige i Huddinge framhåller, att den föreslagna poängberäkningen missgynnar Huddinge, som genom avsaknaden av högre skolform av äldre typ skulle komma att intaga en unik ställning i förhållande till andra kommuner av samma och även av lägre storleksordning. Med hänsyn härtill anser fullmäktige det vara angeläget att vid bedömandet av behovet av skoldirektör hänsyn också tages till en prognos för kommunens framtida skolväsen och till nödvändigheten av att i tid vidtaga erforderliga planeringsåtgärder. *Kommunalfullmäktige i Tärna* ser frågan närmast ur en fjällkommuns synvinkel och räknar med högre poäng för vissa faktorer, som gör sig särskilt påminta i de vidsträckta glesbebyggda

kommunerna. I yttrande från *Holmsund* påpekas, att ingen hänsyn tagits till det omfattande arbete som skolskjutsarna åstadkommer.

Skolöverstyrelsen, som ifrågasätter en något större nyansering av poängvärden och beträffande yrkesgrenarna i 9 y förordar en närmare precisering av dessa värden, har funnit den av utredningen föreslagna poängsumman, vilken skulle leda till ett obligatoriskt inrättande av skoldirektörstjänst, vara för låg. Härom sägs.

Överstyrelsen, som icke är helt övertygad om att alla orter, vilkas skolväsen uppnår sistnämnda poängtal, måste anses vara i behov av skoldirektörstjänst, anser, att poängtalet bör sättas högre, och föreslår, att skyldighet att inrätta sådan tjänst skall föreligga först i kommuner av sådan storleksordning att poängtalet enligt utredningens beräkningsnormer uppgår till 175 i stället för 150. Mot utredningens förslag beträffande Stockholm, Göteborg och övriga kommuner med en poängsumma av 500 poäng eller mera har överstyrelsen ingen erinran.

Stadsfullmäktige i Falun anser det vara olämpligt att skoldirektörstjänster inrättas på andra platser än i de allra största städerna. Åtskilliga av skoldirektörens tilltänkta uppgifter kan, menar fullmäktige, överföras på lokalstyrelsens ordförande samt kamerala tjänstemän. *Stadsfullmäktige i Kalmar* ifrågasätter om det inte skulle räcka med en förste rektor i kommun, vars befolkning uppgår till cirka 40 000 invånare.

Utredningens tanke att kommunal folkskolinspektörstjänst, som inrättats och tillsatts före den 1 juli 1955, skall omändras till skoldirektörstjänst och kunna tillsättas utan ledigförklarande har mötts med bestämda invändningar från bland annat *skolöverstyrelsen, länsstyrelserna i Malmöhus och Älvsborgs län, Rektorernas riksförening, Läroverkslärarnas riksförbund, Skolstyrelseförbundens rikskommitté* samt *stadsfullmäktige i Göteborg, Malmö, Hälsingborg, Borås* och *Härnösand.*

Distriktsöverlärarens ställning i det tjugotal kommuner utan kommunal folkskolinspektör, där skoldirektörstjänst skulle nyinrättas, tages upp i ett par yttranden. *Folkskolinspektören i Skaraborgs läns västra inspektionsområde* föreslår, att distriktsöverlärare automatiskt skall bli skoldirektör i sådan kommun. *Sveriges överlärarförbund* anför.

Överlärarförbundet anser, att starka skäl talar för att distriktsöverlärarna i denna grupp automatiskt förordnas till skoldirektörer. Redan nu omfattar den del av skolväsendet i här ifrågavarande kommuner, som sorterar under distriktsöverläraren, 75 procent av det hela. De förhållandevis stora kommuner det här gäller — 20 000—33 000 invånare — har förmått dra till sig mycket välmeriterade innehavare av distriktsöverlärartjänsterna. Ungefär hälften av dessa kommuner har sedan gammalt haft folkskolinspektörstjänster inrättade, men övergått till distriktsöverlärartjänster, sedan dessa blivit statsbidragsberättigade. I flera fall har folkskolinspektörstiteln bibehållits.

Den fackliga ledningen av skolenheterna har icke föranlett några principiella erinringar vid remissbehandlingen. *Skolöverstyrelsen* föreslår emellertid att befattningar för *biträdande rektorer* — en skolledartyp som icke finns i utredningens förslag — skall kunna inrättas i vissa fall. På sådan rektor skulle vissa arbetsuppgifter, främst av pedagogisk art, kunna överflyttas i sådana fall då rektor vid en stor skolenhet, exempelvis ett högre allmänt läroverk, bleve skolchef. I anslutning till utredningens uttalande (s. 137 f.) angående en möjlig fördelning av skolchefsuppgifterna mellan en förste rektor och övriga skolledare för överstyrelsen fram sitt eget förslag om biträdande rektor som ett alternativ.

En sådan anordning, varigenom skolchefsärenden skulle överflyttas från den rektor, som utsetts till skolchef, till annan rektor, som därigenom skulle nödgas utbyta rektors- eller lärararbete mot skolchefsarbete, verkar föga rationell. Den skulle därtill innebära, att rektor vid ett stort högre allmänt läroverk knappast skulle kunna söka och inneha skolchefstjänst, om icke den största delen av skolchefsuppgifterna finge överlåtas till de rektorer, som ej sökt eller erhållit skolchefstjänsten.

Beträffande de arbetsuppgifter, som skulle överflyttas på en biträdande rektor, anför överstyrelsen.

Vilka dessa arbetsuppgifter lämpligen skall vara, bör icke generellt fixeras utan bestämmas i varje särskilt fall med hänsyn till rektors önskemål, förhållandena vid läroanstalten, biträdande rektors lämplighet för olika arbetsuppgifter m. m. Överstyrelsen har tidigare i annat sammanhang väckt förslag i denna riktning, nämligen i en underdånig skrivelse den 5 juni 1950 med utredning av frågan om delning av ur pedagogiska och andra synpunkter alltför stora läroverk, till vilken utredning överstyrelsen hänvisar. Liknande anordning kan tänkas motiverad även i andra motsvarande fall.

Även *Sveriges överlärarförbund* berör frågan om ett överflyttande av förste rektors arbetsuppgifter på annan skolledare och tar i anslutning därtill upp frågan om distriktsöverlärarens ställning i sådana fall, då annan än denne blir förste rektor.

Överlärarförbundet anser det oundgängligen nödvändigt, att skolledarorganisationen på denna punkt erhåller en betydligt fastare konstruktion än den skolstyrelseutredningen föreslagit. I de kommuner det här gäller har man nu i allmänhet ett väl utbyggt folkskolväsen under en distriktsöverlärares ledning. Att slopa denna enhetliga ledning för skolformen — så som utredningen föreslår på sid. 135 — är helt visst icke välbetänkt. Det är heller knappast i linje med skolstyrelseutredningens förslag i övrigt rörande skolledningen, som ganska markerat bygger vidare på den nuvarande organisationen. Det bör också observeras, att det här gäller en stab av i regel välmeriterade och erfarna skolledare, som genom förslaget i viss mån skulle kunna skjutas åt sidan.

Förbundet vill bestämt hävda, att distriktsöverlärarna i de distrikt, där enligt förslaget förste rektor skall tillsättas skall — därest de ej förordnas

på denna befattning — givas en tjänsteställning, som i stort sett blir likartad med den de nu innehar. De bör alltså fortfarande vara ansvariga skolledare för *hela* den obligatoriska skolan inom kommunen.

Dessa rektorer bör enligt överlärarförbundets mening handha arbetsuppgifter, som utredningen tänker sig delegerade från förste rektor för att lätta dennes arbetsbörda, enär det torde bli fråga om sådana uppgifter som distriktsöverläraren hittills skött.

Folkskolans lärarförbund anser, att en sänkning av de av utredningen föreslagna poängtalen och därjämte en minskning av intervallerna för inrättande av skolledartjänster vid det obligatoriska skolväsendet erfordras, för att de större skoldistrikten skall kunna få en effektivt arbetande skolledarorganisation.

Beträffande behörighetskraven för *skolchef* och *»biträdande skolchef»* framhåller *skolöverstyrelsen* som oeftergivliga kraven på god allmänpedagogisk kunskap och överblick. Utöver de av utredningen nämnda lärarkategorierna föreslår överstyrelsen som behörig till skolchefstjänst även den som är eller varit ordinarie lärare i övningsämnen, heltidsanställd lärare i yrkesämnen eller heltidsanställd yrkesskolrektor. I övrigt ansluter överstyrelsen sig till utredningens uppfattning att skolchefen skall vara lärarutbildad och ha lärarerfarenhet. Samma mening har *folkskolinspektören i Göteborgs och Bohus läns södra inspektionsområde.* Han anför bland annat.

Skolstyrelsen, som skall ha beslutanderätten över skolväsendet, är i princip sammansatt av lekmän. Dessas huvudinsatser torde därför ofta mera röra praktiska och ekonomiska frågor än undervisningsfrågor. Skulle då, såsom på något håll förutsatts som möjligt, även den ledande tjänstemannen ha sitt huvudsakliga erfarenhets- och intressefält inom samma områden, skulle det kunna inträffa att undervisningssynpunkterna företräddes först på en tredje nivå. Då på skolväsendets område undervisningsfrågorna rimligen får tillgodoses i första hand, förefaller en sådan anordning ej lämplig vare sig ur skolans eller samhällets synpunkt. Det är angeläget, att lekmännens praktisk-ekonomiska sakkunskap balanseras av en facklig tjänstemans sakkunskap på högsta nivå, om ej utvecklingen på skolans område skall snedvridas. Jag vill därför tillstyrka de av skolstyrelseutredningen föreslagna behörighetsvillkoren.

Kravet på att skolchefen skall vara lärarutbildad understrykes av *Städernas folkskolinspektörsförbund, folkskolans lärarförbund* och *Läroverkslärarnas riksförbund.*

Stadsfullmäktige i Sundbyberg har icke funnit några invändningar att göra mot förslagen om skolledarens kompetens. *Svenska stadsförbundet* däremot kan ej känna sig övertygat om att skoldirektörstjänsten i en storstad endast skall få innehavas av en person med lärarutbildning och lärarerfarenhet. Av de sju kommunala myndigheter som yttrat sig om skolledar-

kompetensen vänder sig *stadsfullmäktige i Stockholm, Göteborg, Härnösand och Uddevalla* mot att lärarutbildning och lärarerfarenhet skall vara kompetenskrav för skoldirektörstjänsterna.

Beträffande av utredningen föreslagen behörighet att anställas som rektor vid enhet av den obligatoriska skolan föreslår *skolöverstyrelsen* en utvidgning så, att dylik behörighet även skall tillkomma den som är eller varit anställd som ordinarie övningslärare vid ifrågavarande skolform.

Förslagen om skolledarnas tjänsteåligganden och om normalinstruktioner för dessa har endast uppmärksammats i fyra yttranden. *Skolöverstyrelsen* har ingen erinran mot vad som föreslagits, medan *Sveriges överlärarförbund* anser det vara behövligt att genom skilda normalinstruktioner klargöra den enligt förbundets mening betydande skillnad i ställning, som kommer att föreligga mellan förste rektor och skoldirektör. Överlärarförbundet menar att förste rektors undervisningsskyldighet gör det nödvändigt att i väsentlig grad decentralisera vissa uppgifter medan en stark koncentration av uppgifterna å andra sidan är möjlig när det gäller skoldirektörstjänsterna.

Läroverkslärarnas riksförbund menar att det icke bör komma i fråga att under pågående förordnandeperiod fråntaga rektor arbetsuppgifter, som han nu har eller pålägga honom nya, »däri inberäknat att subordineras under en kommunal skolstyrelse».

Stadsfullmäktige i Falun diskuterar förste rektors uppgifter och anser att dessa bör inskränkas till att kalla till och leda rådplägningar i fråga om det lokala skolväsendets utveckling samt att vara föredragande i vissa gemensamma ärenden. Rådplägningar och planeringar kan lämpligen ske i ett rektorskonvent, där förste rektorn är ordförande.

Undervisningsskyldigheten för skolledarna har berörts i några fall. *Skolöverstyrelsen* förordar att den i princip bör regleras på av utredningen föreslaget sätt. *Folkskolinspektören i Östergötlands läns östra inspektionsområde* reagerar mot att rektor, som har sin undervisning förlagd till låg- och mellanstadierna, skall ha högre undervisningsskyldighet än rektor, som i motsvarande fall undervisar på högstadiet. »Det är icke arbetets art utan *kvantitet*, som måste vara avgörande. Är de administrativa göromålen lika bör nedsättningen i undervisningsskyldighet också regleras lika.» *Folkskolans lärarförbund* har icke heller funnit, att någon bärande motivering anförts för den av utredningen föreslagna differentierade undervisningsskyldigheten.

Sveriges överlärarförbund anför.

Undervisningsskyldigheten för de blivande rektorerna vid den obligatoriska skolan föreslås av utredningen med en enda obetydlig ändring bli lika med den för distriktsöverlärarna nu gällande, därest dessa rektorer

undervisar i folkskola eller på enhetsskolans låg- och mellanstadier. Överlärarna har dock den bestämda uppfattningen, att den nuvarande undervisningsskyldigheten är för hög och att den ej lämnar dem tillräcklig tid att på ett tillfredsställande sätt fullgöra övriga med tjänsten förenade arbetsuppgifter. Denna sin uppfattning har förbundet vid upprepade tillfällen och i olika sammanhang givit uttryck åt, och 1950 års lärarutredning föreslog ju också i sitt betänkande en lägre undervisningsskyldighet för överlärarna än den som statsmakterna sedan i samband med 1954 års lönereglering fastställde. Förbundet anser det vara alldeles nödvändigt att en generell sänkning av undervisningsskyldigheten genomföres.

Av de biträdande skolledarna beröres studieledarna i några yttranden. *Skolöverstyrelsen* anser liksom utredningen, att studieledarinstitutionen är en nödvändig förutsättning för att den planerade skolledarorganisationen skall fungera. Utredningens förslag tillstyrkes utom i vad gäller benämningen, där överstyrelsen föredrager studieledare framför utredningens studierektor. Överstyrelsen anser också att yrkesskolans ledare alltjämt bör ha rektors titel och ställning, vare sig han är heltids- eller deltidsanställd. Benämningen studierektor finner också *kommunalfullmäktige i Råda* vara olämplig och förordar »förste lärare» eller »överlärare».

Medan *stadsfullmäktige i Sundbyberg* anser det vara synnerligen önskvärt att förslaget om studierektorer kan förverkligas har *stadsfullmäktige i Göteborg* den uppfattningen att den av utredningen föreslagna anordningen med studierektorer innebär en stor fara för att enhetsskolan skall brytas sönder. De av utredningen angivna uppgifterna för studierektor understryker enligt fullmäktiges mening denna fara. Det sägs härom.

I den föreslagna organisationen ligger sålunda en latent fara för enhetsskolans sönderbrytande i olika skolor, där lärarekompetensen får karakterisera dessa, och att rektor respektive studierektor i realiteten blir chefer för var sin sektion. Skall enhetsskolan bli vad den är avsedd att bli, måste den organiseras enhetligt, och rektor skall ha den pedagogiska ledningen för samtliga stadier. Till hjälp i arbetet bör sedan huvudlärarekonsulenter fungera på sätt, som prövats i t. ex. Stockholm. Om möjligheter gives att ordna den pedagogiska ledningen i ett försöksområde på nämnda sätt, får dock skoldistriktet i statsbidragshänseende ej komma i ett sämre läge än om studierektorer införes.

Sveriges överlärarförbund och *folkskolans lärarförbund* hävdar, att studieledarens ställning som biträde åt skolchefen bör komma till klart uttryck i de bestämmelser, som kommer att gälla för studieledare. Den hösten 1955 fastställda provisoriska normalinstruktionen för studieledare vid i folkskolan inbyggd realskollinje vore icke tillfredsställande i detta avseende.

Lärarförbunden förordar också timnedsättning efter i huvudsak samma grunder för samtliga studieledare och klara bestämmelser om besvär över tillsättning av studieledare.

Enligt *Läroverkslärarnas riksförbunds* uppfattning har i försöksskolebestämmelserna och instruktionen för studieledare den senares ställning så

kringskurits att han icke får tillräckligt pedagogiskt inflytande på det stadium han tillsatts för.

I fråga om tillsynslärare har särskilda uttalanden gjorts av ett tjugotal remissinstanser, därav 16 kommuner.

Till förslaget att tillsynslärare *skall* finnas vid den obligatoriska skolan ansluter sig *skolöverstyrelsen, Sveriges överlärarförbund* och *folkskolans lärarförbund* samt 12 av de kommuner, som yttrat sig. Nämnda förbund ger sin anslutning också till förslaget att tillsynslärare skall finnas vid skola med två eller flera avdelningar, medan överstyrelsen förordar att det föreslagna minimitalet höjes till tre. *Kommunalfullmäktige i Sura* anser också, att tillsynslärare endast i undantagsfall behövs vid skolor med två läraravdelningar, och *kommunalfullmäktige i Svalöv* menar, att särskild tillsynslärare ej borde behövas vid skolor med mindre än 5 à 6 läraravdelningar.

Med hänsyn bland annat till att skolledaren ofta måste vara borta från den skola, där han har sin tjänstgöring förlagd, föreslår överlärarförbundet, att tillsynslärare skall finnas vid *varje* skola med minst två läraravdelningar. *Kommunalfullmäktige i Borensberg, Östra Vikbolandet, Hallsberg och Dalstorp* menar också att tillsynslärare bör finnas vid skolledarens skola även om antalet läraravdelningar är lägre än 10 som utredningen föreslagit. *Kommunalfullmäktige i Broby* anser å andra sidan, att tillsynslärare ej bör placeras vid rektors skola förrän antalet läraravdelningar överstiger 15.

Svenska landskommunernas förbund slutligen anför i denna fråga.

Bland annat i de förhandlingar om ersättning till tillsynslärare, i vilka förbundet biträtt skoldistrikten, har framkommit att man på kommunalt skolhåll — icke endast bland skolstyrelserna utan även bland distriktsöverlärarna — är långt ifrån övertygad om det sakliga behovet av särskilda tillsynslärare i de många mindre skolorna. Det är därför för tidigt att ge tillsynslärarinstitutionen en utförlig författningsmässig reglering. Eftersom allmänna statsbidragsutredningen inom kort uppges komma att framlägga förslag till förenkling av statsbidragsbestämmelserna för folkskolans lärare, finnes icke heller anledning att nu föregripa detta förslag genom införandet av ett statsbidrag till arvoden åt tillsynslärare.

Till spörsmålen om statsbidrag återkommer jag längre fram.

Vad utredningen föreslagit beträffande skolledare i de minsta kommunerna har icke föranlett några särskilda erinringar från remissmyndigheternas sida.

De av utredningen gjorda uttalandena rörande behovet av kameral hjälp åt skolledarna understrykes av *skolöverstyrelsen, 3 folkskolinspektörer* samt, med skärpa, av *Sveriges överlärarförbund,* som framhåller att det är nödvändigt att frågan om den kamerala hjälpen på skolexpeditionerna löses samtidigt som den nya skolledarorganisationen träder i kraft.

De 1953 fastställda bestämmelserna i detta hänseende för de allmänna läroverken bör enligt förbundets mening gälla även för folkskolan.

Vid genomförandet av den fackliga ledningens organisation bör enligt *skolöverstyrelsens* mening utformningen i varje kommun bli föremål för överstyrelsens prövning och icke som utredningen avsett endast prövas av mellaninstansen.

C. Skolledarnas löner. Statsbidrag

1. Skolstyrelseutredningen

a) Inledning

Utredningen förutsätter, att lönesättningen för de olika kategorierna skolledare kommer att bestämmas först efter förhandlingar med berörda personalorganisationer på grundval av bland annat de ändrade skolledaruppgifter, utredningen föreslår, sedan dessa uppgifter mera i detalj klarlagts i instruktioner för befattningshavarna. Utredningen har därför icke framlagt direkta förslag om lönebeloppens storlek men föreslagit vissa löne- och arvodesgrupper samt anfört åtskilliga synpunkter, som enligt dess mening bör beaktas vid bedömningen av lönespörsmålen. Dessa synpunkter redovisas i det följande i samband med utredningens motiveringar för de olika förslagen.

b) Skolcheferna

Förslag

Skoldirektörerna. Utredningen föreslår följande, på det av utredningen konstruerade poängsystemet baserade lönegrupper för skoldirektörer och »biträdande skoldirektörer».

Lönegrupp I	—250	poäng
» II	251—500	»
» III	över 500	»

Skoldirektörstjänsterna synes utredningen lämpligen böra inplaceras på löneplan 2 och lägre lön än motsvarande den som utgår enligt löneklass 13 på nämnda löneplan menar utredningen icke böra komma i fråga för skoldirektör i lönegrupp I.

Förste rektor. För den ökning av arbetsuppgifter och ansvar, ställningen som förste rektor kommer att medföra, anser utredningen att ersättning bör utgå i form av särskilt årsarvode såsom tillägg till rektorslönen. Utredningen föreslår följande arvodesgrupper.

Arvodesgrupp	Antal poäng
I	högst 50
II	51— 70
III	71—100
IV	över 100

Rektorer. När det gäller rektorer, som tillika är skolchefer, har utredningens förslag och synpunkter enbart avseende på tjänster i kommuner, i vilka försök med nioårig enhetsskola bedrives. Utredningen föreslår att *två lönesättningar* kommer till användning beträffande dessa skolchefer, nämligen en för adjunktskompetenta och en för icke-adjunktskompetenta rektorer. Utredningen anser vidare, att när lönegraderna skall bestämmas skäl icke föreligger att för den adjunktskompetenta gruppen överskrida de lönegrader, som nu användes för adjunktskompetent realskolrektor.

Utredningen föreslår fem lönegrupper enligt följande tablå.

Poäng	Lönegrupp	Lönegrad å Cb-planen	
		Adjunktskompetent rektor	Icke-adjunktskompetent rektor
—19	I	9	—[1]
20—29	II	10	—
30—44	III	11	—
45—59	IV	12	—
60—	V	13	—

[1] Bestämmes efter vederbörliga förhandlingar.

Motivering

Rörande skoldirektörernas *lönegrupper* framhåller utredningen, att lönesättningen för såväl läroverksrektorer som kommunala inspektörer och distriktsöverlärare är differentierad med hänsyn till läroverkets respektive folkskolans omfattning, och anför vidare.

Skolväsendets mycket varierande storlek i olika kommuner talar för att dess omfattning också skall inverka på skoldirektörstjänsternas placering i lönehänseende. Men medan folkskolinspektörerna placerats i 11 olika lönegrupper, distriktsöverlärare och rektorer vid realskolor i 5 och rektorerna vid högre allmänna läroverk i 4, har utredningen funnit endast 3 lönegrupper erforderliga för skoldirektörstjänsterna. Visserligen är spännvidden mellan de minsta och de största kommuner, som förutsättes skola ha skoldirektörer, mycket betydande, men dessa tjänstemäns arbetsuppgifter blir till arten i stort sett lika och de gradskillnader, som ofrånkomligen blir tillfinnandes, måste i första hand utjämnas genom insatser av de skolledare och den kanslipersonal, som i proportion till kommunens storlek kommer att finnas till direktörens biträde. Med hänsyn till de mera kom-

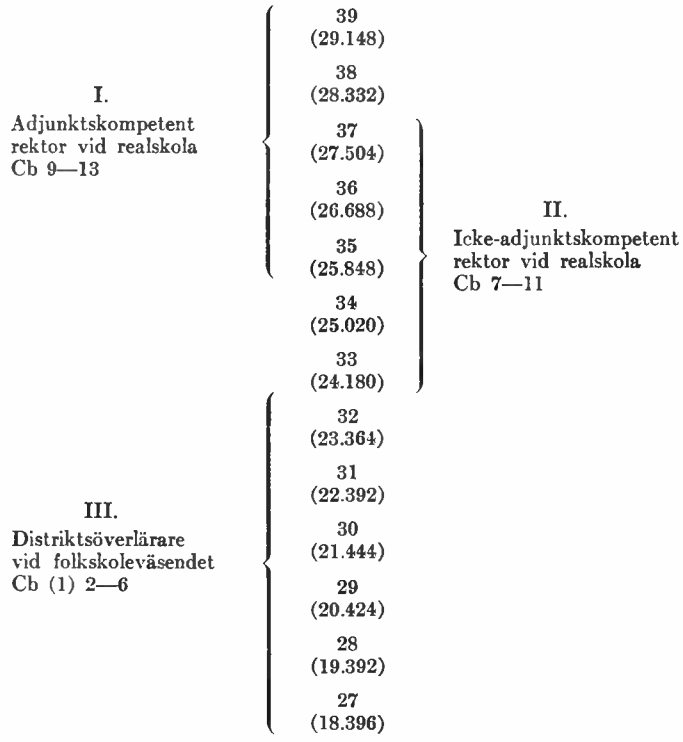
plicerade problem och krävande uppgifter samt det större ansvar som följer med tjänsterna i större kommuner, bör emellertid lönerna något differentieras efter skolväsendets omfattning, beräknad enligt det tidigare redovisade poängsystemet.

När det gäller *löneställningen* för skoldirektörerna tar utredningen de kommunala folkskolinspektörstjänsterna till utgångspunkt för sina resonemang. Det framhålles, att med undantag för Stockholm och Göteborg de kommunala inspektörstjänsterna är placerade i lönegrader motsvarande Ca 31—36 beroende på stadens storlek. Avlöningsbeloppen i slutlöneklass, ortsgrupp 3 respektive Göteborg och Stockholm anges vara följande.

	Årslön
Ca 31 (slutlöneklass 34)	25 020 kr.
» 32 (» 35)	25 848 »
» 33 (» 36)	26 688 »
» 34 (» 37)	27 504 »
» 35 (» 38)	28 332 »
» 36 (» 39)	29 148 »
Göteborg:	
Folkskolinspektör (slutlöneklass 40)	30 636 »
Förste folkskolinspektör	34 380 »
Stockholm:	
Folkskolinspektör	31 560 »
Förste folkskolinspektör	35 976 »
Skoldirektör	45 324 »

F ö r s t e r e k t o r e r n a s arvodesgrupper bör enligt utredningens uppfattning bli flera än de lönegrupper som föreslagits för skoldirektörerna, eftersom det för närvarande finns realskolor och även högre allmänna läroverk i mycket små kommuner (Haparanda, Lycksele) och det sammanlagda antalet klassavdelningar i kommuner, där förste rektor behöver tillsättas, kan förutses komma att växla mellan 20 och väsentligt över 100.

R e k t o r e r n a. Vid en lönereglering av dessa skolchefstjänster måste, framhåller utredningen, utöver de ändrade arbetsuppgifterna också den omständigheten uppmärksammas, att tjänsteinnehavarna icke som de nuvarande distriktsöverlärarna skall rekryteras enbart bland folkskollärare i 21 eller 23 lönegraden, utan att lärare i läroämnen, d. v. s. i 25—27—29 lönegraderna, också kommer att vara behöriga sökande. Dessa två lärargrupper rekryterar för närvarande två helt skilda och helt olika lönesatta skolledarkarriärer, vilka utredningen illustrerar med nedanstående tabell, där de olika löneklasserna inom de tre grupperna bestämmes av skolans respektive skoldistriktets storlek. (Löneklass och årslön enligt löneplan 1, ortsgrupp 3, 1955 års löner).

Beträffande spörsmålet om och i vilken mån lönedifferensen mellan folkskollärare och lärare i läroämnen skall slå igenom vid lönesättningen av dessa nya skolledartjänster anför utredningen.

Skolledartjänsterna i grupp I rekryteras bland lärare placerade i lönegraderna 27 och 29 (slutlöneklasser 30 och 32), i grupp II bland lärare i lönegraderna 25 och 27 (slutlöneklasser 28 och 30) samt i grupp III bland lärare i lönegraderna 21 och 23 (slutlöneklasser 24 och 26). Det skiljer således i lärartjänsten upp till 8 löneklasser mellan folkskolläraren och adjunkten, båda enligt utredningens förslag behöriga till de här ifrågavarande skolchefstjänsterna. Mellan distriktsöverlärare och rektor vid realskola skiljer 7 löneklasser om båda är placerade vid de största skolenheterna och högst avlönade i sin grupp.

Vid bedömningen av lönesättningen av dessa skolchefstjänster synes det icke vara möjligt att bortse från de nuvarande relationerna mellan folkskollärares och adjunkts lön. Att det föreligger en skillnad här, är fullt naturligt, då fråga är om tjänster av olika innehåll, vilka var för sig är avsedda för innehavare med efter tjänsterna avpassad olika utbildning och kompetens. Det torde däremot vara sällsynt, att *samma tjänst* — vilket det nu blir fråga om — lönesättes olika, alltefter innehavarens utbildning och formella meritering.

När det gällde skoldirektörstjänsterna, fann utredningen icke anledning föreslå, att hänsyn till utbildning skall tagas, då lönegradsplaceringen bestämmes. Vid urvalet av dessa tjänsters innehavare bör t. ex. goda ledaregenskaper, utmärkt organisatorisk och administrativ förmåga, fal-

lenhet för samarbete och allmän erfarenhet väga tyngre än den ena eller andra examen. Med andra ord, lämpligheten bör här fälla utslaget, och utredningen kan icke finna det skäligt att ge två befattningshavare, som skall utföra samma arbete, olika lön med hänsyn till en formell utbildning, som icke har direkt avseende på chefstjänster av det slag, skoldirektörstjänsterna är. Principiellt sett skulle samma skäl kunna anföras för en likadan bedömning av rektorstjänsterna, men det föreligger en skillnad här, som bör tillmätas en viss betydelse. Den består däri, att rektorerna är närmare knutna till skolan och alltid skall utöva en viss verksamhet som lärare samt som pedagogiska ledare för visst stadium. Just på skolans område har dessutom den principen knäsatts, att lönesättningen av samma tjänst kan variera med hänsyn till innehavarens utbildning. Sålunda är, som förut angivits, rektor vid statlig och kommunal realskola och högre kommunala skolor placerad i olika lönegrader, beroende på om han är adjunktskompetent eller ej. Ämneslärare vid högre kommunal skola är placerad två lönegrader under adjunkt, och lektor vid högre allmänt läroverk är, om han disputerat för doktorsgrad, placerad två lönegrader högre än lektor, som är filosofie licentiat. Motsvarande förhållande kan sägas råda beträffande folkskollärare i 23 lönegraden, vilka hittills skolat fylla samma uppgifter som adjunkter i 27 lönegraden.

Efter att ha prövat olika vägar att lösa detta problem, har utredningen kunnat konstatera, att förutsättningar icke föreligger att utifrån rådande förhållanden eller från några på området gällande allmänna principer härleda den riktiga lösningen, utan att denna i stort sett måste träffas på grundval av en bedömning. Enligt utredningens uppfattning bör därvid undervisningsskyldigheten skjutas i bakgrunden och tyngdpunkten mycket markerat läggas på de med skolledarskapet förenade uppgifterna, vilka är de mest väsentliga i en skolchefstjänst. Ehuru dessa uppgifter i huvudsak är desamma oavsett skolchefens lärarutbildning, vilket talar för en enhetlig lönesättning, bör man likväl enligt utredningens mening icke bortse ifrån att det mellan de lärargrupper, som här kan komma ifråga, finns en skillnad i kompetens för pedagogiskt ledarskap av skolans olika stadier, å ena sidan låg- och mellanstadierna och å andra sidan högstadiet, samt att lönesättningen inom undervisningsväsendet genomgående ligger högre ju högre stadium skolledar- och lärargrupperna har kompetens för. Fastän det i och för sig varit önskvärt, att all differentiering kunnat undvikas på detta område, har utredningen således, med hänsyn till nämnda skillnad i kompetens samt till skillnaderna i lön mellan de till tjänsterna ifrågakommande lärargrupperna och den olika lönesättning som tillämpas inom detta område, funnit sig böra föreslå, att *två* lönesättningar kommer till användning.

c) Skolledare vid enhet av den obligatoriska skolan

Förslag

Det system för lönegradsplacering, som utredningen föreslagit för rektorer, vilka tillika är skolchefer, skall i princip också äga tillämpning vid bestämmandet av löneställningen för rektor vid enhet av den obligatoriska skolan. Utredningen förutsätter dock, att lönegraderna vid lika poäng-

tal *icke* blir desamma för rektor vid skolenhet som för rektor, vilken är skolchef, utan i det förra fallet sättes något lägre.

Utredningen föreslår vidare, att lönegrupp för de ifrågavarande rektorerna *i kommun med skoldirektör* skall bestämmas på grundval av den poängsumma som erhålles genom division av den totala poängsumman för den obligatoriska skolan med antalet rektorer vid denna.

På samma sätt bör lönegruppen bestämmas, där förste rektor *icke* tillika är rektor vid den obligatoriska skolan. Där så är fallet, skall skolchefen ingå i det antal skolledare, varmed den totala poängsumman skall divideras, dock att skolchefens lönegrupp icke bestämmes på grundval av den sålunda erhållna kvoten utan på grundval av den totala poängsumma, som det obligatoriska skolväsendet ger, varjämte arvode tillkommer.

Motivering

Utredningen framhåller att det vid ställningstagandet till löneförhållandena för ledarna av skolenheter inom den obligatoriska skolan blir en avgörande fråga, hur de skall betraktas i förhållande till de rektorer, som tillika är skolchefer i kommuner, vars hela skolväsen är av motsvarande omfattning. De senares lönegradsfråga bör enligt utredningens mening lämpligen vara klar och finnas som bakgrund, när definitiv ställning skall tagas till lönen för ledarna av skolenheterna.

Enligt utredningens uppfattning kommer dessa skolledare med hänsyn till ställning och uppgifter nära skolchefskategorien rektorer och bör följaktligen i lönehänseende komma på i det närmaste samma plan som dessa. Utredningen erinrar bland annat om att skolledarna vid enheter av det obligatoriska skolväsendet i princip skall erhålla samma självständiga ställning och ansvar i förhållande till skolchefen som rektorerna vid de traditionella skolenheterna läroverk, högre kommunal skola etc.

d) Biträdande skolledare

Beträffande storleken av arvodena åt studierektorer och tillsynslärare har utredningen icke gjort några särskilda uttalanden.

e) Statsbidrag

Utredningen *föreslår,* att statsbidrag med 78 procent skall utgå dels till kostnaderna för avlöning respektive arvode åt *skolcheferna* dels ock till kostnaderna för avlöning åt rektor vid enhet av det obligatoriska skolväsendet. Till kostnaderna för arvoden åt *tillsynslärarna* föreslår utredningen, att statsbidrag skall utgå med 50 procent.

I sin *motivering* för dessa förslag framhåller utredningen, att statsbidrag till avlönande av rektorerna vid högre kommunala skolor och distriktsöverlärarna för närvarande utgår med 78 procent, och menar, att den procentsats, som funnits skälig för statsbidrag till dessa skolledares

lön lämpligen bör komma till användning i de av utredningen föreslagna fallen.

Då de åligganden, som skall ankomma på tillsynslärare, enligt utredningens mening är av mera utpräglat kommunal karaktär, har utredningen funnit statsbidrag med 50 procent i detta fall vara en riktigare avvägning.

2. Remissyttranden

I lönefrågan har uttalanden gjorts huvudsakligen av några centrala myndigheter.

Statens lönenämnd har sökt bilda sig en uppfattning om de synpunkter, som utredningen redovisat ifråga om lönesättningen för de olika skolledarkategorierna, men säger sig ha funnit stora svårigheter föreligga att taga ställning härtill på grundval av vad i betänkandet anförts. Nämnden uttalar sammanfattningsvis.

Eftersom fördelningen av arbetsuppgifter och ansvar är av avgörande betydelse för bedömningen av lönesättningen för såväl skolchefer som ledare för skolenheterna och denna fördelning synes komma att närmare klarläggas i normalinstruktioner för befattningshavarna, ansluter sig nämnden till utredningens uppfattning, att det slutliga avgörandet i lönefrågorna bör anstå till dess att instruktionerna utfärdats. De uttalanden och förslag, som utredningen eljest på särskilda punkter framfört i fråga om löneställningen för de av utredningen föreslagna nya skolledartjänsterna eller redan förefintliga sådana tjänster anser nämnden med hänsyn till vad som nyss anförts vara av sådan karaktär att de, i den mån de avse lönegradsplacering av tjänster, icke kunna på föreliggande material bedömas. Enligt nämndens mening bör, sedan de för lönefrågornas bedömande väsentliga faktorerna i fråga om arbetsuppgifter och ansvarsfördelning i detalj klarlagts, verkställas en förutsättningslös utredning om löne- och anställningsförhållandena för de olika skolledarna, såväl nu befintliga som föreslagna nya skolledarkategorier. Därvid bör även beaktas löneställningen för skolledarna vid de fristående gymnasier, som komma att finnas vid sidan av den obligatoriska skolan, sedan enhetsskolan genomförts. Sistnämnda lönefråga har såvitt nämnden kan finna icke berörts av utredningen. Intill dess en sådan översyn verkställts böra enligt nämndens uppfattning nya typer av skolledarbefattningar icke inrättas såsom lönegradsplacerade tjänster. I stället bör den nya organisationen tills vidare provisoriskt kunna uppbyggas med utnyttjande av redan befintliga tjänster, arvodesbefattningar eller, i förekommande fall, ersättning för mistad lön jämte visst arvode.

Skolöverstyrelsen granskar tämligen utförligt utredningens förslag och resonemang rörande lönesättningen för de olika skolledarna. Beträffande skoldirektörstjänsterna[1] anser överstyrelsen, bland annat med hänsyn till sitt förslag att skyldighet att inrätta dylik tjänst bör inträda,

[1] Ehuru de av utredningen använda tjänstebeteckningarna enligt överstyrelsens mening bör ersättas av andra, brukar överstyrelsen i sitt utlåtande i klarhetens intresse utredningens titulatur.

då skolväsendet i en kommun når poängsumman 175, att antalet lönegrupper bör kunna inskränkas till 2, mot av utredningen föreslagna 3, med gränsen vid 350 poäng. Överstyrelsen förordar vidare, att den nu tillämpade anställningsformen för rektorer, Cb-anställning, blir tillämplig för skoldirektörer och övriga heltidsanställda skolledare.

De av utredningen anförda motiveringarna för att skoldirektör ej lämpligen bör åtnjuta lägre lön än som motsvarar löneklass 13 å löneplan 2 finner överstyrelsen icke vara helt övertygande, ehuru överstyrelsen anser sig böra understryka vikten av att även rektorer vid högre allmänna läroverk kan förvärvas som skoldirektörer.

Statskontoret tar också upp utredningens uttalande rörande användningen av löneplan 2 och säger sig för egen del finna det vara uteslutet att annat än löneplan 1 utnyttjas för dessa skolledartjänster. Ämbetsverket anför vidare.

Skulle beträffande Stockholm och Göteborg löneplan 2 likväl tillämpas, bör ett eventuellt statsbidrag icke utmätas förmånligare än som hade utgått om befattningshavaren varit placerad i 37 lönegraden, d. v. s. den för undervisningsråd gällande löneställningen.

Beträffande ersättning åt förste rektor ansluter *skolöverstyrelsen* sig i princip till förslaget att sådan skall utgå i form av arvode, differentierat med hänsyn till skolväsendets omfattning.

Då enligt överstyrelsens mening dubbelkompensation i vissa fall kan bli följden vid en tillämpning av det av utredningen föreslagna systemet, bör grunderna för beräkning av arvodets storlek närmare utredas, innan bestämmelser i ämnet utfärdas. Variationerna i förste rektors arbetsuppgifter blir enligt överstyrelsens uppfattning sannolikt ej större än att 3 arvodesgrupper mot av utredningen föreslagna 4 blir tillfyllest. Slutligen anser överstyrelsen att det bör övervägas, om inte föreskrifter om skyldighet för rektor att mottaga förordnande som förste rektor erfordras.

Att lönen till rektorer, vilka tillika är skolchefer, skall differentieras i 5 lönegrupper anser *skolöverstyrelsen* icke motiverat, då under skolchefen i större kommuner skall kunna anställas rektorer och även i övrigt skolchefens arbete skall underlättas genom anställande av studierektorer för olika stadier och av tillsynslärare vid olika enheter av den obligatoriska skolan. Överstyrelsen förordar på denna grund att antalet lönegrupper begränsas till 4 i dessa fall.

Beträffande denna skolledargrupp tillstyrker överstyrelsen att tjänsterna differentieras med hänsyn till lärarkompetensen men förklarar sig icke beredd att taga ställning till frågan efter vilka grunder en sådan differentiering bör ske. *Statskontoret* berör inte spörsmålet om lönedifferentieringen i vidare mån, än att ämbetsverket förklarar sig icke ha funnit anledning

till erinran mot utredningens förslag rörande lönesättningen för adjunktskompetent rektor vid folkskola, där försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola bedrives eller realskollinjer inbyggts.

I yttranden från *Hultsfred, Råda* och *Luleå* förklarar man sig icke kunna acceptera en lönedifferentiering av dessa rektorstjänster med hänsyn till vederbörande tjänstinnehavares utbildning.

Sveriges överlärarförbund vänder sig särskilt mot att utredningen icke ifrågasatt någon förändring i lönesättningen för de rektorer, som blir skolledare vid folkskolan enligt dennas nuvarande organisation, utan förutsatt, att den nuvarande skillnaden i lön mellan distriktsöverlärarna och realskolerektorerna skall bestå i de distrikt det här gäller. Överlärarförbundet erinrar om att realskolerektor uppnår den högsta lönegruppen vid 20—22 avdelningar medan distriktsöverlärare måste ha över 60 avdelningar för att nå högsta placering på den för honom gällande löneskalan. I ortsgrupp 3 utgjorde löneskillnaden, om båda vore placerade i högsta lönegrupp, 5 784 kronor. Förbundet kan ej finna det motiverat att rektorstjänster lönesättes så olika på grund av innehavarens utbildning och formella meriter.

Folkskolans lärarförbund anför likartade synpunkter.

Beträffande lönesättningen för rektorer vid enhet av det obligatoriska skolväsendet påpekar *skolöverstyrelsen,* att vissa ojämnheter kan uppstå vid tillämpning av det system utredningen föreslagit, men förklarar sig icke beredd att taga ställning till lönerelationerna mellan dessa rektorer och de rektorer, som tillika är skolchefer. Däremot finner överstyrelsen starka sakskäl tala för att rektorer vid enheter av det obligatoriska skolväsendet inom samma kommun får en enhetlig lönesättning.

Sveriges överlärarförbund uttalar, att ställning och arbetsuppgifter för rektorer vid enheter av den obligatoriska skolan väl motiverar, att de erhåller samma lön som rektor, vilken tillika är skolchef, i den mån båda står i spetsen för en skolorganisation av samma omfattning.

Tillsynslärarna. *Skolöverstyrelsen,* som föreslagit att tillsynslärarinstitutionen göres obligatorisk endast vid skolenheter med minst 3 läraravdelningar, tillstyrker att arvodena statligt regleras och anför härom.

Vid bestämmande av arvodena bör beaktas, i vad mån tillsynsläraren erhållit nedsatt undervisning, om vissa arbetsuppgifter fullgöres av materielförvaltare och i vad mån arbetsuppgifterna på högstadiet är lika omfattande och av samma karaktär som på mellan- och lågstadiet.

Även nedsättningen av undervisningsskyldigheten bör i samband härmed närmare regleras, om möjligt genom generella bestämmelser.

Överstyrelsen tillägger i anslutning härtill.

Då tillsynslärarbefattningarna skall bli obligatoriska, måste kommunerna få möjlighet att ledigförklara lärartjänst med angivande av att den är förenad med uppdrag som tillsynslärare. Vid utfärdande av bestämmelser i ämnet bör även övervägas, om lärare skall kunna åläggas att fullgöra sådant uppdrag.

Statsbidragsfrågorna behandlas mera ingående endast i *skolöverstyrelsens* och *allmänna statsbidragsutredningens* remissutlåtanden. *Överstyrelsen* ifrågasätter om den av utredningen föreslagna lösningen med ett statsbidrag till skolledarnas löner med 78 procent är den rationellaste. Enligt ämbetsverkets mening bör bidrag i princip utgå efter samma grunder som gäller för lärare i läroämnen eller klasslärare vid skolformen i fråga.

För skolledare med arbetsuppgifter vid mer än en skolform bör en annan lösning väljas. Detta gäller först och främst om skoldirektörstjänsterna. Överstyrelsen anser, att statsbidrag till avlönande av skoldirektör bör utgå med ett fast belopp för tjänst och år oavsett lönegrad, förslagsvis 20 000 kronor. Detsamma bör gälla ifråga om »biträdande skoldirektör». Till förste rektors arvode anser överstyrelsen det icke vara motiverat att särskilt statsbidrag utgår. Denna uppfattning motiveras dels med att kostnaderna för den med befattningen förenade nedsättningen av undervisningsskyldigheten — vid en jämförelse med närmast motsvarande nuvarande bestämmelser — helt eller till större delen skulle täckas av statsmedel, dels med att det föreslagna bidraget på 78 procent till det ifrågavarande arvodet, som högst skulle uppgå till några tusen kronor, vore utan betydelse för kommunens ekonomi.

Till avlönande av rektorer inom den obligatoriska skolan föreslår överstyrelsen bidrag med 100 procent med visst avdrag per tjänst, ett s. k. kommunbidrag, vilket borde vara större än kommunbidraget för folkskollärare. Beträffande studierektorerna förordar överstyrelsen kompensation av statsverket för nedsättning i undervisningsskyldigheten enligt de grunder, som gäller för skolformen där studieledaren är anställd som lärare, samt i fråga om arvodet bidrag av statsmedel enligt de grunder för statsbidrag som eljest tillämpas för skolformen i fråga, d. v. s. 78 procent vid högre kommunal skola och i regel 100 procent vid andra skolformer. Det sagda skulle enligt överstyrelsens mening också gälla beträffande de av överstyrelsen föreslagna biträdande rektorerna.

När det gäller tillsynslärarna ifrågasätter överstyrelsen om statsbidrag överhuvudtaget bör utgå till kostnaderna för deras arvoden, då detta endast skulle göra statsbidragssystemet mera invecklat. Enligt ämbetsverkets mening bör staten helt svara för kostnaderna för tillsyns-

lärarnas nedsatta undervisningsskyldighet, medan kommunerna själva helt svarar för arvodeskostnaderna.

Allmänna statsbidragsutredningen har anmält, att den i betänkande, som snart skulle föreligga i färdigt skick, behandlar huvuddelen av de nuvarande statsbidragen på skolväsendets område, samt att fjorton nu utgående särskilda bidrag skulle sammanföras till ett enhetligt reglerat bidrag till folkskoleväsendet i allmänhet och bidragen till de högre kommunala skolorna till ett likaledes enhetligt reglerat bidrag för dessa skolor. Genom att båda dessa bidrag skulle utgå efter generaliserade bestämmelser vunnes betydande administrativa förenklingar. Förslag på grundval av betänkandet beräknas icke kunna föreläggas 1956 års vårriksdag. Statsbidragsutredningen anför vidare.

Det är emellertid uppenbart att, om icke mycket trängande skäl tvinga till annat handlande, statsbidragsförslag, som ej låta sig inordna i det ur vidare synpunkter uppbyggda system, som kommer att föreslås av statsbidragsutredningen, icke böra framläggas för riksdagen, innan ställning hunnit tagas till statsbidragsutredningens förslag.

Några trängande sådana skäl kunna icke anses föreligga med hänsyn till den tämligen ringa ekonomiska betydelsen för kommunerna av de av skolstyrelseutredningen föreslagna nya statsbidragen. För övrigt avser skolstyrelseutredningen att dess förslag skola träda i tillämpning först den 1 juli 1957.

Beträffande frågan om förenligheten mellan skolstyrelseutredningens och statsbidragsutredningens förslag må följande anmärkas.

Grundlinjerna i statsbidragsutredningens blivande förslag kunna sägas vara begränsning av antalet bidrag och sådan reglering av kvarvarande bidrag som vållar minsta möjliga administrativa bestyr. Det är alls icke förenligt med dessa grundlinjer att införa nya speciella statsbidrag av det slag som skolstyrelseutredningen föreslagit. Bortsett från lönekostnaderna för ett fåtal skolformer (yrkesskolor, kommunala gymnasier, handelsgymnasier), i fråga om vilka nuvarande statsbidrag av särskilda skäl föreslås skola bibehållas, skola enligt statsbidragsutredningens förslag fördelningen mellan stat och kommun av samtliga lönekostnader inom skolväsendet ske inom ramen för de båda i det föregående omförmälda bidragen (till folkskoleväsendet i allmänhet och till högre kommunala skolor). Inom denna ram finnes emellertid inom vissa gränser möjlighet att vid behov på önskat sätt omreglera de ekonomiska relationerna mellan staten och kommunerna.

Endast i den mån de av skolstyrelseutredningen föreslagna statsbidragen till löner och arvoden åt vissa befattningshavare kunna tekniskt inordnas under statsbidragsutredningens blivande förslag kan statsbidragsutredningen underlåta att avstyrka desamma. På vad sätt ett sådant inordnande är möjligt kan icke redovisas utan att för utredningens blivande förslag lämnas en detaljerad redogörelse, men i vart fall förutsättes för inordnandet andra bidragsregler än de av skolstyrelseutredningen föreslagna. Med anledning av skolstyrelseutredningens förslag om statsbidrag till vissa arvoden må nämnas, att statsbidrag till arvoden, bortsett från ett par fall, där särskilda synpunkter gjort sig gällande, enligt statsbidragsutredningens

förslag icke skola medtagas i bidragsunderlaget. Samma skäl som tala mot bibehållandet av dylika bidrag tala även mot det föreslagna införandet av nya arvodesbidrag. Varken med hänsyn till deras ekonomiska betydelse eller från andra synpunkter synes tillräckliga motiv kunna hämtas för den komplicering av statsbidragsutredningens förslag som deras införande skulle föra med sig.

Några *kommuner* har också berört statsbidragsfrågan. Beträffande bidraget till skolledare uttryckes i yttranden från *Nacka, Skellefteå* och *Borensberg* tillfredsställelse med vad utredningen föreslagit, medan i yttranden från *Skövde, Visby, Ramnäs, Skinnskatteberg* och *Ärla* förordas en högre procentsats än den föreslagna. I flera av dessa fall anföres att statsbidraget bör utgå enligt samma grunder som till folkskollärarlönerna.

Det av utredningen föreslagna bidraget till tillsynslärare godtages av *Växjö, Skellefteå, Leksand, Broby* och *Östra Vikbolandet,* medan *Visby* och *Ärla* anser det vara otillräckligt. *Stora Tuna, Övertorneå* och *Hietaniemi* anser 78 procent vara lämpligt medan *Skinnskatteberg* förordar 100 procent.

Såsom redan i ett föregående sammanhang redovisats, framhåller *Svenska landskommunernas förbund,* att anledning icke finns att föregripa allmänna statsbidragsutredningens väntade förslag genom att införa statsbidrag till arvoden åt tillsynslärare.

D. Kostnader

1. Skolstyrelseutredningen

Utredningen har, främst med hänsyn till att det ej tillkommit den att föreslå lönebeloppen för de olika skolledarkategorierna, endast i begränsad utsträckning beräknat eller berört kostnaderna för den av utredningen föreslagna skolledarorganisationen.

Skoldirektörstjänsterna. Enligt utredningens förslag skall skoldirektörstjänster finnas i dels de kommuner, där kommunal inspektör nu finnes, dels i ytterligare ett 20-tal kommuner. Antalet kommunala inspektörer eller motsvarande var läsåret 1954/55 29. Utan att framlägga förslag om lönesättning av skoldirektörstjänsterna har utredningen uttalat, att löneklass 13 å löneplan 2 synes vara den lägsta som kan komma i fråga för dessa tjänster, vilka borde placeras i tre lönegrupper.

För att lämna någon uppfattning om kostnadsförhållandena har utredningen *dels* beräknat kostnaderna på grundval av 1955 års löner för de kommunala folkskolinspektörs- och distriktsöverlärartjänsterna i de kommuner, där skoldirektörer enligt utredningens mening bör finnas, och kostnadernas fördelning på stat och kommun (tab. a nedan), *dels ock* kostnaderna för 49 skoldirektörs- och biträdande skoldirektörstjänster, beräk-

Tabell a

	Totalt	Kommunernas kostnader	Statsbidrag
29 kommunala inspektörer[1]	848 000	848 000	—
20 distriktsöverlärare (Cb 6, ortsgrupp 3)	467 000	103 000	364 000
Summa	1 315 000	951 000	364 000

[1] Skoldirektören i Stockholm inräknad.

Tabell b

	Totalt	Kommunernas kostnader	Statsbidrag
49 skoldir. o. bitr. skoldir.	1 562 000	344 000	1 218 000
Ökning resp. minskning av nuvarande kostnaderna på grund av utredningens förslag	+ 247 000	— 607 000	+ 854 000

nade efter årslönerna år 1955 enligt löneklass 13 å löneplan 2 och fördelade mellan stat och kommun efter statsbidrag av 78 procent (tab. b ovan).

Utredningen framhåller dock, att om dess uppfattning att lönegrupperna för skoldirektörerna skall vara tre och att löneklass 13 är den lägsta, som kan ifrågakomma, accepteras, blir ökningen i verkligheten större än 247 000 kronor.

Förste rektorsbefattningarna. Antalet förste rektorer har enligt utredningens beräkningar förutsatts komma att till en början uppgå till drygt 200 och minska efterhand. Beträffande kostnaderna anför utredningen.

Om man utgår från ett genomsnittligt årsarvode till förste rektor av 2 000 kronor, skulle arvodeskostnaderna under de första åren belöpa till $200 \times 2\,000 = 400\,000$ kronor, varav 312 000 kronor skulle falla på staten och 88 000 kronor på kommunerna. Till dessa belopp måste emellertid läggas kostnaderna för förste rektors på grund av skolchefskapet minskade undervisningsskyldighet. Beräknas denna till i genomsnitt 4 veckotimmar och timarvodet genomsnittligen till 475 kronor, skulle den årliga kostnaden härför bli 380 000 kronor, fördelad med 296 000 kronor på staten och 84 000 kronor på kommunerna. Den sammanlagda kostnadsökningen för förste rektorerna skulle således kunna beräknas uppgå till 780 000 kronor, varav 608 000 kronor på staten och 172 000 kronor på kommunerna, förutsatt att befattningar inrättas i den omfattning utredningen föreslagit.

Rektorstjänsterna. Utredningen framhåller, att en beräkning av kostnaderna för såväl de rektorstjänster, som tillika skall vara skolchefstjäns-

ter, som för rektorstjänsterna vid enhet av det obligatoriska skolväsendet såsom utgångspunkt förutsätter en uppfattning om de belopp med vilka de nuvarande överlärarlönerna i försöksdistrikten skall höjas. Då dessa höjningar bör bestämmas efter förhandlingar, vilka utredningen icke velat föregripa genom en bedömning av löneökningens storlek, har utredningen avstått från att göra någon kostnadsberäkning på denna punkt.

Beträffande rektorstjänsterna vid enheter av det obligatoriska skolväsendet kan man emellertid, på sätt som framgår av nedanstående tablå, enligt av utredningen angivna grunder beräkna dels kommunernas och statens utgifter för avlöning av »annan överlärare» budgetåret 1954/55, dels vilka årskostnaderna skulle varit, om dessa tjänster varit inrättade och reglerade i enlighet med utredningens förslag.

	Totalt	Statens andel	Kommunernas andel
Beräknade kostnader 1954/55 för nuvarande antal (150) »annan överlärare» inklusive värdet av deras lektionstimmar (sammanlagt 993 stycken)	3 198 000	2 054 000	1 144 000
Beräknade kostnader för 169 »annan överlärare» enl. ovan på grundval av 1955 utgående löner, därest lön i genomsnitt utgått efter Cb 5 (ortsgr. 3) och statsbidrag med 78 %	3 760 000	2 933 000	827 000
Ökning resp. minskning vid ett genomförande av utredningens förslag	+ 562 000	+ 879 000	— 317 000

Beträffande *studierektorerna* anför utredningen.

Att beräkna de kostnader, som kan föranledas av förslaget om studierektorer, låter sig inte göra, då en sådan beräkning i första hand måste grundas på det antal studierektorer, som kan komma att finnas vid olika tidpunkter, och ingenting nu kan sägas härom. Rent skönsmässigt skulle kunna antagas, att studierektorernas antal i ett utbyggt enhetsskolsystem kommer att uppgå till 600. Denna siffra erhålles om man förutsätter, att i 400 av landets drygt 1 000 kommuner icke kommer att inrättas högstadier och följaktligen ej heller behövas studierektorer. I vissa medelstora kommuner kan studierektorer förutsättas icke bli behövliga, medan å andra sidan flera studierektorer torde bli nödvändiga i de stora kommunerna.

För arvoden till studierektors nedsättningstimmar torde kostnaderna grovt kunna beräknas enligt följande. Medeltalet nedsättningstimmar per vecka kan uppskattas till sju. Det genomsnittliga arvodet för veckotimme beräknades, då det gällde förste rektors nedsättningstimmar till 475 kronor. Samma belopp kan lämpligen användas här, då man bör antaga, att studierektorerna kommer att fördela sig med hälften på låg- och mellanstadierna och hälften på högstadiet. Totalkostnaden för 600 studierektorers minskade undervisningsskyldighet skulle således kunna uppskattas till $600 \times 7 \times 475 = 1\,995\,000$ kronor.

Härtill skulle komma kostnaden för arvoden, vilka för närvarande icke är bestämda.

Den verkliga kostnadsökningen torde emellertid icke bli så stor som ovanstående siffror antyder. I cirka 130 av de mindre och medelstora kommuner, där studierektorer beräknats bli behövliga, finns realskolor och alltså redan nu två skolledare. I dessa torde införandet av enhetsskola komma att medföra någon minskning av skolledarkostnaderna, allteftersom den ene skolledaren kan ersättas med biträdande skolledare. I övrigt kan sägas, att om det nuvarande skolsystemet bibehållits, hade ett betydligt ökat antal realskolor erfordrats med åtföljande kostnader för skolledare. Det av utredningen föreslagna systemet med användning i stor utsträckning av biträdande pedagogiska ledare, torde därför även kostnadsmässigt i längden visa sig innebära en rationalisering.

För redovisningsåret 1955/56 har i propositionen 1955: 120 kostnaderna för studieledarna, i vad gäller timarvoden för nedsättningstimmar, beräknats till 130 000 kronor.

Tillsynslärarna. Utredningen har på grundval av det arvodessystem som enligt överenskommelse mellan Svenska stadsförbundet och folkskollärarförbunden tillämpas för städernas tillsynslärare beräknat kostnaderna för en utbyggd tillsynslärarorganisation enligt följande.

2 400	tillsynslärare	vid skolor med 2 avd. (à 240 kr.)	576 000
1 300	»	» » » 3 » (à 300 kr.)	390 000
400	»	» » » 4 » (à 360 kr.)	144 000
240	»	» » » 5 » (à 415 kr.)	99 600
600	»	» » » 6—10 avd. (bedömt medeltal 7 avd. à 525 kr.)	315 000
220	»	vid skolor med 11—15 avd. (bedömt medeltal 12 avd. à 780 kr.)	171 600
90	»	vid skolor med 15—20 avd. (bedömt medeltal 18 avd. à 1 050 kr.)	94 500
S:a 5 250			S:a 1 790 700

Enligt utredningens förslag om statsbidrag skulle dessa kostnader fördelas lika mellan stat och kommun.

2. Remissyttranden

Skolstyrelseutredningen har av skäl, som anges i betänkandet, endast redovisat vissa av de kostnader, som skulle bli en följd av den skolledarorganisation utredningen föreslår. Någon sammanställning av kostnadsökningarna har följaktligen icke kunnat ske. *Skolöverstyrelsen* har, under framhållande av att utredningens kostnadsberäkningar i vissa avseenden synes vara väl låga, redovisat *dels* de kostnader som utredningens förslag

enligt överstyrelsens beräkningar torde medföra, *dels* motsvarande kostnader enligt överstyrelsens avvikande förslag till löner och statsbidrag, *dels ock* en sammanställning av kostnaderna i båda dessa fall. Jag skall i korthet redogöra för överstyrelsens beräkningar.

Skoldirektörerna. Med de av utredningen angivna förutsättningarna anser överstyrelsen, att den av utredningen framräknade totalkostnaden av 1 562 000 kronor, innebärande en årlig kostnadsökning med 247 000 kronor, bör uppräknas med 73 000 kronor, varjämte bör tilläggas beräknade vikariekostnader med förslagsvis 50 000 kronor samt kostnader för i regel 5 bortfallande veckotimmar för var och en av de 20 distriktsöverlärartjänster som skulle ersättas med skoldirektörstjänster. Sistnämnda kostnad uppskattar överstyrelsen till $20 \times 5 \times 400 = 40\,000$ kronor. Sammanlagt skulle således till det av utredningen beräknade beloppet läggas 163 000 kronor. Därtill skulle vissa pensioneringskostnader komma.

Den av utredningen beräknade statsbidragssumman 854 000 kronor borde ökas med 135 000 av nämnda 163 000 kronor till 989 000 kronor.

Överstyrelsen har, som förut nämnts, icke tagit ställning till skoldirektörstjänsternas lönesättning. Däremot har överstyrelsen föreslagit att sådana tjänster skall inrättas först vid en poängsumma av 175. Härigenom beräknar överstyrelsen att antalet skoldirektörstjänster skall bli 9 mindre än utredningen antagit.

Räknat efter samma minimilön som utredningen gjort men med tillägg för vikariatskostnader och kostnader för bortfallande undervisningsskyldighet för 11 distriktsöverlärare, uppnår överstyrelsen med den ändrade poängsumman en sammanlagd kostnad av 1 337 000 kronor för 40 skoldirektörstjänster och en total kostnadsökning i jämförelse med nuvarande förhållanden av 232 000 kronor. Statsbidrag skulle enligt överstyrelsens förslag utgå med 20 000 kronor per tjänst eller med $40 \times 20\,000 = 800\,000$ kronor, vilket skulle innebära en ökning med 600 000 kronor jämfört med nuläget.

Rörande lönen åt »*biträdande skoldirektör*» har överstyrelsen bland annat påpekat att denna torde kunna beräknas efter samma belopp som minimilönen till skoldirektör.

Förste rektorer. Enligt utredningens beräkningar skulle den sammanlagda kostnadsökningen för förste rektorer (200 stycken) vid genomförd enhetsskola uppgå till 780 000 kronor, fördelade med 608 000 kronor på staten och 172 000 kronor på kommunerna. Utredningen har förutsatt, att kostnaderna för nedsatt undervisningsskyldighet skulle bäras av staten till 78 procent. Överstyrelsen menar, att denna kostnad i regel torde falla helt på statsverket, varför statens kostnad borde uppräknas med 54 000 kronor till 662 000. Antalet förste rektorsbefattningar bör enligt skolöverstyrelsens mening höjas med samma antal (9) som överstyrelsen ansett att skoldirektörstjänsterna bör minskas. Totalkostnaden för förste rektorsbefattningarna med denna ökning beräknar överstyrelsen bli 819 000 kronor. Enligt överstyrelsens förslag skulle arvodeskostnaden, cirka 450 000 kronor, falla helt på kommunerna, och kostnaden för den nedsatta undervisningsskyldigheten, uppskattningsvis 370 000 kronor, helt på statsverket.

Rektorstjänsterna inom den obligatoriska skolan. Överstyrelsen har på grundval av utredningens organisationsförslag beräknat den kostnadsökning som skolledarorganisationen, i vad gäller rektorstjänster inom den obliga-

toriska skolan, skulle medföra efter enhetsskolans genomförande. Enligt utredningens beräkningar fanns budgetåret 1954/55 1 144 skolledare inom folkskolan, d. v. s. kommunala folkskolinspektörer, distriktsöverlärare och »annan överlärare». Överstyrelsen har funnit, att det med frånräknande av de 49 av utredningen föreslagna skoldirektörs- och biträdande skoldirektörstjänsterna överslagsvis skulle erfordras 1 200 rektorer i enhetsskolan, om utredningens organisationsförslag följes. Antalet nya rektorstjänster har överstyrelsen uppskattat till 104, varav 35 tjänster är hänförliga till kommuner med mindre än 10 läraravdelningar, där distriktsöverlärare nu saknas men skulle inrättas enligt förcliggande förslag. För dessa ytterligare erforderliga 104 tjänster har kostnaderna av överstyrelsen, frånsett en av utredningen förutsatt lönehöjning, beräknats enligt följande. Lön efter lönegrad Cb 3 ortsgrupp 3 har valts som medeltal. Undervisningsskyldigheten har förutsatts minskad med 15 veckotimmar, vilket innebär att kostnadsökningen per tjänst = årslön efter löneklass 29 minskad med lärarlön för uppehållen undervisning under 15 timmar = 12 666 kronor. Den sammanlagda kostnadsökningen för dessa tjänster vid bibehållet löneläge för den obligatoriska skolans rektorer skulle således bli $104 \times 12\,666 = 1\,317\,000$ kronor i avrundat tal.

Överstyrelsen, som understryker att den inte tager ställning i sak till en löneökning för rektorerna utan endast anger ett uppskattat belopp, räknar i sin kostnadskalkyl med en höjning med 3 lönegrader eller cirka 3 000 kronor i medeltal per rektorstjänst. Med denna uppskattning skulle lönehöjningen medföra ökade kostnader till ett belopp av $3\,000 \times 1\,200 = 3\,600\,000$ kronor.

Det av utredningen använda poängsystemet skulle medföra en sänkning av rektorernas i enhetsskolan undervisningsskyldighet, som överstyrelsen anser sig kunna uppskatta till i medeltal 1,5 veckotimmar, innebärande en ökad kostnad per tjänst av i medeltal 600 kronor eller sammanlagt $600 \times 1\,200 = 720\,000$ kronor.

Utredningens förslag beträffande rektorstjänsterna inom enhetsskolan skulle enligt överstyrelsens beräkningar innebära en sammanlagd kostnadsökning med 5 820 000 kronor, varav 5 138 000 kronor skulle täckas av statsmedel.

Överstyrelsen, som föreslagit att statsbidraget skall täcka den totala lönekostnaden med avdrag av visst belopp per tjänst, det s. k. kommunbidraget, uppskattar det sammanlagda statsbidragsbeloppet på den grunden till 5 600 000 kronor.

För *studierektorerna* har utredningen endast redovisat kostnaderna för nedsatt undervisningsskyldighet, vilka beräknats till 1 995 000 kronor. Överstyrelsen kompletterar denna beräkning med en uppskattning av arvodeskostnaden. Efter ett antaget genomsnittsarvode av 1 800 kronor får överstyrelsen fram en kostnad av 1 080 000 kronor. Det sammanlagda beloppet 3 075 000 kronor skulle enligt utredningens förslag fördela sig med 2 642 000 kronor på staten och 433 000 kronor på kommunerna.

Enligt skolöverstyrelsens förslag skulle arvodet till studierektor i regel helt täckas av statsmedel, uppskattningsvis till 1 000 000 kronor, och statsbidrag sammanlagt utgå med 2 800 000 kronor.

Rörande de av skolöverstyrelsen föreslagna tjänsterna för *biträdande rektorer* har överstyrelsen vid kostnadsberäkningen antagit, att arvodet i medeltal kan utgöra 2 000 kronor och nedsättningen i undervisningsskyldig-

heten i medeltal 8 veckotimmar. Om 50 tjänster inrättas kan kostnaderna på dessa grunder uppskattas till 300 000 kronor, vilket belopp så gott som helt skulle täckas av statsmedel.

Kostnaderna för arvoden till *tillsynslärare,* som av utredningen beräknats till 1 790 000 kronor, anser skolöverstyrelsen böra ökas med 180 000 kronor, utgörande kostnaderna för tillsynslärarnas nedsatta undervisningsskyldighet, till 1 970 000 kronor. Jämfört med nuvarande förhållanden har överstyrelsen beräknat att 990 000 kronor av detta belopp utgör kostnadsökning. För statsverkets del skulle kostnadsökningen uppgå till 911 000 kronor.

Överstyrelsens förslag att arvode ej skulle utgå till tillsynslärare vid skola med mindre än 3 avdelningar (2 avdelningar enligt utredningens förslag) skulle enligt överstyrelsens beräkningar ur kostnadssynpunkt innebära en besparing med 576 000 kronor, eller en totalkostnad av 1 394 000 kronor. Enligt överstyrelsens mening skulle staten vidare helt bekosta nedsättningen av undervisningsskyldigheten, medan kommunerna själva skulle svara för arvodeskostnaderna. För statens del skulle detta betyda en sammanlagd utgift av endast 180 000 kronor, varav 146 000 kronor skulle utgöra en ökning i jämförelse med nuvarande förhållanden.

Beträffande besparingarna i den mån *rektorer vid mindre realskolor kan ersättas av studierektorer* anför skolöverstyrelsen.

Utredningen synes räkna med (s. 160), att i cirka 130 kommuner *rektorer för mindre realskolor* skulle ersättas av ovan angivna studierektorer. Denna kostnadsbesparing torde kunna uppskattas sålunda. Väljes som genomsnitt lönegrad Cb 10 (löneklass 36) för rektorstjänsterna och lönegrad Ca 29 löneklass 31 för de lärartjänster, som skall ersätta dessa, blir besparingen i lön per tjänst efter ortsgrupp 3 i runt tal 4 300 kronor. Antas vidare, att rektorernas undervisningsskyldighet i medeltal varit nedsatt med 7 veckotimmar och timarvodet för dessa timmar i medeltal utgjort 550 kronor, blir besparingen för nedsatt undervisning för varje rektorstjänst (7×550 =) 3 850 kronor. För varje tjänst skulle enligt denna beräkningsgrund besparingen sammanlagt bli (4 300+3 850 =) 8 150 kronor. Flera av rektorstjänsterna torde dock ej kunna utbytas mot ordinarie lärartjänster. Det torde därför vara befogat att i medeltal räkna med en besparing på varje rektorstjänst av 10 000 kronor eller sammanlagt (130× 10 000 =) 1 300 000 kronor. Då många av dessa skolor är statliga och övriga högre kommunala skolor, torde 90 procent av besparingen falla på statsverket eller 1 170 000 kronor.

E. Departementschefen

Skolstyrelseutredningens förslag rörande den fackliga skolledningen kan i korthet sägas innebära följande. 1. En enhetlig facklig ledning och samordning av skolväsendet i varje kommun, oavsett kommunens storlek och skolväsendets omfattning, skall kunna åstadkommas genom att en s k o l-

chef får uppgiften att närmast under skolstyrelsen leda kommunens hela skolväsen och bära ansvaret för detsamma. 2. En förstärkning av den fackliga ledningen inom det obligatoriska skolväsendet skall ske, dels genom att flera skolledartjänster inrättas enligt ett visst normsystem, dels genom att tillsynslärarinstitutionen utbygges och studieledarbefattningar enligt de av 1955 års riksdag beslutade principerna inrättas. Jag har i det föregående detaljerat redovisat utredningens förslag i nu nämnda avseenden.

Den samordning och vidare utveckling av skolväsendet, som den föreslagna skolstyrelsereformen har till syfte att främja, förutsätter enligt min mening oundgängligen en anpassning av skolledarorganisationen efter det nya läge en sådan reform skapar och en viss utbyggnad av den nuvarande organisationen, vilken redan efter rådande förhållanden är knappt tilltagen. Den nämnda anpassningen måste framför allt innebära, att det för kommuner, vilkas skolväsen består av olika skolformer under egen facklig ledning, skapas möjligheter att inrätta en befattning för den skolledare — skolchefen — som på tjänstemannaplanet skall ansvara för skolväsendet i hela dess omfattning. De båda vägar utredningen anvisat för konstruktionen av dylika befattningar anser jag böra följas. I de större kommunerna av det slag det här är fråga om bör således särskilda skolchefstjänster inrättas, kallade skoldirektörstjänster, och i de övriga bör en av skolledarna i kommunen förordnas att vara skolchef.

Med hänsyn till den vikt jag tillmäter de lokala åtgärderna för en ändamålsenlig planering och utveckling av skolväsendet, delar jag utredningens uppfattning att skoldirektör *skall* finnas i kommuner, vars skolväsen nått en viss omfattning. Denna omfattning bör såsom utredningen tänkt sig beräknas med hjälp av ett poängsystem. För att vinna en så smidig anpassning som möjligt till de skiftande lokala behoven synes det också vara mest lämpligt att, såsom utredningen föreslagit, låta Kungl. Maj:t efter prövning i varje särskilt fall avgöra, om skoldirektörstjänst skall finnas i kommun, vars skolväsen icke har den omfattningen att man på förhand kan anse det givet att sådan tjänst bör finnas. Det är helt naturligt förenat med vissa svårigheter att avväga, var den gräns skall sättas, under vilken skoldirektörstjänst överhuvudtaget icke kan komma i fråga. Det kan därför diskuteras, om icke Kungl. Maj:t borde vara helt obunden vid prövningen av behovet av dylik tjänst. Det torde emellertid vara önskvärt, att kommunerna från början vet, vilka minimiförutsättningarna för skoldirektörstjänst är, ävensom att möjligheter finns att förutse till vilket antal dessa tjänster kommer att finnas. Jag förordar därför den av utredningen föreslagna anordningen, att Kungl. Maj:t skall vara bunden av en viss nedre gräns för skolväsendets omfattning vid den ifrågavarande prövningen. Mot det föreslagna poängtalet 130 synes inga invändningar böra resas. Som jag nyss framhöll, fäster jag stor vikt vid

att förutsättningar skapas för en effektiv lokal planering och ledning av skolväsendet, vilket är särskilt angeläget i nuvarande övergångsskede. Jag ansluter mig därför också till utredningens förslag, att den poängsumma, vid vilken skoldirektörstjänst obligatoriskt skall finnas, sättes till 150.

Några remissinstanser har ansett, att de poängvärden utredningen åsatt vissa läraravdelningar av olika slag är för låga. I betraktande av de syften den ifrågavarande poängberäkningen är avsedd att tjäna, synes det emellertid vara av mindre betydelse om de inbördes relationerna mellan läraravdelningar av olika slag blir exakt avvägda. Däremot bör innan bestämmelser i ämnet utfärdas en bestämd precisering ske av exempelvis vad som skall avses med sådan yrkesgren, som enligt förslaget skall åsättas 1 1/2 poäng. I övrigt tillstyrker jag, att ett poängsystem för bedömningen av bl. a. skolväsendets omfattning i en kommun utarbetas i huvudsak enligt de grunder utredningen angivit.

Utredningen har räknat med att antalet kommuner, i vilka skoldirektörer skulle finnas, till en början kommer att uppgå till ett 40-tal. Bland dessa återfinnes först och främst de 20 kommuner[1], vilka funnit det erforderligt att redan för sitt nuvarande folkskoleväsen inrätta kommunal inspektörstjänst, och vidare ett antal kommuner i samma storleksordning. Kommuner med mindre än 20 000 invånare torde endast rent undantagsvis komma att få skolväsen av sådan omfattning att skoldirektörstjänst kan tänkas bli inrättad.

Utredningen har erinrat om att Stockholm och Göteborg för sitt nuvarande folkskoleväsen på chefsplanet har flera pedagogiskt utbildade tjänstemän av samma karaktär som de blivande skoldirektörerna. Antalet är nio i Stockholm och två i Göteborg. I likhet med utredningen finner jag det nödvändigt att bygga på den organisation som redan finns i de båda största städerna. Möjlighet bör därför finnas att i dessa och i det fåtal städer härutöver, vars skolväsen uppnår en poängsumma av 500, tillsätta vad utredningen kallar biträdande skoldirektörer. Förutom de nio tjänster av detta slag, som man kan säga redan finns, synes ytterligare maximalt fem bli erforderliga under den närmaste tiden och under den tid som nu kan överblickas endast ett ringa fåtal härutöver. Deras inrättande torde få bli beroende av Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall.

Skolstyrelseutredningen synes ha tänkt sig att i kommun, där kommunal inspektörstjänst fanns inrättad den 1 juli 1955, denna tjänst skulle omändras till skoldirektörstjänst och vid nämnda tidpunkt tillsatt innehavare automatiskt, eller i varje fall efter kommunens eget bedömande,

[1] Sedan den 1 jan. 1956 är antalet 21, då dylik tjänst från nämnda dag också inrättats i Nacka.

kunna förordnas som skoldirektör, utan att tjänsten ledigförklarades. Att skoldirektörstjänsterna icke skulle tillsättas i fri konkurrens är emellertid en tanke som icke så få remissinstanser vänt sig mot, och jag anser för egen del detta förslag mindre lämpligt. Det är visserligen möjligt, att vissa problem kan uppstå i samband med övergången till ett nytt system, därest den kommunale folkskolinspektören icke förordnas på den nya skolchefstjänsten, men det finns grundad anledning att antaga, att dessa problem går att lösa på ett tillfredsställande sätt. De kan i varje fall icke anses väga tyngre än fördelarna av att från början få de lämpligaste personerna på dessa betydelsefulla tjänster. Skoldirektörstjänsterna får också otvivelaktigt en karaktär, som så väsentligt skiljer dem från folkskolinspektörstjänsterna, att inspektörstjänsternas innehavare icke bör ha särskilt företräde, då skoldirektörstjänsterna skall besättas. Jag torde vid senare tillfälle, i samband med de slutliga förslagen om skoldirektörernas löneställning, få återkomma till hur förhållandena under övergångstiden skall kunna ordnas för kommunal folkskolinspektör, som icke förordnas som skoldirektör.

Av vad jag nu sagt framgår, att jag icke heller kan tillstyrka det vid remissbehandlingen framförda förslaget, att distriktsöverläraren i kommun, där skoldirektörstjänst inrättas, automatiskt skulle förordnas till innehavare av denna tjänst.

I fråga om behörighetskraven för skoldirektörstjänst har olika meningar företrätts bland remissinstanserna. Utredningens uppfattning att skoldirektör skall vara lärarutbildad och ha lärarerfarenhet har icke accepterats av vissa fullmäktigeförsamlingar. Jag anser för egen del, att det regelmässigt bör krävas, att den tjänsteman, som närmast under den beslutande, i princip av lekmän sammansatta skolstyrelsen skall bära det fackmannamässiga ansvaret för skolan, har kännedom om dennas verksamhet inifrån och verkligen behärskar sitt arbetsområde, så långt detta med hänsyn till dess omfattning är möjligt. Vidare anser jag, att undervisningssynpunkterna i den lokala skolledningen bör företrädas av skolans chefstjänsteman, så att man inte riskerar att de kommer i efterhand vid de avgöranden av främst ekonomisk och praktisk-organisatorisk art, som träffas av skolans styrelse. Jag kan därför icke tillstyrka en sådan avvikelse från utredningens förslag på denna, enligt min mening väsentliga punkt, att det skulle stå fritt att bortse från de av utredningen föreslagna kompetenskraven. Då lämpligheten måste tillmätas stor betydelse vid besättandet av ifrågavarande tjänster, anser jag mig emellertid böra dels biträda skolöverstyrelsens mening, att behörigheten icke bör vara begränsad till personer med ämnes- eller klasslärarutbildning utan även omfatta dem som är eller varit ordinarie lärare i övningsämnen, heltidsanställda lärare i yrkesämnen eller heltidsanställda yrkesskolrek-

torer, dels ock framhålla, att Kungl. Maj:t, då särskilda skäl föreligger, bör kunna dispensera från kravet på lärarutbildning och lärarerfarenhet.

Skoldirektörernas tjänsteåligganden torde böra i huvudsak regleras genom lokala instruktioner, utarbetade på grundval av en normalinstruktion, vilken det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att ombesörja.

I kommuner, vilkas skolväsen icke gör det erforderligt med skoldirektörstjänst men där förefintligheten av olika skolformer eller av skolenheter under egna skolledare likväl kräver enhetlighet i ledningen, skulle skolchefsfrågan enligt utredningens, av mig biträdda förslag lösas på det sättet, att en av skolledarna skulle förordnas som skolchef med titeln förste rektor. Denna lösning blir, såvitt nu kan bedömas, till en början aktuell i omkring 230 kommuner. Jag erinrar om att enhetsskolans genomförande inte kommer att onödiggöra förste rektorsinstitutionen, då även därefter olika skolformer kan bestå vid sidan av varandra. Gymnasierna exempelvis torde genomgående böra ha en egen skolledare, likaså yrkesskolorna.

Vad skolstyrelseutredningen anfört rörande anordningen med förste rektor har under remissbehandlingen givit anledning till två principiellt betydelsefulla kompletteringsförslag, vilka jag anser böra närmare beröras.

Utredningen har framhållit som angeläget, att möjligheterna för de olika rektorerna inom en kommun att åtaga sig skolchefskapet blir något så när lika, samtidigt som utredningen uttalat vissa farhågor för att de därmed förenade åliggandena i vissa fall skulle kunna medföra en avsevärd sammanlagd arbetsbelastning för vederbörande rektor. Dessa farhågor delas av skolöverstyrelsen, som liksom utredningen särskilt pekar på de svårigheter som kan finnas för en rektor vid ett större läroverk att förena sitt rektorat med en skolchefsbefattning. Utredningen menar, att dessa svårigheter kan och bör övervinnas genom att vissa skolchefsuppgifter överlåtes på annan skolledare än skolchefen. De invändningar överstyrelsen har anfört mot en sådan anordning finner jag befogade. Jag anser det vara lämpligare att i dylika fall ge skolchefen biträde med rektorsuppgifterna och föreslår, att Kungl. Maj:t bemyndigas att i ett begränsat antal fall försöksvis medge förordnande av biträdande rektor vid läroverk, vars rektor förordnas som skolchef.

Skolöverstyrelsen har erinrat om sitt i underdånig skrivelse den 5 juni 1950 väckta förslag angående konrektorer vid de största läroverken. Av olika skäl uttalades i statsverkspropositionen till 1951 års riksdag, att detta förslag icke borde föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Jag avser icke nu att på nytt taga upp förslaget om konrektorer, men jag anser, att den konstruktion överstyrelsen då föreslog för konrektorsbefattningarna är den lämpliga för de biträdande rektorsbefattningar jag nu, från helt

andra utgångspunkter än överstyrelsen hade 1950, finner böra kunna inrättas i vissa fall. Överstyrelsen tänkte sig vid nämnda tillfälle, att en av skolans ordinarie lärare av överstyrelsen skulle kunna förordnas att mot viss nedsättning av undervisningsskyldigheten och visst arvode avlasta rektor en del av hans pedagogiska uppgifter. Det av mig nyss föreslagna bemyndigandet för Kungl. Maj:t att inrätta befattningar för biträdande rektorer vid läroverk bör gälla befattningar av principiellt den art överstyrelsen här tänkt sig. Antalet befattningar torde i avvaktan på ytterligare erfarenheter tills vidare kunna begränsas till 10. Förutsättningen för deras inrättande skall vara, dels att rektor vid läroverket förordnats som skolchef i läroverkskommunen, dels ock att antalet lärjungar vid läroverket uppgår till minst 600, d. v. s. samma antal som överstyrelsen 1950 förutsatte för att konrektor skulle få tillsättas.

Den andra fråga av principiellt intresse, som väckts i anslutning till förslaget om förste rektorsinstitutionen, gäller skolledarnas ställning vid den obligatoriska skolan i sådana fall, då skolchefen är rektor exempelvis vid ett allmänt läroverk och det inrättats flera skolledartjänster vid den obligatoriska skolan. Utredningen har förutsatt, att dessa skolledare skulle vara jämställda i förhållande till skolchefen och att således ingen av dem skulle ha ansvaret för den obligatoriska skolan i dess helhet. Häremot har anmärkts, att det skulle vara olämpligt att dela upp denna skola, vilken nu sammanhålles som en enhet under distriktsöverläraren, på två eller flera enheter, var för sig underställda en skolchef, som tillika vore rektor vid en annan skolform, för vilken han främst hade att svara, och följaktligen med begränsad tid till förfogande för sådana med skolchefsskapet förenade uppgifter, som gällde hela det obligatoriska skolväsendet.

Från Överlärarförbundets sida har hävdats, att i kommuner, där annan skolledare än den nuvarande distriktsöverläraren blir förste rektor, distriktsöverläraren skall behålla sin ställning som ansvarig för *hela* den obligatoriska skolan även i sådana fall, då flera skolledartjänster inrättas vid denna. De övriga skolledarna skulle få en ställning som närmast bleve jämförbar med den »annan överlärare» för närvarande intar i förhållande till kommunal folkskolinspektör.

Jag vill i anslutning till de nu återgivna resonemangen först framhålla, att endast ett ringa antal kommuner kan tänkas få en sådan skolledarorganisation, att rektor vid exempelvis ett läroverk blir skolchef och under honom kommer att finnas två eller flera rektorer vid den obligatoriska skolan. Där den senare skolformen är så omfattande, att två eller flera rektorer erfordras, är skolväsendet i flertalet fall av den storleksordning att skoldirektörstjänst bör inrättas. I fall, där detta sker, synes det icke ha ifrågasatts annat än att rektor vid enhet av den obligatoriska skolan

skall sortera direkt under skoldirektören. Detta torde ej heller möta några hinder.

Emellertid kan mycket väl sådana fall inträffa, som blivit föremål för de anmärkningar jag nyss redogjort för, och jag delar uppfattningen, att det kan vara olämpligt, att en folkskola eller enhetsskola, som sammanhållits under en distriktsöverlärares (rektors) ledning, delas upp på två eller flera enheter under var sin skolledare, vilka var för sig sorterar under en skolchef med begränsad tid för skolchefsuppgifterna och utan praktisk erfarenhet av den obligatoriska skolans arbete. Jag är dock icke beredd att förorda någon speciell reglering för fall av denna art som kan komma att föreligga. Enligt min mening bör i stället skolstyrelsen själv äga besluta, om en av den obligatoriska skolans rektorer närmast under skolchefen skall sammanhålla denna skola. Skolstyrelsen bör då kunna genom instruktionsföreskrifter närmare reglera därmed sammanhängande förhållanden.

Förste rektor skulle enligt utredningens förslag kunna erhålla nedsatt undervisningsskyldighet med högst 5 veckotimmar, utöver den nedsättning han kan åtnjuta som rektor. Undervisningsskyldigheten skulle dock icke i något fall få understiga 4 veckotimmar. Jag ansluter mig till utredningens förslag härutinnan.

Förste rektorernas tjänsteåligganden torde liksom skoldirektörernas i första hand böra regleras genom lokala instruktioner. En normalinstruktion bör utarbetas genom Kungl. Maj:ts försorg.

Skolstyrelseutredningen förutsätter, att det i omkring 800 kommuner icke kommer att finnas annat än obligatorisk skola jämte, i vissa fall, en mindre yrkesskola. Skolledaren vid det obligatoriska skolväsendet skulle, utan någon principiell förändring av den ställning han redan har, i dessa kommuner automatiskt bli skolchef med titeln rektor. Jag förordar att vad utredningen föreslagit rörande behörighet, tjänsteåligganden och undervisningsskyldighet för dessa skolchefer lägges till grund för bestämmelser i ämnet.

Utredningens förslag, att skolchef i princip skall finnas i samtliga kommuner, biträder jag. Att Kungl. Maj:t skall kunna medge kommun, vars skolväsen omfattar mindre än 7 läraravdelningar, befrielse från detta åliggande har jag intet att erinra mot. Emellertid förordar jag, att denna undantagsregel skall, då särskilda skäl föreligger, kunna tillämpas även beträffande kommun med ett något större antal läraravdelningar. Vad jag nu förordat kan beräknas medföra, att omkring 35 rektorstjänster kommer att nyinrättas, därest befrielse ges samtliga de kommuner, vilkas skolväsen omfattar mindre än 7 läraravdelningar.

Förutom ändrade och förbättrade förutsättningar för ledningen av en kommuns *hela* skolväsen har skolstyrelseutredningen framlagt förslag, vilkas förverkligande bland annat skulle medföra en viss ökning av antalet skolledare vid den obligatoriska skolan. Förslaget innebär, att antalet skolledare — rektorer — vid en kommuns obligatoriska skolväsen göres beroende av detta skolväsens omfattning, beräknad enligt samma poängsystem, som skulle ligga till grund för bedömningen av behovet av skoldirektörstjänst. Den typ av skolledare det här gäller motsvarar närmast de nuvarande »annan överlärare». Antalet sådana uppgick läsåret 1954/55 till 150. Utredningens förslag skulle medföra, att ytterligare omkring 60 rektorstjänster av detta slag omedelbart inrättades. Det är härvid att märka, att »annan överlärare» för närvarande endast kan finnas i kommun med kommunal folkskolinspektör. Skolväsendets omfattning är således i och för sig inte av någon betydelse för inrättande av sådan tjänst.

Jag anser det nödvändigt, att antalet skolledare vid det obligatoriska skolväsendet i huvudsak ställes i relation till dettas omfattning enligt vissa generella normer. Det intervallsystem skolstyrelseutredningen utarbetat för detta ändamål bör i princip godtagas. Dock föreslår jag att, i den mån inrättandet av ifrågavarande slag av tjänst skall vara beroende av särskild prövning, denna tillsvidare skall göras av Kungl. Maj:t och icke som utredningen föreslagit av mellaninstansen.

För behörighet till tjänst som rektor vid enhet av det obligatoriska skolväsendet har utredningen föreslagit i princip samma bestämmelser som beträffande tjänst som rektor vid detta skolväsen i dess helhet. Skolöverstyrelsen har emellertid ansett att även övningslärare skall vara behörig som rektor i dessa fall. Häremot har jag intet att erinra.

Vad utredningen föreslagit rörande tjänsteåligganden och undervisningsskyldighet för de nu ifrågavarande skolledarna anser jag böra läggas till grund för bestämmelser i dessa hänseenden.

Jag övergår så till förslagen rörande biträdande skolledare. Hit hänför utredningen dels de nuvarande studieledarna i försöksdistrikten, dels ock tillsynslärarna vid det obligatoriska skolväsendet. Enligt utredningens bedömande kommer behov av studieledare att föreligga, inte bara under försöksperioden utan även sedan enhetsskolan genomförts. Jag finner för egen del detta i högsta grad sannolikt. Utöver en ändring av benämningen studieledare till studierektor föreslår utredningen endast några formella ändringar i de bestämmelser om studieledare, som intagits i de den 30 juni 1955 utfärdade allmänna försöksskolebestämmelserna. Den lösning förevarande fråga fick vid 1955 års riksdag (Prop. 120, SU 122, Rskr 285) synes mig vara tillfredsställande i princip och jag finner

icke anledning att föreslå ändring i de grunder, som då ansågs böra gälla i detta avseende.

I fråga om tillsynslärarna anser jag att utredningen anfört starka skäl dels för att bestämmelser bör utfärdas om i vilka fall tillsynslärare skall finnas, dels ock för att en precisering av deras arbetsuppgifter och ställning kommer till stånd. Förhållandena på detta område är enligt min mening icke tillfredsställande och det torde vara av stor vikt att de förbättras genom en författningsmässig reglering. Antalet mindre skolor är fortfarande mycket betydande. Av de 8 750 folkskolanläggningar, som fanns läsåret 1954/55, hade 7 410 färre än fem läraravdelningar och av dessa hade 3 060 en läraravdelning och 2 500 två läraravdelningar.

Utredningen har föreslagit, att det i regel skall tillsättas tillsynslärare vid varje skolenhet med minst två läraravdelningar. Med anledning av de av remissmyndigheterna anförda synpunkterna i tillsynslärarfrågan anser jag mig böra förorda den avvikelsen från utredningens förslag att skyldighet för kommunen att inrätta tillsynslärarbefattning icke skall föreligga beträffande skolenhet, som omfattar färre än tre läraravdelningar. Såsom skolöverstyrelsen framhållit torde det nämligen vid skolenheter med endast två läraravdelningar kunna överlåtas på kommunen att bedöma, i vilken mån särskild tillsyn erfordras och på vilket sätt denna lämpligast bör utövas. Då de med tillsynen sammanhängande arbetsuppgifterna i dessa fall torde vara obetydliga, synes det också skäligt att eventuella arvoden helt bekostas av kommunala medel.

Generella bestämmelser om nedsättning av tillsynslärares undervisningsskyldighet bör utfärdas, varvid de normer skolöverstyrelsen nu tillämpar bör läggas till grund. Tillsynslärarnas arbetsuppgifter bör vidare framgå av lokala instruktioner, till grund för vilka bör ligga en normalinstruktion, utarbetad i huvudsaklig överensstämmelse med vad utredningen anfört om tillsynslärares åligganden.

Innan jag övergår till löne- och kostnadsfrågorna, skall jag något stanna vid de av utredningen föreslagna benämningarna på de olika skolledarna och biträdande skolledarna. Skolstyrelseutredningen menar med skolledare befattningshavare, som utövar pedagogisk och organisatorisk ledning inom skolväsendet, och med biträdande skolledare befattningshavare, som endast fullgör endera av dessa uppgifter. Tillsynsläraren skall således icke ha några pedagogiskt betonade uppgifter, medan studierektor i princip icke skall ha något organisatoriskt ansvar utan endast biträda med den pedagogiska ledningen av det stadium han placerats vid.

Av skolledarna skiljer utredningen mellan å ena sidan skolchefer, vilka närmast under skolstyrelsen skall ansvara för ledningen av hela det styrelsen underställda skolväsendet, och å andra sidan ledare av skolenhet,

rektorer. Det framgår av det jag tidigare anfört, att jag anslutit mig till utredningens indelning av skolcheferna i tre kategorier: skoldirektörer, förste rektorer och rektorer. Jag har hyst viss tvekan beträffande benämningen förste rektor och övervägt skolöverstyrelsens förslag att förenkla titulaturen på så sätt, att endast två skolledartitlar skulle komma till användning, nämligen skolchef och rektor. En sådan lösning kan synas praktisk men torde i tillämpningen bli förbunden med icke oväsentliga olägenheter. Det blir nämligen i åtskilliga sammanhang nödvändigt att kunna hålla de tre typerna skolchefer i sär. Jag behöver bara peka på instruktioner och författningsbestämmelser av skilda slag, i vilka de olika skolchefstyperna måste vara klart bestämda. Detta ernås enklast och bäst med en särskild benämning på var och en av de tre slagen tjänster.

Utredningens förslag, att även den obligatoriska skolans skolledare skall kallas rektorer, har icke föranlett erinringar. Jag tillstyrker, att en generell övergång till denna titulatur sker i samband med de nu framlagda organisationsförslagens genomförande. Benämningarna distriktsöverlärare och »annan överlärare» skall således icke längre förekomma.

Den 1955 beslutade provisoriska benämningen studieledare bör på de skäl utredningen anfört i detta sammanhang ersättas av benämningen studierektor.

Beträffande förslagen rörande skolledarnas löner och statsbidragen till dessa önskar jag först framhålla, att det icke är min mening att 1956 års riksdag skall ta ställning till de med en omorganiserad skolledning förbundna lönespörsmålen, då dessa icke bör lösas på grundval av endast det material som nu föreligger. Först sedan skolledarorganisationen i princip bestämts och de olika befattningshavarnas uppgifter och ställning kunnat i detalj klarläggas, torde det vara möjligt att ta ståndpunkt till lönesättningen av de olika skolledartjänsterna. Redan i samband med de nu aktuella organisationsförslagen anser jag mig dock böra framlägga följande synpunkter på denna fråga.

Skoldirektörs- och biträdande skoldirektörstjänsterna bör konstrueras som fristående, lönegradsplacerade tjänster.

Ersättning till förste rektor bör utgå i form av särskilt arvode, utöver den lön skolchefen åtnjuter som rektor. Arvodet synes böra vara detsamma oberoende av vilken skolform rektorstjänsten är knuten till.

När det gällt lönesättningen för den största gruppen skolchefer — rektorerna — har skolstyrelseutredningen endast uppehållit sig vid den situation, som föreligger i kommuner, där försök med 9-årig enhetsskola bedrives, och som kommer att föreligga, sedan enhetsskolan införts. Någon ändrad lönesättning för rektorerna vid folkskolan enligt dess nuvarande organisation har utredningen för sin del icke ansett sig böra ifrågasätta.

Detta senare spörsmål har enligt min mening icke heller något direkt samband med de organisatoriska förändringar utredningen föreslår, utan bör hållas skilt från dessa.

Vid bestämmandet av lönegradsplaceringen för rektorer, tillika skolchefer, i kommuner med försöksverksamhet måste övervägas, huruvida en lönedifferentiering med hänsyn till lärarutbildningen bör genomföras och huru lönesättningssystemet i så fall bör utformas mot bakgrunden av den nya skolorganisationen samt med hänsyn till nu gällande grunder för lönegradsplacering av distriktsöverlärare och realskolerektorer.

Också för skolledarna vid enheter av det obligatoriska skolväsendet bör fristående lönegradsplacerade tjänster inrättas. Lönesättningen av dessa måste ses i förhållande till vad som kommer att gälla beträffande de rektorer, som tillika är skolchefer. Det grundläggande spörsmålet blir, i vilken mån skillnad skall göras i avlöningsförhållandena mellan rektorer, som är ledare för skolväsen av samma omfattning, på den grunden att det i det ena fallet rör sig om ledarskapet för en kommuns hela obligatoriska skolväsen och i det andra om ledarskapet för en del av detta och om ett i princip till den pedagogiska ledningen begränsat chefskap.

För nu ifrågavarande tjänster vid försöksskola eller enhetsskola uppkommer samma spörsmål om differentiering med hänsyn till lärarutbildning som för den nyss berörda skolchefskategorien rektorer. Den lösning som nås för dessa senare torde i princip också kunna gälla beträffande de förra.

Till biträdande rektorer vid läroverk, studierektorer och tillsynslärare bör ersättning utgå i form av arvoden.

S t a t s b i d r a g till kostnaderna för den lokala fackliga skolledningen skall enligt skolstyrelseutredningens förslag utgå med 78 procent till skoldirektörernas och rektorernas vid det obligatoriska skolväsendet löner samt till kostnaderna för arvode och nedsatt undervisningsskyldighet för förste rektor. Till kostnaderna för studierektor skulle ersättning under försökstiden utgå med 100 procent och därefter med 78 procent. Tillsynslärarnas arvoden skulle staten betala till 50 procent.

Dessa förslag har kommit i ett nytt läge, sedan allmänna statsbidragsutredningen numera avgivit sitt betänkande om förenklad statsbidragsgivning (SOU 1956: 8), vilket på det närmaste berör statsbidragen på skolans område.

Med hänsyn till att den föreslagna skolledarorganisationen icke är avsedd att träda i kraft förrän den 1 juli 1958, torde, i avvaktan på ställningstagandet till allmänna statsbidragsutredningens betänkande, några särskilda förslag om statsbidrag till skolledarna icke böra eller behöva framläggas.

Enligt min mening bör emellertid kostnaderna för den skolledarorganisation jag i det föregående diskuterat i princip fördelas mellan stat och kommun efter de grunder skolstyrelseutredningen förordat. Självfallet bör dock de bidrag utredningen föreslagit anpassas efter och med eventuella jämkningar inarbetas i det bidragssystem, som kan komma att bli en följd av allmänna statsbidragsutredningens nu framlagda förslag, i vad dessa rör skolväsendet.

En beräkning av k o s t n a d e r n a för utbyggnaden av skolledarorganisationen måste i stor utsträckning bygga på antaganden och kan endast bli ungefärlig. Detta gäller redan om kostnadsberäkningen för ett första verksamhetsår, då löne- och arvodesbeloppen för närvarande icke är bestämda och än mer om kostnaderna för skolledarorganisationen i en genomförd enhetsskola, enär även beräkningen av antalet skolledare av olika slag, som kan finnas vid den tidpunkten, måste bygga på ren uppskattning.

Kostnaderna för det antal skolledare och biträdande skolledare, som enligt mina i det föregående gjorda förslag bör finnas under det första år den nya skolledarorganisationen träder i kraft, och för det antal, som enligt mina antaganden kommer att finnas, sedan enhetsskolan helt genomförts, vilket jag förutsätter ha skett senast i början av 1970-talet, har med ledning av utredningens och skolöverstyrelsens uppgifter beräknats så som framgår av följande tablå (tab. 12).

I tablån har genomgående räknats med de lönebelopp, som gällde för år 1955, då såväl utredningen som skolöverstyrelsen haft att utgå från dessa. Kostnadsökningarna har av samma skäl beräknats med budgetåret 1954/55 som jämförelseår. Beträffande tablån vill jag slutligen endast påpeka, att genom den provisoriska reglering av studieledarinstitutionen, som skett från och med innevarande redovisningsår, statsmakterna i princip redan tagit ställning till de under punkterna 6 beräknade kostnaderna för studierektorerna.

Avslutningsvis skall jag i korthet beröra den fråga, som utredningen behandlat under rubriken »Kameral hjälp åt skolledarna». Enligt min mening är det av vital betydelse för hela skolledarorganisationen, att frågan om skolledarnas biträdeshjälp bringas till en acceptabel lösning. Effekten av de olika åtgärder, som vidtages i syfte att skapa en tillfredsställande *pedagogisk* skolledning, går ju till väsentlig del förlorad om resultatet huvudsakligen blir att vi får expeditionsmänniskor som tynges av administrativa rutingöromål. Om staten åtager sig huvudparten av kostnaderna för den fackliga ledningen, anser jag, att det från varje kommuns sida bör betraktas som ett självklart och skäligt åtagande att sörja för att de rent arbetstekniska förutsättningarna för skolledarna blir tillfreds-

Tab. 12. Ökade kostnader för den fackliga ledningen

	Första verksamhetsåret			
	Beräknat antal	Hela kostnaden	Statens andel	Ökning av statens kostnader i jämf. med 1954/55.
1. Skoldirektörer och biträdande skoldirektörer	40+14	1 900 000	1 480 000	1 116 000
2. Förste rektorer	230	897 000	760 000	760 000
3. Nya rektorstjänster i de minsta kommunerna	35	280 000	218 000	218 000
4. Rektorer vid enheter av det obligatoriska skolväsendet	212	3 800 000	2 960 000	910 000
5. Biträdande rektorer	10	60 000	60 000	60 000
6. Studierektorer	60	315 000	300 000	300 000
7. Tillsynslärare	2 850	1 394 000	787 000	753 000
Kronor		8 646 000	6 565 000	4 117 000

	Sedan enhetsskolan genomförts (1970/71)			
	Beräknat antal	Hela kostnaden	Statens andel	Ökning av statens kostnader i jämf. med 1954/55.
1. Skoldirektörer och biträdande skoldirektörer	60	2 100 000	1 640 000	1 270 000
2. Förste rektorer	200	800 000	690 000	690 000
3. Nya rektorstjänster i de minsta kommunerna	35	280 000	218 000	218 000
4. Rektorer vid enheter av det obligatoriska skolväsendet	235	4 180 000	3 260 000	1 000 000
5. Biträdande rektorer	15	90 000	90 000	90 000
6. Studierektorer	600	3 135 000	2 690 000	2 540 000
7. Tillsynslärare	2 600	1 250 000	700 000	675 000
Kronor		11 835 000	9 288 000	6 483 000
Avgår kostnaderna för 130 rektorstjänster vid realskolor		1 300 000	1 170 000	1 170 000
		10 535 000	8 118 000	5 313 000

ställande ordnade. Så är i alltför stor utsträckning ännu inte fallet. Skolstyrelseutredningen har uttalat, att det otvivelaktigt finns starka skäl för att som villkor för statsbidrag till skolledarnas löner föreskriva, att erforderlig biträdeshjälp skall finnas på skolexpeditionen. Utredningen har dock icke framlagt något förslag härom utan litat till att kommunerna själva, efter eventuella ingripanden från mellaninstansernas sida, skall åstadkomma tillfredsställande förhållanden.

Jag förutsätter, att utredningens förhoppningar i detta avseende kommer att infrias. Jag ämnar noga följa utvecklingen på detta område.

IV. Skolväsendets regionala ledning

A. Nuvarande förhållanden

1. Den regionala ledningens organisation

a) Högre skolor och yrkesskolor

De allmänna läroverken, de högre tekniska läroverken, de högre kommunala skolorna, handelsgymnasierna samt de kommunala yrkesskolorna är icke föremål för regional ledning i egentlig mening. Vissa begränsade uppgifter beträffande dessa skolformer åligger dock regionala organ, främst länsstyrelserna, vilka för samtliga skolformer utom handelsgymnasierna utanordnar statsmedel och i fråga om de kommunala skolformerna även är första instans vid besvär på kommunala grunder över den lokala skolmyndighetens beslut. För de högre kommunala skolornas del är dock i vissa fall domkapitlen besvärsinstans i sådana mål.

Över de allmänna läroverken i varje stift är biskopen eforus och har i denna egenskap att öva uppsikt över läroverken och särskilt över det sätt, på vilket kristendomsundervisningen handhaves. Eforus har vidare att på förslag av rektor bestämma tid för termins början och slut och tid för årsavslutning med vissa klassavdelningar. Eforus skall också utse vittnen för studentexamen och i mån av tid närvara vid årsavslutningar. För läroverk i andra städer än stiftsstaden förordnar eforus inspektor och äger genom denne som sin ställföreträdare utöva de åligganden och befogenheter, som tillkommer eforus. I Stockholm finns en särskild eforalstyrelse.

De uppgifter som här angetts är inte av den art, att man om de myndigheter som fullgör dem kan säga, att de utövar regional *ledning* av de ifrågavarande skolformerna. Såväl den administrativa som den pedagogiska ledningen av dessa utövas i huvudsak genom direkt kontakt mellan de centrala statsmyndigheterna på skolans område, skolöverstyrelsen respektive överstyrelsen för yrkesutbildning, och de lokala skolledningarna.

b) Folkskoleväsendet

På folkskolans område är förhållandena annorlunda. Väsentliga uppgifter handhaves här av regionalt verksamma myndigheter.

Domkapitlen har sedan folkskolans tillkomst utövat och utövar alltjämt över den lokala skolstyrelsen den närmaste ledningen av folkskolan. Domkapitlen består av biskopen som ordförande, två präster och tre lekmän, varjämte i universitetsstäderna tillkommer två av teologiska fakultetens professorer. För att domkapitlen skall äga tillgång till pedagogisk sakkunskap skall en av de tre lekmannaledamöterna vara en av Kungl. Maj:t efter förslag av domkapitlet förordnad person, som äger särskild

sakkunskap på folkundervisningens område (lagen om domkapitel 2 § 1 mom.). I domkapitlen är den juridiska och administrativa erfarenheten företrädd av stiftssekreteraren, stiftsnotarier och amanuenser. Dessa eller den skolsakkunnige ledamoten föredrager skolärendena i domkapitlen. Vid handläggningen av besvärsmål har stiftssekreteraren säte och stämma i kapitlet. Den egentliga beredningen av skolärendena ombesörjes dock av de lokala skolstyrelserna och folkskolinspektörerna, vilka senare så gott som undantagslöst avger yttranden i ärenden av detta slag och därigenom i regel bestämmer ärendenas utgång.

Besvär över domkapitlens beslut prövas av Kungl. Maj:t.

Domkapitlens skoluppgifter. I 13 § lagen om domkapitel finns en allmän bestämmelse om domkapitels åligganden. Beträffande befattningen med undervisningsväsendet hänvisas i denna paragrafs 3 mom. till vad därom är särskilt stadgat. Det grundläggande stadgandet återfinnes i kap. 24 § 3 kyrkolagen av år 1686, vilket ålägger biskoparna att ha uppsikt över gymnasier och skolor. Denna uppsikt är, vad beträffar läroverken, enligt praxis numera inskränkt till de med eforatet förknippade åligganden, för vilka nyss redogjorts. I fråga om högre kommunala skolor och yrkesskolor utövas den inte. I § 65 folkskolestadgan har emellertid intagits en parallellbestämmelse till kyrkolagens förutnämnda stadgande, enligt vilken det åligger biskop och domkapitel i varje stift att ha »en sorgfällig uppsikt över anstalterna för folkundervisningen samt vaka över deras ledning och utveckling till uppfyllande av deras viktiga bestämmelse». I kraft av dessa stadganden åligger det således ännu domkapitlen att utöva den lokala statliga effektivitetskontrollen och allmänna uppsikten över folkskoleväsendet. I praktiken är dock verksamheten inskränkt till fullgörandet av ett antal, främst i folkskolestadgan men också i andra författningar, preciserade uppgifter. Skolstyrelseutredningen har på s. 181 ff i sitt betänkande sammanställt de viktigaste folkskolärenden med vilka domkapitlen tar befattning.

Domkapitlen fyller också den viktiga funktionen att i regel som första instans pröva besvärsmål rörande folkskoleväsendet. De viktigaste av de fall, där särskilt föreskrivits att klagan sker hos domkapitel, gäller beslut om förordnande av kommunal folkskolinspektör, distriktsöverlärare eller annan överlärare (Fst § 8 e), förslag, val eller beslut om tillsättning av folkskollärare (Fst § 22) och beslut om disciplinär åtgärd mot lärare (Fst § 32: 3).

För handläggningen av besvärsärenden redogöres närmare längre fram.

Folkskolinspektionen är skolöverstyrelsens lokalorgan och utövar numera realiter den direkta statsuppsikten och kontrollen över folkskoleväsendet såväl i pedagogiskt som administrativt hänseende. Överstyrelsen skall sammanhålla, leda och stödja inspektörerna i deras arbete. Inspektörerna utövar formellt sett inte myndighetsfunktioner i egentlig mening. I den mån rätten att slutligt besluta i fråga som rör skoldistrikt ej

tillkommer den lokala skolstyrelsen utan överordnad myndighet, är det principiellt domkapitlet — i vissa fall länsstyrelsen — eller skolöverstyrelsen, som skall fatta beslutet och ej inspektören.

Jämlikt kungl. brev den 29 september 1950 är riket sedan den 1 januari 1951 indelat i 51 folkskolinspektionsområden. Inom varje område har en folkskolinspektör att öva tillsyn över och främja folkskoleväsendet. Områdesindelningen är i det väsentliga oförändrad sedan 1920, då antalet områden och inspektörer fastställdes till 52. De sex landstingsfria städernas folkskoleväsen är icke underkastat statlig pedagogisk inspektion men sorterar i administrativt och ekonomiskt avseende under statens inspektörer. För närmare uppgifter om de nuvarande folkskolinspektionsområdenas storlek m. m. torde få hänvisas till skolstyrelseutredningens betänkande, i vilket såsom bilagor intagits dels en sammanställning som siffermässigt belyser områdenas storlek från skilda synpunkter, dels ock en karta, varav områdesgränserna och inspektörernas stationeringsorter framgår.

Folkskolinspektörerna och nomadskolinspektören är pedagogiskt utbildade tjänstemän i lönegrad Ca 34. Vid deras sida har icke ställts någon fast administrativ personal eller kontorspersonal. Budgetåret 1955/56 står 370 000 kronor till disposition för ersättning åt inspektörerna för utbetalda arvoden till biträdeshjälp. Det innebär, att arbetskraft till en kostnad av i genomsnitt 7 115 kronor kan ställas till varje inspektörs förfogande.

Enligt gällande bestämmelser i kungl. brev den 14 juni 1946 skall folkskolinspektör själv tillhandahålla tjänstelokal med värme, belysning och städning, möbler och annan erforderlig rumsinredning samt telefon. Härför erhåller inspektören ersättning av statsmedel. Direkt av statsmedel bestrides kostnaderna för expenser i övrigt, såsom kontorsmateriel m. m.

Hyresersättningen (ersättning för tillhandahållande av tjänstelokal med värme) bestämmes av länsstyrelsen med hänsyn tagen till den allmänna hyresnivån på orten. Hyresersättning utgår för ett rum jämte tillhörande biutrymmen och med högst vissa särskilt angivna belopp, varierande alltefter ortens invånarantal och belägenhet mellan 770 kronor i stad med över 100 000 invånare och 440 kronor i ort belägen utanför tättbebyggt samhälle. Föreligger särskilda skäl, får dock länsstyrelsen dels efter skolöverstyrelsens hörande medgiva, att hyresersättning må utgå för mer än ett rum med biutrymmen, dels ock bestämma hyresersättningen till högre belopp än de nyss angivna.

Ersättning för tillhandahållande av möbler och annan rumsinredning i tjänstelokal utgår med 125 kronor per år.

Beträffande telefon gäller, att inspektören skall ha telefonförbindelse anordnad till tjänstelokalen eller i omedelbar anslutning till denna. Ersättning i detta hänseende utgår efter ett visst system. Erfordras enligt skolöverstyrelsens beprövande för bostad och tjänstelokal två av varandra oberoende telefonapparater, ersättes hela kostnaden för tjänstetelefonen.

Kostnaderna för folkskolinspektionen har för budgetåret 1955/56 i rikstaten upptagits med sammanlagt 2 229 100 kronor, därav 1 775 000 kronor till avlöningar (370 000 kronor till biträdeshjälp) och 454 100 kronor till omkostnader.

Folkskolinspektionens arbetsuppgifter är talrika och utomordentligt mångskiftande.

De grundläggande bestämmelserna om inspektörernas verksamhet finns i den 1914 utfärdade, ännu gällande instruktionen för folkskolinspektörerna. (KK 1914: 489 med senare ändringar.) Av denna framgår, att folkskolinspektionen är tänkt som ett kontrollerande och rådgivande organ och icke som en beslutande myndighet. Detta har likväl icke hindrat, att inspektörerna successivt också tillagts en *faktisk* beslutanderätt i åtskilliga frågor. Emellertid gäller med något enstaka undantag, som ovan framhållits, att vid oenighet mellan den lokala skolstyrelsen och inspektören i någon fråga, denna skall hänskjutas till annan myndighet för avgörande. Härigenom upprätthålles i varje fall till formen i det väsentliga inspektionens ursprungliga karaktär. Utan undantag synes den regeln iakttagas, att inspektör icke äger delegera någon av sina arbetsuppgifter på biträdande personal, vilket gör organisationen tungarbetad.

Om inspektörens allmänt inspekterande verksamhet föreskrives i instruktionen inledningsvis följande:

Folkskolinspektör åligger att i enlighet med denna instruktion och i övrigt gällande föreskrifter, under inseende av [folk]skolöverstyrelsen, inom det honom anvisade inspektionsområdet hava tillsyn över folkskoleväsendet samt främja dess utveckling. För sådant ändamål har han att förskaffa sig noggrann kännedom om skolväsendets tillstånd och behov, övervaka, att gällande författningar efterlevas, befordra åtgärder för skolväsendets ändamålsenliga anordning inom de särskilda skoldistrikten samt genom upplysningar och råd understödja det vid skolorna bedrivna arbetet.

Tillsynen, som främst skall utövas genom besök i skoldistrikten, omfattar förutom folk- och småskolor även fortsättningsskolor, högre folkskolor (efter skolöverstyrelsens bestämmande), vissa enskilda skolor, skolhem samt skolverksamheten vid sjukvårdsanstalter och barnhem. Detaljerade föreskrifter om hur inspektionsverksamheten skall bedrivas har lämnats i skilda avseenden.

Enligt instruktionen skall inspektören också fullgöra vissa »administrativa åligganden». Han har således *att,* om skäl till anmärkning beträffande skolväsendet föreligger, tillställa skolstyrelsen skriftligt meddelande i ämnet eller hos domkapitel eller skolöverstyrelsen påkalla erforderliga åtgärder, *att* till myndigheter av olika slag lämna de upplysningar och avge de yttranden som erfordras, *att* gå kommunala skolmyndigheter, lärare och målsmän tillhanda med upplysningar i frågor, som faller inom hans verksamhetsområde, *att* granska statsbidragsansökningar och skolstatistiska uppgifter samt *att,* då nytt skolhus skall uppföras, yttra sig över skoltomts läge och granska ritningar till skolbyggnader. Instruktionen ålägger vidare inspektören *att* halvårsvis till skolöverstyrelsen avgiva rapport över företagna inspektionsresor samt *att* årligen till överstyrelsen och domkapitlet avlämna berättelse rörande skolväsendets tillstånd och utveckling.

De efterhand fattade besluten om folkskoleväsendets utbyggnad och förbättring genom statsbidrag till allt flera pedagogiska och skolsociala ändamål har helt naturligt medfört nya uppgifter för folkskolinspektionen, vilka inte framgår av instruktionen. Alla åtgärder, som vidtagits och vidtages inom folkskoleväsendet, förutsätter emellertid praktiskt taget utan undan-

tag inspektörernas medverkan på olika sätt som organisatörer och kontrollörer.

Den inspekterande verksamheten och den verksamhet som utövas genom vägledning och information till skolstyrelser, skolledare och lärare i pedagogiska och skolorganisatoriska spörsmål är folkskolinspektionens viktigaste. Innebörden av denna verksamhet kan och behöver inte i detalj angivas. Dess kvantitativa omfattning skall strax belysas.

Skolstyrelseutredningen, som ansett det befogat att åtminstone genom en summarisk uppräkning ge en antydan om vilka olika slag av administrativa ärenden folkskolinspektörerna sysslar med, redovisar i sitt betänkande en sammanställning av 102 skilda ärendegrupper (s. 187 ff).

Länsstyrelserna. Besvär på kommunala grunder över skoldistrikts beslut i ärenden av ekonomisk natur prövas i regel av länsstyrelsen som första instans. Härutöver handlägger länsstyrelse huvudsakligen ärenden rörande skolbyggnader och statsbidrag.

Försöksverksamhetens regionala samarbetskommittéer. Från läsåret 1952/53 har skolöverstyrelsen indelat riket i tolv regioner, var och en med en särskild samarbetskommitté för det pedagogiska instruktionsarbetet i samband med försöksverksamheten. Kommittéerna består av seminariernas rektorer, statens folkskolinspektörer och försöksdistriktens kommunala skolledare inom respektive regioner ävensom en representant för regionens läroverk. Sedan läsåret 1954/55 utgör även Stockholm en dylik region.

2. Domkapitlens och folkskolinspektionens arbetsbörda

1945 års folkskolesakkunniga undersökte i detalj i vilken omfattning folkskolärendena belastade domkapitlen och redogjorde i sitt betänkande för folkskolinspektionens arbetsbörda och arbetsförhållanden i övrigt. Skolstyrelseutredningen har kompletterat folkskolesakkunnigas undersökningar.

Domkapitlen. Folkskolesakkunnigas undersökning omfattade, vad domkapitlen beträffar, åren 1937—46, d. v. s. den första tioårsperioden efter det att den nya domkapitelsorganisationen trätt i kraft. Utredningens undersökning har omfattat dels femårsperioden 1947—51, dels ock åren 1952—54.

Under tioårsperioden utgjorde hela antalet av samtliga domkapitel handlagda ärenden 182 610, av vilka folkskolärendena utgjorde 22 procent eller 41 002 stycken. Av dessa var emellertid 16 661 ad actaärenden, vilket motsvarar drygt 40 procent av samtliga folkskolärenden. Under den följande femårsperioden var det totala antalet domkapitelsärenden jämförelsevis något högre än under den föregående tioårsperioden. Folkskolärendenas relativa andel sjönk emellertid från 22 till 15,1 procent, och av de handlagda folkskolärendena var något mer än 42 procent ad actaärenden.

Under åren 1952—54 har det totala antalet av domkapitlen årligen handlagda ärenden ökat till omkring 23 000 per år. Folkskolärendenas procentuella andel har sjunkit till 5,9 procent av dessa. Antalet skolärenden höll sig tämligen konstant fram till och med 1948, varefter en kraftig nedgång märks, först mellan åren 1948 och 1949 och sedan mellan 1950 och 1951. Således sjönk antalet handlagda folkskolärenden från 1948 till 1953 med inte mindre än 69,8 procent.

Varje domkapitel handlade under år 1954 i medeltal 99 skolärenden. Högsta antalet hade Uppsala stift med 170 och lägsta Visby stift med 49. I båda fallen utgjorde antalet ad actaärenden 28 procent.

Den *arbetstid* som åtgått för folkskolärendenas handläggning inom domkapitlen har stadigt sjunkit. Uppgifter har av skolstyrelseutredningen erhållits angående det genomsnittliga antalet arbetstimmar per vecka, som domkapitlens personal (den skolsakkunnige, kanslipersonal och biträdespersonal) tillsammans nedlägger på dessa ärenden. Härav framgår att medeltalet timmar per vecka och domkapitel, som under tioårsperioden utgjorde 14,4 och under den följande femårsperioden 9,4, för de senaste åren sjunkit till 6,9 timmar.

F o l k s k o l i n s p e k t i o n e n. Folkskolesakkunniga fann vid sin undersökning av inspektörernas arbetsförhållanden, att antalet inom samtliga inspektionsområden diarieförda ärenden, som 1942/43 uppgick till 61 367, under den följande femårsperioden ökat med 27 601 ärenden eller med 45 procent.

I de angivna siffrorna torde innefattas praktiskt taget alla till inspektörerna inkomna skrivelser, alltså även ad actaärenden och sådana ärenden, som brukar föras i s. k. samlingsnummerdiarium, samlingsdiarium och andra speciella diarier, t. ex. för statistik och dylikt. Skolstyrelseutredningen har infordrat uppgifter från varje inspektör angående antalet diarieförda ärenden under åren 1951 och 1952 med ad actaärendena särskilt angivna. Sedan folkskolesakkunniga gjorde sin undersökning, har folkskolinspektionens diarieföring emellertid omlagts, så att flera olika diarier numera föres, varför det skulle ge ett alltför osäkert resultat att direkt jämföra med tidigare erhållna siffror. Det kan emellertid konstateras, att antalet 1952 inkomna ärenden kraftigt sjönk i jämförelse med budgetåret 1946/47 vilket var det senaste, som folkskolesakkunniga angav och att siffran för 1952 snarast torde närma sig den för de första åren under 40-talet redovisade. Detta torde i huvudsak kunna anses vara en följd av kommunreformen. Reduceringen av antalet skoldistrikt med mer än hälften måste ju återverka på detta sätt och i de inspektionsområden, där en väsentlig minskning av skoldistriktens antal skett, synes en lättnad åtminstone i rent expeditionellt avseende också ha inträtt för inspektörens del.

Under år 1952 diarieförde hos inspektörerna i vissa av de största områdena mer än 2 000 ärenden. Vanligen höll siffran sig emellertid mellan 1 000 och 1 500. Genomsnittligen torde egentliga, i huvuddiarierna införda ärenden med frånräknande av ad actaärenden år 1952 ha upgått till 600 à 700 per inspektör.

Det är av särskilt intresse att se, hur stor del av sin tid inspektörerna vid sidan av sina administrativa åligganden kan ägna åt verksamhet ute på »fältet». 1945 års folkskolesakkunniga lämnar den upplysningen, att antalet tjänsteresdagar i medeltal för perioden 1941—46 uppgick till 141,4 per år. Högsta antalet uppgivna resdagar var 178 och lägsta 101.

Skolstyrelseutredningen har erhållit uppgifter rörande medeltalet resdagar under åren 1951 och 1952 från 50 inspektörer. Härav framgår att i genomsnitt 134 dagar per år under perioden användes för inspektionsresor. Högsta antalet resdagar var 179 och lägsta 90, vilket innebär en minskning av genomsnittstalet med 7,4 dagar jämfört med femårsperioden 1941—46.

Minskningen av antalet resdagar tyder på att de administrativa arbetsuppgifterna ökar och att den konstaterade minskningen av ärendeantalet icke medfört någon lättnad i detta hänseende. Härvidlag är ju också arbetsuppgifternas antal av mycket mindre betydelse än deras art. Av de 24 inspektörer, som ansett sig kunna lämna uppgifter om den genomsnittliga arbetstiden på expeditionen under icke-resdagar, har många uppgivit 11—12 timmar jämte arbete under sön- och helgdagar.

Det har förut angetts, att det belopp som genomsnittligen disponeras av folkskolinspektörerna för biträdeshjälp budgetåret 1955/56 uppgår till 7 115 kronor. I själva verket fördelas tillgängligt anslag årligen av skolöverstyrelsen efter en bedömning av de olika inspektörernas behov, och beloppen varierar ganska kraftigt. Enligt överstyrelsens bestämmande skall för innevarande budgetår de högsta beloppen utgå till inspektörerna i Stockholms läns södra inspektionsområde (21 000 kronor), Göteborgs och Bohus läns södra inspektionsområde (14 300 kronor), Malmöhus läns södra inspektionsområde (11 100 kronor) och Uppsala läns inspektionsområde (10 100 kronor). Nio inspektörer erhåller mindre än 5 000 kronor. Lägsta beloppet har tilldelats inspektören i Norrbottens läns mellersta inspektionsområde (3 600 kronor).

Ur skolstyrelseutredningens betänkande inhämtas att folkskolinspektörerna år 1952 såsom biträden anlitade personer med följande utbildning och till följande antal:

F. d. folkskolinspektör	2
Pensionerad överlärare	4
Överlärare	16
Tillsynslärare	5
Folkskollärare	37
Seminarielärare	3
Kvinnligt skrivbiträde	26
Skrivbyrå	2
Diverse utbildning	14
Summa	109

I medeltal anlitade således varje inspektör något mer än två personer som hjälp. Av lämnade uppgifter framgår, att enbart skrivbiträdeshjälp endast anlitas i två fall. I övrigt har personal med erfarenhet från folkskolan använts, i det stora flertalet fall jämte skrivhjälp i någon form.

Skolstyrelseutredningen, som år 1953 tillfrågade folkskolinspektörerna bland annat angående deras behov av arbetsbiträde meddelar härom i sitt betänkande, att av 50 inspektörer, som besvarade utredningens enkät rörande bland annat dessa spörsmål, var 37 obetingat av den uppfattningen, att det åvilade dem administrativa uppgifter av sådan omfattning, att dessa skulle ge full sysselsättning åt en för dylika uppgifter särskilt utbildad tjänsteman.

Folkskolinspektörerna i Gotlands läns, Kristianstads läns västra, Örebro läns norra, Kopparbergs läns västra och norra, Västerbottens läns mellersta och norra, Norrbottens läns mellersta och norra inspektionsområden (9 stycken) ansåg *icke*, att det inom deras områden skulle kunna beredas full sysselsättning åt en administrativt utbildad kraft.

Inspektörerna i Uppsala läns, Kopparbergs läns östra, Gävleborgs läns södra och mellersta samt Norrbottens läns södra inspektionsområden (5 stycken) var tveksamma på denna punkt. Emellertid ansåg endast två inspektörer, i Norrbottens läns mellersta och norra områden, att en för enbart kontorsgöromål utbildad befattningshavare i stort sett skulle ge dem den hjälp i arbetet som behövdes.

De fyra inspektörerna i Gotlands läns, Kopparbergs läns västra och norra samt i Norrbottens läns mellersta inspektionsområden ansåg, att deltidsanställd personal vid sidan av folkskolinspektören kunde tillgodose deras behov av arbetshjälp.

3. Handläggningen av vissa grupper av ärenden

a) Inledning

Ett klarläggande av vilka uppgifter och befogenheter, som lämpligen bör tillkomma eventuella nya mellaninstanser, bör helt naturligt ha skett innan ställning tages till dessas organisation och arbetsformer. Skolstyrelseutredningens förslag rörande huvuduppgifterna för nya mellaninstanser redovisas därför i det följande. Det torde emellertid vara behövligt att dessförinnan, såsom bakgrund till utredningens förslag om ändrad handläggning av vissa ärendegrupper av betydande principiell vikt, redogöra för hur dessa ärenden nu handlägges samt för de förslag till ändring häri, som under senare tid framlagts. De ärendegrupper det gäller är skolbyggnadsärenden, disciplinärenden samt besvärsärenden.

b) Skolbyggnadsärenden

Enligt gällande bestämmelser (folkskolestadgan § 52) är skoldistrikt skyldigt att anskaffa och underhålla lämpliga skollokaler. För anskaffande av nya lokaler för folkskolan, däri inbegripet den 9-åriga enhetsskolan, och för utförande av mera omfattande ändringsarbeten kan statsbidrag erhållas jämlikt KK 1945:882. Förutsättningen för att statsbidrag skall kunna utgå är, att skolöverstyrelsen förklarat, att lokalerna är behövliga. Statsbidragets storlek bestämmes på grundval av de beräknade kostnaderna för de lokaler som förklarats erforderliga samt kostnaderna för vissa inventarier. Bidragsbeloppet beror vidare på skoldistriktets ekonomiska bärkraft. Statsbidragen kan i genomsnitt beräknas utgå med omkring 40 procent av byggnadskostnaderna.

Statsbidrag utgår också till anskaffande av provisoriska skolbyggnader (KK 1948: 438).

Huvuddragen av ett vanligt byggnadsärendes handläggning enligt av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar är följande:

1. I samråd med statens folkskolinspektör verkställer skolstyrelsen noggrann utredning rörande det föreliggande behovet av skollokaler.

2. Sedan utredningen enligt p. 1 gjorts, underställes frågan om behovet av skollokaler skolöverstyrelsens prövning. Framställningen inges till folkskolinspektören.

3. Sedan skoldistriktet erhållit överstyrelsens beslut i behovsprövningsärendet, kan skoldistriktet uppgöra skissritningar till byggnadsföretaget.

4. Skissritningarna underställes skolöverstyrelsen för s. k. förhandsgranskning. Framställningen inges till inspektören.

Undantagsvis kan framställningen om behovsprövning och förhandsgranskning göras samtidigt, om det gäller byggnadsföretag av mindre omfattning och inspektören vid utredningen enligt p. 1 funnit, att så bör ske.

5. Sedan överstyrelsen granskat skissritningarna, inger skoldistriktet ansökan om statsbidrag till bestridande av kostnaderna för byggnadsföretaget via folkskolinspektören, länsstyrelsen och skolöverstyrelsen till Kungl. Maj:t. För ansökningen användes fastställt formulär. Länsstyrelsens uppgift är att avge utlåtande angående den procentsats, efter vilken statsbidraget bör utgå, samt insända bevis om att skoldistriktets beslut om byggnadsföretaget vunnit laga kraft.

Sedan skoldistriktet tilldelats statsbidrag samt byggnads- och igångsättningstillstånd erhållits, kan halva statsbidraget lyftas, när byggnadsföretaget sättes i gång. Rekvisitionen ställes till länsstyrelsen och insändes till folkskolinspektören, som till- eller avstyrker utanordnandet. Sedan byggnaden kommit under tak, erhålles 1/4 av det återstående statsbidraget. Rekvisitionsförfarandet är detsamma. När byggnaden färdigställts avsynas den av folkskolinspektören med biträde av en av länsstyrelsen utsedd byggnadssakkunnig. Återstoden av statsbidraget utanordnas därefter.

Ansökan om statsbidrag till kostnader för provisoriska klassrumsbyggnader behöver inte föregås av särskild behovsprövning och förhandsgranskning.

Folkskolans och den högre skolans byggplanering är numera samordnad inom skolöverstyrelsens organisationsavdelning.

Statsbidrag till kostnaderna för uppförande av *skolhem* utgår nu enligt två olika kungörelser, nämligen KK 1936: 202 ang. statsbidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning samt KK 1945: 594 ang. statsbidrag till skolhem för lärjungar vid högre skolor och till avlöning av föreståndare vid dylikt skolhem.

Statsbidrag enligt den förra författningen utgår endast till skoldistrikt för uppförande av skolhem åt folkskolans elever, enligt den senare till kommun eller annan huvudman för uppförande av skolhem för elever i praktiskt taget alla övriga skolformer. De båda kungörelserna överensstämmer i allt väsentligt. Kungl. Maj:t bestämmer i båda fallen bidragsbeloppens storlek. Gäller det skolhem för folkskolan, bestämmes dock bidraget enligt kungörelsens lydelse från fall till fall. Bidraget till andra skolhem utgår med 75 procent av verkliga kostnaderna med möjlighet för Kungl. Maj:t att, om särskilda skäl föreligger, höja bidraget till 90 procent av dessa kostnader. Handläggningen av bidragsärendena är också något olika. Ansökning om bidrag till skolhem för folkskola skall av skoldistrikt för granskning inges till folkskolinspektören, som vidarebefordrar den till länsstyrelsen, vilken med eget yttrande och lagakraftbevis insänder ärendet till skolöverstyrelsen, som i sin tur avger utlåtande och överlämnar ärendet till Kungl. Maj:t.

Är det fråga om skolhem för elever vid annan skolform än folkskola, inges handlingarna, jämlikt författningen, till länsstyrelsen och av denna direkt till Kungl. Maj:t. Enligt praxis höres emellertid såväl folkskolinspektören som skolöverstyrelsen även i dessa ärenden.

Till kostnaderna för tillhandahållande av *tjänstebostäder* åt folkskolans (inklusive försöksskolas) lärare utgår statsbidrag till skoldistrikt jämlikt kungörelsen 1946: 887. Beslut om dylikt bidrag meddelas av Kungl. Maj:t. Bidrag utgår enligt fastställda grunder till kostnaderna för såväl tjänstebostads anskaffande som om- eller tillbyggnad eller mer omfattande ändringsarbeten av sådan bostad. Är det fråga om nybyggnad av tjänstebostad, utgår statsbidraget med 20 000 kronor, om bostaden är avsedd för ordinarie folkskollärare, och med 14 000 kronor, om den är avsedd för annan lärare, dock att statsbidraget inte må överstiga fyrtio procent av de styrkta byggnadskostnaderna. Till kostnaden för om- eller tillbyggnad eller mer omfattande ändringsarbeten utgår bidraget med 25 procent av ett av Kungl. Maj:t med hänsyn till de beräknade kostnaderna fastställt belopp.

Ansökan om statsbidrag upprättas enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär och inges via folkskolinspektören och överstyrelsen till Kungl. Maj:t.

I boställsordningen för folkskolans lärare (KK 1946: 883) har bland annat getts bestämmelser om tjänstebostads belägenhet och beskaffenhet. Härjämte har särskilda anvisningar utfärdats av skolöverstyrelsen.

c) Disciplinärenden

Ordinarie och icke-ordinarie lärare vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor, kommunala yrkesskolor samt folk- och fortsättningsskolor är underkastade dels ämbetsmannaansvar enligt 25 kap. strafflagen dels ock disciplinärt ansvar enligt bestämmelser i respektive skolstadgor.

Mål om ämbetsbrott av lärare handlägges städse vid allmän domstol; sista instans är högsta domstolen.

Disciplinärt ansvar. I disciplinärt hänseende lyder ordinarie lärare i läroämnen och rektorer vid *allmänt läroverk* under skolöverstyrelsen. Förutsättning för disciplinär åtgärd är enligt 197 § läroverksstadgan, att det finns giltig anledning till anmärkning i fråga om fel eller försummelse i tjänsten eller beträffande lärarens eller rektorns vandel. Svårare åtgärd än varning kan ej vidtagas av överstyrelsen; eftersom förevarande tjänster är fullmaktstjänster, kan suspension och avsättning endast ådömas av domstol. Under behandling av disciplinärenden (liksom under behandling av mål om ämbetsbrott vid domstol) kan läraren, om skäl därtill finns, av skolöverstyrelsen avstängas från tjänstens utövning. Överstyrelsens beslut om varning eller avstängning kan överklagas i regeringsrätten.

För icke-ordinarie lärare i läroämnen gäller samma bestämmelser; dock kan, om anmälan till åtal ej skett, den myndighet, som anställt läraren, även entlediga honom från hans anställning.

Ordinarie lärare i läroämnen och rektor vid *högre kommunal skola* lyder i disciplinärt hänseende under skolans styrelse (79 § stadgan för kommunala realskolor, 62 § stadgan för kommunala flickskolor och 66 § stadgan för högre folkskolor). Förutsättningarna för disciplinärt ingripande är desamma som beträffande ordinarie lärare vid allmänt läroverk. Såsom disciplinstraff kan emellertid här, förutom varning, även förekomma suspen-

sion och avsättning. Angående användningen av de olika straffarterna gäller följande. Den felande skall i första hand tilldelas varning. Låter han sig inte rätta därav, kan styrelsen, allt efter felets beskaffenhet, antingen tilldela honom förnyad varning eller också för viss tid, högst sex månader, skilja honom från befattningen och den därmed förenade avlöningen; styrelsen dock obetaget att, där felet är av svårare beskaffenhet, i stället avsätta honom. Har förnyad varning eller suspension befunnits verkningslös, bör styrelsen avsätta honom. Beslut om suspension får ej verkställas förrän det vunnit laga kraft. Beslut om avsättning skall underställas skolöverstyrelsen. Under samma förutsättningar som beträffande lärare vid allmänt läroverk kan avstängning från tjänstens utövning förekomma. Skolstyrelsens beslut om varning, suspension, avsättning eller avstängning kan överklagas hos skolöverstyrelsen, vars beslut i sin tur kan överklagas i regeringsrätten. Denna kan icke endast upphäva det överklagade beslutet utan även sätta annat disciplinstraff i stället för det ådömda.

Om icke-ordinarie lärare gäller, att skolstyrelsen skall, om han ådagalägger försumlighet, oskicklighet eller klandervärt uppförande, tilldela honom »lämplig varning» eller skilja honom från anställningen. Suspension kan således inte förekomma ifråga om dessa lärare. Klagan över beslut om varning eller entledigande kan föras hos skolöverstyrelsen och i regeringsrätten.

Även ordinarie *folkskollärare* lyder i disciplinärt avseende under skolans styrelse (folkskolestadgan § 32). De disciplinstraffrättsliga bestämmelserna är desamma som för ordinarie ämneslärare vid högre kommunal skola med följande undantag. Innan styrelsen avgör disciplinärende eller fråga om avstängning, skall yttrande inhämtas från statens folkskolinspektör. Beslut om avsättning skall ej underställas högre myndighet men får ej verkställas förrän det vunnit laga kraft. Styrelsens beslut om varning, suspension, avsättning eller avstängning överklagas hos domkapitlet; över dess beslut kan klagan föras i regeringsrätten, vilken har samma befogenheter som i mål mot lärare vid högre kommunal skola. Beträffande lärare vid fortsättningsskola gäller i förevarande hänseende i stort sett detsamma som beträffande ordinarie folkskollärare; dock kan suspension ej ådömas.

Icke-ordinarie folkskollärare är i fråga om varning och avstängning från utövande av befattningen underkastad samma bestämmelser som ordinarie sådan lärare.

Lärare vid *kommunal yrkesskola*, som innehar pensionsberättigad tjänst, intar i disciplinärt avseende ungefär samma ställning som en ordinarie folkskollärare (KK 1955: 503 34 §). Dock gäller, att folkskolinspektör ej behöver höras och att skolstyrelsens beslut om avsättning skall underställas överstyrelsen för yrkesutbildning för prövning och godkännande.

Ordinarie *övningslärare* följer samma disciplinregler som ordinarie lärare i läroämnen inom vederbörande skolform. Extra ordinarie övningslärare, som gjort sig skyldig till fel eller försummelse i tjänsten, kan omedelbart entledigas, vare sig han anställts tillsvidare eller för viss tid (övningslärarstadgan 31 § 3 mom.).

Den myndighet, under vilken en lärare lyder, kan välja mellan att bestraffa tjänstefel i disciplinär väg och att ange det till åtal. I sakens natur ligger dock, att den senare vägen måste väljas, när tjänstefelet anses förtjäna frihetsstraff, när det anses förtjäna längre suspension än myndigheten själv kan ådöma samt när det anses förtjäna avsättning och läraren

är tillsatt genom fullmakt. Vederbörande åklagare är alltid skyldig att på eget ansvar pröva, om åtal skall väckas, och är i detta hänseende helt oberoende av disciplinmyndighetens beslut. I mål om ämbetsbrott har domstolen viss möjlighet att räkna läraren tillgodo redan ålagt disciplinstraff.

d) Besvär över lokal skolmyndighets beslut

Folkskoleväsendet (utom Stockholm). Där församling ännu har skolväsendet om hand, kan beslut rörande skolväsendet, alltefter ärendenas beskaffenhet, fattas av kyrkofullmäktige (-stämma) eller skolråd och, om särskild fortsättningsskolstyrelse utsetts, av denna. Fördelningen av befogenheterna mellan de kommunala organen regleras dels av bestämmelserna i församlingsstyrelselagen i dess före den 1 januari 1955 gällande lydelse, dels av specialförfattningar, främst folkskolestadgan.

Där skolväsendet är en angelägenhet för den borgerliga kommunen, handlägges skolärendena av stads- eller kommunalfullmäktige och folkskolestyrelsen samt, om sådan utsetts, av fortsättningsskolstyrelsen.

1930 års skolstyrelselag konstruerades som ett undantag från regeln att folkskoleväsendet skulle vara en församlingsangelägenhet. Anknytningen till den kyrkliga lagstiftningen framträder klart i fråga om besvärsregleringen. Angående fullföljd av talan mot folkskolestyrelses beslut hänvisas således i skolstyrelselagen (19 §) till vad i lag eller författning finnes stadgat beträffande talan mot beslut av skolråd. De grundläggande bestämmelserna härom återfinnes i 68—71 §§ församlingsstyrelselagen i dess lydelse före den 1 januari 1955.

Med visst undantag är de grundläggande bestämmelserna om besvär desamma, oavsett om skolväsendet är en borgerligt eller en kyrkligt kommunal angelägenhet.

Besvär över beslut av *fullmäktige* kan endast anföras på s. k. kommunala besvärsgrunder. Fråga skall alltså vara om felaktighet i förfarandet eller om maktöverskridande från de beslutandes sida. Vid besvär på de nämnda grunderna prövas endast beslutets laglighet och icke dess riktighet eller lämplighet.

Beträffande beslut av *skolstyrelse* (skolråd, folkskolestyrelse, fortsättningsskolstyrelse) gäller, om beslutet fattats med stöd av kommunallagarnas allmänna bestämmelser, detsamma som nyss sagts om besvär över fullmäktigebeslut. Har beslut fattats på grund av stadgande i specialförfattning, vilken saknar bestämmelse om besvär över beslutet, gäller i princip samma sak jämlikt 71 § församlingsstyrelselagen i dess gamla lydelse. Finns åter särskild besvärsbestämmelse i specialförfattning, skall vad denna säger om besvär äga tillämpning. Besvär i sistnämnda fall kan enligt allmänna förvaltningsrättsliga grunder föranleda icke blott att det överklagade beslutet upphäves utan också att positiv rättelse sker.

Besvär på kommunala grunder över lokal skolmyndighets beslut skall jämlikt församlingsstyrelselagens tidigare lydelse i första instans anföras hos *länsstyrelse* eller *domkapitel*. I huvudsak kan sägas att domkapitel prövar, då målen rör undervisningen och skolans organisation, samt länsstyrelse, då fråga är om skoldistrikts ekonomiska angelägenheter.

Kompetensfördelningen mellan länsstyrelse och domkapitel har i församlingsstyrelselagen skett efter målens natur. Huruvida kyrkofullmäktige eller skolrådet fattat beslutet är i detta avseende utan betydelse. Är skolväsendet den borgerliga kommunens angelägenhet prövas emellertid fullmäktigebe-

slut även i skolfrågor alltid av länsstyrelsen. Här gäller naturligt nog kommunallagens (76 §) och icke församlingsstyrelselagens besvärsbestämmelser. Detta är den enda punkt, där olika besvärsregler gäller, beroende på om skolväsendet är församlingens eller den borgerliga kommunens angelägenhet.

I de fall besvär på grund av stadgande i specialförfattning (självförvaltningsbesvär) må anföras över beslut av folkskolestyrelse och skolråd är domkapitel i regel första besvärsinstans. I nyare författningar såsom övningslärarstadgan och de kungl. breven som reglerar försöksverksamheten med enhetsskola har dock *skolöverstyrelsen* införts som besvärsinstans, där prövningen traditionellt bort tillkomma domkapitlen.

Högsta instans i alla skolärenden utom sådana, som angår »skolväsendets ordnande», är *regeringsrätten*. Den prövar således besvär över såväl domkapitels som länsstyrelses beslut. Angår ärendet skolväsendets ordnande, avgöres det av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Rör klagan beslut av domkapitel eller skolöverstyrelsen med anledning av sökt fastställelse å skolmyndighets beslut (t. ex. angående förflyttning av lärare), skall regeringsrätten med eget utlåtande överlämna målet till avgörande av Kungl. Maj:t i statsrådet (3 § regeringsrättslagen). Samma procedur tillämpas, då klagan föres över förrättat val av ordinarie lärare och talan riktas mot det förslag, varå valet grundar sig. Riktar sig besvären enbart mot valet, avgöres målet av regeringsrätten.

De högre kommunala skolorna. För de fyra förekommande skolformerna gäller ensartade bestämmelser om besvär över de lokala skolmyndigheternas beslut. Samtliga dessa skolor synes vara knutna till den borgerliga kommunen. Fullmäktiges beslut i ärenden rörande dem överklagas följaktligen hos länsstyrelsen. I fråga om besvär över skolstyrelses beslut är *skolöverstyrelsen* första besvärsinstans i följande, i respektive stadga angivna fall, nämligen om beslutet rör: ledigförklarande av lärarbefattning, tillsättning eller entledigande av ordinarie eller extra ordinarie lärare eller av tillsynslärare, förslag beträffande förordnande av rektor, tjänstledighet för nu nämnd befattningshavare, honom meddelad föreställning och varning, hans skiljande från tjänsten för viss tid eller honom ådömd avstängning från utövande av tjänsten. Samtliga fall rör lärarpersonalens förhållanden.

Om besvär över skolstyrelses beslut i andra frågor än de här uppräknade gäller i princip vad i lag eller författning finns stadgat om besvär över beslut av skolråd. Följaktligen prövar *domkapitel* även beträffande dessa skolformer besvär över skolstyrelses beslut inom området för såväl oreglerad som reglerad förvaltning. Överstyrelsens och domkapitlens beslut överklagas hos Kungl. Maj:t.

De kommunala yrkesskolorna. Över beslut av yrkesskolstyrelse skall besvär anföras hos *överstyrelsen för yrkesutbildning*. Domkapitlet är icke besvärsinstans och har ej heller i övrigt någon befattning med denna skolform. Enär besvärsbestämmelsen är generell, torde överstyrelsen, ehuru det här är fråga om skolor, för vilka kommunerna har ekonomiskt ansvar, äga att materiellt pröva alla lokalstyrelsens beslut. Högsta instans är Kungl. Maj:t.

De allmänna läroverken. Ändring i beslut av lokalstyrelse vid allmänt läroverk sökes hos skolöverstyrelsen (Lvst § 209). Domkapitel är ej i något fall besvärsmyndighet. Överstyrelsens beslut överklagas hos Kungl. Maj:t.

B. Tidigare diskussion

1. Vissa tidigare reformförslag rörande den regionala skolledningens organisation m. m.

Efter hemställan av riksdagen erhöll 1945 års folkskolesakkunniga den 19 oktober 1945 i uppdrag att även utreda frågan om domkapitlens eventuella slopande som mellaninstanser för folkskoleväsendet. De sakkunnigas förslag (SOU 1948: 28) innebar kort sammanfattat:

att en ny mellaninstans, kallad skoldirektion, skulle inrättas för visst område, kallat skoldirektionsområde, vilket skulle sammanfalla med existerande folkskolinspektionsområde,

att skoldirektionen skulle bestå av fem ledamöter: tre lekmän, varav en skulle vara ordförande, och två fackmän, varav den ene skulle vara folkskolinspektören, vilken som regel skulle vara föredragande i skoldirektionen och benämnas statens skoldirektör,

att till skoldirektionerna skulle överföras *dels* samtliga folkskolärenden, som handlades av domkapitlen — med undantag av besvärsärenden, vissa tjänsteföreningsärenden samt sådana ärenden, som kunde decentraliseras till de lokala skolmyndigheterna — *dels ock* vissa ärenden, som handlades av skolöverstyrelsen, främst sådana som avsåg organisationsplaner, skolskjutsanordningar, bestämmande av antalet icke-ordinarie lärartjänster (i vissa fall), fastställande av instruktion för distriktsöverlärare m. fl.,

att skoldirektionerna därjämte skulle vara huvudmän för sådana lärartjänster, som vore gemensamma för flera skoldistrikt, t. ex. övningslärar- och reservvikarietjänster, utöva den disciplinära myndigheten över folk- och fortsättningsskolans lärare samt slutligen erhålla vissa uppgifter som distriktsstyrelse,

att skolöverstyrelsen och länsstyrelserna skulle inträda som besvärsinstanser för folkskoleväsendet,

att skoldirektören skulle handlägga i huvudsak samma ärenden, som ankom på folkskolinspektören,

samt att för skoldirektionen och skoldirektören skulle upprättas ett gemensamt kansli, vars chef skoldirektören skulle vara med biträde av en heltidsanställd direktionssekreterare med placering till en början i lönegrad Cg 22.

De sakkunnigas förslag, som helt var begränsat till folkskolan, framlades ungefär samtidigt med att 1946 års skolkommission presenterade sitt stora principbetänkande. Då hela skolväsendets framtida organisation härigenom ställdes under debatt, kunde en lösning efter folkskolesakkunnigas linjer endast förutsättas bli ett provisorium, varför förslaget, som dessutom under remissbehandlingen blev föremål för mycket delade meningar, inte lagts till grund för lagstiftning.

1946 års skolkommission berörde frågan om skolväsendets mellaninstanser ytterst knapphändigt och framlade icke något särskilt förslag härom. I propositionen nr 133 till 1950 års riksdag förordade departe-

mentschefen ytterligare övervägaden av spörsmålet och i anslutning härtill gjorde särskilda utskottet (1950: 3) följande uttalande.

Enligt departementschefens mening tarvar frågan om skolans framtida regionala inspektion och ledning ytterligare övervägaden, varvid bland annat bör beaktas, vilka funktioner man vill tillämna mellaninstanserna vid lärartillsättningen. Utskottet anser det för skolans utveckling angeläget, att frågan om mellaninstanserna snarast möjligt löses. Bland annat kunna vissa frågor om decentralisation inom skolförvaltningen icke med framgång upptagas, så länge ingenting kan utsägas om den regionala ledningens utformning. Över huvud sammanhänger arbetsfördelningen mellan de regionala och lokala organen så nära med frågan om dessa organs konstruktion, att ett mycket intimt samarbete torde bliva nödvändigt mellan de utredningar, som komma att behandla spörsmålen om mellaninstanserna och den lokala förvaltningen. På ärendets nuvarande stadium vill utskottet endast framhålla vikten av att även inom mellaninstanserna såväl den pedagogiska sakkunskapen som lekmannasynpunkterna effektivt få göra sig gällande och att de personer, som skola bära ansvaret för mellaninstansernas verksamhet, också beredas möjlighet att ägna skolfrågorna den tid dessa kräva. Man bör ha rätt att av mellaninstanserna vänta något mer än en rutinmässig handläggning av löpande ärenden.

1948 års länsstyrelseutredning framlade i sitt betänkande (SOU 1950: 28) ett alternativ till folkskolesakkunnigas mellaninstansförslag att tagas under övervägande vid frågans vidare behandling. Under förutsättning att länsstyrelserna fick den organisation, som utredningen i betänkandet förordade, borde en särskild skolsektion organiseras inom varje länsstyrelse med en skolman som chef. Till sektionen skulle inspektörer knytas eller, om det vore lämpligare, placeras ute i särskilda inspektionsområden. Den vid länsstyrelsens verksamhet i övrigt föreslagna lekmannamedverkan kunde utan svårighet också omfatta skolfrågorna.

2. Vissa tidigare reformförslag rörande handläggningen av disciplinärenden

Sveriges folkskollärarförbund hemställde år 1936 hos Kungl. Maj:t, att folkskolestyrelsernas disciplinära befogenheter gentemot lärare måtte överflyttas till annan myndighet. Framställningen tillstyrktes av *skolöverstyrelsen,* som förordade, att domkapitlen borde besluta angående disciplinära bestraffningsåtgärder mot lärare. Initiativet till dessa åtgärder och verkställandet av den erforderliga utredningen borde dock fortfarande ankomma på skolrådet.

1945 års folkskolesakkunniga berörde i sitt betänkande (SOU 1948: 28) även frågan om den disciplinära myndigheten över folkskollärarna. Efter att ha redogjort för hur den disciplinära bestraffningsrätten

utövas beträffande vissa andra, med folkskollärarna i anställningshänseende jämförliga grupper av befattningshavare (lärare vid högre kommunala skolor, präster och polismän) uttalade de sakkunniga bland annat, att de nämnda tjänstemannagrupperna vore underkastade disciplinär bestraffning på ungefär samma sätt som folk- och fortsättningsskolans lärare. Emellertid förelåge en skillnad såtillvida som de myndigheter, som utövade denna bestraffningsrätt, alltid inom sig inrymde antingen person med juridisk utbildning eller ämbetsman, som handlade under ämbetsmannaansvar, eller båda-dera. Denna anordning torde vara ägnad att skapa större säkerhet i bedömandet av disciplinmålen ävensom att ingiva de berörda befattningshavarna större trygghet inför avgörandena. Beträffande folkskolestyrelserna däremot funnes icke några bestämmelser om att juridiskt utbildad person eller ämbetsman skulle ingå i sådan styrelse. Även om skolstyrelserna i stort sett i sin dömande verksamhet handlat med stor grannlagenhet, torde likväl skäl föreligga att överföra deras dömande befogenhet till annan myndighet. De sakkunniga föresloge i sådant hänseende den av dem förordade nya mellaninstansen. Härigenom skulle bland annat vinnas större enhetlighet vid behandlingen av disciplinmål. Mellaninstansen skulle enligt de sakkunnigas förslag i regel bestå av fem ledamöter (skoldirektören, tre lekmän och en lärare), men vid handläggning av disciplinmål skulle såsom ytterligare ledamot inträda en lagfaren person.

1948 års förhandlingsrättskommitté, som hade i uppdrag att utreda frågan om vidgad förhandlingsrätt för stats- och kommunalanställda tjänstemän, vilka är underkastade ämbetsansvar, samt därmed sammanhängande frågor, har också framlagt förslag om väsentliga förändringar i det för sådana tjänstemän nu gällande disciplinstraffrättsliga systemet (se SOU 1951:54). Av betänkandets innehåll torde här endast böra nämnas följande.

Disciplinär åtgärd beslutes av den statliga eller kommunala myndighet, varunder tjänstemannen lyder. Frågan, under vilken myndighet tjänstemannen i förevarande hänseende skall anses lyda, får avgöras från fall till fall. Såvitt kommunala tjänstemän angår, äger vederbörande kommun besluta härom, där icke annat föreskrivits i lag eller författning. Den administrativa rättskipningen i disciplinmål föreslås — i överensstämmelse med kommitténs strävan att lägga arbetsrättsliga och icke offentligrättsliga synpunkter på tjänstemannaförhållandet — såtillvida skola försvinna, att tjänsteman, som är missnöjd med meddelat disciplinbeslut, skall överklaga detta icke hos överordnad administrativ myndighet utan hos en för hela riket gemensam tjänstedomstol av samma typ som arbetsdomstolen. Likaledes på grundval av nyssnämnda arbetsrättsliga betraktelsesätt föreslås såsom disciplinstraff varning och avskedande samt, i stället för suspension, mistning av lön under högst femton dagar. Andra reaktionsformer skulle ej få förekomma. »Bruket att begagna 'erinran' eller 'föreställning' med mer eller mindre klart definierad rättslig verkan måste alltså upphöra.» (s. 182).

3. 1945 års folkskolesakkunnigas förslag rörande handläggningen av besvärsärenden

1945 års folkskolesakkunniga ägnade (SOU 1948: 28; Kap. V) ingående uppmärksamhet åt besvärsinstitutets utformning på folkskoleväsendets område. Resultatet av den gjorda undersökningen sammanfattade de sakkunniga sålunda.

De sakkunniga har således kommit till den uppfattningen, att *författning som reglerar skolförhållanden bör innehålla besvärsbestämmelse i fråga om sådana beslut, beträffande vilka det ur allmän skolsynpunkt synes önskvärt, att prövningen kan ske på andra än kommunala grunder.* För att få klarhet härutinnan måste en översyn av gällande författningar företagas. Genom en dylik utredning blir det möjligt att få fram två huvudtyper av besvär, dels sådana, som skola bedömas enligt kommunallagarnas besvärsregler, *kommunalbesvär*, dels sådana, beträffande vilka skola gälla allmänna förvaltningsrättsliga regler, *förvaltningsbesvär*. Avgörande för frågan, huruvida beslut av lokal skolmyndighet kan angripas medelst förvaltningsbesvär, skulle därför vara om i vederbörande specialförfattning intagen besvärsbestämmelse äger tillämpning på beslutet. I övriga fall skulle kommunalbesvärsreglerna vara tillämpliga. Med denna uppdelning erhåller man en fast utgångspunkt för bedömande av vilken myndighet som lämpligen bör pröva de olika besvären.

De sakkunniga framlade också förslag till instansordning av följande innebörd.

De av folkskolesakkunniga föreslagna mellaninstanserna skulle träda i domkapitlens ställe som regionala myndigheter för folkskolan. Av förslaget följde, att domkapitlen skulle upphöra att vara besvärsinstans i mål rörande folkskoleväsendet. Att överföra denna uppgift på de nya mellaninstanserna ansåg de sakkunniga emellertid ej lämpligt. Det gällde således att finna en annan myndighet, på vilken domkapitlets funktioner som besvärsinstans kunde överflyttas.

Eftersom domkapitlen enligt gällande lagstiftning prövade såväl kommunalbesvär som självförvaltningsbesvär, övervägde de sakkunniga, om man borde bibehålla den rådande ordningen och i viss utsträckning låta en myndighet pröva båda slagen av besvär, eller om man skulle låta en myndighet pröva det ena och en annan det andra slaget. De myndigheter som av de sakkunniga diskuterades som besvärsinstanser i domkapitlens ställe var skolöverstyrelsen och länsstyrelserna. Dock kunde helt naturligt endast överstyrelsen komma ifråga om på en och samma instans skulle överlåtas att pröva såväl kommunalbesvär som självförvaltningsbesvär. Ehuru de sakkunniga fann, att mål avseende oreglerad skolförvaltning kan ha sådant samband med mål, som rör reglerad dylik förvaltning, att det emellanåt är lämpligt att de prövas av samma myndighet, kom de till det slutresultatet, att domkapitlens funktion som besvärsinstans i fråga om kommunala besvär över beslut i skolfrågor helt borde övertagas av *länsstyrelserna* samt att prövningen av självförvaltningsbesvär, med hänsyn till dessa måls beskaffenhet, borde överflyttas från domkapitlen till *skolöverstyrelsen.*

De sakkunniga förutsatte slutligen, att besvär över mellaninstansens beslut också skulle prövas av överstyrelsen.

C. Allmänna synpunkter på behovet av en mellaninstans för skolväsendet

1. Skolstyrelseutredningen

Utredningen framhåller, att diskussionen om skolväsendets mellaninstanser, som förts under lång tid, från början och ganska långt fram i tiden egentligen rörde sig om den vidare och principiellt betydelsefulla frågan om kyrkans inflytande över undervisningen. Det samband mellan den obligatoriska skolan och *kyrkan*, som består däri att domkapitlen är regionala skolmyndigheter, betraktar utredningen som rent formellt och menar, att frågan om kyrkans inflytande över undervisningen icke kan tagas upp med utgångspunkt från frågan om domkapitlens vara eller icke vara som skoladministrativa organ. Utredningen finner icke anledning att nu bedöma mellaninstansfrågan annorlunda än som ett praktiskt organisatoriskt problem.

Enligt den bestämning av begreppet mellaninstans som utredningen gör är för närvarande endast domkapitlen mellaninstanser i egentlig mening. Med en *ny* mellaninstans måste därför avses ett regionalt organ som först och främst skulle träda i domkapitlets ställe.

På grundval av sina undersökningar rörande den nuvarande mellaninstansens — domkapitlets — ställning och uppgifter som skoladministrativt organ anser utredningen att läget nu kan sägas vara det, att domkapitlen fyller funktionen som beslutskollegier vid sidan av folkskolinspektionen men att det endast i ett fåtal av de ärendetyper, vars handläggning ankommer på domkapitlen, är oundgängligen erforderligt att förlägga beslutanderätten icke hos inspektören utan hos en flerhövdad regional myndighet. Som sådan myndighet fyller domkapitlen med de uppgifter, som nu tillkommer och rimligen kan tillkomma dem, enligt utredningens bedömande icke någon vital funktion och deras existensberättigande som skolorgan kan mycket starkt ifrågasättas.

Utredningen kommer närmast fram till att en mellaninstans med domkapitlens nuvarande uppgifter och ställning icke är erforderlig vid sidan av folkskolinspektionen. Huruvida det över huvud taget behövs en regional skolmyndighet av *annan art* än en välorganiserad inspektion kan emellertid enligt utredningens mening icke bedömas utifrån domkapitlens roll i detta sammanhang, utan svaret på den frågan måste bli beroende på resultatet av en undersökning av vilka uppgifter som finns att fylla nu och i framtiden för en på ett lämpligare sätt organiserad mellaninstans. Härom framhåller utredningen följande.

Skolstyrelseutredningens förslag skall vara inriktade på det nya skolväsen, som skall utvecklas ur det nuvarande. Det är utredningens över-

tygelse, att det är av vikt, att även skolväsendets administration utformas så, att den i möjligaste mån kan bidraga till att skapa förståelse och vinna gehör för skolan och dess utvecklingsbehov. Utifrån denna uppfattning och det förhållandet, att kommunerna skall bli huvudmän för en ännu vidare sektor av skolväsendet än för närvarande, har utredningen vid sina överväganden av den regionala ledningens organisation icke kunnat finna det vara tillfyllest att rationalisera och effektivisera den nuvarande ordningen enbart genom att t. ex. slopa domkapitlen som mellaninstanser och upprusta och omorganisera den nuvarande folkskolinspektionen till en effektiv, för ett vidgat skolväsen avpassad skolinspektion. Något annat än en inspektion och något mer än en regional tjänstemannaförvaltning måste nu skapas. Det föreligger nämligen, i synnerhet i början av det skede som föreståt på skolans område, behov av en mellaninstans, vars grundläggande uppgift kan bli att ge den framväxande skolan det stöd, som endast blir möjligt, om denna myndighet genom ett starkt lekmannainslag förankras i de lokala intressena, så att även på regionsplanet medborgarrepresentanter, som är förtrogna med det kommunala arbetet, får ansvar för och inflytande över skolans utveckling och ändamålsenliga utformning.

Utredningen påpekar vidare att beslutet om en 9-årig skola innebär en väsentlig utbyggnad av den obligatoriska skolan och kommer att kräva en kraftinsats av en regional myndighet och ställa den inför helt andra problem än om den hade att taga befattning med enbart folkskolan.

Realskolan är ämnad att uppgå i enhetsskolan och i stället för en enhetligt utformad, frivillig teoretisk utbildningsgång på detta stadium skall man få skiftande linjer, utformade efter olika lokala förhållanden. I denna organisation tillkommer obligatorisk yrkesutbildning som något helt nytt. Det torde behövas en betydande övergångstid, innan den 9-åriga skolan genomförts, men enligt utredningens uppfattning bör en organisatorisk samordning av olika skolformer snarast möjligt ske, och en successiv övergång till enhetsskolan därigenom och genom en enhetlig regional administration av i första hand de skolformer, som direkt beröres av skolreformen, underlättas. Det skulle innebära, att förutom folk- och fortsättningsskolan de högre folkskolorna, de kommunala flickskolorna, de kommunala praktiska realskolorna och de statliga realskolorna föres in under mellaninstanserna, vilka från början av sin verksamhet bör befrämja skolutvecklingen i allmänhet och i synnerhet inrikta den mot den beslutade skolreformens mål.

Utredningen har emellertid övervägt, om det inte finns behov av en ny mellaninstans med ett större verksamhetsområde än som i första hand förutsättes i direktiven, vilka räknar med en mellaninstans för en 9-årig skola och övergångsvis för de mot denna nu svarande skolformerna, och anför härom bland annat följande.

Behovet av en regionalt verksam myndighet med verkliga förutsättningar att stödja och främja skolans utveckling föreligger i särskild grad i fråga om yrkesutbildningen, såväl beträffande den som tänkes komma att ligga inom enhetsskolans ram som — och i än högre grad — beträffande den egentliga yrkesutbildningen över den obligatoriska skolans stadium. Yrkesutbildningens förestående, nödvändiga utbyggnad är ett utomordentligt viktigt inslag i den nya given på skolans område. Det är här fråga om någon-

ting relativt nytt, en verksamhet som inte har den teoretiska skolans traditioner och bestående fasta organisation att bygga på. Ansvaret för utvecklingen av yrkesutbildningen kommer att i första hand vila på kommunerna. Behovet av ett stödjande och planerande regionalt organ på detta område är enligt utredningens mening uppenbart och utgör ett starkt motiv för inrättande av nya mellaninstanser. Denna uppfattning delas i princip av 1952 års yrkesutbildningssakkunniga (SOU 1954: 11 s. 224—231).

Lika litet som det finns anledning att dra en gräns mellan enhetsskolans y-linje och yrkesskolorna genom att lägga den förra men inte den senare under en mellaninstans, finns det enligt utredningens mening skäl att hålla gymnasierna utanför dennas planerande och samordnande verksamhet.

Gymnasiet torde visserligen komma att inta en särställning bland framtidens allmänbildande skolformer i så måtto, som det allt fortfarande kommer att vara en statlig skola, eftersom denna skolform mera än de flesta andra måste förbli regional med ett lärjungeområde, som sträcker sig över flera kommuner. Gymnasiernas antal kommer ganska säkert även i framtiden att bli relativt ringa. Detta får dock icke innebära, att gymnasierna isoleras från övriga skolformer. Då skulle syftet med skolreformen, att skapa en skolorganisation som i möjligaste mån hänger organiskt och organisatoriskt samman, förfelas. Man får därför räkna med att gymnasiet även i framtiden organisatoriskt förbindes med sin underskola, realskola eller högstadium av enhetsskola. Enligt utredningens uppfattning bör detta vara regel. Härigenom skapas en direkt kontakt mellan den kommunala enhetsskolan och gymnasiet administrativt och pedagogiskt, och bägge skolorna bör följaktligen sortera under mellaninstansen.

En rad skolsociala åtgärder bör vidtagas och skötas gemensamt för alla skolformer, alltså även för gymnasiet, som i de allra flesta fall enligt utredningens tidigare förslag kommer att lyda under samma lokala styrelse. Lärare, som är knutna till en skolenhet av typen realskola eller högstadium av enhetsskola + gymnasium, kommer att undervisa inom båda de skolstadier, som ingår i skolenheten. Ledningen för alla stadierna inom en sådan skolenhet får också förutsättas bli densamma.

Det enda avseende där man under en övergångstid får räkna med en mera väsentlig skillnad mellan stadierna gäller den pedagogiska inspektionen, som för gymnasiets del tills vidare i huvudsak måste åvila skolöverstyrelsen.

Om man ser till de uppgifter, som utredningen i det följande föreslår för mellaninstansen, synes dessa böra omfatta praktiskt taget alla skolformer inom regionen. Dit hör planeringsuppgifter, vid vilka man måste ta hänsyn till gymnasiet för att planeringen skall bli fullständig och ändamålsenlig, byggnadsuppgifter, organiserandet av kurser och sammanträden med styrelser, med flera åtgärder. I viss utsträckning bör också ärenden av administrativ och ekonomisk natur rörande gymnasiet kunna decentraliseras från skolöverstyrelsen till mellaninstansen. Det gäller framförallt frågor, som — när det är fråga om enhetsskola eller realskola — skall avgöras av mellaninstansen. *Anförda omständigheter talar för att även gymnasierna bör sortera under en mellaninstans.*

Utredningen har övervägt om också skolformer av mera speciell karaktär än de nämnda bör föras in under nya regionala skolmyndigheter och anser

att utöver de skolformer, som skall lyda under skolstyrelsen, även centrala verkstadsskolor, handelsgymnasier, tekniska gymnasier och privatläroverk skall ställas under mellaninstansens allmänna tillsyn och att mellaninstanserna skall medverka, då dylika skolor planeras samt då organisatoriska förändringar beträffande dessa skall vidtagas. Om eller i vilken mån mellaninstanserna skall erhålla uppgifter rörande dessa skolors direkta ledning och administration, har utredningen icke närmare ingått på, då ställning till detta spörsmål synes böra tagas först sedan erfarenhet vunnits av den nya regionala organisationen.

Sammanfattningsvis framhåller utredningen, att det med hänsyn främst till a) skolväsendets förestående expansion, b) kommunernas vidgade skoluppgifter, c) behovet av regional planering, samordning och ledning av skolväsendet obetingat behövs mellaninstanser för skolväsendet samt att det enligt utredningens uppfattning är önskvärt att nu skapa eller i varje fall lägga grunden till en mellaninstans av ny typ och avsedd inte för ett nioårigt utan för ett tolvårigt skolväsen.

2. Remissyttranden

Remissyttrandena över förslaget om en ny mellaninstansorganisation ger ett tämligen oenhetligt och splittrat intryck genom sin rikedom på detaljsynpunkter och meningar om såväl denna organisations ordnande i allmänhet som om hur den bör ske i olika landsändar med hänsyn till för dem redovisade särskilda förhållanden. Men ehuru det i åtskilliga detaljer och även på några huvudpunkter framförts från utredningens förslag avvikande uppfattningar så är man, öppet uttalat eller underförstått, med de tre undantag, vilka strax skall redovisas, ense med utredningen i stort om att en omorganisation av den regionala skolledningen nu bör ske i den riktning utredningen tänkt sig.

De tre remissinstanser som yttrat sig avstyrkande över mellaninstansförslaget i princip är följande. *Folkskolinspektören i Kristianstads läns västra inspektionsområde* anser sig icke kunna tillstyrka att domkapitlens uppgifter angående skolärenden övertages av de föreslagna länsskolnämnderna, vilka enligt inspektörens mening icke nu är påkallade. Inom *domkapitlet i Västerås* har majoriteten av ledamöterna funnit sig tvingad att uttala tvivel om den planerade mellaninstansens kompetens och ansett, att man väl på sakliga grunder kan ifrågasätta, om inte mellaninstansfrågan kunde lösas genom erforderlig förstärkning av domkapitlen och deras kanslier. *Länsstyrelsen i Gotlands län* har icke funnit det erforderligt att inrätta nya mellaninstanser för skolväsendet utan förordat en kanslimässig förstärkning av folkskolinspektionen.

De skilda ändringsförslagen rörande mellaninstansens organisation eller uppgifter skall redovisas under vederbörande rubrik i det följande. Emeller-

tid kan det vara lämpligt att här sammanfattningsvis redogöra för hur remissinstanserna ställt sig till frågan om vilka skolformer som bör inordnas under mellaninstansens verksamhet.

Liksom i fråga om den lokala organisationen, föreligger delade meningar främst i fråga om de yrkesutbildande skolornas ställning och därnäst i fråga om gymnasiernas inordnande under regional ledning. *Överstyrelsen för yrkesutbildning,* som endast yttrar sig om skolformer, som sorterar under ämbetsverket, avstyrker bestämt att någon av dessa inordnas under de föreslagna länsinstanserna. Vad angår yrkesskolväsendet anför överstyrelsen, efter att ha hänvisat till att yrkesutbildningens utbyggnad blivit föremål för utredningar inom ett stort antal landsting, bland annat följande.

Överstyrelsen kan icke finna några skäl, som talar för att den under landstingens ledning igångsatta planeringen av yrkesskolväsendets fortsatta utbyggnad skulle kunna bättre handhavas av en statlig länsinstans utan de resurser, som landstingens beskattningsrätt möjliggör. Det må också här erinras om det nära samarbetet mellan landstingen och länsarbetsnämnderna i dessa frågor. Skolstyrelseutredningen har i fråga om länsplaneringen icke beaktat yrkesutbildningens behov av nära anknytning till arbetsmarknaden. Ej heller har föreslagits en uppsättning befattningshavare i mellaninstansen med nödig kompetens för att handlägga ärenden rörande yrkesutbildning. Det har icke föreslagits tillsättande av tekniskt, kommersiellt och husligt utbildade tjänstemän, som skulle ha kompetens för och helt kunna ägna sig åt ärenden rörande yrkesutbildningen.

Överstyrelsen finner icke heller, att utredningen anfört några motiv för att vissa delar av yrkesundervisningen, t. ex. för jordbruk och skogsbruk, icke föreslagits inordnade under mellaninstansen.

Svenska arbetsgivareföreningen avstyrker på i huvudsak samma grunder som överstyrelsen för yrkesutbildning, att mellaninstanserna skall taga befattning med yrkesskolväsendet.

8 statens folkskolinspektörer, 2 domkapitel och 1 länsstyrelse avstyrker, att yrkesskolorna och gymnasierna inordnas under mellaninstansen. *4 folkskolinspektörer* avstyrker enbart i fråga om yrkesskolorna och 2 enbart beträffande gymnasierna. Som skäl för yrkesskolornas och/eller gymnasiernas undantagande från mellaninstansernas verksamhetsområde anföres allmänt, att det är nödvändigt att begränsa dennas arbetsuppgifter, vilka, även med en sådan begränsning, kommer att bli omfattande och kräva framsynthet och omtanke hos den ansvariga ledningen.

Riksräkenskapsverket förordar, att de allmänna läroverken, de högre tekniska läroverken och de centrala verkstadsskolorna icke underställes de regionala myndigheterna.

Såväl *Svenska fackl*ärarförbundet som *Svenska yrkesskolföreningen,* vilka båda yrkat på separat lokal ledning av yrkesskolorna, intager en mera obestämd hållning när det gäller yrkesskolornas regionala ledning. Båda förbunden ifrågasätter om icke landstingen genom något av sina organ

kan få uppdraget att taga ansvaret för yrkesskolväsendets regionala planering och ledning. Lämpligheten av en sådan anordning bör enligt *Sveriges hantverks- och småindustriorganisation* utredas, innan en ny mellaninstans med uppgifter rörande den egentliga yrkesutbildningen skapas.

Av hörda *kommunala remissinstanser* har endast 10 berört frågan om yrkesskolornas ställning, därav 6 landsting. Klart avstyrkande av de senare är *Blekinge läns landsting* i vad avser den yrkesutbildning som landstinget bedriver. *Stockholms läns landsting* finner det rimligt och lämpligt, att landstingen tillerkännes klar bestämmanderätt rörande planeringen på länsplanet av yrkesundervisningen. Likartade synpunkter anföres av *Västernorrlands läns landsting*. I yttranden från *Södertälje, Gustavsberg, Knivsta och Malung* uttalas sympatier för att yrkesutbildningen i första hand skall sortera under landstingen och ej under länsskolnämnden.

Om gymnasiernas ställning till mellaninstansen har 5 kommuner och 6 landsting yttrat sig. Av dessa avstyrker *Västra Vingåkers, Hultsfreds, Kalmar* och *Åhus* kommuner utredningens förslag.

Ur yttranden, i vilka mera allmänt hållna synpunkter anlagts på en mellaninstansorganisation, kan som exempel följande, från remissinstanser av olika kategorier, anföras.

Skolöverstyrelsen uttalar.

Överstyrelsen biträder utredningens mening, att mellaninstanser är erforderliga och bör inrättas samt att under dem bör sortera även andra skolformer än den nioåriga enhetsskolan och de mot denna svarande, övergångsvis anordnade skolformerna.

I samband härmed vill överstyrelsen fästa uppmärksamheten på ett behov, som väl i och för sig icke kan anföras som motiv för inrättande av mellaninstanser men vars tillgodoseende på det närmaste sammanhänger med frågan om dessa instansers tillkomst, nämligen *behovet av en förbättring av folkskolinspektörernas arbetsförhållanden.* »Folkskolinspektionen är», säger utredningen träffande, »i betraktande av sin betydelse en organisation av ringa omfattning och med blygsamma resurser till sitt förfogande». Vid upprepade tillfällen har överstyrelsen vänt sig till Kungl. Maj:t för att få dessa resurser utökade. Vissa anslagshöjningar har också beviljats, men dessa har ej varit tillräckliga för att den fortskridande prisstegringen och den oavlåtliga ökningen i inspektörernas arbetsbörda därmed kunde kompenseras. Än mindre har dessa anslagshöjningar kunnat medföra någon förbättring i inspektörernas arbetsförhållanden. Det synes ha varit statsmakternas avsikt, att med lösningen av detta problem skulle anstå, till dess klarhet vunnits i fråga om mellaninstanserna. Överstyrelsen vill nu på det allvarligaste framhålla, att genomgripande åtgärder för åstadkommande av effektiva arbetsförhållanden och rimlig arbetsbelastning för inspektörerna måste utan dröjsmål vidtagas, alldeles oberoende av huruvida en positiv lösning av frågan om mellaninstanserna kommer att genom föreliggande utredning vinnas.

Överstyrelsen ansluter sig till utredningens förslag beträffande de skolformer, som bör sortera under mellaninstansen utom i fråga om privatläro-

verken, vilka anses vara av ringa betydelse för den regionala planeringen. Vidare anser överstyrelsen önskvärt, att även lantbruksundervisningsanstalter av regional karaktär, vilka spelar en viktig roll för yrkesutbildningen och torde behöva tagas i anspråk för enhetsskolan, bör infogas i mellaninstansernas arbetsområde.

Arbetsmarknadsstyrelsen berör endast den föreslagna länsskolnämndens funktion som ledare av det allmänna planeringsarbetet och konstaterar därvid att ett starkt behov föreligger av regional planering av hela det skolmässiga utbildningsväsendet.

Enligt styrelsens uppfattning skulle ett regionalt planeringsorgan kunna få viktiga uppgifter vad gäller interkommunal samordning och planering i skol- och yrkesutbildningsfrågor. De sakkunniga påpekar särskilt länsskolnämndens verksamhet vid planeringen av yrkesskolväsendet. Styrelsen vill framhålla vikten av att man i detta planeringsarbete tar tillbörlig hänsyn till näringslivets struktur och behov av arbetskraft med varierande utbildning samt till den befolkningsmässiga situationen vid bedömning av möjligheten att rekrytera till olika skolformer. Hänsyn måste också tagas till planer beträffande industrilokalisering med åtföljande tätortsbebyggelse. Skolväsendets utbyggnad och skolornas lokalisering torde på många orter komma att bli av betydelse, när det av näringspolitiska skäl gäller att kvarhålla eller eventuellt påverka inflyttning av arbetskraft. Det synes därför angeläget, att skolplaneringsfrågorna blir föremål för prövning även från allmän lokaliserings- och samhällsbyggnadssynpunkt.

Örebro läns landstings förvaltningsutskott erinrar om att utskottet tidigare i skrivelse till utredningen understrukit önskvärdheten av att en mellaninstans för skolväsendet kunde åstadkommas, då de nuvarande förhållandena vore i hög grad irrationella, samt att därvid länet förordats som verksamhetsområde.

Förvaltningsutskottet har fortfarande samma uppfattning som uttalades i skrivelsen, och kan därför utan invändningar helt ansluta sig till skolstyrelseutredningens förslag om länen som mellaninstansområde och inrättande av länsskolnämnder som organ för mellaninstansen.

Förvaltningsutskottet ansluter sig även till utredningens förslag beträffande länsskolnämndernas kompetensområde. Samordning av de olika skolformerna kräver en enhetlig regional planering. Det är lämpligt att länsskolnämnden har befogenhet att fastställa en för större områden än en enda kommun lämplig skolorganisation. Vad gäller yrkesutbildningen torde det vara otillfredsställande om utbyggnaden blir enbart beroende av primärkommunernas initiativ. I anslutning till riksdagens beslut om yrkesutbildningens utbyggnad, har flera landsting redan tagit initiativ i avsikt att åstadkomma en regional planering och samordning samtidigt med en ökad egen insats från landstingens sida. Särskilt då det gäller de mindre kommunerna och yrkesutbildningen krävs en regional instans med tillräckliga befogenheter, så att en riktig planering kan åstadkommas.

Förvaltningsutskottet är sålunda helt införstått med önskvärdheten av en samordning mellan det allmänna skolväsendet och yrkesutbildningen. Skolstyrelseutredningen har lämnat lantmanna- och lanthushållsskolorna

utanför länsskolnämndernas befogenheter. I regel är landstingen huvudmän för lantmanna- och lanthushållsskolorna. Mellan landstingen och länsskolnämnderna skapas en förbindelse bland annat genom landstingens medverkan vid val av ledamöter i nämnden. Det finns knappast några skäl som talar mot att även lantmanna- och lanthushållsskolorna liksom de centrala verkstadsskolorna bör sortera under den föreslagna mellaninstansen.

Läroverkslärarnas riksförbund gör följande principiella deklaration.

Även om förbundet i det följande kommer att med avseende på de arbetsuppgifter, som av utredningen tillagts mellaninstanserna, anföra invändningar, instämmes oreserverat i uppfattningen, att det föreligger ett behov av regionala instanser, som inom vissa angivna stadier bör utöva den direkta statliga inspektionsverksamheten och som aktivt skall medverka, då skolor av olika slag planeras eller då organisatoriska förändringar av skolväsendet inom regionen ifrågasättes. Oavsett om arbetsuppgifterna blir av den betydande omfattning, som utredningen föreslagit, eller en begränsning kommer till stånd, menar även förbundet att instansens geografiska område bör sammanfalla med länsindelningen. Förbundet vill emellertid samtidigt erinra om att t. ex. många gymnasiers upptagningsområden sträcker sig in i angränsande län, varför det vid planering av regionskolor blir alldeles nödvändigt med ett nära samarbete mellan länsskolnämnderna.

D. Uppgifter för en ny mellaninstans

1. Skolstyrelseutredningen

a) Interkommunala samordnings- och planeringsuppgifter

Förslag

Frågan om skolplaneringen har genom 1950 års skolreform och än mer genom beslutet om yrkesutbildningens utbyggnad fått särskild aktualitet och bland uppgifterna för nya mellaninstanser anmäler den sig enligt utredningens mening bland de främsta. Utredningen föreslår därför, att det skall åligga mellaninstansen att tillse, att skolväsendet inom varje kommun, i de delar det sorterar under mellaninstansen, blir ändamålsenligt planerat och ordnat, samt att verka för sådan mellankommunal samverkan, som skapar bättre förutsättningar för en ändamålsenlig skolorganisation och för pedagogiska anordningar av olika slag, såsom hjälpklassundervisning, anställande av skolpsykolog och konsulenter.

Mellaninstansen skall fastställa organisationsplanen för kommunens skolväsen. I denna skall upptagas alla skolformer och skoltyper i kommunen, som sorterar under den gemensamma skolstyrelsen, samt anges i vilka hänseenden skolorganisationen bygger på samverkan med annan kommun.

Kan överenskommelse om erforderlig samverkan ej träffas mellan två

eller flera kommuner för att åstadkomma en ändamålsenlig skolorganisation eller till denna hörande anordningar, skall mellaninstansen äga fastställa den organisation, som enligt dess beprövande tillgodoser det allmännas intresse av ett ändamålsenligt ordnat skolväsen. Kan kommunerna ej överenskomma om kostnadernas fördelning i sådant sammanhang, skall mellaninstansen äga fastställa också dem, enligt de anvisningar Kungl. Maj:t utfärdar. Dessa skall enligt utredningens förslag grunda sig på principen, att kommun skall äga åtnjuta ersättning för sina havda *verkliga merkostnader* för anordningar som kommer annan kommuns barn tillgodo.

Slutligen föreslår utredningen också, att mellaninstansen, om den finner särskilda skäl därtill föreligga, skall kunna förordna, att sådan samverkan som här avses skall ske i kommunalförbundets form.

Motivering

Grunden för utredningens förslag rörande mellaninstansens uppgifter och befogenheter, när det gäller skolplaneringen, är den omfattning en mellankommunal samverkan nödvändigtvis måste få som en grundläggande förutsättning för att enhetsskolan skall kunna byggas ut i full utsträckning och yrkesskolväsendet få den uppryckning som avsetts.

Utredningen har den uppfattningen att man, med reservation för av lokala förhållanden betingade undantag, bör kräva ett befolkningsunderlag på 4 000 invånare som minimum för ett *enhetsskolans högstadium* och att i regel 5 000 bör eftersträvas.

Utredningen har delat in kommunerna i grupper efter invånarantal den 1 januari 1953 (tab. 13).

Vid den ifrågavarande tidpunkten hade 55 procent av landets kommuner mindre än 4 000 invånare. Härtill kommer de kommuner, vilka på grund av sin geografiska belägenhet inte kan inrätta en centralskola för högstadiet trots tillräckligt befolkningsunderlag. Dessa förhållanden medför, att ett interkommunalt samarbete i ett mycket stort antal fall måste komma till stånd, då enhetsskolans högstadium skall upprättas i större skala.

Yrkesskolor och gymnasier åter kräver betydligt större befolkningsunderlag än ett enhetsskolans högstadium. 1952 års yrkesutbildningssakkunniga beräknar, att ett rekryteringsunderlag på ca 20 000 invånare i regel fordras för att man skall kunna bygga upp en yrkesskola, som kan erbjuda någon nämnvärd differentiering i heltidskurser. De sakkunniga påpekar vidare, att man vid ungefär 30 000 invånare har ett säkrare underlag för en rikare differentiering — 10—15 heltidsavdelningar med 200—225 elever. I en kommun med 6 000 invånare blir differentieringsmöjligheterna ganska obetydliga och den är i regel alldeles för liten för att ge underlag för tvååriga kurser.

För gymnasium får man räkna med ett minsta befolkningsunderlag av 25 000 invånare för tvålinjigt gymnasium. Detta gäller i gynnsamma fall. Med hänsyn till befolkningens varierande struktur bör man normalt räkna med ett befolkningsunderlag av bortåt 40 000 människor för gymnasier med två och 40 000—60 000 människor för gymnasier med tre linjer.

För att med ett konkret exempel belysa de samarbets- och samordningsproblem, som kan förutses vid skolväsendets fortsatta utbyggnad, redogör

Tab. 13. Gruppindelning av kommuner efter invånarantal den 1/1 1953

Län[1]	under 2 000	2 000— 2 500	2 500— 3 000	3 000— 4 000	Totala antalet	Varav under 4 000	Uttryckt i %
Stockholms	1+5	2+7	1	1+11	55	28	51
Uppsala	2	4	5	7	25	18	72
Södermanlands ..	1+3	3	1+5	14	39	27	69
Östergötlands ...	3	2	6	1+12	47	24	51
Jönköpings	1	10	12	1+12	54	36	66
Kronobergs	6	4	12	12	44	34	77
Kalmar	1	1+8	2	13	50	25	50
Gotlands	1	2	4	4	14	11	78
Blekinge	2	1	3	4	25	10	40
Kristianstads ...	2	7	9	12	58	30	51
Malmöhus	1+2	10	15	24	72	52	72
Hallands	5	6	9	2+10	39	32	82
Göteborgs och Bohus	1+5	5	6	1+10	44	28	63
Älvsborgs	5	7	12	13	67	37	55
Skaraborgs	5	8	7	13	56	33	58
Värmlands	1	7	8	11	52	27	51
Örebro	2	1	3	1+ 5	33	12	36
Västmanlands ..	—	2	3	3	28	8	28
Kopparbergs ..	8	7	2	8	50	25	50
Gävleborgs	3	3	2	6	42	14	33
Västernorrlands .	2	1	3	8	44	14	31
Jämtlands	5	4	4	12	35	25	71
Västerbottens ...	3	2	—	1+ 4	33	10	30
Norrbottens	2	1	2	1+ 3	30	9	30
Summa	78	115	136	240	1 036	569	55
		193					
		329					
		569					

[1] Där två siffror förekommer anger den vänstra stad. 17 städer hade vid denna tidpunkt icke över 4 000 invånare.

utredningen för hur förhållandena torde komma att utvecklas i Västmanlands län och kommer till den uppfattningen, att icke någon kommun i länet kommer att kunna vara eller få vara sig själv nog, ehuru Västmanlands län av alla län har det minsta antalet kommuner med mindre än 4 000 invånare. Procentsiffran är 28. I 17 av länen är den minst 50. Det är således enligt utredningens mening nödvändigt, att det vid skolplaneringen i varje kommun tages hänsyn till de omkringliggande kommunerna och att inte bara kommuner, som är ur stånd att klara sig själva tages med i en regional planering. Utom för den egentliga skolorganisationen är plane-

ringen av betydelse för skolledarbehovet, skolpsykologorganisationen, skolskjutsarnas omfattning och behovet av skolhem och andra inackorderingsmöjligheter.

Beträffande yrkesutbildningens uppbyggnad anser utredningen, att särskilda problem kommer att möta, då man på detta område i stor utsträckning saknar en organisation att bygga på.

Den yrkesutbildning, som skall äga rum inom enhetsskolan och den, som skall bygga vidare på den grund som läggs i klass 9 y, måste nära anpassas efter näringslivets behov och i viss mån även efter den övriga skolorganisationen. Man måste här räkna med en betydelsefull insats av regionala skolorgan som en förutsättning för ett gott resultat av det förestående uppbyggnadsarbetet, eftersom en enbart lokal planering av yrkesutbildningen har mindre förutsättningar att bli tillfredsställande än en sådan planering för övriga delar av skolväsendet. Det är således nödvändigt att för större regioner klarlägga, vilka yrken som för området och dess uppväxande ungdom är av sådan betydelse och omfattning, att två- eller fleråriq utbildning bör finnas med möjligheter att påbörja utbildningen under det nionde eller eventuellt det åttonde obligatoriska skolåret. Att en planläggning sker just med denna målsättning anser utredningen liksom 1952 års yrkesutbildningssakkunniga vara av utomordentlig vikt för yrkesutbildningens hela utveckling. Det måste ske en gemensam planering av den yrkesundervisning som skall meddelas inom enhetsskolans ram och den som skall bygga vidare på den där lagda grunden. I så stor utsträckning som möjligt bör därför enhetsskolans praktiska utbildning under nionde skolåret organiseras som början till en egentlig yrkesutbildning. Även där så ej kan ske samt för 9 y-elever, som ej är definitivt yrkesbestämda, bör den vidare yrkesutbildningen om möjligt organisatoriskt lämpas efter enhetsskolan.

Sedan det klarlagts för vilka yrken utbildning inom regionen bör äga rum, får de lämpligaste orterna för förläggningen av denna utbildning utväljas, varvid hänsyn måste tagas till redan befintliga utbildningsmöjligheter men framför allt en undersökning göras av vilka nya utbildningsmöjligheter som måste skapas. Vid övervägaden rörande utbildningens förläggning får reseoch inkvarteringsmöjligheter under utbildningstiden och förhållandet till övriga delar av skolväsendet beaktas.

Yrkesutbildningen måste organiseras under intimt samarbete mellan lokala och regionala skolmyndigheter, landsting, arbetsmarknadsmyndigheter och representanter för näringslivet och dess organisationer och under de centrala skolmyndigheternas ledning. En mängd detaljspörsmål kommer därvid att möta. Ovan har vissa grundläggande problem av generell natur lagts fram i syfte att belysa behovet av en regional myndighet med starkt lekmannainslag och lokal förankring för att lösa dem.

Sedan utredningen sålunda påvisat behovet av interkommunal samverkan på skolans område och den omfattning den torde få, går utredningen in på frågorna om *formerna för samarbetet,* om *kostnadsfördelningen mellan samverkande kommuner* samt om *mellaninstansens uppgifter och befogenheter, när det gäller att få samarbetet till stånd.* Utredningen erinrar om att samverkan mellan skoldistrikt redan nu förekommer i ett stort antal fall på det sättet, att barn från ett skoldistrikt mottages i ett annat distrikts skolor. Domkapitel eller Kungl. Maj:t kan även ålägga ett distrikt att mottaga elever från ett annat och fastställa ersättningen härför. Endast i ett

fåtal fall förekommer kommunalförbund på skolväsendets område. Våren 1954 var antalet 4.

Utredningen förutsätter, att det mellankommunala samarbetet trots ökad omfattning även i fortsättningen i det stora flertalet fall skall kunna grundas på *frivilliga* överenskommelser, tillkomna under mellaninstansens medverkan. Får organisationsplanen den innebörd som utredningen föreslagit, kan avtal mellan kommuner icke träffas, med mindre mellaninstansen prövar dem vara skolorganisatoriskt lämpliga.

Frivilliga överenskommelser kan träffas i det privaträttsliga avtalets form eller i form av kommunalförbund. Enligt vad utredningen erfarit avser kommunalförbundskommittén, med vilken utredningen samrått rörande det interkommunala samarbetet på skolans område, att framlägga förslag om ändrade bestämmelser rörande kommunalförbund, vilka skulle göra denna offentligrättsliga sammanslutningsform mera användbar än för närvarande. Kommittén och utredningen är emellertid ense om att rekommendera det privaträttsliga avtalet som den normala formen för samverkan på skolans område också i fortsättningen. Att draga upp några riktlinjer på förhand rörande förutsättningarna för i vilka fall den ena eller andra formen skall väljas har de båda utredningarna icke funnit möjligt.

Med hänsyn till den stora vikt, som måste fästas vid att skolorganisationen blir så objektivt riktig som möjligt, anser utredningen att situationer kan komma att uppstå, där enskild kommuns intressen av en egen skolas placering eller av det egna skolväsendets organisation måste vika till förmån för en i en större regions intresse lämplig organisation. Mellaninstansen måste därför ha möjligheter inte bara att följa skolväsendets utveckling utan också att gripa in och *föreskriva* en samverkan mellan kommuner, när överenskommelser inte kan träffas, på motsvarande sätt som domkapitlen nu kan jämlikt § 6 mom. 3 folkskolestadgan. Kan parterna därefter inte överenskomma om kostnadsfördelningen, skall mellaninstansen kunna bestämma också härom. Utredningen betonar, att det är av vikt att det bestämmes hur kommunernas kostnader för gemensamma skolanordningar skall beräknas. Vid sina överväganden av spörsmålet har utredningen funnit att den enda regel, som synes kunna ge ett rättvist resultat oavsett samverkans omfattning, är att kommun, som skall ersätta annan, ersätter dennas verkliga merkostnader.

Beträffande behovet av tvångsmässigt skapade kommunalförbund framhåller utredningen, att sådant behov kan tänkas uppkomma först och främst i de fall, där kommunerna icke kan enas om samarbetsformen, men också i fall, där det efter en objektiv prövning befinnes olämpligt att samverkan sker på grundval av avtal. Då utredningen erfarit, att kommunalförbundskommittén kommer att föreslå, att här avsedd tvångsmöjlighet skall finnas, vilken uppfattning utredningen i princip delar, har utredningen ansett, att det skall ankomma på mellaninstansen och icke på annan myndighet att ålägga kommuner att bilda kommunalförbund på skolväsendets område.

Något i författning reglerat direkt *medinflytande* för en kommun över skolväsendet i en annan kommun, med vilken samverkan sker på grundval av ett privaträttsligt avtal, anser utredningen icke böra finnas. Bedömes gemensamma förvaltningsorgan vara behövliga, bör kommunalförbund bildas.

b) Befattningen med skolbyggnadsärenden m. m.

Förslag

Utredningen föreslår, dels att den prövning av lokalbehovet, som skall ligga till grund för upprättandet av ritningar till byggnader för folkskolan, skall göras av mellaninstansen i samarbete med länsarkitekten ävensom att den skall granska skissritningarna till dylika byggnader, dels att prövning av lokalbehovet skall företagas av mellaninstansen beträffande *samtliga skolformer*, som föreslagits sortera under denna, och att därvid skall beaktas *hela* skolväsendets aktuella och framtida behov i det område, som kan beröras av byggnadsföretaget.

Det bör vidare ankomma på mellaninstansen att i samråd med vederbörande huvudman och andra berörda parter utreda behovet och placeringen av *skolhem* för alla under mellaninstansen sorterande skolformer samt att taga initiativ till upprättande av skolhem, eventuellt gemensamma för olika skolformer, där den finner det påkallat. Enligt utredningens mening föreligger inga skäl att i fortsättningen ha två författningar med likartade bestämmelser om skolhem.

Vidare föreslår utredningen, med hänsyn till att statsbidragen till tjänstebostäder utgår med fixerade belopp eller efter en given procentsats, att statsbidragsärenden rörande tjänstebostäder skall slutbehandlas i mellaninstansen.

Motivering

Det är enligt utredningens mening ställt utom all fråga, att en central ledning av skolbyggnadsverksamheten och av statsbidragsgivningen är nödvändig och till gagn för skolväsendet i dess helhet. Det slutliga avgörandet av ritningarnas utformning och byggnadsföretagets omfattning bör därför alltjämt ligga centralt. Men å andra sidan föreligger det enligt utredningens uppfattning många fall, där ritningar skulle kunna göras upp på grundval av en regional bedömning av lokalbehovet och skolorganisationen med tillräckligt stor säkerhet, för att den långa omgången med två förberedande centrala prövningar skulle kunna undvaras.

Om utredningen av lokalbehovet, skolans placering och skolorganisationen överhuvudtaget liksom skissritningarnas upprättande sker i nära kontakt med mellaninstansen och sedan prövas av denna, torde däri ligga erforderliga garantier för att den centrala granskningen i samband med statsbidragsansökningen icke skall behöva föranleda omfattande justeringar eller omarbetningar. Skulle tveksamhet råda redan på de förberedande stadierna, bör naturligtvis skoldistrikt efter samråd med mellaninstansen ha möjligheter att liksom nu låta överstyrelsen pröva ärendet etappvis, men reglerna härom bör inte vara tvingande.

Enligt gällande ordning må endast fullt kvalificerad arkitekt av skoldistrikt anlitas för att rita skolbyggnader, till vilka statsbidrag skall utgå. För den bedömning, vilken skulle ankomma på mellaninstansen, skulle särskild arkitekt därför inte behöva anlitas av denna, eftersom den avgörande granskningen av byggnadsföretaget även ur arkitektsynpunkt handhaves

av experter i skolöverstyrelsen. Möjligheten att vid behov rådfråga länsarkitekten eller annan arkitekt skulle vara tillfyllest för mellaninstansens del.

Det framhålles slutligen, att den byggnadsverksamhet det här gäller i hög grad är en kommunal angelägenhet, där huvuddelen av kostnaderna faller på kommunen. Utredningen finner det därför angeläget, att de statliga ingripandena blir så litet markerade som möjligt, utan att det allmännas berättigade krav på rationellt anordnade och billiga byggnader eftersättes.

c) Mellaninstansen som disciplinär myndighet

Förslag

De disciplinära befogenheterna gentemot lärare och skolledare vid folk- och fortsättningsskolor (försöksskolor, enhetsskolor), högre kommunala skolor och kommunala yrkesskolor skall överflyttas från de lokala skolstyrelserna till mellaninstanserna, dock att dessas beslut om avsättning av ordinarie lärare eller skolledare skall underställas skolöverstyrelsen eller, om det gäller lärare eller rektor vid yrkesskola, överstyrelsen för yrkesutbildning.

Skolöverstyrelsens disciplinära befogenheter gentemot lärare och skolledare vid allmänt läroverk skall överflyttas på mellaninstansen.

Motivering

Enligt utredningens uppfattning intager lärarna en i flera avseenden ömtålig ställning. För att undervisningen skall kunna bedrivas på rätt sätt och få avsedd verkan, krävs således bl. a., att lärarna besitter en viss auktoritet och åtnjuter respekt från elevernas sida. Det är också nödvändigt, att lärarna av barnens föräldrar omfattas med förtroende. Disciplinära åtgärder mot lärarna kan få mycket kraftiga negativa verkningar i båda de nu nämnda hänseendena. De disciplinära befogenheterna bör därför handhavas i en ordning som skänker tillfredsställande garantier för att det sker med sakkunskap och oväld.

En lokal skolstyrelse är på grund av sin sammansättning och ställning enligt utredningens mening i regel icke lämpad att ålägga disciplinstraff. Denna uppfattning styrkes för folkskolestyrelsernas del genom den ändringsfrekvens i varningsmål, som utredningen redovisat. Utredningen anser sig också böra framhålla, att det, när det gäller ärenden av det ömtåliga slag, varom här är fråga, torde vara av betydande värde, om den beslutande myndigheten är en annan än den, som har den närmaste kontakten med tjänstemannen i fråga. Just i dylika ärenden är det av särskild vikt, att personliga och lokala motsättningar ej har möjlighet att på ett avgörande sätt göra sig gällande. Även intresset av att läraren erhåller ett visst mått av självständighet och oberoende i sin befattning synes i detta sammanhang förtjäna beaktande. Ytterligare framhålles, att ett förläggande av den disciplinära myndigheten till en högre instans är ägnad att åstadkomma en större grad av enhetlighet i disciplinbestämmelsernas tillämpning.

Ändringsförslaget beträffande de allmänna läroverken motiverar utredningen med att också dessa skolor, även om de förblir statliga, enligt utredningens förslag skall sortera såväl under den lokala skolstyrelsen som under mellaninstansen, varför det synes skäligt att så enhetliga disciplinbestämmelser som möjligt åstadkommes.

d) Mellaninstansen som besvärsmyndighet

Förslag

Domkapitlets funktion att på kommunala grunder pröva besvär i skolärenden skall övertagas av länsstyrelsen, vilken skall pröva alla besvär, som på nämnda grunder anföres över lokal skolmyndighets beslut.

Besvär i övrigt över lokal skolstyrelses beslut rörande det obligatoriska skolväsendet, högre kommunal skola, kommunal yrkesskola, kommunalt gymnasium, handelsgymnasium eller allmänt läroverk skall anföras hos mellaninstansen.

Mellaninstansens beslut skall överklagas hos Kungl. Maj:t.

Motivering

De skolformer som omedelbart beröres, om domkapitlen enligt utredningens förslag försvinner som besvärsinstans, är folkskolan och de högre kommunala skolorna.

Utredningen förutsätter, att de kommunala skolstyrelserna i fråga om dessa skolformer och deras framtida motsvarigheter alltjämt i åtskilliga avseenden skall äga handla utan andra begränsningar än som följer av kommunallagarnas bestämmelser och att följaktligen skillnad även i fortsättningen måste upprätthållas mellan sådana skolstyrelsebeslut, som kan angripas på materiella grunder och sådana som endast kan överklagas genom kommunalbesvär. Då domkapitlen nu prövar båda dessa besvärstyper uppkom för utredningen, liksom för folkskolesakkunniga, frågan huruvida båda slagen av besvär borde överföras på en och samma eller på olika myndigheter. Utredningen har i detta avseende kommit till samma slutsats som 1945 års folkskolesakkunniga såtillvida, att utredningen förordar, att domkapitlets funktion som kommunal besvärsinstans i skolärenden övertages av länsstyrelsen, vilken regelmässigt prövar kommunalbesvär. Det synes utredningen inte föreligga hinder mot att länsstyrelsen övertager ifrågavarande uppgift även i de få och under en relativt kort tid kvarstående fall, där folkskoleväsendet ännu är en församlingarnas angelägenhet.

För utredningen föreligger emellertid inte samma skäl som för 1945 års folkskolesakkunniga att förlägga prövningen av besvär på materiella grunder till skolöverstyrelsen. Utredningen har nämligen, utifrån de ändrade förutsättningar som nu är förhanden, kunnat föreslå en sådan konstruktion av de nya mellaninstanserna, att dessa enligt utredningens mening blir väl lämpade att i domkapitlens ställe materiellt pröva besvär över lokal skolstyrelses beslut. Utredningen anser det vara ett betydande allmänt intresse, att besvär i första instans kan anföras hos ett regionalt organ i stället för ett centralt ämbetsverk, som i allmänhet befinner sig på stort avstånd från och saknar omedelbar kännedom om de förhållanden, som skall prövas. Det torde vara av väsentlig betydelse, dels att en klagande har möjligheter att utan för stora svårigheter inhämta upplysningar och råd av den myndighet han avser att besvära sig hos, dels och framför allt att denna myndighet står så nära sakintressenterna och deras miljö som möjligt och kan grunda sina ställningstaganden på mera direkt kännedom om de förhållanden som skall bedömas.

De beslut av styrelse för högre kommunal skola, som överklagas hos skolöverstyrelsen, rör huvudsakligen tillsättning och entledigande av lärarper-

sonalen samt disciplinära åtgärder mot denna. I båda dessa avseenden föreslår utredningen en ny och för samtliga under mellaninstansen sorterande kommunala skolor gemensam ordning. Enligt gällande bestämmelser är det därutöver endast beslut om ledigförklarande av lärarbefattning och om vissa tjänstledigheter, som överklagas hos skolöverstyrelsen. Från principiell synpunkt anser utredningen, att besvär över beslut i dessa fall väl kan prövas av mellaninstansen och att den allmänna motiveringen för ett regionalt organ som besvärsinstans gäller även här.

Såvitt utredningen kunnat finna vid en genomgång av de uppgifter rörande de kommunala yrkesskolorna och läroverken, som föreslagits komma att åvila den gemensamma skolstyrelsen, är ingen av sådan art, att icke beslut, som fattats av denna styrelse, lämpligen bör överklagas hos mellaninstansen i stället för hos respektive överstyrelse.

Besvär över mellaninstansens beslut bör enligt utredningens mening anföras hos Kungl. Maj:t. Att föra in överstyrelserna som besvärsinstanser mellan den regionala myndigheten och Kungl. Maj:t synes icke utredningen motiverat. Då överstyrelsernas utlåtande undantagslöst torde inhämtas i alla besvärsmål, skulle en självständig prövning från deras sida — utan att öka rättssäkerheten — innebära onödigt arbete och tidsutdräkt i de fall målen fördes upp i högsta instans.

Slutligen framhåller utredningen, att det enligt dess uppfattning råder oklara och otillfredsställande förhållanden på besvärsrättens område, när det gäller skolväsendet, vilka nu bör avhjälpas vid en systematisk genomgång av skolförfattningarna.

e) Ärenden av löpande natur

Förslag

De ärenden av löpande natur, som nu handlägges av domkapitlen och folkskolinspektörerna och icke av utredningen föreslagits decentraliserade till de lokala skolstyrelserna eller handlagda i särskild ordning, skall alltjämt handläggas regionalt och således flyttas över på de nya mellaninstanserna. Till dessa skall också överflyttas ett antal av de uppgifter länsstyrelserna nu handlägger, bl. a. granskningen av statsbidrag till skolväsendet.

Härutöver föreslår utredningen, att 62 olika ärendegrupper, vilka nu helt eller delvis handlägges av skolöverstyrelsen eller Kungl. Maj:t, skall decentraliseras till mellaninstanserna. I flera fall föreslås, att beslutanderätten skall utövas enligt centralt utfärdade direktiv.

Då utredningen antagit, att en översyn av överstyrelsens för yrkesutbildning organisation är förestående, har det synts utredningen lämpligast att decentraliseringsspörsmålet vad yrkesutbildningen beträffar överväges i det sammanhanget.

Motivering

Även om huvudsyftet med nya mellaninstanser är att få fram organ med förutsättningar att taga initiativ och med huvuduppgifter, som inte kan fullgöras enligt detaljreglerade föreskrifter, anser utredningen att de nya organen också måste vara verksamma inom en annan sektor.

Liksom fallet är enligt nuvarande organisation, bör således tillämpningen och tolkningen av lagar, stadgor och andra bestämmelser, som reglerar speciella förhållanden, i betydande omfattning åvila de nya regionala organen, vilka även på detta område måste få förutsättningar att göra en större insats än den nuvarande organisationen medger.

Utredningen framhåller såsom skäl härför dels önskemålen om en enkel och smidig skolorganisation, dels den av skolöverstyrelsesakkunniga i SOU 1951: 29 betonade synpunkten, att skolväsendet bör utrustas med regionala organ, om inte en ytterligare, icke önskvärd utbyggnad av skolöverstyrelsens personalorganisation skall bli oundviklig.

Vid sin prövning av ärendegrupper, som enligt utredningens mening kunnat ifrågakomma till decentralisering, har utredningen beaktat det av decentraliseringsutredningen i dess princippromemoria av den 29 november 1947 gjorda uttalandet om decentraliseringsspörsmålet.

2. Remissyttranden

a) Interkommunala samordnings- och planeringsuppgifter. Utredningens uppfattning om behovet av ett organ för samordning och planering på skolväsendets område har endast *folkskolinspektören i Västernorrlands läns södra inspektionsområde* sökt gendriva. Han anför följande.

Mellaninstansens planeringsuppgifter har av utredningen på ett obegripligt sätt skjutits i förgrunden och gjorts till en sådan huvudfråga, att den nästan helt fått bestämma förslaget till mellaninstansernas organisation. Då mellaninstanserna enligt min uppfattning endast i mycket ringa utsträckning kommer att kunna fullgöra uppgifter som planerande organ, finner jag, att detta mellaninstansernas uppbyggande på grundval av deras betydelse som samarbetsorgan helt och hållet snedvridit utredningens arbete och givit anledning till förslag, som i stor utsträckning är verklighetsfrämmande.

Skolöverstyrelsen har en rakt motsatt uppfattning.

Vad av utredningen anförts om behovet av *interkommunalt samarbete* för planering av genomförandet av den av 1950 års riksdag i princip beslutade skolreformen står i full överensstämmelse med överstyrelsens intentioner. Ett sådant planeringsarbete pågår för närvarande under ledning av statens folkskolinspektörer enligt av överstyrelsen givna anvisningar. Det må här erinras om att behovet av samarbete över de kommunala gränserna på skolväsendets område torde komma att i hög grad ytterligare aktualiseras genom 1955 års riksdags beslut om yrkesskolväsendets utbyggande. Utredningen har närmare belyst frågan genom en rad exempel på skolproblem, vilka för sin lösning kräver interkommunal samverkan (s. 233—238). Överstyrelsen delar helt utredningens mening, att en av de viktigaste uppgifterna för de föreslagna mellaninstanserna blir att taga initiativ till och leda interkommunalt och regionalt samarbete för skolväsendets ordnande på lämpligaste sätt.

Om *behovet* av ett interkommunalt samarbete på skolans område och av ett organ för ledningen av detta synes praktiskt taget endast en mening råda bland hörda myndigheter och sammanslutningar. Vad utredningen anfört om formerna för detta samarbete har emellertid föranlett vissa uttalanden och erinringar.

Skolöverstyrelsen finner liksom utredningen att frivilliga avtal för detta samarbete bör vara den vanliga formen och säger sig vara i princip ense med utredningen om den föreslagna möjligheten att tvinga fram ett samgående mellan kommuner, där detta ej kan nås på frivillighetens väg. Då emellertid kommunalförbundskommitténs förslag icke förelåg, när överstyrelsen avgav sitt utlåtande, har överstyrelsen icke fattat ståndpunkt annat än i själva principfrågan. Överstyrelsen understryker dock särskilt att det i fall, där samarbete är erforderligt men ej behöver åstadkommas tvångsvis, bör vara kommunernas ensak att välja den samarbetsform de finner lämpligast. Rekommendationen att den ifrågavarande tvångsmöjligheten skall användas med försiktighet lämnas också bl. a. av *styrelsen för Svenska landstingsförbundet.*

Det synes styrelsen naturligt, att man i det längsta inriktar sig på en frivillig överenskommelse, och styrelsen vill närmast se utredningens förslag som ett påtryckningsmedel för att åstadkomma en förnuftig skolorganisation och ett medel som endast i ett fåtal fall skall behöva tillgripas.

I fråga om formerna för det interkommunala samarbetet på skolans område ansluter sig *Landskommunernas förbund* i princip till utredningens uppfattning.

Det måste finnas tvångsföreskrifter om samverkan bl. a. med tanke på sådana icke sällan förekommande fall, då en kommun, som är tillräckligt stor för att helt på egen hand organisera skolväsendet, icke har någon fördel av samarbete med angränsande mindre kommuner. De formella tvångsföreskrifterna bör på sätt förslaget förutsätter anknytas till ett reformerat kommunalförbundsinstitut.

Enligt styrelsens mening kan skolreformen icke realiseras utan ett omfattande samarbete över kommungränserna. Styrelsen håller det icke för otroligt, att två eller flera kommuner, som gemensamt måste organisera enhetsskolans högstadium, snart skall finna det ändamålsenligt att ha hela skolväsendet gemensamt. Den reform av kommunalförbundsinstitutet, som nu är i vardande, kommer att lägga förhållandena till rätta för en sådan anordning. Även om styrelsen i likhet med utredningen anser vissa tvångsföreskrifter nödvändiga som en slags säkerhetsventil, vill styrelsen framhålla önskvärdheten av att samarbetet får i största möjliga utsträckning utvecklas frivilligt, även där detta icke ger de teoretiskt mest idealiska lösningarna. Man får icke förbise, att de nuvarande kommungränserna i många fall är i snävaste laget också för andra förvaltningsuppgifter. Om kommunalförvaltningen utvecklas i hittillsvarande takt, kommer det för åtskilliga förvaltningsområden att bli nödvändigt med ett vidsträckt regionalt samarbete. Det är önskvärt, att samarbetsregionerna för olika förvaltningsuppgifter bringas att sammanfalla. Samarbetet på skolans område får därför icke byggas upp utan hänsynstagande till kommunalförvaltningen i övrigt. Om

mellaninstansen skall få det föreslagna avgörande inflytandet i fråga om den interkommunala skolorganisationen, är det därför nödvändigt, att den besitter god överblick över hela kommunalförvaltningen.

Kommunalförbundskommittén har ingen erinran att göra mot vad utredningen anfört om det interkommunala samarbetets omfattning och säger sig i huvudsak kunna ge sin anslutning också till vad utredningen anfört om det kommunala samarbetet på skolans område i övrigt. Följande synpunkter framhålles.

Kommittén vill understryka vikten av att, då det gäller tvångsbeslut om samarbete, skälig hänsyn tages till kommuns önskan om medinflytande över skolväsendet i annan kommun. Ett medinflytande lärer icke lämpligen kunna förverkligas på annat sätt än genom skapande av ett gemensamt förvaltningsorgan, och såsom utredningen uttalat bör kommunalförbundsformen användas, då gemensamt förvaltningsorgan finnes påkallat. Ett tillmötesgående av kommuns önskan om medinflytande innebär alltså, att samarbetet bör ske genom kommunalförbund och icke i annan form. Då kommuner skall åläggas samarbeta, bör sålunda enligt kommitténs mening valet mellan samverkan genom kommunalförbund eller samverkan i annan form icke träffas uteslutande utifrån det allmännas synpunkter. Om kommitténs ståndpunkt härutinnan godtages, torde samarbete genom kommunalförbund komma att behöva utnyttjas i större omfattning än vad utredningen synes ha räknat med.

I avseende å frivillig samverkan mellan kommuner löser sig problemet om kommuns önskan om medinflytande över de gemensamma anordningarna av sig självt, enär det, såsom utredningen framhållit, vid frivillig samverkan principiellt bör vara parternas ensak att välja den samarbetsform de själva finna lämplig.

Kommittén håller vidare före, att det finnes anledning antaga, att kommuner, som behöver samarbeta i avseende å väsentliga delar av skolväsendet, ej sällan kommer att anse det fördelaktigt, att hela skolväsendet blir en gemensam uppgift för dem. Särskilt torde detta bliva fallet, då det är fråga om kommuner, som är förhållandevis lika i fråga om storlek och struktur. Hinder mot en samverkan beträffande hela skolväsendet synes icke böra resas.

Mot att länsskolnämnd skall äga besluta om bildandet av kommunalförbund tvångsvis vänder sig *folkskolinspektören i Gävleborgs läns norra inspektionsområde* samt *länsstyrelserna i Västmanlands och Jämtlands län.* Nämnde folkskolinspektör menar, att där åläggande behövs bör det ankomma på Kungl. Maj:t att besluta därom, och de båda länsstyrelserna anser, att beslut bör fattas av länsstyrelsen. I yttrande från länsstyrelsen i Jämtlands län förordas, att mellaninstansen skall göra framställning till länsstyrelsen, då fråga är om att tvångsvis bilda kommunalförbund på skolans område och i övrigt vara remissorgan.

Av de *13 kommuner,* som berört frågan om det interkommunala samarbetet, är också *Härnösand, Västra Tunhem, Rönö* och *Leksand* emot förslaget, att mellaninstansen utrustas med befogenhet att tvinga fram kommunalförbund. Leksand anser att länsstyrelsen skall ha denna befogenhet.

Skinnskatteberg menar att sådan befogenhet icke skall finnas så länge den nuvarande kommunalförbundslagen gäller. *Morastrand, Knutby* och *Fjällsjö* kommuner ställer sig tveksamma till kommunalförbundstanken som sådan.

Utredningens förslag angående organisationsplan för kommunens skolväsen har berörts i två yttranden. *Skolöverstyrelsen* har intet att erinra mot att alla skolor och skoltyper i kommunen skall upptagas i organisationsplanen och att i denna angives i vilka hänseenden skolorganisationen bygger på samverkan med annan kommun. Med hänvisning till att frågan om organisationsplan och dess fastställelse särskilt behandlats i realskoleutredningens betänkande (s. 175) säger sig överstyrelsen icke ha velat taga ställning till skolstyrelseutredningens förslag att organisationsplan skall fastställas av mellaninstansen.

Folkskolinspektören i Gävleborgs läns mellersta inspektionsområde har uttalat, att flera skäl enligt hans mening talar för att organisationsplaner åtminstone under en övergångstid slutligt godkännes av skolöverstyrelsen.

Vad beträffar kostnadsfördelningen mellan samverkande kommuner har behovet av en reglering av denna fråga understrukits av flera folkskolinspektörer. *Skolöverstyrelsen* ansluter sig till utredningens principförslag, att kommun som mottager elever, skall äga åtnjuta ersättning för sina verkliga merkostnader, samt förutsätter att överstyrelsen får bemyndigande att utfärda anvisningar härom.

b) Byggnadsärenden. Utredningens förslag om förenklad handläggning av skolbyggnadsärenden genom överflyttning av lokalbehovsprövningen och förhandsgranskningen av skissritningar från skolöverstyrelsen till mellaninstansen tillstyrkes, i vad avser prövningen av lokalbehovet, av *2 folkskolinspektörer* men avstyrkes i båda avseendena av *skolöverstyrelsen* och de övriga *32 folkskolinspektörer*, som yttrat sig i frågan, ävensom av *Svenska landskommunernas förbund. Överstyrelsen* anför bland annat följande.

Fastställandet av lokalbehovet för en skola måste alltid föregås av en prövning av frågan, huruvida skolan ur allmänna organisations- och planeringssynpunkter kan anses behövlig och rätt placerad, med hänsyn tagen såväl till en lämplig utformning på lång sikt av skolorganisationen på orten som till samhällsplaneringen i övrigt. Sedan ställning tagits till nämnda spörsmål, gäller det mycket ofta icke blott att fastställa ett visst nybyggnadsbehov utan även att överväga frågor om utnyttjandet av befintliga skolhus, möjligheten att på lämpligaste sätt omdisponera dem för fortsatt användning för skoländamål eller nödvändigheten att slopa dem.

Överstyrelsen bestrider inte, att dessa bedömanden torde kunna förläggas till mellaninstansen, men erinrar om att en sådan åtgärd skulle kunna medföra olägenheter för kommunen i betraktande av de relativt begränsade

resurser, som kan stå till denna myndighets förfogande. Överstyrelsen framhåller, att de berörda spörsmålen icke kan övervägas utan medverkan av erfarna skolarkitekter.

Förhandsgranskning av skissritningar karakteriserar överstyrelsen som en kombinerad pedagogisk, arkitektonisk och översiktligt ekonomisk granskning.

Vid denna medverkar icke blott överstyrelsens arkitekter utan även annan expertis, som står till förfogande inom verket — skolöverläkaren, konsulenterna för gymnastik, husligt arbete och skolmåltider, manlig och kvinnlig slöjd m. fl. Det händer icke sällan, då ritningsförslag skall utarbetas, att på ett förberedande stadium samråd sker med överstyrelsen om skolanläggningens lämpliga utformning, antingen vid besök på platsen av representanter för överstyrelsen eller vid sammanträden inom överstyrelsen med kommunrepresentanter. Vid sådana tillfällen är det av största vikt att skolmän och arkitekter samtidigt kan stå skoldistrikten till tjänst, då de pedagogiska, tekniska och ekonomiska synpunkterna måste samordnas.

Med hänsyn till behovet av tillgång till en mångsidig sakkunskap anser överstyrelsen det vara ett i första hand kommunalt men också ett statligt intresse, att den nuvarande behandlingen av skolbyggnadsärendena bibehålles. Enligt överstyrelsens mening får mellaninstanserna, även om de icke skall avgöra dessa ärenden, mycket viktiga uppgifter vid den förberedande handläggningen av dessa. Slutligen framhåller överstyrelsen, att dess avstyrkande nu icke innebär, att den rådande centraliseringen skulle anses bli varaktigt och i full utsträckning bestående, utan att en successiv decentralisering är önskvärd om och i den mån erfarenheterna av mellaninstansernas arbete och resurser visar att den är möjlig. Överstyrelsen erinrar om skolöverstyrelsesakkunnigas förslag (SOU 1951: 29), att ärenden rörande statsbidrag till skollokaler m. m. skulle avgöras av överstyrelsen, och förordar att denna fråga tages upp till förnyat övervägande.

Svenska landskommunernas förbund anser, att knappast något i och för sig är att erinra mot att mellaninstansen skall pröva lokalbehovet för samtliga skolor. En förutsättning är dock enligt förbundets mening, att länsarkitektkontoren kan lämna verklig hjälp, vilket förbundet finner tvivelaktigt. I avvaktan på resultatet av allmänna statsbidragsutredningens arbete synes det förbundet lämpligast att bibehålla nuvarande förfarande.

Utöver de ovannämnda remissmyndigheterna har endast *2 landsting och 6 kommuner* berört förevarande fråga. Landstingen och en av kommunerna ansluter sig till utredningens tankegångar medan de övriga förordar handläggning hos skolöverstyrelsen som hittills.

Mot de av utredningen framförda synpunkterna på mellaninstansens medverkan vid planering av *skolhem* har ingen erinran gjorts.

Utredningens förslag, att ärenden rörande statsbidrag till anskaffande av *tjänstebostäder* skall slutbehandlas av mellaninstansen tillstyrkes av *skol-*

överstyrelsen, som erinrar om tidigare förslag i denna riktning, *12 folkskolinspektörer* samt *kommunalfullmäktige i Borensberg.*

Av de 12 folkskolinspektörerna tillhör 11 den grupp, som avstyrkt utredningens förslag rörande skolbyggnadsärenden. De har därvid uttryckligen gjort undantag för tjänstebostäderna. Huruvida de övriga 21 folkskolinspektörer, som avstyrkt i vad avser skolbyggnadsärenden, också skall anses genomgående ha avstyrkt i fråga om tjänstebostäderna kan icke klart urskiljas. Styrelsen för *Statens folkskolinspektörers förbund* tillstyrker utredningens förslag rörande tjänstebostadsärendenas handläggning.

c) Mellaninstansen som disciplinär myndighet. Denna fråga har föranlett särskilda uttalanden i 31 remissyttraden, av vilka 15 avgivits av kommunala myndigheter, däribland 2 landsting.

För ett bibehållande av de disciplinära befogenheterna oförändrade hos den lokala skolstyrelsen synes endast *stadsfullmäktige i Luleå* ha uttalat sig.

De *5 folkskolinspektörer,* som berör disciplinfrågan, tillstyrker utredningens förslag, vilket också får anslutning från *Örebro och Jämtlands läns landsting* samt från följande kommuner, nämligen *Östersund, Simrishamn, Lerum, Skultuna, Stångenäs, Rönö* och *Linneryd.*

I princip tillstyrkes utredningens förslag av *Svenska överlärarförbundet* och *Svenska facklärarförbundet* samt av *folkskolans lärarförbund.* De sistnämnda anför bland annat följande.

Förbunden hälsar med synnerlig tillfredsställelse utredningens förslag om överflyttning av domsrätten från de kommunala skolstyrelserna till högre myndighet. Bland folkskolans lärare råder sedan länge ett kraftigt missnöje med nu gällande ordning i fråga om handläggningen av disciplinärenden, och starka krav har vid upprepade tillfällen framkommit om att frigöra dessa ärenden från den kommunala skolstyrelsen.

Förbunden, som i huvudsak kan ansluta sig till utredningens förslag i fråga om handläggningen av disciplinärenden, fäster särskild vikt vid att inga andra reaktionsformer får förekomma än de av utredningen föreslagna, vilka intagits i förslaget till författningstext. Lärarkårernas bristande förtroende för skolstyrelsernas kompetens att handlägga disciplinärenden bottnar till en del i att skolstyrelsen nu har möjlighet — vilken möjlighet också i ej så få fall utnyttjats — att i protokollet fälla omdömen om lärare, utan att dessa haft möjlighet att försvara sig. Sådana omdömen har ofta vållat enskilda lärare svåra lidanden, då de av allmänheten uppfattats som domar. Utredningens förslag undanröjer möjligheterna till dessa lokala »halvdomar», vilket tillsammans med att domsrätten överflyttas till mellaninstansen kan förväntas leda till en mera förtroendefull inställning till disciplinärendenas handläggning från lärarnas sida.

Tveksamma till mellaninstansens lämplighet som disciplinär myndighet med hänsyn till den föreslagna sammansättningen och de bristande garantierna för en från juridisk synpunkt tillfredsställande beredning av ärendena ställer sig *domkapitlen i Härnösand och Luleå, länsstyrelsen i Västernorrlands län, besvärssakkunniga* och *Läroverkslärarnas riksförbund.*

I det avsnitt av sitt utlåtande, där *skolöverstyrelsen* behandlar det förevarande spörsmålet, påpekas inledningsvis, att mellaninstanserna enligt överstyrelsens mening dels bör sammansättas på annat sätt än utredningen föreslagit och vara huvudsakligen statliga organ, dels bör äga att, medelst fullmakt, tillsätta lärartjänster i lägre lönegrad än 29, även vid allmänna läroverk. Överstyrelsen uttalar därefter bl. a., att överflyttning till mellaninstansen av skolstyrelses disciplinära befogenheter är naturlig och följdriktig samt säger sig intet ha att erinra mot den av utredningen föreslagna överflyttningen av disciplinära befogenheter »i fråga om ordinarie befattningshavare, vilka tillsättes annorledes än medelst fullmakt». Ställningen i disciplinärt hänseende för lärare som tillsatts medelst fullmakt beröres icke av överstyrelsen.

Beträffande de icke-ordinarie lärarna framhåller överstyrelsen, att de i disciplinärt hänseende bör ha samma ställning oavsett skolform.

Förslaget att erinran eller föreställning icke vidare skall förekomma biträdes av överstyrelsen.

Uppfattningen att disciplinärenden bör handlägges av vederbörande centrala skolmyndighet framföres av *domkapitlen i Växjö och Luleå, länsstyrelsen i Malmöhus län, stadsfullmäktige i Malmö och Falun* samt *kommunalfullmäktige i Älmhult.* Samma mening har *Läroverkslärarnas riksförbund* och, vad gäller läroverkens lärare, *Rektorernas riksförening.* Dessa remissmyndigheter pekar i sin motivering främst på behovet av enhetlig handläggning av disciplinärendena och på dessa ärendens ringa antal.

Besvärssakkunniga framhåller att disciplinförfarandet utgör en i processuellt hänseende betydelsefull del av förvaltningsförfarandet. De sakkunniga, som bl. a. i samband med allmänna verksstadgans tillkomst ingående sysslat med dithörande spörsmål, har närmare granskat förslaget om länsskolnämnden som disciplinär myndighet.

Ehuru de sakkunniga konstaterar, att länsskolnämnden otvivelaktigt är bättre skickad än skolstyrelsen att vara disciplinär myndighet och att det i och för sig är naturligt att en ledande administrativ myndighet på ett område även har disciplinär bestraffningsrätt gentemot de inom samma område verksamma befattningshavarna, finner de sakkunniga likväl att nämndens lämplighet att handha disciplinära uppgifter måste starkt ifrågasättas. De sakkunniga anför härom följande.

Överhuvudtaget är ett organ, som har karaktären av en kommunalvald nämnd, icke väl ägnat att utöva en domstolsliknande funktion. I detta avseende gör sig likartade betänkligheter gällande beträffande länsskolnämnden som i fråga om skolstyrelsen. Disciplinära ärenden, vilka enligt instruktionsförslaget skall vara pleniärenden, måste handläggas med stor omsorg, vilket försvåras om de som skall deltaga i avgörandet är alltför många. Förslaget förutsätter vidare, att ett väl utvecklat förfarande med tillgång till muntlighet m. m. skall komma till användning i disciplinära mål. På den, som skall leda dylika förhandlingar, vilka erfarenhetsmässigt kan

svälla ut till processer av avsevärd omfattning, måste ställas särskilda krav i fråga om utbildning och administrativ rutin. Av nu anförda skäl bör övervägas, om icke särskilda anordningar kunde träffas för disciplinärendenas handläggning, t. ex. genom inrättande av särskida disciplinnämnder med juridiskt skolad och förhandlingsvan ordförande och med ett begränsat antal ledamöter, samtliga gärna hämtade från länsskolnämnden, exempelvis nämndens jurist, förste skolinspektören och en av lekmännen i nämnden. Vidare bör bl. a. av arbetsekonomiska skäl övervägas, om icke den lokala skolstyrelsen skulle kunna för mycket enkla fall tillerkännas vissa disciplinära befogenheter.

Möjligheten att disciplinärenden av mindre allvarlig karaktär behandlas lokalt beröres också i yttranden från *Nacka* och *Boo kommuner*.

Från besvärssakkunnigas sida understrykes, att den modernisering i olika avseenden, som disciplinstraffrätten genom allmänna verksstadgan undergått, också bör göra sig gällande, då de disciplinära förhållandena för ett specialområde regleras. De sakkunniga gör vissa påpekanden, som lämpligen kan tjäna som ledning vid en anpassning av disciplinbestämmelserna för lärare till verksstadgans regler.

d) Mellaninstansen som besvärsmyndighet. Besvärsärendenas handläggning diskuteras endast i ett 10-tal remissyttranden. Frågan om mellaninstansen skall vara besvärsprövande myndighet eller ej göres därvid i allmänhet beroende av hur mellaninstansen kommer att sammansättas och hur ledamöterna skall utses.

Domkapitlen i Växjö och Härnösand framhåller att någon garanti för att mellaninstanskanslierna får personal med juridisk utbildning icke finns enligt utredningens förslag. Domkapitlet i Växjö föreslår med anledning härav att besvärsprövningen skall ligga kvar hos domkapitlen. Domkapitlet i Härnösand anser, att sekreterartjänsten vid mellaninstansen skall innehavas av person med domarkompetens. Alternativt diskuteras att domkapitel eller länsstyrelse skall pröva besvär i skolfrågor. Även *domkapitlet i Luleå* ställer sig kritiskt till att mellaninstansen med föreslagen sammansättning och kanslipersonal blir besvärsinstans.

Länsstyrelsen i Kristianstads län menar, att det icke kan anses vara principiellt riktigt, att majoriteten av ledamöterna i en besvärsinstans utses efter politiska linjer. Även *länsstyrelsen i Västernorrlands län* finner att såväl mellaninstansens sammansättning som kompetensvillkor och lönesättning för mellaninstansens sekreterare gör det mycket tveksamt om denna myndighet skall pröva besvär.

Skolöverstyrelsen har intet att erinra mot den av utredningen föreslagna omfattningen av mellaninstansens besvärsprövning och ej heller mot den föreslagna instansordningen, förutsatt att mellaninstanserna organiseras som överstyrelsen förordat och, såsom utredningen antagit, överstyrelsens utlåtande vid besvär över mellaninstansens beslut undantagslöst infordras av Kungl. Maj:t.

Däremot förordar överstyrelsen att prövningen av besvär, som anföres på såväl kommunal som materiell grund, icke delas upp mellan länsstyrelse och mellaninstans utan i sin helhet förlägges till mellaninstansen. Överstyrelsen ifrågasätter vidare, om icke i samband därmed även länsstyrelsernas befattning med mål angående lärares avlöningsrättigheter borde överflyttas till mellaninstansen, då dessa mål äger samband med övriga mål rörande skolväsendet. Det senare förslaget motiveras med att en väl kvalificerad förvaltningsjurist enligt överstyrelsens mening bör vara ledamot av mellaninstansen.

Besvärssakkunniga anför till en början följande.

Liksom utredningen anser besvärssakkunniga skillnad böra göras beträffande handläggningen av kommunalbesvärsmål och övriga besvärsmål. Otvivelaktigt skulle det vara mindre lämpligt att bryta ut prövningen av vissa kommunalbesvärsmål och lägga den på länsskolnämnden. Besvärssakkunniga delar därför helt utredningens uppfattning att dessa mål bör upptagas och prövas av länsstyrelse. Det är en betydande vinst, att samtliga kommunalbesvärsmål berörande den borgerliga kommunen kan samlas hos länsstyrelsen, varigenom enhetlighet i bedömandet av dessa säkras. Vad åter angår övriga mål, i vilka talan föres mot skolstyrelses beslut, synes länsskolnämnden kunna bliva lämplig besvärsmyndighet, förutsatt att den får en tillfredsställande sammansättning. Nämnden synes kunna fungera som besvärsmyndighet även i förhållande till skolchef, rektor och lärarkollegium. Någon mera säker uppfattning om länsskolnämndens roll som besvärsmyndighet kan icke erhållas, så länge klarhet icke vunnits om i vilken utsträckning talan mot skolstyrelses beslut skall föras genom kommunalbesvär eller genom förvaltningsbesvär.

De sakkunniga pekar i det sammanhanget särskilt på de s. k. skolbyggnadsmålen och målen om folkskollärarnas löningsrättigheter. Beträffande den senare gruppen mål nämner de sakkunniga som en tänkbar lösning, att mellaninstansen göres till gemensam instans för alla avlöningsmål på skolväsendets område.

Till frågan om vilken myndighet som bör vara besvärsinstans i förhållande till länsskolnämnden har de sakkunniga icke tagit bestämd ställning. De uttalar i huvudsak följande.

Enligt de sakkunnigas mening talar starka skäl för att låta skolöverstyrelsen respektive överstyrelsen för yrkesutbildning vara besvärsmyndighet i förhållande till länsskolnämnd. Beträffande alla ärenden, som börjar i *första* instans hos länsskolnämnden, skulle på detta sätt erhållas ett sedvanligt treinstanssystem. Vederbörande överstyrelse skulle därigenom få sin naturliga plats i förvaltningssystemet. Det står också otvivelaktigt bäst i överensstämmelse med de aktuella decentraliseringssträvandena att överlåta åt överstyrelserna att sålla undan så många besvärsmål som möjligt. Därest talan över varje länsskolnämnds beslut skall kunna få föras direkt hos Kungl. Maj:t, föreligger risk för att ecklesiastikdepartementet kommer att bli överhopat med besvärsmål. Det är onekligen en betydande olägenhet med den här förordade ordningen att man beträffande mål, som börjat hos

skolstyrelsen och som fullföljes genom förvaltningsbesvär, får en fyrainstansordning. Den ifrågavarande olägenheten kan emellertid otvivelaktigt i viss utsträckning begränsas genom att möjligheten till fullföljd från överstyrelserna inskränkes i vissa fall. — Om besvär över länsskolnämnds beslut får anföras direkt hos Kungl. Maj:t, bör, såsom förutsatts av utredningen, vederbörande överstyrelses utlåtande infordras i besvärsmålet.

Beträffande avlöningsmålen påpekas, att de kräver särskild uppmärksamhet också i vad gäller fullföljden till högsta instans.

Av övriga remissmyndigheter, som berört frågan om besvärsprövningen, kan nämnas *församlingsstyrelsekommittén,* som framhåller »önskvärdheten av att även beträffande de församlingar, som tills vidare komma att behålla skolväsendet, såväl domkapitlets funktioner som besvärsinstans som domkapitlets och biskopens åligganden i avseende å tillsynen över skolorna överflyttas till länsskolnämnden omedelbart med reformens genomförande i övrigt.»

Styrelsen för svenska landskommunernas förbund gör endast följande korta uttalande.

Styrelsen är tveksam huruvida det är möjligt att låta mellaninstansen i föreslagen omfattning fungera som besvärsmyndighet. Om besvärsärendena i alltför stor utsträckning fullföljes, elimineras därmed fördelarna av den eftersträvade decentraliseringen samtidigt som mellaninstansens auktoritet kan äventyras.

Läroverkslärarnas riksförbund hävdar beträffande mellaninstansens besvärsprövning, att inga avgöranden, som för närvarande enligt gällande bestämmelser träffas av skolöverstyrelsen, skall flyttas till mellaninstansen. *Svenska yrkesskolföreningen* föreslår, att överstyrelsen för yrkesutbildning skall pröva besvär som gäller yrkeslärare.

e) Vissa övriga mellaninstansärenden. Av utredningens förslag i övrigt rörande mellaninstansernas uppgifter har endast förslaget om statsbidragsgranskningens överförande från länsstyrelsen till mellaninstansen blivit föremål för särskilda kommentarer.

Skolöverstyrelsen, som i huvudsak biträder utredningens förslag i vad de gäller överflyttning av ärenden från domkapitel, länsstyrelse, folkskolinspektör och skolöverstyrelsen, förklarar sig dock icke för närvarande beredd att tillstyrka decentralisering av vissa ärenden, som rör fastställande av undervisningsskyldighet, nedsättning av undervisningsskyldighet, förflyttning av vissa lärare samt ärenden rörande flyttningsersättning. Överstyrelsen går emellertid inte närmare in på de ärenden av löpande natur, som föreslagits ankomma på mellaninstansen. Dessa ärenden har å andra sidan i stor utsträckning blivit föremål för granskning av *folkskolinspektörerna.* Skäl synes emellertid icke föreligga att här närmare redogöra för de framförda synpunkterna på dessa ärendegrupper. Beträffande statsbidragsgranskningen anför *skolöverstyrelsen.*

Praktiska skäl talar för utredningens förslag, att den granskning av statsbidragsrekvisitionerna, som utföres av folkskolinspektör och länsstyrelse, och det godkännande av desamma, som ankommer på länsstyrelse, skall överflyttas till mellaninstansen. Den ökning i dennas arbete, som blir följden härav, kommer att väsentligt understiga det arbete, som länsstyrelserna skulle få ägna däråt.

Förslagen rörande statsbidragsgranskningen har i allmänhet lämnats utan erinran av *folkskolinspektörerna,* ehuru det i vissa fall starkt understrukits, att det icke får innebära att redogöraransvaret föres över på skolinspektörerna. Klart positiv på denna punkt är *länsstyrelsen i Kristianstads län,* vilken liksom skolöverstyrelsen föreslår, att även utbetalningen av statsbidrag till skoländamål skall verkställas av mellaninstansen.

Avstyrkande yttranden har avgivits av *folkskolinspektören i Värmlands läns mellersta inspektionsområde* samt av *länsstyrelserna i Stockholms, Blekinge och Kopparbergs län.* Av yttrandena från *statskontoret* och *riksräkenskapsverket* framgår att dessa båda ämbetsverk finner det lämpligast, att statsbidragsgranskningen förblir hos länsstyrelserna.

Allmänna statsbidragsutredningen gör följande uttalande.

Det torde icke ankomma på statsbidragsutredningen att uttala sig angående de framlagda organisationsförslagen. Utredningen vill dock icke underlåta att framhålla, att länsskolnämndernas kansliorganisation förefaller att vara ganska snävt tilltagen. För att organisationen skall kunna fullgöra avsedda uppgifter, torde det vara en förutsättning, att en sådan förenkling vidtages av statsbidragssystemet på skolväsendets område, som av statsbidragsutredningen kommer att föreslås.

E. Den nya mellaninstansens organisation

1. Skolstyrelseutredningen

a) Konstruktion, ledamöter, geografiskt verksamhetsområde

Förslag

Konstruktionen. Utredningen utgår från att en mellaninstansorganisation för att bli effektiv måste byggas upp av nya, fristående organ med uppgift att enbart ägna sig åt skolans problem och konstruerade speciellt med tanke härpå.

De nya mellaninstanserna skall vara kollegiala organ med en *majoritet av företroendevalda icke-pedagoger* (lekmän). Minoriteten skall vara pedagogiska fackmän. Företrädare för såväl statliga som kommunala synpunkter på skolväsendet skall finnas bland ledamöterna. De statliga synpunkterna skall främst företrädas av en statens skolinspektör som självskriven ledamot.

Mellaninstansen skall konstrueras som *ett* organ, vilket innebär, att skolinspektionen skall knytas till och ingå i den nya myndigheten. Inspektörerna skall således icke finnas som särskilda regionala *myndigheter* vid sidan av mellaninstanserna utan handla på dessas vägnar. Kollegiet skall följaktligen icke vara en instans över inspektören eller stå mellan honom och de centrala myndigheterna.

Antalet ledamöter skall vara sju. Lekmännen skall vara fyra och jämte ersättare utses av landstingen för en tid av 4 år. Fullmäktige i stad, som ej tillhör landsting, skall utse en ledamot jämte ersättare. Landstingen i Kalmar läns landstingsområde skall i samråd utse vardera två ledamöter.

Skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning skall för samma tid förordna vardera en ledamot jämte ersättare.

I län med flera inspektörer är förste skolinspektören ledamot. Ersättare för skolinspektören eller förste skolinspektören är den som uppehåller hans tjänst.

Av landsting och fullmäktige utsedda ledamöter och ersättare skall ha ådagalagt intresse för utbildnings- och undervisningsfrågor. Ingen av dessa ledamöter må inneha lärar- eller rektorstjänst. En ledamot och ersättaren för honom skall vara i allmän tjänst anställda högre förvaltningsjurister eller domare. Två ledamöter och ersättarna för dem skall äga särskild kännedom om landsbygdens skolväsen.

Skolöverstyrelsen skall beakta, att länsskolnämnderna genom de av överstyrelsen förordnade ledamöterna tillföres pedagogisk sakkunskap och erfarenhet rörande de delar av skolväsendet, som skolinspektören(erna) icke i första hand företräder. Överstyrelsen för yrkesutbildning skall som ledamöter av länsskolnämnderna förordna personer med insikter i och erfarenhet av yrkesutbildning.

Sedan ledamöter utsetts, skall uppgift om vilka som utsetts omedelbart av landstinget eller fullmäktige insändas till Kungl. Maj:t, som förordnar en av de sålunda utsedda ledamöterna att vara ordförande.

Beträffande *ersättningar* föreslår utredningen, att mellaninstansens ordförande skall uppbära ett årligt arvode av högst 1 500 kronor samt ersättning för varje sammanträdesdag med 20 kronor. Årsarvodet bör bestämmas av Kungl. Maj:t efter förslag av skolöverstyrelsen och fastställas med hänsynstagande till mellaninstansområdenas varierande storlek. Lägre arvode än 1 200 kronor bör dock icke i något fall utgå.

Ledamot föreslås erhålla ett årligt arvode av 400 kronor jämte 20 kronor för sammanträdesdag. Till ersättare för ledamot bör endast utgå sammanträdesarvode, vilket föreslås skola utgöra 45 kronor. Rese- och traktamentsersättning föreslås utgå enligt allmänna resereglementets klass II B för ordförande, ledamot och suppleant.

I fråga om mellaninstansernas geografiska verksamhetsom-

r å d e n föreslår utredningens majoritet, att *länen* utan undantag skall vara verksamhetsområden samt att särskilda inspektionsområden under ledning av en skolinspektör tills vidare i princip bibehålles inom länen. I anslutning till detta ståndpunktstagande föreslår majoriteten vidare, dels att mellaninstansmyndigheten skall kallas *länsskolnämnd* och ha sitt kansli förlagt till länets residensstad utom i Skaraborgs län, där Skövde föreslås bli kansliort, dels också att antalet skolinspektörstjänster ökas från nuvarande 51 till 55 genom att en tjänst nyinrättas i vart och ett av Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västmanlands län, dock utan att ytterligare inspektionsområden bildas.

Beträffande verksamhetsområdena förordar ledamöterna *Flinck* och *Johnsson* ett inom utredningen diskuterat och i betänkandet redovisat alternativ (43-alternativet) för områdesindelning, vilket innebär, att landet skulle indelas i 43 mellaninstansområden, i flertalet fall sammanfallande med de nuvarande folkskolinspektionsområdena. Dessa områden skulle tillika vara inspektionsområden. Förslaget innebär således, att det nuvarande antalet inspektörer skulle reduceras med åtta.

Motivering

När det gällt mellaninstansens organisation har utredningen först ställt frågan om någon existerande myndighet kan bli mellaninstans för skolväsendet. Domkapitel, länsstyrelse, landsting och folkskolinspektör har övervägts.

Enär någon gemenskap mellan *domkapitlens* primära och dominerande uppgifter, de som hänger samman med den kyrkliga distriktsstyrelsen, och uppgifterna för en regional skolmyndighet ej längre föreligger, saknas enligt utredningens mening själva utgångspunkten för en diskussion om domkapitlens omorganisation i syfte att få dem att bättre fylla en skolmyndighets åligganden.

Det våren 1952 fattade beslutet om *länsstyrelsernas* omorganisation medförde icke att lekmän, såsom länsstyrelseutredningen föreslagit, skulle medverka i länsstyrelsernas arbete. Då lekmannamedverkan i nya mellaninstanser enligt utredningens mening är ofrånkomlig, har länsstyrelserna icke kunnat ifrågakomma.

Utredningen har icke funnit skäl föreligga att låta *landstingen*, genom något utskott eller på annat sätt, fungera som mellaninstans för skolväsendet men väl att det skapas en förbindelselänk mellan dessa båda organ genom landstingens medverkan vid utseende av ledamöter i mellaninstansen.

Vad slutligen *folkskolinspektionen* beträffar anser utredningen, att en skolinspektör som enmansmyndighet, med hänsyn till omfattningen och delvis också arten av de uppgifter som skall förekomma, icke med erforderlig kraft skulle kunna hävda sin ställning som mellaninstans. Utredningen tänker här mindre på förhållandet gentemot lokala styrelser än på förhållandet till den centrala skolledningen. Mellaninstanserna bör nämligen inte enbart betraktas som tillkomna i arbetsfördelningssyfte med uppgift att uteslutande verka som redskap för överordnade myndigheter. De statliga synpunkterna bör därför i ett organ, som det här gäller, balanseras av företrädare för lokala intressen och erfarenheter, så att myndigheten inte,

genom av Kungl. Maj:t utsedda tjänstemän, ensidigt representerar statsviljan. Denna balans kan ernås genom att lekmän erhåller inflytande i mellaninstanserna. Å andra sidan betraktar utredningen en statlig skolinspektion som ett oundgängligt element, som själva stommen i en ny mellaninstansorganisation.

Lekmannamedverkan. Utredningen påpekar, att det är ett framträdande drag i den senare utvecklingen inom förvaltningen, att personer, som icke intar tjänstemannaställning, i allt större utsträckning anlitas som ledamöter i olika organ i syfte att tillföra förvaltningen speciell sakkunskap eller erfarenheter och synpunkter från medborgarkretsar, som beröres av verksamheten, eller helt enkelt allmänt medborgerligt omdöme. Ökat utrymme åt andra krafter än tjänstemännen har givits både inom central och lokal förvaltning och av skilda anledningar. Lekmannainslaget har, som naturligt är, särskilt kommit till användning på gränsområdena till kommunalförvaltningen. Utredningen erinrar om stifts- och boställsnämnder, inskrivningsnämnder, länsnykterhetsnämnder, mödrahjälpsnämnder, länsvägnämnder. Nya mellaninstanser bör i organisatoriskt hänseende få en med dessa myndigheter likartad karaktär och de måste, som ett led i den beslutade skolreformen, utformas så, att de kan lämna en värdefull medverkan till uppbyggandet och befästandet av den nya skolan. Ser man på denna uppbyggnadsprocess i stort, är det enligt utredningens uppfattning av synnerligen stor betydelse, att till skolans utveckling positivt inställda krafter får möjligheter att driva det beslutade reformarbetet framåt i olika instanser och inte minst ute på fältet. Det är nya tankar det nu är fråga om att förverkliga, och bärarna av dem eller dessas representanter kan inte i något sammanhang få vara hänvisade till enbart passiva roller utan måste beredas tillfälle att aktivt medverka och göra sitt inflytande gällande på olika plan, när skolreformen skall föras ut i praktiken.

Då regionala skolmyndigheter enligt utredningens mening bör byggas upp från grunden, är det möjligt att ge dem en för de nya förhållandena lämplig utformning. Det är därvid av utomordentlig betydelse att konstruera dem så, att de redan genom sin organisation befäster ett så allmänt förtroende för sin verksamhet som möjligt. Med tanke på uppgiften att arbeta för den nya skolans tillkomst och utveckling är det i första hand viktigt att ge mellaninstanserna en demokratisk förankring inom den region, där de skall verka. Av denna anledning betraktar utredningen medverkan av förtroendevalda lekmän — medborgarrepresentanter — i mellaninstanserna såsom lika ofrånkomlig som medverkan av pedagogiska fackmän.

Som skäl för att mellaninstansen skall ha karaktär av *ett* organ anföres, att lekmännen och tjänstemannen-inspektören icke skall tilldelas funktioner, som kräver tillvaratagande av motsatta intressen. Det är därför av vikt att inte någon gränslinje drages mellan inspektören å ena sidan och mellaninstanskollegiet å den andra. För att undvika föreställningen att en sådan skillnad finns bör i skolförfattningarna icke skiljas mellan skolinspektör och »mellaninstansen». Den förre bör där icke förekomma som självständig *myndighet*.

Att i verkligheten en arbetsfördelning måste komma till stånd mellan skolinspektören och kansliet å ena och mellaninstansen som kollegium å andra sidan är klart, men vilka ärenden som skall handläggas på det ena eller det andra sättet bör framgå av mellaninstansens instruktion och ej anges i varje författningsbestämmelse för sig. Härigenom undviker man

att ge en föreställning om att det skulle existera två regionala organ och behöver inte genomgå och bedöma alla författningar för att pröva, om den ena eller andra formen för handläggning skall tillämpas. Väsentligare är dock, att man undviker en icke önskvärd bindning av handläggningsformen. Det bör nämligen stå inspektör fritt att påkalla kollegialt beslut i ärende, vars handläggning normalt skulle ankomma på honom själv. Å andra sidan bör instruktionen ej heller vara mera bindande än att den tillåter den omvända ordningen. Det bör alltså i vissa fall kunna bli en intern mellaninstansangelägenhet, hur ett ärende skall handläggas.

Vid bedömningen av antalet ledamöter i och sammansättningen av mellaninstansen anser utredningen, att man måste ha i minnet, att denna är avsedd att vara en regional myndighet och icke en representativ beslutande församling och ej heller en representation för olika intressegrupper.

Sju ledamöter ger möjlighet att arbeta effektivt och planmässigt samtidigt som inom detta antal utrymme kan beredas företrädare för de olika synpunkter, som bör vara representerade.

Då en skolinspektion ofrånkomligen måste finnas, anser utredningen, att den pedagogiska fackkunskapen i mellaninstansen främst bör representeras av en skolinspektör, vilken tillika kan företräda statens synpunkter på skolväsendet i den regionala instansen. Utredningen har ingående övervägt skolinspektörernas ställning och hävdar bestämt, att en statens skolinspektör i varje län skall vara ledamot av mellaninstansen på jämställd fot med övriga ledamöter. Man skulle annars alltför lätt hamna i den situationen, att det enligt den allmänna uppfattningen fanns två myndigheter på regionplanet — inspektören och kollegiet. Utredningen betonar starkt att en sådan situation, av skäl som nyss angivits, bör undvikas.

Emellertid vore det inte tillfredsställande, om inspektören ensam skulle representera de pedagogiska facksynpunkterna i mellaninstansen. Utredningen anser det viktigt att dessa blir väl företrädda, men framhåller samtidigt, att det med hänsyn till mellaninstansens karaktär inte kan och inte bör vara fråga om någon intresserepresentation i den meningen, att alla under mellaninstansen sorterande lärarkategorier skall ha företrädare i denna, lika litet som det kan bli fråga om att områdets alla olika delar där skall representeras.

Beträffande behovet av skolmän i mellaninstansen har utredningen kommit till den slutsatsen, att i de fall inspektörens eller inspektörernas utbildning och erfarenheter kan sägas vara i huvudsak begränsade till folkskolan, bör i mellaninstansen ingå en lärare eller rektor med utbildning för och erfarenhet av högre allmänbildande skolundervisning. Skulle inspektören eller någon av dem, om det gäller flera, äga *även* de senare kvalifikationerna, synes inte andra krav böra ställas på den ledamot, som skall representera den fackliga erfarenheten av det allmänbildande skolväsendet, än att han visat skicklighet i utövningen av sin verksamhet och intresse för skolväsendets utveckling.

Med hänsyn till den framträdande plats yrkesundervisningen skall få redan i den obligatoriska skolan och till fattade beslut om dess utbyggnad därutöver, anser utredningen, att i mellaninstansen också skall ingå en med yrkesutbildningen och dess problem väl förtrogen ledamot, en fackman, som skall vara skickad att, om mellaninstansen så beslutar, föredraga ärenden, som rör denna del av dess verksamhet.

Antalet icke-pedagoger har utredningen funnit böra bestämmas till fyra. Beträffande förslaget att en av dessa skall vara en i allmän tjänst anställd *högre förvaltningsjurist eller domare* anför utredningen, att mellaninstansen enligt dess förslag skall bli disciplinär myndighet samt att utredningen är helt ense med 1945 års folkskolesakkunniga om nödvändigheten av att en jurist deltager i handläggningen av disciplinärenden. Enligt utredningens förslag skall emellertid mellaninstansen, i motsats till den av folkskolesakkunniga hävdade meningen, också vara besvärsmyndighet, vilket ytterligare skärper betydelsen av att en jurist ingår som ledamot. Utredningen anser dock, att åtskilligt fler av de uppgifter, vilka de nya mellaninstanserna kommer att få sig förelagda, blir av sådan natur, att omedelbar tillgång till juridisk sakkunskap får stor betydelse för dess möjligheter att bedriva sitt arbete effektivt. Den ökade säkerhet i den formella behandlingen av olika ärenden, som skulle vinnas genom en kvalificerad jurists medverkan i mellaninstansen, skulle väsentligt bidraga till att ge denna den prägel av myndighet, varom talas i direktiven och som enligt utredningen också är önskvärd. Detta syfte nås enligt utredningens mening inte med mindre juristen får kontinuerligt deltaga i mellaninstansens arbete som ledamot.

För att ensidighet i sammansättningen skall undvikas, anser utredningen, att det beträffande två av ledamöterna bör föreskrivas, att de skall äga erfarenhet av landsbygdens undervisningsproblem. I syfte att förhindra, att lekmannamedverkan i något fall blir fiktiv och för att säkra att tillräckligt nyanserade synpunkter kan läggas på i mellaninstansen förekommande frågor har utredningen föreslagit, att ingen av de fyra lekmannaledamöterna må inneha lärar- eller rektorstjänst vid skola av sådant slag, som sorterar under mellaninstansen.

Det av utredningen föreslagna sättet att utse ledamöterna i mellaninstansen är enligt utredningens uppfattning praktiskt och billigt och erbjuder garantier för ledamöternas självständighet, samtidigt som det ger mellaninstansen en god demokratisk förankring. Mellaninstanserna bör icke bli organ med företrädare för olika gruppintressen, vilka onödigt skulle accentueras, om exempelvis lärarna eller skolstyrelseordförandena skulle välja ledamöterna. Genom sin ställning och sina uppgifter är landstingen väl lämpade att utse lekmannaledamöterna. Som folkvald representation för länets kommuner förutsättes landstingen också bättre än någon annan korporation känna till länets tillgång på personer, inom och utom landstinget, som är lämpade för uppdrag som de ifrågavarande.

Utredningen, som övervägt olika sätt att bereda de landstingsfria städerna tillfälle att medverka vid valet av mellaninstansledamöter, anser att möjligheter att skapa proportionell rättvisa icke torde föreligga i dessa fall. Med hänsyn till att det mindre är fråga om att få till stånd en lokal representation i mellaninstansen än att där samla sakligt meriterade företrädare för skilda synpunkter, har det inte heller synts utredningen särskilt angeläget att försöka åstadkomma en på dylikt sätt avvägd representation i dessa fall. Av praktiska skäl har utredningen funnit sig böra föreslå, att fullmäktige i varje stad utanför landsting efter samråd med landstinget skall äga utse en ledamot av mellaninstansen.

Det geografiska verksamhetsområdet. Det står för utredningen klart, att det i första hand bör vara genom en samordnande, rådgivande och stimulerande verksamhet i nära kontakt med skolan inom sitt område, som mellaninstansen skall göra sin insats, och först i andra hand

som en administrativ myndighet, vilken handlägger löpande ärenden av olika slag. Härav anser utredning följa, att det krav, som vid områdenas bestämmande främst bör tillgodoses, är att möjligheter skapas för mellaninstansen och i främsta rummet dess pedagogiskt utbildade tjänsteman (tjänstemän) att skaffa sig ingående kännedom om områdets skolförhållanden och uppehålla god kontakt med olika företrädare för dess skolväsen. Detta krav kan tillgodoses på olika sätt. Åtskilliga andra anspråk fordrar emellertid också att bli tillgodosedda, då mellaninstansområdena skall bestämmas, ehuru möjligheterna att indela landet helt eller delvis i nya, efter enbart skoländamål avpassade områden är begränsade, framför allt därför att länsgränserna av praktiska skäl icke bör skäras av mellaninstansområdesgränserna. Så mycket större uppmärksamhet har utredningen emellertid ansett sig böra ägna åt att inom de givna möjligheternas ram åstadkomma en genomtänkt och hållbar lösning av frågan om de geografiska verksamhetsområdena och det därmed intimt sammanhängande spörsmålet om mellaninstansens och skolinspektionens gemensamma organisation och verkningssätt. Utredningen framhåller, att den förra frågan måste diskuteras under ständigt aktgivande på den senare och under hänsynstagande till många skilda faktorer, vilka kan tillmätas och av utredningens ledamöter tillmätts starkt skiftande betydelse, allteftersom olika erfarenheter och värderingar legat till grund för bedömningen.

Utredningen anser, att om man vill knyta mellaninstansernas verksamhetsområden till något redan existerande administrativt område, kan hovrätternas domkretsar, stiften, länen och folkskolinspektionsområdena komma under övervägande. Om lekmannainflytandet skall bli någon realitet, kan dock enligt utredningens mening endast länen och folkskolinspektionsområdena ifrågakomma som tänkbara alternativ. Överger man dessa båda, återstår möjligheten att inom länsgränserna helt eller delvis skapa nya regionala förvaltningsområden för skolväsendet.

Inom utredningen har fyra olika principiella möjligheter att lösa områdesfrågan ingående undersökts och genomdiskuterats, nämligen:

1. Att låta de nuvarande folkskolinspektionsområdena oförändrade utgöra mellaninstansområden.

2. Att reducera antalet folkskolinspektionsområden till 43 genom att i vissa län med två förhållandevis små områden sammanslå dessa till ett och i vissa län med tre eller fyra mindre områden genom nyindelning minska dessas antal till två respektive tre områden. Detta alternativ kallas 43-alternativet.

3. Att göra länen till områden för mellaninstansens verksamhet men låta de nuvarande inspektionsområdena med i princip en inspektör för vart och ett bli i huvudsak oförändrade kvar inom mellaninstansområdet. Detta alternativ kallas i fortsättningen länsalternativet.

4. Att nedbringa antalet inspektionsområden enligt punkt 2 men likväl låta länen utgöra mellaninstansområden.

Vid övervägandena av dessa tänkbara möjligheter har utredningen kommit till den uppfattningen, att alternativen 2 och 3 är helt överlägsna de övriga. Då en nyindelning som skulle skära länsgränserna icke nu kan komma ifråga, bör valet träffas mellan dessa båda. Eftersom meningarna inom utredningen länge gått i sär dels i fråga om själva området dels — och i synnerhet — rörande möjligheterna att utforma en med hänsyn till

inspektionen funktionsduglig organisation byggd på länsområden, har utredningen i sitt betänkande diskuterat båda dessa alternativ.

Utredningen anser, att en diskussion rörande områdena för en ny mellaninstans, i vilken den nuvarande folkskolinspektionen skall infogas som en väsentlig beståndsdel, måste innesluta en prövning av möjligheterna att med utgångspunkt från de nya organens uppgifter försöka åstadkomma en anpassning av folkskolinspektionsområdena till de nya förhållandena. 43-alternativet är en redovisning för ett sådant försök.

Utredningen konstaterar därvid, att åtskilliga av de nuvarande inspektionsområdena är för små för att utgöra områden för mellaninstanser av den typ och med de uppgifter utredningen föreslår.

Det största av de nuvarande folkskolinspektionsområdena är Västmanlands läns, vilket också enligt utredningens bedömning får anses representera maximum för vad *en* inspektör vid ett ytterligare utbyggt skolväsen, under förutsättning av stöd från ett tillfredsställande kansli, kan överblicka. Utredningen visar, att det finns folkskolinspektionsområden, som från olika synpunkter sett måste anses vara endast hälften så stora som det nämnda.

Utredningen pekar på vissa ändrade förhållanden, som är av betydelse för inspektörernas verksamhet, nämligen *dels* den nya kommunindelningen, som reducerade antalet skoldistrikt med mer än 50 procent, *dels* utbyggnaden av den lokala skolledningen till att omfatta 95,7 procent av samtliga skoldistrikt, *dels* den pågående minskningen av antalet skolanläggningar och kommunikationsteknikens utveckling sedan antalet inspektörer år 1920 bestämdes till 52 (numera 51), *dels ock* slutligen på den betydelsefulla förändring det skulle innebära, att kvalificerad administrativ personal ställes till inspektörens förfogande och kollegier av lekmän och fackmän inrättas. Med hänvisning till dessa omständigheter finner utredningen, att en mindre reduktion av det nuvarande antalet inspektörer genom en sammanslagning eller utvidgning av vissa mindre områden är tänkbar. På sätt som framgår av följande schematiska sammanställning anser utredningen, att man skulle kunna reducera de 23 nuvarande inspektionsområdena inom angivna 8 län till 15 områden, som till sin storlek anpassades i riktning mot storleken av Västmanlands läns inspektionsområde.

Under förutsättning att reduktionen av antalet inspektörer sker i samband med uppbyggandet av kollegiala mellaninstanser till *samma antal* (43) som antalet inspektörer och att dessa senare knytes till de nya regionala myndigheterna och således får kvalificerad kanslipersonal till sin disposition, anser utredningen, att en minskning av inspektörsantalet på sätt som här redovisats kan övervägas.

Genom en sådan anordning skulle vissa av de mindre nuvarande inspektionsområdena försvinna och områden erhållas, vilka kunde läggas till grund för en under en *övergångstid* användbar mellaninstansorganisation. För detta områdesalternativ anser utredningen tala, att det skulle erbjuda relativt goda förutsättningar för ett verkligt, på lokalkännedom grundat lekmannainflytande samtidigt som det, genom att mellaninstansens och *en* inspektörs verksamhetsområden sammanfaller, skulle erbjuda möjligheter att skapa en enkel och smidig organisation med bibehållande i stort sett av de nuvarande stationeringsorterna för inspektörerna.

Utredningens majoritet finner emellertid att en *på längre sikt* hållbar

Föreslagna områden			Nuvarande områden		
Inspektionsområde	Folkmängd den 1/1 1954 (avr. tal)	Areal mil²	Inspektionsområde	Folkmängd den 1/1 1954 (avr. tal)	Areal mil²
Älvsborgs läns s.	180 000	57	Älvsborgs läns n.	115 000	42
Älvsborgs läns n.	185 000	60	Älvsborgs läns v.	104 000	32
			Älvsborgs läns ö.	146 000	43
Gävleborgs läns s.	172 000	77	Gävleborgs läns s.	133 000	42
Gävleborgs läns n.	117 000	105	Gävleborgs läns m.	80 000	64
			Gävleborgs läns n.	75 000	76
Södermanlands län	217 000	62	Södermanlands läns ö.	87 000	34
			Södermanlands läns v.	130 000	28
Värmlands läns ö.	181 000	76	Värmlands läns v.	76 000	52
Värmlands läns v.	104 000	100	Värmlands läns m.	128 000	52
			Värmlands läns ö.	80 000	72
Kopparbergs läns ö.	178 000	68	Kopparbergs läns v.	78 000	90
Kopparbergs läns v.	96 000	214	Kopparbergs läns ö.	121 000	33
			Kopparbergs läns n.	74 000	159
Västernorrlands läns s.	171 000	91	Västernorrlands läns s.	113 000	71
Västernorrlands läns n.	115 000	150	Västernorrlands läns m.	94 000	77
			Västernorrlands läns n.	79 000	93
Kronobergs län	159 000	90	Kronobergs läns ö.	94 000	49
			Kronobergs läns v.	64 000	41
Norrbottens läns s.	91 000	444	Norrbottens läns s.	55 000	234
Norrbottens läns n.	93 000	387	Norrbottens läns m.	74 000	222
Norrbottens läns ö.	65 000	158	Norrbottens läns n.	68 000	412
			Norrbottens läns ö.	51 000	121

lösning av områdes- och organisationsfrågan icke kan nås på grundval av de nuvarande folkskolinspektionsområdena *enär principen en region — en inspektör icke kan läggas till grund för en lösning, som tager sikte på framtiden.* Vid sina försök att så långt möjligt förutse och möta de krav, utvecklingen kan komma att ställa på den regionala skolledningen, har utredningens majoritet ansett det nödvändigt att allvarligt ifrågasätta, om en man, en allroundinspektör, ens med stöd av ett kollegium av fackmän och lekmän och med ett aldrig så väl avpassat område, i längden kommer att förslå i en mellaninstans, vars verksamhet skall omspänna hela det allmänbildande skolväsendet jämte den kommunala yrkesutbildningen. I dagens läge och en tid framöver, i vissa län kanske under avsevärd tid, torde en mellaninstans sådan den kan utformas med en indelning av landet i 43 områden, trots de invändningar som kan anföras häremot, kunna fylla sitt ändamål. Utredningens majoritet har emellertid funnit det vara orealistiskt att utgå från att morgondagens skola — den obligatoriska 9-åriga enhetsskolan — med därpå byggande gymnasier och yrkesskolor regionalt skall kunna bemästras av en på i princip samma sätt utformad inspektion som

folkskolinspektionen, tillkommen med tanke på en sexårig, från början tämligen okomplicerad folkskola.

För så omfattande delar av skolväsendet, som enligt utredningens förslag skall sortera under mellaninstanserna, anser utredningens majoritet att man bör förutsätta, att insatser inom varje region kommer att krävas av flera inspektörer, vilka, utan att vara ensidiga specialister, erhållit utbildning för och vunnit erfarenhet av olika grenar av detta skolväsen. Majoriteten anser vidare, att om man ser utvecklingen i ett visst perspektiv man kan våga det antagandet, att det så småningom, i varje fall i de tätast befolkade delarna av landet, kommer att erfordras en till varje mellaninstans knuten inspektion, som på grund av de enskilda inspektörernas i viss mån olika utbildning och erfarenhet kan differentieras med hänsyn till t. ex. låg- och mellanstadieundervisning, högstadie- och gymnasieundervisning och yrkesundervisning. Utvecklingen synes komma att göra en sådan eller en liknande anordning oundviklig, då det med skäl kan betvivlas, att det är möjligt att i fortsättningen fordra av en inspektör att han ens från organisatorisk synpunkt skall behärska det allmänbildande skolväsendets alla stadier och därtill yrkesskolväsendet.

I sakens natur ligger, menar utredningsmajoriteten, att i den mån inspektörerna icke behärskar *hela* det skolväsen, som finns inom en regional skollednings verksamhetsområde, faller förutsättningarna för särskilda inspektionsområden inom regionen bort. För att täcka verksamhetsfältet måste då flera inspektörer arbeta inom samma geografiska område, vilket måste vara av betydande omfattning för att utgöra tillräckligt underlag för en på detta sätt utformad inspektion. Flertalet av de områden, som erhålles vid en 43-indelning, utgör icke tillräckliga sådana underlag, vilket är naturligt nog, då denna indelning bygger på förutsättningen, att det under mellaninstansen sorterande skolväsendet, liksom den ursprungliga folkskolan, skall kunna behärskas av *en* inspektör inom regionen. Med länen är förhållandet i detta avseende ett annat. Inom alla utom fem finns redan två eller flera inspektörer. Då det är majoritetens principiella uppfattning, att det efterhand som möjligheter därtill erbjuder sig, till mellaninstanserna bör knytas inspektörer med förutsättningar att inrikta sig på olika delar av skolväsendet, förordar den, att länen omedelbart göres till mellaninstansområden, vilket synes vara ändamålsenligare än att anpassa de nuvarande folkskolinspektionsområdena efter förhållanden, som befinner sig i snabb förändring och snart torde komma att fordra en differentierad inspektion och därmed också större områden än som kan ernås genom en dylik anpassning.

Utredningen framhåller, att det vid bifall till dess förslag om ytterligare fyra inspektörstjänster i tio län kommer att finnas tre eller flera inspektörer och i tio län två inspektörer. I fråga om *antalet* inspektörer skulle således i tio fall utmärkta förutsättningar föreligga för en differentiering av inspektionen med hänsyn till skolväsendets behov. I de tio länen med två inspektörer är möjligheterna mindre, men enligt utredningens uppfattning är det av betydande fördel, om till mellaninstanserna kan knytas inspektörer med åtminstone i viss mån skilda utbildningar och erfarenheter. Av de fyra återstående länen anser utredningen att det längre fram torde bli nödvändigt att förstärka inspektionen i Uppsala och Hallands län medan inom Blekinge och Gotlands län en differentierad inspektion icke torde kunna komma till stånd genom ytterligare heltidsanställda inspektörer. Frågan

torde där få lösas genom samverkan med grannlän eller genom deltidsanställd personal. Beträffande Gotland synes endast den senare vägen stå öppen.

Om ett eventuellt ytterligare behov av inspektörer eller om tidpunkten, då inspektionsområdena kan slopas, anser utredningen att ingenting bestämt nu kan sägas. Utredningens förslag till områdesindelning och organisation bygger på det antal inspektörer, som nyss angetts, nämligen 51 + 4 och på att en indelning i inspektionsområden principiellt skall finnas kvar tills erfarenhet av ett annat system vunnits, genom den försöksverksamhet som enligt utredningens förslag bör bedrivas främst i Västmanlands län. Denna fråga beröres ytterligare längre fram.

Enligt utredningsmajoritetens mening bör man emellertid omedelbart vid tillsättning av inspektörstjänster ta i betraktande hela länets behov av regionalt verksamma inspektörer och eftersträva att i de olika inspektionsområdena inom länen få inspektörer, som har det gemensamt, att de äger en allmän överblick och kännedom om skolväsendets, i synnerhet den obligatoriska skolans, organisation och uppbyggnad, men skiljer sig från varandra genom att äga sådan olika utbildning och erfarenhet, som gör dem skickade att inrikta sin verksamhet mot olika delar av länets skolväsen och tillsammans täcka så stora delar av mellaninstansens arbetsfält som möjligt. Inspektionsområdesindelningen i en ny mellaninstansorganisation kan således inte få innebära en absolut gränsdragning mellan den verksamhet, som skall bedrivas av inspektörer inom samma län, även om varje inspektör själv i princip skall ansvara för sitt område. Redan från början skulle i stället i 20 av de 24 länen skapas förutsättningar för ett *samarbete* mellan flera inspektörer, knutna till samma mellaninstans.

I den mån inspektörer med skilda erfarenheter kommer att finnas i samma län, blir detta samarbete mera givande, och tillsammans med ledamöterna kommer mellaninstansen då att representera en sakkunskap, som bättre kan tillgodose de krav på auktoritativ ledning, som skolan själv med sin differentierade lärarkår, sina på olika sätt utbildade rektorer och sina styrelser kommer att ställa på mellaninstansen.

Bland ytterligare skäl, som talar för en lösning enligt länsalternativet, anför utredningens majoritet, att närmare hälften av områdena vid en 43-indelning — den enda möjliga på grundval av folkskolinspektionsområdena — icke blir tillräckliga för att medge ett fullt och effektivt utnyttjande av en mellaninstans möjligheter att bidraga till en rationell utbyggnad av skolväsendet, främst yrkesskolväsendet. Vid utbyggandet av det senare fordras också intimt samarbete mellan mellaninstansen och åtskilliga länsorgan samt med landstinget, vilket enligt utredningsmajoritetens mening blir enklare att genomföra med 24 än med 43 mellaninstanser.

Med länen som verksamhetsområden får mellaninstanserna också bättre möjligheter att vinna administrativ erfarenhet. Även med hänsyn till att de nya myndigheterna skall sammansättas av högt kvalificerade ledamöter och till sig skall knyta kvalificerad personal samt specialister av olika slag synes det utredningsmajoriteten önskvärt, att antalet myndigheter hålles lägre än 43.

Utredningens majoritet framhåller, att lekmännens möjligheter att i detalj följa skolväsendets utveckling blir mindre enligt länsalternativet och

att det blir mera komplicerat att skapa en organisation enligt detta, men den anser icke att dessa omständigheter kan betraktas som väsentliga nackdelar, om i gengäld förutsättningar finns för en i förhållande till 43-alternativet starkare inspektörsinsats och man tillika får områden, som medger en mera rationell utveckling av skolväsendet.

Ökningen av antalet inspektörer. Enligt utredningens uppfattning blir skolväsendet i rikets tre folkrikaste län, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Stockholms län, ävensom i Västmanlands län, i de delar det skall läggas under mellaninstanserna, alltför omfattande i förhållande till antalet inom dessa län nu verksamma inspektörer. I de tre förstnämnda länen finns för närvarande endast två och i Västmanlands län en inspektör.

För att de mest påfallande skillnaderna mellan länen, när det gäller mellaninstansernas arbetsmöjligheter, skall elimineras, anser utredningen att ytterligare en inspektörstjänst skall inrättas i vart och ett av de nämnda länen. Skolväsendets omfattning m.m. i dessa län framgår av följande sammanställning.

Län och inspektionsområden	Antal inv. 1/1 1954	Antal kommuner	Areal mil²	Antal reducerade lär.-avd. i folkskolan	Antal folkskolanläggningar	Antal högre skolor
Malmöhus län						
Norra i. o.	227 791	40	26	755,5	285	10
Södra i. o.	365 692	32	21	936,0	245	18
S:a	593 483	72	47	1 691,5	530	28
Göteborgs och Bohus län						
Södra i. o.	460 983	20	15	994	185	16
Norra i. o.	112 413	24	35	443	239	6
S:a	573 396	44	50	1 437	424	22
Stockholms län						
Södra i. o.	237 555	27	25	753	155	7
Norra i. o.	140 164	28	48	621	185	6
S:a	377 719	55	73	1 374	340	13
Västmanlands län	210 869	27	64	737	241	9

Beträffande Västmanlands län framhåller utredningen, att mellaninstansen där skulle bli mycket ogynnsamt ställd i förhållande till län av närmast jämförbar storlek, om den skulle bedriva sitt arbete med endast *en* inspektör. Utredningen påpekar, att exempelvis Södermanlands län med 217 000 invånare och 62 mil² areal och Kronobergs län med 159 000 invånare och 90 mil² areal har två inspektörer.

För behovet av ytterligare en inspektörstjänst i Västmanlands län talar enligt utredningens uppfattning, förutom de starka skäl som ligger i skolväsendets redan stora omfattning, den starka befolkningstillväxten i länet.

Ehuru detta i fråga om total folkmängd endast kommer på adertonde plats, visar det näst efter de tre största länen den starkaste folkökningen såväl för perioden 1940—1953 som 1947—1953. Det är här vidare fråga om ett av de starkast industrialiserade länen i riket, vilket trots detta, enligt vad 1952 års yrkesutbildningssakkunniga klarlagt, äger ett dåligt utvecklat yrkesutbildningsväsen.

Såsom motivering för en förstärkning av inspektionen i Göteborgs och Bohus samt Stockholms län anför utredningen, förutom länens storlek, deras speciella geografiska och näringsgeografiska struktur.

Omständigheter, som måste beaktas beträffande Malmöhus och Göteborgs och Bohus län, är att de landstingsfria städerna (utom Stockholm) enligt utredningens förslag skall läggas under mellaninstanserna på samma villkor som övriga kommuner. För Malmöhus län betyder det, att två stora städer, Malmö och Hälsingborg, på ett något annorlunda sätt än nu drages in i inspektörernas verksamhet. Detsamma blir fallet med Göteborg. Utredningen erinrar om att lärartillsättningen i dessa stora städer för närvarande helt sker utan medverkan från inspektörernas sida samt att ett betydande antal uppgifter, som nu av skolöverstyrelsen infordras direkt från de landstingsfria städerna, enligt förslaget skall granskas och bearbetas av mellaninstanserna.

Stockholms stad skall visserligen inte läggas in under mellaninstansen för länet, men befolkningen i Stockholms län tillväxer snabbare än i något annat län och tätbebyggelsen kring huvudstaden jämte skärgårdsförhållandena skapar här och kommer att skapa betydande organisatoriska problem. I dessa tre län torde vidare ett omfattande interkommunalt samarbete bli nödvändigt. För Stockholms och Göteborgs och Bohus län får man även räkna med ett interregionalt samarbete i synnerhet i yrkesutbildningsfrågor. Huvudstaden och det omgivande länet torde nödvändigtvis behöva samverka för att i hela denna regions intresse åstadkomma tillfredsställande lösningar av hithörande spörsmål. Ett samarbete på motsvarande sätt kan förutses mellan mellaninstanserna i Göteborgs och Bohus län samt Hallands län och Älvsborgs län för lösning av yrkesutbildningsfrågor för en stor region med Göteborg som centralpunkt.

Malmöhus län har det största antalet kommuner av alla län, 72 stycken. Av dessa har ett femtiotal mindre än 4 000 invånare. Planeringen för den samverkan som fordras här blir således omfattande.

Utredningens skäl för att särskilda inspektionsområden icke bör inrättas i samband med de nya inspektörstjänsterna är såväl principiella som praktiska. Utifrån utredningens uppfattning, att utvecklingen starkt tenderar mot ett avskaffande av de särskilda inspektionsområdena, skulle det vara irrationellt och inkonsekvent att nu, på grund av tillkomsten av en tjänst i Västmanlands län, tillika *ett* inspektionsområde, dela upp länet i två sådana områden. I stället bör enligt utredningens mening här prövas en organisation med inspektörer utan geografiskt bestämda, särskilda inspektionsområden, varigenom snabbt ett erfarenhetsmässigt underlag för en bedömning av inspektionsområdenas fortsatta existens vinnes.

Samma skäl jämte den omständigheten, att någon fullt tillfredsställande indelning i ytterligare områden icke är möjlig att åstadkomma i de tre andra länen, talar enligt utredningens mening för att icke heller i dessa län bör skapas flera inspektionsområden än som redan finns.

b) Organisationen i mellaninstansområden med flera skolinspektörer

Förslag

I de tjugu län, där två eller flera inspektörer finns eller enligt utredningens förslag kommer att finnas, skall samtliga inspektörer inom en övergångstid av tre år från det den nya organisationen träder i kraft vara stationerade på länsskolnämndens kansliort. Där nämnden så bestämmer, skall dock inspektör, om kansliorten icke är belägen inom hans område, viss dag varje månad på bestämd tid och plats vara för allmänheten anträffbar på centralt belägen ort inom sitt område.

Där två eller flera inspektörer finns inom länet, skall en ha förmansställning och kallas *förste skolinspektör* med uppgift att samordna och sammanhålla nämndens och inspektörernas verksamhet.

I samtliga län utom de fyra, där nya inspektörstjänster enligt utredningens förslag inrättas, skall förste skolinspektör ha ett eget, inom länet avgränsat inspektionsområde på samma sätt som övriga inspektörer. Förste skolinspektörs område skall, på sätt utredningen närmare angett, vara något mindre än annan inspektörs.

Av de fyra län, där inspektörstjänster nyinrättas, skall Västmanlands län enligt utredningens förslag inta en särställning, såtillvida som båda inspektörerna skall ha länet som ett gemensamt, odelat verksamhetsområde. Arbetsfördelningen mellan inspektörerna bör på erfarenhetsmässiga grunder utformas av mellaninstansen i länet enligt grundlinjer, som utredningen angett.

I de tre övriga länen bör de nya inspektörstjänsterna icke knytas till något geografiskt bestämt område inom länet utan avses för förste skolinspektören. Beträffande arbetsfördelningen mellan denne och övriga inspektörer skall i princip gälla vad nyss sagts om Västmanlands län. Särskilt skall dock tillses, att de båda inspektörer som redan finns i dessa län erhåller en tillfredsställande avlastning av sin nuvarande arbetsbörda.

Förste skolinspektör skall förordnas av Kungl. Maj:t för 6 år. Med denna ställning skall följa ett befattningsarvode av 1 500 kronor per år.

I län med flera skolinspektörer skall förste inspektören vara *ledamot* av länsskolnämnden. Beträffande övriga inspektörer skall i dessa fall gälla att de, då de är föredragande, skall äga att till protokollet anteckna från beslutet avvikande mening och att de vid deltagande i nämndens sammanträden i övrigt endast skall äga deltaga i överläggningarna men ej i besluten.

Motivering

Inspektörernas stationering. Man kan enligt utredningens uppfattning inte bortse från att det i jämförelse med rådande förhållanden i några fall kan innebära en försämrad service åt skolan, om den av utredningen föreslagna koncentrationen av inspektörerna till länsskolnämn-

dernas kansliorter genomföres generellt. Utredningen, som därför prövat utvägen att i vissa fall låta en inspektör ha sin kansliort inom det egna inspektionsområdet, har emellertid efter ingående diskussion av detta problem kommit till uppfattningen, att följande synpunkter bör anläggas på och avgöra frågan.

Om nya mellaninstanser skall byggas upp, måste organisatoriska förutsättningar därigenom skapas för en *enhetlig ledning* av skolväsendet inom hela den region, där mellaninstansen skall verka. Mellaninstansorganisationen måste vara praktisk. Skolinspektörerna, de nya organens initiativtagande och verkställande krafter, måste därför knytas direkt till och ingå i den nya myndigheten, inte minst med tanke på att samarbetet och samrådet skall bli fruktbärande. Dessa mål skulle icke nås, om en eller flera inspektörer inom samma län skulle arbeta långt ifrån kansliorten, eftersom den »lokale» inspektören under alla omständigheter då måste ha en egen expedition med kanslipersonal, eget arkiv o. s. v. och självständigt fatta åtskilliga beslut, därest en nödvändig arbetsfördelning mellan inspektörerna skulle kunna genomföras. Under sådana omständigheter bleve mellaninstansens kansli näppeligen den centrala punkt för regionens skolväsen, som den måste vara, om den nya myndigheten tillfredsställande skall kunna fylla sin uppgift som samordnande organ. Differentieras inspektionen följer med ännu större nödvändighet, att inspektörerna, som då skall komplettera varandra, måste finnas på samma ort och ha ett gemensamt kansli.

Då det med hänsyn till den centrala ställning skolinspektörerna skall inta får anses vara betydelsefullt, om personer med anknytning till skolan vet att de på bestämd tid kan träffa inspektören på en närbelägen ort, har utredningen ansett, att mellaninstansen skall kunna besluta, att inspektören en dag i månaden skall vara anträffbar på viss plats inom sitt inspektionsområde.

Chefsinspektörer. Genom placering av samtliga skolinspektörer inom ett län på samma ort, i regel residensstaden, skapas enligt utredningens mening den första förutsättningen för enhetlig ledning och planmässig utveckling av skolväsendet inom mellaninstansområdet. Eftersom det enligt utredningens förslag i alla utom fem län kommer att finnas mer än ett inspektionsområde, är ett andra och lika viktigt villkor för att denna enhetlighet skall nås, att i dessa län *en* person får till uppgift att samordna och sammanhålla mellaninstansens verksamhet.

Att förste skolinspektörerna i Västmanlands och övriga län, där inspektörstjänster nyinrättas, inte skall ha egna inspektionsområden följer av de förut redovisade och motiverade förslagen, att dessa län inte skall ytterligare indelas i sådana områden. Vad Västmanlands län beträffar, så bör det enligt utredningens mening betraktas som en ren lämplighetsfråga, vilken av de två inspektörerna som skall bli förste skolinspektör. Innehavaren av den nyinrättade tjänsten bör emellertid med hänsyn till utbildning och erfarenheter ha förutsättningar att företrädesvis ägna sig åt sådana områden av skolväsendet, t. ex. yrkesutbildningen eller teoretisk högstadieundervisning, som icke behövt beaktas vid tillsättning av den existerande folkskolinspektörstjänsten. Den organisation, som upprättas i detta län, bör således i princip sammanfalla med den, som enligt utredningens bedömande på längre sikt kommer att bli den i alla län mest ändamålsenliga.

Vad gäller de övriga länen där nya inspektörstjänster inrättas, synes det utredningen naturligt, att den tjänst som icke skall vara förbunden med särskilt inspektionsområde skall innehavas av förste skolinspektören. Ut-

redningen betraktar denna variant av mellaninstansorganisationen närmast som en övergångsform, till dess klarhet vunnits i frågan, om de särskilda inspektionsområdena skall slopas eller ej, och anser, att goda erfarenheter för en bedömning av detta spörsmål kan vinnas också på denna väg.

Rörande förste skolinspektörs *ställning och avlöningsförmåner* framhåller utredningen att det är samordningsuppgifterna, behovet av enhetlighet i arbetet och behovet av en chef för mellaninstanskanslierna, som motiverar inrättandet av förste skolinspektörstjänster. I frågor, som enbart rör det egna inspektionsområdet och som ej skall behandlas som pleniärenden eller enligt rådande arbetsfördelning av annan inspektör, bör varje inspektör äga handla i stort sett lika självständigt som de nuvarande folkskolinspektörerna. För att inga kompetenskonflikter skall behöva uppstå, bör det av fastställd instruktion så klart som möjligt framgå, vilka frågor inspektör skall handlägga själv, vilka uppgifter förste skolinspektören skall ha samt vilka ärenden som skall handläggas i plenum.

Det ökade ansvar, som följer med ställningen som förste inspektör, bör enligt utredningens mening medföra en i förhållande till övriga inspektörer förmånligare löneställning. Några särskilda tjänster i högre lönegrad än de övriga bör emellertid icke skapas, utan utredningen förordar befattningsarvoden enligt 37 § Saar på samma sätt och med lika belopp som för avdelningschef i skolöverstyrelsen.

Som alternativ till sitt förslag har utredningen övervägt, om icke samtliga inspektörer skulle kunna utöva l e d a m o t s k a p alternerande enligt vissa regler. Då utredningen anser, att förste skolinspektören under alla omständigheter måste ha yttrande- och reservationsrätt även när annan inspektör föredrager, har utredningen, med hänsyn till att inspektörernas medverkan måste utformas så, att avvägningen mellan lekmanna- och fackmannainflytande icke rubbas, funnit ändamålsenligast att endast förste skolinspektören är ledamot.

c) Landstingsfria och övriga större städers ställning

Vad under denna rubrik sägs avser icke Stockholm, som behandlas särskilt i det följande.

Förslag

Samtliga kommuner skall intaga samma ställning i förhållande till mellaninstansen. De av Kungl. Maj:t meddelade besluten om befrielse från statlig inspektion av de landstingsfria städernas folkskoleväsen, vilka beslut meddelats för tillämpning tills vidare för vissa år, skall således upphöra att gälla, när den nya organisationen träder i kraft. Bestämmelserna rörande administrationen av skolväsendet i de landstingsfria städerna skall vara desamma som för övriga kommuner.

Motivering

Utredningen delar i princip uppfattningen, att alla skoldistrikt icke är i samma behov av statlig inspektion, men kan icke ansluta sig till meningen, att man schematiskt skall låta invånarantalet bli avgörande för om behov av sådan inspektion föreligger eller inte.

Man skulle enligt utredningens mening kunna säga, att det för närva-

rande tillämpas två olika system i fråga om skoldistrikts befrielse från statlig inspektion. Beträffande de landstingsfria städerna gäller, att dessa uttryckligen, ehuru på vissa villkor, befriats från inspektion av statens inspektörer, medan det i fråga om städer med kommunal folkskolinspektör förhåller sig så, att statens inspektör efter eget beprövande äger inskränka sin inspektionsverksamhet, vilket kan ske ända därhän, att distriktet i verkligheten är i samma läge som om det vore befriat från pedagogisk inspektion. I anslutning härtill kan man tänka sig möjligheterna att antingen undantaga *vissa skoldistrikt* från inspektion eller att befria inspektören från *skyldighet* att inspektera vissa distrikt. Men hänsyn dels till svårigheten att bestämma vilka generella villkor, som skall uppfyllas för att befrielse från statlig inspektion skall medges, dels till att det får anses önskvärt, att såväl statens inspektör som ledamöterna i den regionala skolmyndigheten har samma möjlighet att taga del av arbetet inom alla skoldistrikt, även de största, och följa undervisningsväsendets utveckling där, har utredningen också övervägt en tredje möjlighet, nämligen att låta det bero på inspektörens eget beprövande, i vilken utsträckning de olika distrikten inom hans område — oavsett deras storlek — skall bli föremål för inspektion från hans sida.

Sistnämnda anordning har utredningen funnit lämpligast. Enär en kommuns behov av stödjande åtgärder och initiativ från skolinspektörens sida icke alltid står i förhållande till kommunens storlek, bör i princip alla kommuner vara jämställda i förevarande hänseende.

Vad härefter angår de större städernas ställning till mellaninstansen i administrativt hänseende, erinrar utredningen först om att den som en av sina ledande principer vid arbetet haft decentralisering av uppgifter till regionala och lokala skolmyndigheter. Ett 20-tal ärendegrupper har föreslagits decentraliserade till lokal skolstyrelse samtidigt som utredningen betonat, att denna överflyttning bör fortsätta i den utsträckning som erfarenheten visar vara ändamålsenlig — en fortskridande decentralisering. Bland de ärenden, som av utredningen föreslagits decentraliserade till de lokala skolstyrelserna, återfinnes åtskilliga av de 11 ärendegrupper, som folkskolesakkunniga på sin tid föreslog, att endast städer med 40 000 eller flera invånare skulle äga besluta om. Vid sina övervägande av olika decentraliseringsspörsmål har utredningen emellertid icke funnit anledning att tillägga skolstyrelserna i vissa kommuner några befogenheter, som ej skall tillkomma styrelserna i *alla* kommuner. Ej heller har utredningen funnit skäl föreslå, att skolöverstyrelsen i fråga om någon ärendegrupp skall träda i mellaninstansens ställe beträffande vissa kommuner. Sedan numera facklig skolledning finns i praktiskt taget alla kommuner, *saknas enligt utredningens mening grund för en gradering av den lokala beslutanderätten på skolans område efter kommunernas storlek.*

I avsnittet om interkommunal samverkan har utredningen betonat, att intet skoldistrikt kan vara sig självt nog. I det samarbete, som blir behövligt för att enhetsskolan skall kunna genomföras, måste de stora städerna spela en betydande roll. I dem kommer resurser att finnas — yrkesskolor, gymnasier, externat, skolpsykologer, barnspykiatriska kliniker m. m. — som kommuner med mindre utbyggt skolväsen måste kunna lita till för att så att säga komplettera den egna skolan. Den samordnande verksamhet som mellaninstansen skall bedriva gagnas enligt utredningens mening bäst, om den stora och lilla kommunens förhållande till mellaninstansen är detsamma.

2. Remissyttranden

a) Konstruktion, ledamöter, geografiskt verksamhetsområde. Om man bortser från de få, tidigare nämnda remissmyndigheter, som ställt sig principiellt avvisande till en mellaninstansreform, synes av de övriga endast tre statliga och två kommunala myndigheter icke dela utredningens uppfattning, att de nya mellaninstanserna skall vara fristående, för skoluppgifterna speciellt avpassade organ. I dessa fem fall föreslås länsstyrelserna bli mellaninstanser för skolväsendet. *Statskontoret*, som företräder denna mening, ger uttryck för en viss tvekan om det för närvarande finnes anledning att i varje län inrätta mellaninstanser för skolväsendet. Ämbetsverket, som pekar på att försöksdistrikten ännu är få, att kommunreformen kraftigt reducerat antalet skoldistrikt och att med anledning därav överlärarinstitutionen kunnat utbyggas, har dock icke velat motsätta sig att mellaninstansfrågan nu löses, förutsatt att skolstyrelseutredningens förslag om skolans fackliga lokala ledning avvisas och andra än de av utredningen utstakade vägarna befinnes framkomliga.

Statskontoret har ansett sig böra erinra om att 1948 års länsstyrelseutredning bland annat hade att föreslå åtgärder i anledning av den fortgående tendensen att skapa särskilda länsorgan vid sidan av länsstyrelsen. Ämbetsverket ifrågasätter också om den föreslagna mellaninstansen, vilken enligt dess mening skulle få övervägande administrativa funktioner, skulle bli i stånd att bemästra alla sina tilltänkta arbetsuppgifter av administrativ och kameral natur.

Alldeles oavsett betänkligheterna i och för sig mot inrättande av nya länsorgan finner statskontoret en anknytning av mellaninstansen till länsstyrelsen påkallad. I länsstyrelsen finnes sådan sakkunskap, som automatiskt skulle säkerställa det krav på ökad säkerhet i den formella behandlingen av olika ärenden, vilket utredningen velat tillgodose genom insättande av en kvalificerad jurist i länsskolnämnden. I fråga om åtskilliga ärenden torde för övrigt de pedagogiska aspekterna vara av mera underordnad betydelse, och det skulle beträffande frågor av rent administrativ natur säkerligen ofta vara till fördel, om de kunde beredas och föredragas av länsstyrelsens tjänstemän.

Statskontoret ansluter sig i princip till utredningens uppfattning att lekmannaintressen och pedagogisk sakkunskap skall vara företrädda i mellaninstansen.

Ämbetsverket finner emellertid, att förstärkningen av länsstyrelsen vid behandlingen av skolfrågor av större vikt bör kunna begränsas till två personer, av vilka den ene är pedagog och den andre lekman med intresse för undervisningsfrågor. Till vederbörande bör utgå arvode med 20 kronor per sammanträde. Vid handläggningen i länsstyrelsen av nu avsedda ärenden torde förste skolinspektören böra närvara, även där han icke är föredragande, liksom även landssekreteraren eller dennes ställföreträdare.

Länsstyrelserna i Kronobergs och Kalmar län pläderar också för att skolväsendets mellaninstans organiseras som en sektion inom länsstyrelsen och att lekmän anknytes till denna för att jämte särskilda skolsakkunniga deltaga vid avgörandet av skolärendena. Som chef för sektionen och föredragande skulle en skolinspektör tjänstgöra.

Kalmar läns södra landsting och *Göteryds kommun* har även förordat en dylik lösning.

Tanken på länsstyrelsen som mellaninstans a v v i s a s däremot uttryckligen av bland andra *länsstyrelserna i Malmöhus, Jämtlands samt Göteborgs och Bohus län.*

Skolöverstyrelsen klargör sin uppfattning om mellaninstansernas ställning genom följande, i utlåtandet citerade stycke ur överstyrelsens yttrande över 1948 års länsstyrelseutrednings betänkande.

Skolväsendet är säkert bäst betjänt av självständigt arbetande mellaninstanser, som stå i direkt kontakt med skolöverstyrelsen, och vilkas inspektions-, konsultations- och planeringsverksamhet överstyrelsen bör leda. Folkskoleväsendets ändamålsenliga och jämförelsevis enhetliga utveckling i vårt land har möjliggjorts främst tack vare att skolöverstyrelsen haft den statliga folkskolinspektionen sig direkt underställd. Under den nu förestående utvecklingsperioden inom svenskt skolväsen torde det bli ännu mer angeläget, att det direkta och intima samarbetet mellan skolans centrala ledning och de regionala statliga skolmyndigheterna kan bibehållas och ytterligare stärkas. Inte minst på grund av ifrågasatt ökad decentralisering av ärenden från den centrala skolmyndigheten till mellaninstanserna är detta av största vikt.

Om således endast ett fåtal röster höjts mot förslaget att upprätta fristående mellaninstanser, har det å andra sidan rests starka krav på att mellaninstansens k a r a k t ä r a v s t a t l i g m y n d i g h e t skall klart markeras genom en annan form för tillsättningen av ledamöterna än den utredningen föreslagit. Ändringsförslag på denna punkt har framlagts av bland annat *skolöverstyrelsen,* ett stort antal *folkskolinspektörer,* flertalet *länsstyrelser,* några *domkapitel* samt *besvärssakkunniga.* Huvudinvändningen är, att mellaninstansens majoritet enligt utredningsförslaget skall bestå av förtroendevalda ledamöter. Ändringar häri av mer eller mindre genomgripande art har föreslagits, från att den juridiskt utbildade ledamoten skall utses av länsstyrelsen, vilket förordas av bland annat ett 20-tal folkskolinspektörer samt Svenska landstingsförbundet och Svenska landskommunernas förbund, till att mellaninstansen i sin helhet skall förordnas av Kungl. Maj:t.

Skolöverstyrelsen, som synes förutsätta, att en mellaninstans sammansatt i enlighet med utredningens förslag icke skulle bli ett statligt organ, anför således följande.

Överstyrelsen ifrågasätter starkt, huruvida det är lämpligt att en nämnd, vars majoritet består av förtroendevalda ledamöter, får beslutanderätt i frågor, där det i betydande omfattning rör sig om disposition av statsmedel.

Någon motsvarande anordning finnes ej i de av utredningen anförda exemplen. Icke heller torde det finnas någon motsvarighet till den föreslagna anordningen, att Kungl. Maj:t, som skulle utse ordförande, därvid skulle vara bunden inom ett av landstinget redan träffat personval. Att vidare en statlig tjänsteman skulle infogas i en så organiserad nämnd och att staten dessutom skulle tillhandahålla nämnden tjänstemän, varigenom dessa skulle komma att underordnas nämnden och icke en statlig myndighet, synes också komma att medföra åtskilliga problem, vilka av utredningen helt förbigåtts.

Dessa invändningar skulle komma att förfalla, om nämnden helt tillsattes av Kungl. Maj:t och sålunda finge karaktär av statlig nämnd. Utredningens önskemål om en demokratisk förankring för nämnden inom den region, där den skulle verka, kunde likaväl tillgodoses på detta sätt. För att Kungl. Maj:ts personval skulle underlättas, borde förslag till lekmannarepresentanter avges av landstingens förvaltningsutskott (i vissa fall av stadsfullmäktige), medan skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning borde få föreslå en ledamot vardera.

Besvärssakkunniga uttalar beträffande mellaninstansens sammansättning bland annat följande.

Skolväsendets regionala ledning skall enligt betänkandet förbliva en statlig förvaltningsuppgift. Då utredningen för sin del föreslår, att denna uppgift skall anförtros åt en fristående länsnämnd, anknyter den därmed till en utveckling, som under de senaste decennierna gjort sig märkbar på skilda förvaltningsområden. I fråga om *länsskolnämndens sammansättning* har utredningen emellertid avvikit från de principer, som eljest tillämpats beträffande fristående länsorgan. Väl förekommer det exempel på att ett mindre antal ledamöter i ett statligt länsorgan utses av kommunala instanser men icke att majoriteten i organet tillsättes på detta sätt. Icke minst anmärkningsvärt är att även den juridiskt utbildade ledamot, som föreslås skola ingå i nämnden, enligt förslaget skall utses av landstinget.

Enligt de sakkunnigas mening framstår sammansättningen såsom särskilt otillfredsställande med tanke på att mellaninstansen är avsedd att handlägga besvärs-, disciplin- och tillsättningsärenden. Det föreligger med hänsyn till det partiproportionella betraktelsesätt, som enligt de sakkunniga vanligen anlägges vid val av ifrågavarande slag, en stor fara för att mellaninstansen icke får den kompetens och allsidiga sammansättning som bör eftersträvas.

Lekmannamedverkan kommer säkerligen att visa sig vara av värde i länsskolnämnden. Intet hindrar emellertid, att lekmannaledamöterna i nämnden, liksom sker i andra liknande fall t. ex. beträffande länsprövningsnämnd, utses av Kungl. Maj:t. På grund av särskilda skäl, såsom behovet av förbindelserna mellan landsting och länsskolnämnd, kan dock tänkas vara lämpligt att någon eller några lekmannaledamöter i nämnden äro landstingsvalda.

Av de *13 länsstyrelser* som av samma skäl som skolöverstyrelsen och besvärssakkunniga förordat ett starkare statligt inflytande på mellaninstansens tillsättning anser 8, att bestämmelserna rörande tillsättning av länsprövningsnämnd bör tjäna som förebild.

De här redovisade olika yrkandena på ett starkare statligt inflytande i mellaninstansen innebär i regel icke någon invändning mot utredningens uppfattning om värdet av lekmannainslaget i denna. Som en minimifordran framföres emellertid allmänt, att åtminstone den juridiskt utbildade ledamoten skall utses av statlig myndighet, varför de förtroendevalda ledamöterna enligt denna meningsriktning skulle komma i minoritet och det kommunala inflytandet något minska.

Mot det föreslagna starka lekmannainflytandet framföres direkt kritik i några fall. *Folkskolinspektören i Östergötlands läns östra inspektionsområde* finner, att det med fog kan ifrågasättas, om »den allmänna demokratiseringstendensen skall väga tyngre än pedagogisk insikt och skolorganisatorisk och administrativ erfarenhet», och *inspektören i Kalmar läns södra inspektionsområde* anser utredningens förslag vara »en oerhörd nedvärdering av pedagogisk och skolorganisatorisk sakkunskap».

Vad utredningen föreslagit om antalet ledamöter har i allmänhet lämnats utan erinran. Åtskilliga synpunkter rörande sammansättningen har emellertid framförts. *2 folkskolinspektörer och 5 domkapitel* anser, att domkapitlen skall äga utse en ledamot, *5 folkskolinspektörer* föreslår, att alla skolinspektörerna skall vara ledamöter, medan *2 inspektörer, 1 domkapitel, 1 länsstyrelse* och *kommunförbunden* anser det vara riktigast, att icke någon skolinspektör får ställning som ledamot.

Svenska landskommunernas förbund finner det naturligt, att de olika skolinspektörerna fungerar endast som jämbördiga föredragande utan ledamotsställning. Likaså är det från styrelsens synpunkt naturligt att mellaninstansens majoritet skall utgöras av 4 lekmän, vilka utses av landstinget. Av de övriga ledamöterna skulle länsstyrelsen utse juristen och de båda centrala skolmyndigheterna var sin ledamot.

Även några av de *kommunala remissinstanserna* har uttalat sig för starkare lekmannainflytande. Sammanlagt har frågan om mellaninstansens konstruktion berörts i 39 yttranden från kommunala instanser, därav 11 från landstingen. Till den av utredningen föreslagna sammansättningen i vad gäller fördelningen mellan lekmän och fackmän ställer sig 11 kommuner och 7 landsting positiva. 3 kommuner och 1 landsting föreslår, att antalet landstingsvalda ledamöter ökas med en eller ett par stycken. *Stadsfullmäktige i Borås* samt *förvaltningsutskotten i Södermanlands, Stockholms och Västernorrlands läns landsting* yrkar på att folkskolinspektören icke skall vara ledamot av mellaninstansen.

Av vad som vid remissbehandlingen framförts rörande mellaninstansens sammansättning kan ytterligare anföras några synpunkter på de av utredningen föreslagna kompetenskraven. *Skolöverstyrelsen* anser dessa vara välmotiverade men framhåller nödvändigheten av att en av ledamöterna är väl insatt i arbetsmarknadsförhållanden. Denna synpunkt understrykes av *arbetsmarknadsstyrelsen*, som betonar, att de arbetsmarknadsmässiga synpunkterna måste tillgodoses vid den regionala planeringen av

yrkesskolväsendet. Med hänsyn därtill bör enligt styrelsens mening någon ledamot i mellaninstansen besitta allsidig sakkunskap i arbetsmarknadsfrågor, vilket bör åstadkommas antingen genom att antalet ledamöter utökas med en eller att en av de landstingsvalda ledamöterna utses i samråd med länsarbetsnämnd.

Skolstyrelseförbundens rikskommitté anser det vara mindre välbetänkt att för de fyra lekmännen fastställa andra kompetenskrav än de av utredningen för skolstyrelseledamot föreslagna.

5 länsstyrelser samt *besvärssakkunniga* anser, att samverkan mellan länsstyrelsen och mellaninstansen på något sätt skall organisatoriskt säkerställas. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* förordar, att det skall ske genom att underrättelse om mellaninstansens pleniärenden lämnas länsstyrelsen och att landshövdingen eller någon av länsstyrelsens tjänstemän får rätt att deltaga i mellaninstansens sammanträden. Sådan rätt föreslår *skolöverstyrelsen* skall tillkomma förste provinsialläkare.

Rörande själva tillsättningsförfarandet kan nämnas att *Svenska landstingsförbundet* inte har något att erinra mot att landstinget inträder som valkollegium i förevarande fall. Tveksamt synes förbundet dock vara »om landstinget bland sina fyra representanter skall utse den föreslagne juristen». *Folkskolans lärarförbund* anser det vara synnerligen betydelsefullt att de ledamöter, som enligt förslaget skall utses av de centrala skolmyndigheterna, har lärarnas förtroende, vilket »synes kunna uppnås genom att lärarorganisationerna bereds tillfälle att genom sin huvudorganisation — tjänstemännens centralorganisation, till vilken den övervägande delen av lärarna är anslutna — lämna förslag på ledamöter.»

Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att utöver de remissinstanser, som yrkar på att mellaninstansen skall utses av statlig myndighet, ett 15-tal motsätter sig att Kungl. Maj:t skall vara bunden till de landstingsvalda ledamöterna vid utseende av ordförande i mellaninstansen.

De geografiska verksamhetsområdena. För det s.k. 43-alternativet har uttalat sig *15 folkskolinspektörer, riksräkenskapsverket, 3 länsstyrelser,* en minoritet inom styrelsen för *landskommunernas förbund, 2 landsting* och ett *20-tal kommuner. Folkskolinspektören i Västernorrlands läns södra inspektionsområde* har förordat, att mellaninstansorganisationen skall bygga på de nuvarande inspektionsområdena. Att länen skall vara de nya mellaninstansernas verksamhetsområden har accepterats eller lämnats utan erinran av ett helt övervägande flertal av de myndigheter och sammanslutningar, som ställer sig bakom en mellaninstansreform.

Till förmån för länsalternativet uttalar sig *skolöverstyrelsen.*

Överstyrelsen har tidigare uttalat sig för att inspektions- och mellaninstansområdena skulle sammanfalla och den nuvarande indelningen i inspektionsområden bibehållas. Sedermera har emellertid kommunindelningsreformen med de större möjligheter till lokal skolledning, som denna medfört, bragt frågan i ett annat läge. Erfarenheterna av den under senare tid

inom överstyrelsen bedrivna planeringsverksamheten har vidare givit vid handen icke blott, att en rationell sådan verksamhet kan bedrivas endast under förutsättning, att olika slag av skolor samordnas under fastare former, än vad nu är fallet, utan också att de nuvarande inspektionsområdena i många fall är för små, när det gäller att planera för yrkesskolor och gymnasier. Med hänsyn till dessa sina erfarenheter men också av de skäl, som utredningen i övrigt anfört till förmån för det s. k. länsalternativet, vilka överstyrelsen funnit tungt vägande, biträder överstyrelsen helt utredningens förslag. Överstyrelsen har därvid fäst särskild vikt vid att utredningen förutsätter en utveckling till en differentierad inspektion och till en fördelning på olika inspektörer även av andra arbetsuppgifter allt efter dessas art. Bristen på regional inspektion, särskilt i fråga om ämneslärarundervisningen, har ständigt känts som en stor olägenhet, så mycket mer som ju överstyrelsen har begränsade möjligheter att genom inspektion följa denna undervisning. Skolväsendets snabbt fortgående utveckling och differentiering har givetvis gjort frånvaron av en effektiv och ändamålsenlig inspektion på detta plan än mer kännbar.

Beträffande de fyra län, där enligt utredningsförslaget endast en skolinspektör tills vidare skulle finnas, understryker överstyrelsen vikten av att en utredning kommer till stånd rörande möjligheterna att åstadkomma anordningar motsvarande den differentierade inspektion som vinnes i länen med flera inspektörer.

Statens folkskolinspektörers förbund anför följande.

Vad reservanterna anfört för sitt förslag i fråga om bättre möjligheter för landskommunerna att komma i kontakt med mellaninstansen, större möjligheter för instansens ledamöter att kunna förvärva behövlig person- och lokalkännedom och fördelen för skolstyrelser, lärare och målsmän att ha skolinspektören inom nära räckhåll, är skäl, värda allt beaktande. I dagens läge och för den närmaste framtiden skulle, framför allt om mellaninstansernas verksamhet kunde begränsas till den obligatoriska skolan, 43-alternativet kunna anses som en godtagbar lösning.

På längre sikt och, om de omfattande och delvis nya uppgifter, som utredningen föreslår, kommer att tilldelas mellaninstanserna, synes dock övervägande skäl tala för länsalternativet. Det mest avgörande skälet härför torde vara den differentierade inspektion, som i framtiden kan bli erforderlig och som icke i samma utsträckning låter sig genomföras enligt 43-alternativet.

Länsstyrelsen i Stockholms län gör följande påpekande.

Övervägande skäl synes tala för att man, på sätt förordats, låter nämndernas geografiska verksamhetsområden sammanfalla med länen. När tidigare i olika sammanhang länsindelningen frångåtts vid rikets uppdelande i regionala och andra administrativa distrikt, har detta sedermera regelmässigt visat sig medföra påtagliga praktiska olägenheter.

Förespråkarna för 43-alternativet har i allmänhet motiverat sin ståndpunkt med hänvisning till rådande förhållanden inom det egna länet. Mera principiella ställningstaganden göres emellertid i några fall.

Folkskolinspektören i Värmlands läns västra inspektionsområde exempelvis anför.

För egen del vill jag bestämt förorda 43-alternativet. Såsom utredningen själv anfört, är en viktig förutsättning för att en nyskapande insats skall kunna göras, att det finns möjligheter att uppehålla en god kontakt mellan den regionala myndigheten och de olika delarna av dess verksamhetsområde. Person- och lokalkännedom är av grundläggande betydelse för organ av denna typ. Om ledamöterna skall kunna förskaffa sig önskvärd förstahandskännedom om skolväsendet och dess problem, bör området inte få för stor geografisk omfattning. Enligt detta alternativ, som torde draga något mindre kostnader än länsalternativet, eftersom inspektörernas antal minskas, komme vidare inspektörens och mellaninstansens verksamhetsområden att sammanfalla, vilket är av mycket stort värde.

Riksräkenskapsverket motiverar sitt ställningstagande på följande sätt.

Enligt riksräkenskapsverkets mening synes betydande olägenheter vara förbundna med förslaget om inrättandet av länsskolnämnder. De omfattande och skiftande arbetsuppgifter av administrativ art, som sålunda skulle påläggas länsskolnämnderna, måste kräva en betydande arbetsinsats från såväl ledamöternas som de till nämnden knutna tjänstemännens sida. Detta förhållande medför givetvis risk för att nämndens viktigaste arbetsuppgifter, nämligen planerings- och organisationsfrågorna, blir eftersatta. För att möjliggöra att ärendena handläggas på ett tillfredsställande sätt skulle en betydande förstärkning av kanslipersonalen bliva erforderlig. Vidare skulle placeringen av inspektörerna i residensstäderna försvåra deras möjligheter att fullgöra inspektionsverksamheten inom respektive områden samt att upprätthålla den erforderliga kontakten med lokala skolmyndigheter och lärare. Med hänsyn härtill synes det riksräkenskapsverket som om reservanternas förslag ur flera synpunkter vore att föredraga.

b) Organisationen i mellaninstansområden med flera inspektörer

Vad utredningen föreslagit rörande skolinspektörernas stationering tillstyrkes av *skolöverstyrelsen,* som delar uppfattningen att en sådan stationering, efterhand som den differentierade inspektionen kan genomföras, kommer att vara den enda tänkbara. Även vid odifferentierad inspektion finns enligt överstyrelsens mening många skäl som talar för en stationering på kansliorten. En sådan kommer dock att medföra vissa väsentliga olägenheter, vilka möjligen i en del län kan bliva övervägande. Men hänsyn härtill anser överstyrelsen, att övergångsbestämmelserna bör göras smidigare och förslagsvis utformas så, att överstyrelsen får rätt att på särskilda skäl medge inspektör att vara stationerad utom kansliorten.

Statens folkskolinspektörers förbund, som framhåller att centraliseringen av inspektörerna till residensstaden kommer att medföra stora olägenheter, motsätter sig dock icke förslaget i detta stycke, om den knappt utmätta övergångstiden kan utsträckas i avvaktan på erfarenheter rörande den differentierade inspektionen.

Det kan antagas, att de remissinstanser som förordat 43-alternativet därmed också tagit avstånd från tanken, att inspektörerna skulle koncentreras

till en ort. Utöver dessa remissmyndigheter har *statskontoret, 5 folkskolinspektörer* och *2 länsstyrelser* särskilt vänt sig häremot. Statskontoret anför för sin del.

Statskontoret ställer sig avvisande till förslaget, att samtliga skolinspektörer stationeras i residensstaden. Enligt ämbetsverkets uppfattning är det nämligen av vikt, att de mindre kommunerna, vilka i första hand behöver lita till inspektörens sakkunskap, har denne inom räckhåll. Utredningens förslag, att inspektör, som icke är bosatt inom sitt inspektionsområde, skall ha bestämd mottagningstid på en centralt belägen ort inom detta, vill statskontoret betrakta som en icke acceptabel nödlösning. En koncentration av samtliga inspektörer till en och samma ort skulle vidare förorsaka avsevärd tidsspillan samt betydande rese- och traktamentskostnader. Det måste också ifrågasättas, om berörda förslag kan vara till fromma för de pedagogiska arbetsuppgifternas handhavande och om icke följden lätt skulle bli en överbetoning av skrivbordsfunktionerna.

Uttalanden till förmån för en bibehållen stationering inom inspektionsområdet har gjorts av *14 kommuner* och *1 landsting*.

Vad utredningen föreslagit om chefsinspektörer har allmänt accepterats i princip. Konstruktionen av tjänsten är dock enligt *skolöverstyrelsens* mening ej tillfredsställande. Överstyrelsen vänder sig främst mot att stabiliteten i förhållandet mellan inspektör och inspektionsområde, vilken anses vara av största betydelse för tjänstemannens lokalkännedom och bygdens kontakt med honom, skulle rubbas vid bifall till utredningens förslag. Denna olägenhet skulle enligt överstyrelsens mening undvikas, om man avstode från kravet, att förste skolinspektören skulle ha det inspektionsområde, inom vilket kansliorten är belägen. Avlastningen av göromål från förste inspektören bör enligt överstyrelsens mening ske på annat sätt än att han får ett mindre område. Överstyrelsen erinrar om utredningens uttalande, att indelningen i inspektionsområden ej kan få innebära en absolut gränsdragning mellan den verksamhet som skall bedrivas av inspektörer inom samma län.

Länsskolnämnden bör enligt överstyrelsens mening äga befogenhet att besluta om sådan arbetsfördelning mellan inspektörerna, att förste skolinspektören i erforderlig utsträckning avlastas sådana uppgifter, som han i egenskap av förste inspektör ej hinner avgöra. Härigenom skulle även en smidig övergång till differentierad inspektion erhållas.

Vidare anser överstyrelsen, att det bör stå Kungl. Maj:t fritt att vid övergångstillfället förordna vilken som helst av länets folkskolinspektörer till förste skolinspektör. Sammanfattningsvis föreslår överstyrelsen,

a) att den nuvarande indelningen i inspektionsområden tills vidare i huvudsak bibehålles med undantag för Stockholms län,

b) att befattningen som förste skolinspektör ej bindes till visst inspektionsområde inom länet,

c) att vid förfall för förste skolinspektören vikariat för honom skall, där så befinnes lämpligt, kunna uppdelas så, att själva inspektörstjänsten uppe-

hålles för sig och befattningen som förste skolinspektör för sig, sistnämnda vikariat i förening med annan skolinspektörstjänst,

d) att länsskolnämnd erhåller rätt att fördela de arbetsuppgifter, som åvilar inspektörerna inom länet, på lämpligt sätt mellan dem,

e) att vid övergången till den nya organisationen förste skolinspektör förordnas efter särskild prövning.

Meningen att förste skolinspektören inte bör knytas till ett visst inspektionsområde har också uttalats av *3 folkskolinspektörer.*

Även beträffande den av utredningen föreslagna tjänstebeteckningen förste skolinspektör förordar *skolöverstyrelsen* ändring. Enligt ämbetsverkets, av 11 folkskolinspektörer delade mening, bör benämningen förste skoldirektör utbytas mot *länsskoldirektör.* Överstyrelsen föreslår denna titel för samtliga inspektörer, vilka ingår som ledamöter i mellaninstansen, alltså även för inspektör, som är ensam inom länet. Inspektör som icke är ledamot av mellaninstansen bör enligt överstyrelsens förslag benämnas *skoldirektör.*

Enligt överstyrelsens mening är det inkonsekvent och omotiverat att jämställa sådan inspektör, som ensam får ansvaret för skolverksamheten i ett län, med inspektör, som ej har chefsställning, i län med flera inspektörer. Överstyrelsen föreslår därför att samtliga inspektörer, vilka ingår som ledamöter i mellaninstansen »erhåller särskild och samma tjänste- och löneställning».

Förslaget om fyra nya inspektörstjänster avstyrkes av *statskontoret* men föranleder i övrigt ingen erinran.

Vad utredningen föreslagit rörande organisationen i Västmanlands län biträdes av *skolöverstyrelsen.*

Överstyrelsen finner emellertid, att den angivna anordningen redan nu kan förutses ha så många fördelar, att man kan vänta, att den efter hand och inom ej allt för lång tid kommer att genomföras inom ett antal andra län. Experimentet torde därför inte egentligen behöva anses avse anordningens berättigande i och för sig utan mera detaljerna för dess utformning. Därför synes det ej ägnat att inge några betänkligheter, om redan från början samma anordning skulle komma att tillämpas även inom ytterligare något län.

Ehuru *statskontoret* icke tillstyrkt någon utökning av antalet inspektörer vill ämbetsverket »dock icke motsätta sig att i något län prövas den av utredningen förordade försöksanordningen, att inspektionsområdena slopas och ärendena fördelas på lämpligt sätt efter deras art.»

Utredningens förslag om ersättning åt förste skolinspektör och uttalanden rörande folkskolinspektörernas löneställning synes ha väckt en viss irritation hos åtskilliga *statens folkskolinspektörer,* vilka dels funnit det föreslagna arvodet till förste skolinspektören vara för lågt, dels tolkat uttalandena i övrigt så, att utredningen skulle ha ansett, att den nuvarande lönesättningen för folkskolinspektörerna borde tillämpas för skolinspektörerna även i den nya organisationen.

Statens lönenämnd finner, att en bedömning av löneställningen för skolinspektörs- och förste skolinspektörstjänsterna kan ske först sedan ett ytterligare klarläggande skett av framför allt de pedagogiska arbetsuppgifterna, främst den inspekterande verksamheten, samt av arbetsfördelningen mellan de högre och lägre tjänstemännen d. v. s. mellan skolinspektör och förste skolinspektör ävensom mellan skolinspektörerna inbördes. Den närmare utredningen härom bör enligt nämndens mening anslutas till en översyn av skolledarnas anställnings- och löneförhållanden.

Nämnden avstår från att taga ställning till utredningens förslag om arvode till förste skolinspektör. För skolinspektör anses den nuvarande lönegradsplaceringen för folkskolinspektör provisoriskt kunna tillämpas.

För *statens folkskolinspektörers förbund* synes det orimligt att ett arvode av 1 500 kronor kan ifrågasättas som tillräcklig kompensation för de ansvarsfulla uppgifter, som pålägges förste skolinspektören såsom ledare av mellaninstansens verksamhet och chef för dess kansli.

Till förste skolinspektören, som enligt *statskontorets* organisationsförslag bör vara föredragande i länsstyrelsen och stationerad i residensstaden, bör enligt ämbetsverket särskilt arvode utgå med 1 200 kronor.

Skolöverstyrelsen utgår från att skolinspektörernas löneställning upptages till prövning i samband med frågan om skolledarnas lönefråga. Mot det föreslagna befattningsarvodet till förste skolinspektör har överstyrelsen icke något att erinra. Samma arvode bör dock enligt överstyrelsens förslag utgå till skolinspektör i län, där endast en inspektör kommer att finnas.

c) Landstingsfria och övriga större städers ställning till nya mellaninstanser

Vad utredningen härom föreslagit, biträdes helt av *skolöverstyrelsen*. *Statskontoret* säger sig däremot icke kunna biträda utredningens uppfattning utan hävdar, att Kungl. Maj:ts befogenhet att meddela beslut om befrielse av s. k. landstingsfri stad från statlig inspektion av folkskoleväsendet bör utsträckas även till andra större städer, förslagsvis till dem som inrättat kommunal folkskolinspektörstjänst.

De landstingsfria städer, som berört spörsmålet, har inskränkt sig till några allmänt hållna synpunkter. *Stadsfullmäktige i Göteborg* hävdar, att stadens skolväsen bör direkt underställas de centrala skolmyndigheterna på samma sätt och av samma skäl som utredningen framfört beträffande Stockholm. *Stadsfullmäktige i Malmö* finner det välmotiverat att länsskolnämnder inrättas men anser, att i de största städerna skolstyrelsens befogenheter i förhållande till mellaninstansen bör vara vidsträcktare än för skolstyrelsen i andra kommuner. Enligt *stadsfullmäktige i Hälsingborg* bör frågan om den regionala ledningen bli föremål för ytterligare överväganden med hänsyn till de större städernas förhållanden och självstyrelse.

F. Mellaninstansernas arbetsformer

1. Skolstyrelseutredningen

Arbetsfördelning, sammanträden, resor m. m.

Förslag

Mellaninstansen in pleno skall handlägga ärenden rörande följande frågor:

1. Skolplaneringsfrågor av allmän och principiell natur.
2. Inrättandet av skolor, gemensamma för flera kommuner; skolförbund.
3. Fastställelse av organisationsplaner, ordningsstadgor, instruktioner och reglementen eller av ändringar häri.
4. Frågor om hänvisning av och ersättning för elever, som hänvisas till skola i annan kommun än hemortskommunen; inackorderingskostnader.
5. Frågor rörande statsbidrag till skolbyggnader, tjänstebostäder och skolhem.
6. Frågor rörande skolskjutsorganisationen.
7. Pedagogiska frågor av allmän natur rörande flera skolformer eller kommuner; skolpsykolog- och konsulentverksamhet.
8. Allmänna frågor rörande försöksverksamheten.
9. Disciplinärenden.
10. Besvärsärenden.
11. Övriga ärenden av rättslig natur.
12. Åtgärder rörande tillsättning av skolledartjänst och ordinarie lärartjänst samt föreståndarinnetjänst vid skolhem.
13. Förening av kyrkomusikertjänst med lärartjänst.
14. Fastställelse av undervisningsskyldighet för skolledare.
15. Frågor angående förflyttning av ordinarie lärare och tjänstebyte inom länet.
16. Frågor om återbesättande och inrättande av ordinarie lärartjänster.
17. Frågor angående förening av lärartjänst med tjänsteuppdrag; lärares stationeringsort.
18. Dispensärenden.
19. Ärenden angående lärares befrielse från eller uppskov med militärtjänstgöring.
20. Åtgärder till befrämjande av lärarnas fortbildning.
21. Konferenser av större omfattning.
22. Ärenden rörande donationer, terminsavgifter och läroverkens kassor.
23. Framställningar om anslag till länsskolnämndens verksamhet.
24. Disposition av medel, som ställts till länsskolnämndens förfogande.
25. Ärenden angående tjänstetillsättningar och viktigare ärenden i övrigt, som rör länsskolnämndens personal och organisation.
26. Tillkallande av experter.

27. Yttranden över betänkanden och andra remisser.
28. Andra ärenden av större vikt eller av kontroversiell natur.
29. Ärenden, som av skolinspektör hänskjutes till avgörande i plenum.

Förste skolinspektör skall särskilt åligga:

1. Att vara chef för länsskolnämndens kansli och i denna egenskap leda och fördela arbetet inom detta.

2. Att sörja för att likartade ärenden, som rör skilda inspektionsområden, blir enhetligt handlagda inom länsskolnämnden.

3. Att tillse, att skolplaneringen blir ändamålsenlig med hänsyn till *hela* länets behov och att erforderliga samordningsåtgärder vidtages i frågor, där kommuner inom skilda inspektionsområden beröres.

Där kommuner inom olika inspektionsområden eller län beröres av en organisations- eller planeringsfråga, kan det vara lämpligt, att förste inspektören handlägger och föredrager ärendet.

4. Att skaffa sig god kännedom om skolförhållandena inom länet.

5. Att vara föredragande och verkställa utredningar i ärenden, som berör nämndens allmänna verksamhet.

Hit hör bland annat: a) allmänna planeringsuppgifter, b) frågor om konferenser av större omfattning, c) framställning om anslag för nämndens verksamhet, d) dispositionen av medel till nämndens förfogande, e) ärenden rörande nämndens personal och organisation, f) tillkallande av experter, g) yttranden över remitterade betänkanden och dylikt, h) utredningar rörande länets skolväsen.

6. Att ansvara för nämndens årsberättelse.

7. Att deltaga i handläggningen av alla vid nämndens sammanträden förekommande ärenden, även om han själv icke är föredragande.

8. Att upprätthålla för nämndens verksamhet erforderlig förbindelse med länsstyrelse, andra länsorgan och övriga myndigheter.

De uppräknade uppgifterna skall åligga alla förste skolinspektörer och naturligtvis i tillämpliga delar även ankomma på inspektörerna i län, som sammanfaller med inspektionsområdet.

I län, där förste skolinspektör också har ett eget inspektionsområde att ansvara för, lägges hans speciella uppgifter till de allmänna inspektörsuppgifterna.

Det skall i princip åligga samtliga inspektörer att vid mellaninstanssammanträdena föredraga alla ärenden, som direkt rör skolväsendet inom det egna inspektionsområdet, ävensom att i dylika ärenden, som ej handlägges i plenum, fatta beslut. Vidare skall den egentliga tillsynen över skolväsendet — inspektionen — inom det varje inspektör anvisade inspektionsområdet utövas enligt samma föreskrifter och villkor för alla.

Beträffande mellaninstansernas (skolinspektörernas) egentliga pedagogiska inspektion är utredningens ståndpunkt, att den tills vidare endast bör omfatta folkskolan inklusive högstadiet i skolor, där

försök med 9-årig enhetsskola bedrives, samt linjer av olika slag, som inbyggts i folkskolan, ävensom den allmänbildande undervisningen i yrkesskolorna. Den pedagogiska inspektionens intensitet bör anpassas med hänsyn till kompetensen hos vederbörande lokala skolledare. I den mån inspektörer med skolledarkompetens för högstadie- och gymnasieundervisning eller yrkesutbildningsanstalt tillsättes, skall den regionala inspektionen kunna utsträckas att omfatta också dessa områden av skolväsendet.

På mellaninstansens sekreterare, vilken bör vara en kvalificerad administrativ tjänsteman, skall ankomma att:

1. Fungera som mellaninstansens sekreterare och i denna egenskap förbereda sammanträden genom att upprätta föredragningslistor m. m., föra protokoll och biträda vid verkställandet av fattade beslut.

2. Handha mellaninstansens arkiv och tillse, att författningar, stadgor och dylikt är aktuella.

3. Föra diarier, inspektionsjournal, lärarkortregister, merithandlingsregister samt handha personalstatistiken.

4. Preliminärt granska och förberedande handlägga alla inkommande ärenden.

5. Självständigt handlägga vissa ärenden av administrativ art, förfrågningar, cirkulär och dylikt samt verkställa utredningar och sammanställa uppgifter för skolöverstyrelsens, kommittéers m. fl. räkning.

6. Sätta upp ärenden, som fordrar inspektörens underskrift men i vilka beslutet är rutinbetonat eller beroende av en fast praxis eller klara bestämmelser samt enligt förste inspektörens bestämmande besluta i sådana ärenden.

7. Föredraga och efter inspektörens beslut uppsätta administrativa ärenden av mera komplicerad natur.

8. Granska rapporter, redogörelser och dylikt, som skall insändas till länsskolnämnden.

Bland kanslimässiga ärenden, som är särskilt arbetskrävande för inspektören och beträffande vilka en förberedande granskning, komplettering och beredning av en kanslitjänsteman skulle vara av stort värde för att öka inspektörens möjligheter att göra mera konstruktiva insatser, nämner utredningen pensionsansökningar, statsbidragsrekvisitioner, ansökningar till lärartjänster, ärenden rörande undervisningsstatistik, skolskjuts- och inackorderingsärenden, ärenden om statsbidrag till skolbyggnader samt organisationen av övningslärartjänster.

Vissa andra mellaninstansärenden anser utredningen vara av så utpräglat administrativ natur att de praktiskt taget helt bör kunna handläggas av en kanslitjänsteman. Dit hör löneklassplaceringarna, uppflyttningen i reglerad befordringsgång, löneavdrag, flyttningsersättningar och reseersättningar. Hit kan också hänföras granskningen av förordnanden, tjänstledigheter och liknande.

Med hänsyn till mellaninstansernas differentierade och omfattande verksamhet räknar utredningen med ett tämligen jämnt behov av särskilda experter och föreslår, att ett belopp, beräknat efter 3 000 kronor per år och mellaninstans, ställes till skolöverstyrelsens förfogande för bestridande av resekostnader, arvoden och andra ersättningar åt mellaninstansernas experter.

Några bestämmelser om antalet sammanträden föreslår utredningen icke men anser, att man måste räkna med cirka tolv sammanträden per år.

Beträffande resemöjligheterna föreslår utredningen, att förutom de medel, som fordras för resor med anledning av mellaninstansens sammanträden, medel skall ställas till förfogande i sådan omfattning, att varje ledamot kan företaga sex resor årligen inom länet till en genomsnittskostnad av 50 kronor per resa. Inspektörernas reseanslag föreslås höjt med 101 000 kronor i förhållande till budgetåret 1955/56.

Motivering

Det ligger enligt utredningens uppfattning i sakens natur, att mellaninstansen inte kan handlägga alla ärenden in pleno, utan att en arbetsfördelning måste komma till stånd mellan mellaninstansen som helhet och dess tjänstemän genom en uppdelning av beslutanderätten alltefter ärendenas beskaffenhet. Uppgifter för mellaninstansen in pleno förutsättes bli frågor av principiell betydelse, omdömesfrågor av så grannlaga beskaffenhet, att de inte bör handläggas av en ensam person, samt andra ärenden av större vikt. Flertalet ärenden, som nu handlägges av folkskolinspektörerna och vilka inte skall decentraliseras till lokalstyrelserna, ävensom vissa motsvarande ärenden rörande andra under mellaninstansen sorterande skolformer, anser utredningen det vara lämpligast att också i fortsättningen låta skolinspektören handlägga självständigt med biträde av sin kanslipersonal.

Med en arbetsfördelning inom mellaninstansen åsyftar utredningen närmast att olika beslutsformer måste finnas och menar, att det klart bör framgå av mellaninstansens instruktion på vilket sätt beslut i olika fall skall fattas. Då skolinspektörernas alla olika uppgifter inte kan anges i instruktionen för mellaninstansen har utredningen konstruerat sitt utkast till instruktion så, att uppgifter som skall fullgöras av mellaninstansen realiter skall fullgöras av inspektören, om de inte kan hänföras till i instruktionen uppräknade grupper eller typer av pleniärenden eller tillhör förste inspektörens där angivna särskilda uppgifter.

Beträffande den pedagogiska verksamheten har utredningen framhållit, att skolinspektionen icke omedelbart kan differentieras med hänsyn till stadier och skolformer och att i konsekvens därmed skolinspektörerna, vars flertal under den närmaste tiden i främsta rummet kommer att vara experter på folkskoleväsendet, åtminstone tills vidare icke bör få ställning som pedagogiska ledare i trängre mening för de nuvarande högre kommunala skolorna, läroverken och yrkesskolornas yrkesundervisning. Den egentliga pedagogiska inspektionen bör här ligga hos de centrala skolmyndigheterna.

Sekreteraruppgifterna. För utredningen, som bland annat utifrån den kännedom den kunnat förskaffa sig om folkskolinspektionens arbetsförhållanden, försökt tränga in i och bedöma mellaninstansens arbetsuppgifter, står det klart, att det kommer att ligga så mycket arbete av primärt administrativ och kameral natur på de nya myndigheterna, att det vore att missbruka högt kvalificerad arbetskraft om inspektören — liksom nu folkskolinspektörerna — själv skulle behöva ägna sig åt alla göromål, stora och små, pedagogiska och administrativa och till och med rent kontorstekniska. Om en ytterligare decentralisering från centrala skolmyndigheter till mellaninstanserna skall kunna komma i fråga i en ny mellaninstansorganisation, anser utredningen det vara otänkbart att bibehålla denna ordning. Den måste ersättas med en rationell kansliorganisation, inom vilken en fördelning av arbetsuppgifterna kan ske mellan inspektören och kvalificerad biträdande personal.

Särskilda experter i mellaninstansen kommer enligt utredningens mening att främst behövas för yrkesutbildningsfrågorna.

2. Remissyttranden

Skolöverstyrelsen finner det vara ändamålsenligt, att en sådan ordning skapas, att någon motsättning mellan inspektör och mellaninstans ej manifesteras och att mellaninstansen ej heller får att som besvärs- eller remissinstans taga ställning till inspektörs tjänsteåtgärder. Att till mellaninstansen knyta statliga tjänstemän på det sätt utredningen föreslagit, torde dock enligt överstyrelsens uppfattning vara tänkbart, endast under förutsättning att dess sammansättning blir sådan, att den får karaktär av statlig myndighet. Överstyrelsen hänvisar därvidlag till sina förslag rörande sammansättningen.

I detta sammanhang påpekar överstyrelsen, att det av utredningens förslag ej klart framgår, huruvida överstyrelsen i framtiden skall intaga samma ställning till mellaninstanserna, som den nu har i förhållande till folkskolinspektörerna. Denna fråga beröres också av *besvärssakkunniga,* vilka funnit det framgå av skolstyrelseutredningens betänkande, att de båda centrala skolmyndigheternas befattning med undervisningsväsendet kommer att inskränka sig till »meddelande av anvisningar, medverkan vid vissa tjänstetillsättningar m. m.» Enligt såväl överstyrelsens som de sakkunnigas mening bör skolöverstyrelsens förhållande till mellaninstansen närmare preciseras.

Ett mycket stort antal av *folkskolinspektörerna* har uttalat, att förhållandet mellan inspektören och mellaninstansen för dem tett sig oklart. *Statens folkskolinspektörers förbund* förordar, att denna fråga göres till föremål för en förnyad och mera grundlig utredning.

Arbetsfördelningen inom mellaninstansen beröres av *skolöverstyrelsen,* som uttalar starka betänkligheter mot att det föreskrives, att plenibehandling i mellaninstansen skall förekomma i den omfattning utredningen föreslagit. Överstyrelsen förordar, att en begränsning åstadkom-

mes. Överstyrelsen vänder sig också mot utredningens förslag, att varje ledamot av mellaninstansen skall kunna deltaga i sammanträde med skolstyrelser, lärare och målsmän, när sådant påkallas, samt gå till handa med upplysningar och råd i frågor, som faller inom området för mellaninstansens verksamhet.

Överstyrelsen finner en bestämmelse av denna lydelse vara ägnad att vålla missförstånd och kunna ge anledning till ett personligt ingripande av nämndledamot i frågor, där inspektör har att taga ställning eller fatta beslut. Enhetligheten i skolärendenas handläggning inom länet och i skolnämndens arbete skulle genom en sådan bestämmelse kunna allvarligt sättas i fara. Att enskild ledamot skall kunna på uppdrag av nämnden anlitas för vissa uppgifter synes kunna tillfredsställande regleras genom bestämmelse om att han skall deltaga i nämndens arbete. Om uppdraget erhålles i denna ordning, synes också garantier vara skapade för att sådant specialuppdrag samordnas med inspektörs uppgifter på ett ur skolväsendets synpunkt lämpligt sätt.

G. Mellaninstansernas kanslier

1. Skolstyrelseutredningen

a) Personal

Förslag

Vid varje mellaninstanskansli utom i Gotlands län skall inrättas en tjänst för en kvalificerad kanslitjänsteman (sekreterare) i 27 lönegraden. I Malmöhus län skall finnas två sekreterartjänster, en i 27 och en i 25 lönegraden. För anställande mot arvode av sekreterare i Gotlands län bör anslås ett belopp, motsvarande hälften av lönen enligt 27 löneklassen.

För att kunna anställas som sekreterare i 27 eller 25 lönegraden skall fordras att *antingen* ha avlagt examen inför juridisk fakultet eller statsvetenskaplig-filosofisk examen och därjämte ha förvärvat god förvaltningserfarenhet genom anställning i allmän tjänst, *eller* att ha avlagt annan akademisk examen eller examen vid handelshögskola och därjämte ha förvärvat omfattande förvaltningserfarenhet genom anställning i allmän tjänst eller god erfarenhet av skoladministrativt arbete, *eller* att ha avlagt folkskollärarexamen och därjämte äga god erfarenhet av skoladministrativt arbete, *eller ock* att på annat sätt än här sagts genom utbildning och omfattande tjänstgöring inom allmän förvaltning ha visat sig synnerligen lämplig för tjänsten.

Tjänsterna skall tillsättas av skolöverstyrelsen.

Vid varje kansli — utom i Gotlands och Blekinge län — skall tillika inrättas en biträdestjänst, antingen för kontorsbiträde i 8 lönegraden (17 tjänster) eller för kanslibiträde i 11 lönegraden (5 tjänster). Vid kanslierna i Gotlands och Blekinge län bör kontorsbiträdestjänster inrättas, tills vidare avsedda för innehavare med halvtidstjänstgöring.

Samtliga tjänster föreslås inrättade som extra ordinarie.

Utöver den fasta personal, som här sagts, har utredningen beräknat, att behov kommer att föreligga först och främst av tillfällig, ungefär halvtidsanställd personal i en omfattning motsvarande 1 1/2 sekreterartjänst och 4 1/2 kontorsbiträdestjänster. För en var av tre länsskolnämnder bör således medel ställas till förfogande motsvarande hälften av den lön, som utgår enligt 27 löneklassen och för en var av 9 nämnder hälften av den lön, som utgår enligt 8 löneklassen löneplan 1 i Saar. Vilka tolv länsskolnämnder, som med hänsyn till den beräknade arbetsmängden måste anses vara i behov av arbetskraft för här avsedda belopp m. m., framgår av följande sammanställning.

Sammanställning av vissa uppgifter ang. för länsskolnämnderna föreslagen personal, lokaler m. m.

Län	Kansliort	Antal inspektörer	Antal sekr.[2] (lönegr. 27)	Antal bitr.[2] (i regel lönegr. 8)	Antal rum[3]
Stockholms	Stockholm	3	1	1 (lgr 11)	5
Uppsala	Uppsala	1	1	1	3
Södermanlands	Nyköping	2	1	1	4
Östergötlands	Linköping[1]	2	1 ½	1 (lgr 11)	4
Jönköpings	Jönköping	2	1 ½	1 ½	4
Kronobergs	Växjö	2	1	1	4
Kalmar	Kalmar	2	1	1 (lgr 11)	4
Gotlands	Visby	1	½	½	2
Blekinge	Karlskrona	1	1	½	3
Kristianstads	Kristianstad	2	1 ½	1 ½	4
Malmöhus	Malmö	3	2 (en i lgr 25)	1 ½	6
Hallands	Halmstad[1]	1	1	1	3
Göteborgs o. Bohus	Göteborg	3	1	1 (lgr 11) + ½	5
Älvsborgs	Vänersborg	3	1	1 (lgr 11)	5
Skaraborgs	Skövde	2	1	1 ½	4
Värmlands	Karlstad	3	1	1 ½	5
Örebro	Örebro	2	1	1	4
Västmanlands	Västerås	2	1	1	4
Kopparbergs	Falun[1]	3	1	1 ½	5
Gävleborgs	Gävle	3	1	1 ½	5
Västernorrlands	Härnösand	3	1	1 ½	5
Jämtlands	Östersund	2	1	1	4
Västerbottens	Umeå	3	1	1	5
Norrbottens	Luleå	4	1	1	6

[1] Stad utan folkskolinsp. f. n.

[2] Hela tal innebär förslag om inrättande av angivet antal tjänster. Siffran ½ innebär, utom beträffande biträden i Gotlands och Blekinge län, att anslag till ett belopp, motsvarande hälften av årslönen i 27 resp. 8 löneklassen skall ställas till nämndens förfogande för anställande av arvodesavlönad personal. Vid nämnderna i Visby och Karlskrona föreslås, att kontorsbiträdestjänster i reglerad befordringsgång inrättas för halvtidstjänstgöring.

[3] Inkl. biutrymmen har 2 rum beräknats motsvara 50 m², 3 rum 65 m², 4 rum 85 m², 5 rum 105 m² och 6 rum 125 m².

Utredningen anser det emellertid vara sannolikt, att behovet av arbetskraft vid länsskolnämnderna icke kommer att vara helt täckt av den minimiarbetskraft, som utredningen upptagit. Utredningen föreslår därför att ett årligt anslag av 20 000 kronor ställes till skolöverstyrelsens förfogande för att möta de eventuella behov, som ej nu kan förutses.

Av utredningen beräknade lönekostnader för kanslipersonalen framgår av följande sammanställning av lönekostnaderna, där lönerna beräknats enligt löneplan 1 i Saar efter de för ortsgrupp 4 den 1 juli 1955 gällande beloppen inklusive utgående rörligt tillägg. Då tre kansliorter tillhör ortsgrupp 5 och tre ortsgrupp 4 samt övriga ortsgrupp 3, blir den beräknade lönesumman några procent högre än den verkliga.

Utredningen har utgått från lönebeloppen i näst högsta löneklassen i respektive lönegrad. I fråga om biträdespersonalen i reglerad befordringsgång har lönerna beräknats efter första löneklassen i slutlönegraden. De här gjorda kostnadsberäkningarna avser sålunda en fullt utbyggd organisation och visar icke de utgifter, som blir erforderliga omedelbart vid reformens genomförande.

Beräknade kostnader för länsskolnämndernas kanslipersonal

23 sekreterare	Ce (Ca) 27	484 932
1 sekreterare	Ce (Ca) 25	19 068
5 kanslibiträden	Ce (Ca) 11	49 140
17 kontorsbiträden	Cf 4—Ce (Ca) 8	135 456
4 sekreterare med halvtidstjänstgöring		38 136
11 kontorsbiträden med halvtidstjänstgöring		43 824
Ersättning till extra personal		20 000
		790 556

I jämförelse med kostnaderna budgetåret 1955/56 för folkskolinspektionens biträdeshjälp skulle kostnadsökningen uppgå till 790 556—364 500 = = 426 056 kronor.

Motivering

Utredningen framhåller inledningsvis, att det med hänsyn till den önskade utvecklingen av skolväsendet i landet är av största vikt, att den grundläggande frågan om kanslierna löses på ett sätt, som ger skolinspektionen tillfredsställande arbetsmöjligheter. Om nämligen mellaninstansen med framgång skall kunna verka som ett instrument för det pedagogiska framstegsarbetet fordras en sådan kansliorganisation, att den arbetsfördelning, varom förut talats, verkligen kan komma till stånd och ge inspektören betydligt större möjligheter än han nu har att ägna sig åt de uppgifter, som angetts som mellaninstansens väsentligaste. Utredningen erinrar om, att några fast organiserade kanslier för folkskolinspektionen

inte finns, utan att folkskolinspektörerna a) måste avpassa sin biträdeshjälp efter knappt tilltagna medel och icke efter det verkliga behov av arbetskraft, som föreligger, b) själva skall tillhandahålla expeditionslokaler och möbler och att ersättning härför principiellt utgår endast för ett rum.

Utredningen pekar vidare på den omfattande lagstiftning på folkskolans och närliggande områden, som påverkat folkskolinspektörernas arbetsförhållanden, sedan 1945 års folkskolesakkunniga framlade sitt förslag om heltidsanställda assistenter hos inspektörerna. Bland annat därigenom har folkskolinspektörens arbetsförhållanden och arbetsuppgifter under de senaste sju à åtta åren blivit förändrade, utan att detta kommit till uttryck i instruktionen. När denna för fyrtio år sedan fastställdes, var folkskolan ganska fast organiserad inom de olika skoldistrikten. Under relativt få år har folkskolan övergått från denna bundna till en mycket rörlig organisation, som ofta ändrats från år till år. Denna förändring har haft till förutsättning en decentralisering av skolärendenas handläggning, framför allt till folkskolinspektören.

Till det sagda kommer verkningarna för de lokala och regionala skolmyndigheterna av de två viktiga besluten om enhetsskolan och kommunsammanslagningen, vilka ställt skolstyrelser och folkskolinspektörer inför en helt ny situation i fråga om skolplanering och skolbyggnadsplanering samt — i den mån som försöksverksamhet bedrives — även inför nya och krävande pedagogiska och inre organisatoriska uppgifter. Överallt där skolbyggnadsplaner är aktuella måste hänsyn tagas till det framtida förverkligandet av den 9-åriga enhetsskolan och samarbetsmöjligheterna mellan de nya storkommunerna beaktas.

De många *nya* skolproblemen medför ökade behov av kontakter mellan skoldistrikten och folkskolinspektören. Det säger sig självt, att ett pågående reformarbete, som syftar till en omdaning av den obligatoriska skolan, inte kan genomföras utan intima kontakter i form av överläggningar och informationer mellan de lokala skolstyrelserna och de regionala skolmyndigheterna, främst inspektörerna.

Det finns också behov av en samverkan, som rör hela inspektionsområdet, när det gäller att främja skolfrågor av mera allmän karaktär. Här blir det inspektören, som måste ta initiativ. För att på ett effektivt sätt nå alla skoldistrikten inom ett område med informationer och ge representanter för dessa tillfälle att överlägga om t. ex. skolskjutsfrågor, läroboksfrågor, skolbiblioteksverksamhet, skolplanering och skolfilm har det befunnits önskvärt att ordna årliga möten för representanter för skolstyrelserna.

Genom försöksverksamheten med 9-årig enhetsskola har flera inspektörer kopplats in på ett delvis nytt verksamhetsområde.

De senast utkomna författningarna och föreskrifterna om organisationen av enhetsskolans högstadium, om anställningen och avlöningen av lärarna där och om dessas tjänstgöring innebär, att folkskolinspektörerna måste sätta sig in i och ta befattning med även för realskolor och högre kommunala skolor gällande bestämmelser. Genom denna nyligen påbörjade utökning av uppgifterna har ett nytt arbetsområde tillförts folkskolinspektionen.

Många av de nya författningarna är svårtillämpade och vållar besvär i fråga om tolkningen. Redan genom sin mängd innebär alla de föreskrifter, reformarbetet i snabb takt resulterar i, ett problem för inspektörerna. Det

förutsättes ju, att en enda person skall hålla reda på och kunna aktualisera alla de bestämmelser rörande folkskoleväsendet och enhetsskolan, vilka utsändes från de centrala instanserna, sammansatta av specialister på olika områden av undervisningsväsendet. I det dagliga arbetet måste därför ofta uppstå situationer, som kräver tidsödande arbete. Detta försvåras av att en folkskolinspektör sällan har någon initierad i närheten att överlägga med. Han får i regel själv vara både utredningsman, föredragande och beslutande i betydelsen att ta ställning till den slutliga utformningen av ett yttrande eller ett beslut.

b) Lokaler och kontorsutrustning

Utredningen anser, att ett genomförande av dess förslag om nya mellaninstanser också måste innebära, att staten anskaffar och tillhandahåller lokaler och erforderlig utrustning av dessa. Utredningen har därför funnit sig böra beräkna behovet av lokaler och utrustning och framlägga förslag i dessa hänseenden beträffande varje mellaninstans.

Utredningen framhåller, att, om dess organisationsförslag realiseras, blir med undantag för Gotland minst tre rum med biutrymmen nödvändiga i varje mellaninstansområde. Detta minimiutrymme kommer att behövas i områden med endast en inspektör och bör disponeras så, att denne får ett tjänsterum om 25—30 m^2, vilket samtidigt kan användas som sammanträdesrum för mellaninstansen och för konferenser av olika slag. Ett rum bör finnas för sekreteraren och tillfälligt anlitade experter samt ett rum, som samtidigt kan användas som väntrum, för det kvinnliga biträdet. Härtill kommer arkiv, tambur och toalett. Sammanlagt torde för dessa utrymmen fordras en golvyta av omkring 65 m^2. I områden med flera inspektörer bör för varje inspektör golvytan ökas med 20 m^2 för ett tjänsterum och ökat arkivutrymme och dylikt. För mellaninstansen på Gotland bör finnas två rum jämte arkiv och biutrymmen. De angivna lokalutrymmena beräknas draga en årlig kostnad av i runt tal 116 000 kronor. I omkostnadsstaten för folkskolinspektionen har för budgetåret 1955/56 upptagits 65 100 kronor för motsvarande ändamål (= 71 600 kronor minskat med ersättningarna för tillhandahållande av möbelutrustning). Statsverkets ökade kostnader härför skulle således kunna beräknas till 116 000—65 100 = = 50 900 kronor.

Utredningen påpekar i detta sammanhang, att, om en skolpsykologorganisation genom statligt initiativ skall upprättas i ett eller flera län under en nära framtid, lokalutrymmen för detta ändamål lämpligen bör anskaffas samtidigt med att lokaler beredes åt mellaninstansen.

Även när det gäller lokalernas möblering och utrustning med telefon anser utredningen det vara nödvändigt att bryta med det för folkskolinspektionen nu rådande systemet och låta staten ombesörja möblering och utrustning i övrigt av mellaninstansernas lokaler.

De ökade telefonkostnaderna har av utredningen beräknats till en engångsutgift av omkring 10 000 kronor och årliga abonnemangsavgifter till ett belopp av 9 000 kronor.

Kostnaderna för möbelutrustning för samtliga kanslier har beräknats draga en engångskostnad av 243 500 kronor.

Då de av utredningen föreslagna mellaninstanskanslierna skulle ersätta folkskolinspektörernas expeditioner, vars utrustning och möblering bekostats av inspektörerna själva, föreslår utredningen, att sådana av inspektörerna inköpta möbler, som är fullt användbara och som kan infogas i en ändamålsenlig möblering av de nya kanslierna, skall inlösas av statsverket till marknadsvärdet, om inspektör så önskar. Värdering och inlösen bör ske genom länsstyrelsernas försorg.

I fråga om kontorsmaskiner har det synts utredningen, som om statsverket redan ställt ett så stort antal till folkskolinspektörernas förfogande, att behovet i huvudsak kan anses fyllt vid en koncentration av deras expeditioner till länskanslier. I vilken utsträckning kontorsmaskiner härutöver kan behövas har undandragit sig utredningens bedömande. Erforderliga skrivmaskiner, räknemaskiner och duplikatorer bör emellertid anskaffas så snart behovet därav kan konstateras. I områden med 50 kommuner och däröver bör enligt utredningens mening också finnas adresseringsmaskin och det skulle väsentligt bidraga till mellaninstanskansliernas effektivitet, om de utrustades med moderna bandinspelningsapparater.

2. Remissyttranden

Ett 50-tal remissinstanser, varav 13 kommuner, har tagit upp förslagen om mellaninstansernas kansliorganisation till närmare behandling. Yttrandena ger tillsammans det intrycket, att utredningens förslag på denna punkt, såväl vad beträffar kanslipersonalens antal som lönesättning, tilltagits så i underkant, att de framstår som orealistiska. Vad lönesättningen beträffar, framhålles särskilt att lönegrad 27 är för låg för att tillräckligt kvalificerade krafter skall kunna tänkas rekrytera sekreterartjänsterna.

Statens lönenämnd uppehåller sig i sitt utlåtande huvudsakligen vid frågan om skolinspektörernas lönesättning. Beträffande personalorganisationen å mellaninstanskanslierna konstateras, att stora svårigheter möter att bedöma föreslagna löneställningar. Nämnden förklarar sig emellertid icke ha någon erinran mot att den av utredningen föreslagna lönesättningen tillämpas tills vidare.

Statskontoret, som anser att länsstyrelsen skall fullgöra funktionen som mellaninstans, har icke i något avseende tagit ställning till kanslifrågan.

Skolöverstyrelsen framhåller först, att de nya mellaninstanserna enligt utredningens förslag får betydligt fler ärendegrupper att handlägga än folkskolinspektörerna nu har samt att de nytillkommande ärendena till stor del är av mycket kvalificerad beskaffenhet och kommer att ställa stora krav på de regionala kanslierna. Till dessa måste därför knytas väl kvalificerad arbetskraft i erforderlig omfattning, därest inspektörerna inte skall belastas med kansliarbete till men för mera väsentliga uppgifter. Enligt överstyrelsens uppfattning har kanslierna i den utformning och med de arbetsuppgifter utredningen föreslagit blivit uppenbart underdimensionerade. Överstyrelsen anser för sin del att ytterligare arbetsuppgifter, bland annat löneklassärenden och de statliga skolornas ekonomiska förvaltning, skall läggas på de nya myndigheterna.

Överstyrelsen har föreslagit, att Stockholms stad skall läggas in under samma mellaninstans som Stockholms län och menar, att personalbehovet för denna mellaninstans bör beräknas som för två andra. Det sammanlagda personalbehovet antages således av överstyrelsen bli 25 gånger det beräknade behovet för en mellaninstans.

Enligt överstyrelsens mening erfordras för ett mellaninstanskansli i medeltal mer än 2 kvalificerade administrativa arbetskrafter, anställda på heltid. Vidare erfordras i medeltal mer än 2 heltidsanställda biträden. Till en början torde det dock vara befogat att begränsa den heltidsanställda personalen till i medeltal 2 kvalificerade administrativa befattningshavare och 2 biträden.

För den ytterligare arbetskraft som erfordras bör enligt överstyrelsens mening till varje mellaninstans förfogande ställas ett belopp av 15 000 kronor för arvodesavlönad personal.

Då ett stort antal ärenden blir svårbedömbara ur juridisk och administrativ synpunkt och det redan vid ärendes beredning och föredragning fordras förvaltningsjuridisk sakkunskap, bör mellaninstansens sekreterare enligt överstyrelsens mening ha avlagt juridisk eller statsvetenskaplig examen och ha förvärvat förvaltningserfarenhet. Även annan med omfattande och synnerligen väl vitsordad utbildning för mellaninstansens verksamhetsområde borde dock kunna komma i fråga. Om sekreterartjänsternas lönesättning anför överstyrelsen följande.

Om kvalificerade sökande skall kunna erhållas till dessa tjänster, är den föreslagna löneställningen, lönegrad 27, ej tillfyllest. Tjänsterna måste placeras i lägst lönegrad 29. En lägre löneställning torde, särskilt med hänsyn till motsvarande löneförhållanden inom länsstyrelserna, icke utan risk för allvarliga rekryteringssvårigheter böra ifrågakomma. Till tjänster i lönegrad 29 torde det vara möjligt att förvärva tjänstemän från exempelvis länsstyrelserna, särskilt om sekreterarna med tiden kan påräkna högre tjänster inom länsstyrelserna.

Den andre sekreteraren på mellaninstansens kansli bör lämpligen placeras i den för amanuenspersonal eljest tillämpliga befordringsgången, d. v. s. i lönegrad 25 som slutlönegrad. Då utsikterna till befordran till sekreterartjänst i 29 lönegraden är goda, bör det vara möjligt att förvärva lämpliga innehavare till tjänsterna.

I detta sammanhang kan nämnas, att det för *Sveriges juristförbund,* som ingivit en skrift med anledning av skolstyrelseutredningens betänkande, »framstår som uppenbart att det krävs betydligt högre lönesättning om det skall bli möjligt att rekrytera jurister till länsskolnämnderna». Som belägg för sitt påstående erinrar förbundet om länsstyrelsernas nuvarande rekryteringssvårigheter.

Om biträdespersonalen uttalar *överstyrelsen* sig kortfattat. Det framhålles, att den kommer att få många kvalificerade uppgifter i samband med granskning av statsbidragsrekvisitioner och uträknande av avlöningslistor för de statliga läroverken. Vid varje kansli utom de minsta bör därför enligt överstyrelsens mening finnas ett kanslibiträde. Sammanlagt skulle erfordras 20 kanslibiträdes- och 30 kontorsbiträdesbefattningar.

Kritik mot den föreslagna kansliorganisationen framföres vidare av *Statens folkskolinspektörers förbund* och av *24 folkskolinspektörer.*

Såväl *länsstyrelsen i Gotlands län* och *länets folkskolinspektör* som *Gotlands läns landstings förvaltningsutskott* och *stadsfullmäktige i Visby* hävdar kravet på en heltidsanställd sekreterare på länets mellaninstanskansli.

I inspektörernas yttranden i övrigt är de framförda synpunkterna likartade och de sammanfaller i stort sett med skolöverstyrelsens nyss återgivna uppfattning.

Frågan om kanslipersonalen har också berörts av *5 länsstyrelser,* vilka alla funnit, att utredningen beräknat behoven i underkant.

Även *folkskolans lärarförbund, Rektorernas riksförening* och *Läroverkslärarnas riksförbund* framhåller, att den föreslagna personalorganisationen icke gör det möjligt för mellaninstanserna att fungera på det sätt som är meningen med nya mellaninstanser.

Av de *13 kommunala myndigheter,* som berört kanslifrågan, har 10 gjort det för att påpeka behovet av en personalförstärkning utöver vad utredningen föreslagit och av en högre löneställning för sekreterartjänsten.

Slutligen kan nämnas, att *domkapitlet i Härnösand* anser, att den föreslagna sekreterartjänsten bör innehavas av person med domarkompetens samt att *domkapitlet i Karlstad,* som understryker behovet av kvalificerad beredning av ärendena, förordar att mellaninstansens kansli ordnas som en självständig avdelning i anslutning till stifts- eller länsstyrelsen.

Om l o k a l b e h o v e t har endast *skolöverstyrelsen* yttrat sig i mera bestämda ordalag. Även i detta avseende anses utredningens förslag vara knappt tillmätt.

H. Förslagens genomförande — Övergångsanordningar

1. Skolstyrelseutredningen

Utredningen förutsätter, att beslut i enlighet med dess förslag skall innebära, att en ny regional organisation kan börja fungera den 1 juli 1957. Utredningen anser emellertid, att det med hänsyn till de nuvarande innehavarna av folkskolinspektörstjänsterna är nödvändigt med en övergångstid, innan den regionala organisationen i sin helhet kan erhålla den slutliga utformningen i enlighet med utredningens intentioner, och framhåller följande synpunkter, vilka närmast gäller möjligheterna att samla inspektörerna i samma län på mellaninstansens kansliort.

Tjugosju inspektörer är för närvarande stationerade å sådan ort, att inflyttning till kansliorten blir behövlig. Det är enligt utredningens mening av stor betydelse att organisationen — om den beslutas — kommer till stånd i sin tänkta, fullständiga utformning så snart som möjligt. Utredningen har föreslagit, att en övergångstid på tre år från den 1 juli 1957 skall medgivas för inspektörernas inflyttning till kansliorterna, med möjlighet att under särskilda omständigheter efter dispens erhålla uppskov. Sådant torde företrädesvis böra lämnas inspektör, som kort tid efter övergångstidens utgång uppnår pensionsåldern. Att på förhand bedöma hur inflyttningarna kommer att ske ställer sig svårt, då personliga förhållanden, inte minst vederbörande inspektörs ålder, spelar in i detta sammanhang.

Av en av utredningen gjord sammanställning framgår, att av inspektörer, stationerade på annan ort än blivande kansliorter, tre uppnår pensionsåldern senast under året 1957, tre under åren 1959 och 1960, alltså under den tänkta övergångstiden, och fyra under år 1962. Beträffande de senare anser utredningen, att de, om skäl därför kan anföras, torde kunna medges rätt att till uppnådd pensionsålder behålla sina nuvarande stationeringsorter. Utredningen uttalar dock rörande samtliga inspektörer, som uppnår pensionsåldern först efter 1957, att det ändamålsenligaste från skolväsendets synpunkt vore, att en förflyttning komme till stånd också för deras del, även om den återstående tjänstgöringen endast skulle omfatta ett mindre antal år.

Samtliga 17 inspektörer, som uppnår pensionsåldern senare än här angetts, bör enligt utredningens mening vid övergångstidens slut stationeras på kansliorterna.

Ehuru utredningen således räknar med att ett stort antal inspektörer längre eller kortare tid efter den 1 juli 1957 kommer att ha kvar sin stationering på annan ort än mellaninstansens kansliort, föreslår den att följande åtgärder vidtages till den 1 juli 1957 om utredningens organisationsbeslut i princip vinner bifall:

1. Lokaler anskaffas i den utsträckning utredningen föreslagit.

2. Ledamöter i länsskolnämnderna väljes av landsting och fullmäktige respektive förordnas av skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. Ordförande förordnas av Kungl. Maj:t.

3. Inspektionsområdena ändras enligt utredningens förslag.

4. Fyra nya inspektörstjänster inrättas och tillsättes.

5. Förste skolinspektörer förordnas.

6. Sekreterare- och biträdestjänster inrättas som extra tjänster och tillsättes.

Det är med andra ord utredningens uppfattning, att den nya mellaninstansorganisationen skall skapas, så snart det överhuvudtaget kan ske, och att de nya organen utan dröjsmål skall börja sin verksamhet. Utredningen anför härom vidare följande.

Ytterligare uppskov med att förstärka inspektionen med administrativt utbildad arbetskraft och biträdeshjälp torde icke längre kunna motiveras, och det torde ur skolans synpunkt vara klokt, att denna arbetskraft och lekmannakollegierna nu tillföres de regionala instanserna, om de omfattande planerings- och andra uppgifter som här föreligger skall kunna utföras. Man får räkna med att en viss tid behövs för att den nya organisationen skall finna sin form och helt effektiva arbetsmetoder, och därför fordras, att man kommer igång så fort som möjligt även om organisationens utformning blir ofullständig i begynnelsen.

Problemet med de inspektörer, som icke kan placeras å nämndens kansliorter från början, återstår emellertid. Utredningen vill understryka, att det är önskvärt, att en inflyttning till kansliorten sker så snart som möjligt i så stor utsträckning som möjligt. Om ändamålsenliga lokaler erhålles för kanslierna och om kanslipersonal i den omfattning utredningen föreslagit tillföres nämnderna, torde detta komma att stimulera den enskilde inspektören att med minsta möjliga dröjsmål söka vinna de förmåner i arbetet som en inflyttning till kansliorten medför och vilka enligt en samstämmig inspektörskår länge och kännbart saknats.

Inrättandet av sekreterarbefattningar får emellertid ej innebära, att inspektörer på andra orter än kansliorterna blir utan arbetshjälp. Å andra sidan bör nämnderna även i de nu ifrågavarande länen, så vitt det går, från början arbeta som *länsorgan*, och vissa kansliuppgifter torde därför kunna och böra överflyttas från den »lokalt» placerade inspektören till nämndens personal. Utredningen anser sig därför icke böra förorda någon förstärkning av biträdeshjälpen under övergångstiden för inspektörer utanför kansliorten utan föreslår, att anslag till biträdeshjälp under övergångstiden skall utgå till dessa inspektörer med de av skolöverstyrelsen för 1955/56 för ändamålet fastställda beloppen. Beträffande hyresersättning och ersättning för möbler m. m. torde under övergångstiden oförändrade bestämmelser böra gälla i dessa fall.

Då man torde få beräkna, att 24 inspektörer under det första verksamhetsåret (budgetåret 1957/58) bibehåller sina stationeringar utanför kansliorterna, bör till kostnaderna för länsskolnämnderna under denna tid läggas belopp, motsvarande något mindre än hälften av för budgetåret 1955/56 till folkskolinspektionen utgående anslag för biträdeshjälp, hyresersättningar och expenser. Dessa belopp upptages i kostnadsberäkningarna.

De svårigheter som torde förekomma under en övergångstid rör närmast kansliarbetet och dess organisation samt de mindre tillfredsställande kon-

takterna med nämndens arbete som kan bli en följd härav. I fråga om principerna för inspektörernas arbete räknar utredningen icke med att några avvikelser behöver ske. Utredningen förutsätter, att de »lokala» inspektörerna reser in till länsskolnämndens sammanträden och där föredrager sina ärenden.

2. Remissyttranden

Vad i skolstyrelseutredningens betänkande anförts rörande genomförandet av förslagen om nya mellaninstanser och rörande övergångsanordningar har uppmärksammats blott i ett fåtal remissyttranden. Erinringar mot tidpunkten för reformens genomförande har gjorts i några fall. *Folkskolinspektören i Göteborgs och Bohus läns norra inspektionsområde* anser, att genomförandet bör anstå till den 1 juli 1960 och *inspektören i Västerbottens läns mellersta inspektionsområde* föreslår att övergångstiden, med hänsyn till de föreslagna förändringarnas omfattning, utsträckes till åtminstone 5 år.

Två folkskolinspektörer och *en länsstyrelse* uttalar sig mera allmänt för att ytterligare tid anslås för reformens genomförande.

Statens folkskolinspektörers förbund har uttalat att den föreslagna övergångstiden av 3 år för genomförandet av samtliga inspektörers stationering på mellaninstansens kansliort är för knapp och bör utsträckas. Hur mycket den bör förlängas framgår icke av yttrandet. Beträffande inspektörernas stationering har *skolöverstyrelsen* föreslagit, att överstyrelsen övergångsvis skall äga att på grund av särskilda omständigheter medge inspektör att vara stationerad utanför kansliorten.

Vad gäller tidpunkten för förslagens genomförande säger överstyrelsen sig dela uppfattningen, att de bör genomföras med största möjliga skyndsamhet, framför allt med hänsyn till planeringsarbetet. Den tid som kommer att stå till förfogande för nödvändig förberedelse av reformen blir emellertid så kort, att den inger överstyrelsen allvarliga farhågor rörande möjligheterna att medhinna detta förberedande arbete. Överstyrelsen förutskickar, att det blir nödvändigt att begära höjda anslag för arvoden till experter, som överstyrelsen måste anlita för olika uppgifter i samband med reformens genomförande.

Överstyrelsen berör också förhållandet mellan en skolstyrelsereform och reformen av den regionala ledningen och framhåller, att det är av största betydelse att mellaninstanserna är färdigorganiserade och helt funktionsdugliga, när skolstyrelserna skall träda i verksamhet i full utsträckning. Att låta såväl mellaninstanserna som skolstyrelserna träda i funktion vid samma tidpunkt kan enligt överstyrelsens mening vålla stora svårigheter. Följande anordningar föreslås därför.

1. Länsskolnämnderna börjar sin verksamhet den 1 juli 1957.
2. De gemensamma skolstyrelserna väljes enligt utredningens förslag under första hälften av år 1957.

3. De gemensamma skolstyrelserna träder i verksamhet den 1 juli 1957 i vad gäller planeringsfrågor (se förslag till skolstyrelselag 8 § första stycket) och använder dessutom den första tiden till att inhämta kännedom om sina nya uppgifter.
4. Nuvarande skolstyrelser behålles även under tiden 1/7—31/12 1957 vid sina nuvarande befogenheter med undantag för vad ovan angivits.
5. De nya skolstyrelserna träder i verksamhet i full utsträckning den 1 januari 1958.

Med detta system skulle man även vinna, att skolstyrelsernas egentliga verksamhet komme att sammanfalla med det kommunala redovisningsåret och att de nya skolstyrelserna finge börja sin verksamhet vid en i skolorganisatoriskt hänseende relativt lugn tidpunkt.

Frågan om mellaninstansreformens inverkan på skolöverstyrelsens personalbehov tages även upp i överstyrelsens utlåtande. Det framhålles, att huvudsakligen organisationsavdelningen och administrativa avdelningen skulle beröras. Vid en bedömning av personalbehovet anser överstyrelsen, att man bör räkna med följande tre skeden.

1. Tiden mellan beslutet om reformen och dagen för beslutets realiserande.
2. Tiden från sistnämnda dag till dess att de nya organen fått erforderlig vana vid arbetsuppgifterna.
3. Tiden därefter.

Under den första tidsperioden kommer överstyrelsens arbetsbörda att ökas ej oväsentligt. Härutinnan hänvisas till vad som anförts i närmast föregående avsnitt.

Under en sannolikt ganska lång övergångstid, sedan de nya organen trätt i funktion, torde på överstyrelsen komma en rätt omfattande rådgivning, utöver den nu förekommande, till i första hand mellaninstanserna och skolstyrelserna. I vissa fall torde utfärdade anvisningar behöva omarbetas eller kompletteras. Vidare blir det erforderligt att anordna konferenser för exempelvis ordförandena, skoldirektörerna och sekreterarna i länsskolnämnderna liksom för kommunala förtroendemän och tjänstemän beträffande skilda spörsmål. Allt detta kommer att kräva en temporärt ökad arbetsinsats från överstyrelsens sida, för vilken kräves anlitande av särskild expertis på sätt i det föregående anförts.

Även efter övergångstiden måste man räkna med att överstyrelsen viss tid får nedlägga ett särskilt arbete på de decentraliserade ärendena *dels* för besvarande av förfrågningar *och dels* vid avgivande av utlåtanden i anledning av besvär över mellaninstansernas beslut. Det torde vara realistiskt att räkna med att besvärsärendena beträffande exempelvis tjänstetillsättningar och lönefrågor blir relativt många. Härtill kommer att överstyrelsen enligt förslaget tillförts vissa ärendegrupper, som nu icke handläggas hos ämbetsverket (tillsättning av vissa kommunala lärartjänster samt administrationen av mellaninstanserna). Under denna tid synes det dock bli möjligt att minska skolöverstyrelsens personalbehov med 2—3 byråsekreterare och en halvtidsanställd ingenjör å förutnämnda avdelningar. Denna minskning är dock i fråga om en byråsekreterare beroende på ställningstagandet till frågan angående decentraliseringen av donationsärenden. Beträffande biträdespersonalen erfordras vid bifall till förslaget

om tillhandahållande av service från merithandlingsarkivets sida till skolstyrelserna vid handläggning av tillsättningsärenden en nettoökning av biträdespersonalen med 2 à 3 befattningshavare.

Den fortgående snabba utvecklingen inom skolväsendets område medför dock, att man får räkna med att den personalminskning, som de nu ifrågasatta decentraliseringsåtgärderna på längre sikt får till följd, kan förverkligas huvudsakligen på sådant sätt, att en eljest erforderlig ökning av överstyrelsens personal kan till en del reduceras. (Jfr SOU 1951: 29, s. 99 och 245).

Överstyrelsen betonar slutligen att det är vanskligt eller ogörligt att utan erfarenhet av mellaninstansernas verksamhet förutse reformens inverkan på överstyrelsens arbetsbelastning.

I. Kostnadsberäkningar

1. Skolstyrelseutredningen

Utredningen har gjort följande sammanfattande kostnadsberäkningar rörande den regionala ledningens organisation, grundade på den 1 juli 1955 utgående löner.

A. Årliga kostnader vid en utbyggd organisation

1. *Ledamöter (utom förste skolinspektörer)*	
a. Arvoden	122 160
b. Reseersättningar	150 000
	272 160
2. *Experter*	72 000
3. *Tjänstemän*	
a. Avlöningar åt 55 skolinspektörer och 1 nomadskolinspektör i Ca 34	1 531 488
b. Arvoden à 1 500 kronor åt 20 förste skolinspektörer	30 000
c. Avlöningar åt 23 sekreterare i 27 lönegraden och 1 d:o i 25 lönegraden jämte arvode åt 1 deltidsanställd sekreterare i Gotlands län	513 534
d. Avlöningar till 5 kanslibiträden i 11 lönegraden och 17 kontorsbiträden i reglerad befordringsgång jämte två kontorsbiträden med halvtidstjänstgöring	192 564
e. Ersättningar åt arvodesanställd personal	84 458
f. Reseersättningar	399 000
g. Sjukvård	1 000
h. Reseersättningar åt vikarierande skolinspektörer	35 000
	2 787 044

4. *Lokaler*

a. Hyreskostnader inklusive städning och belysning	116 000	
b. Telefoner	9 000	
c. Expenser	60 000	
	185 000	
Summa summarum		3 316 204 kronor

För budgetåret 1955/56 har till folkskolinspektionen i riksstaten upptagits ett sammanlagt belopp av 2 229 100 kronor. Härvid har hänsyn icke tagits till de våren 1955 beslutade lönetilläggen. De verkliga kostnaderna för folkskolinspektionen budgetåret 1955/56 torde böra beräknas till 2 341 500

Kostnadsökning på grund av utredningens förslag 974 704 kronor[1]

B. Engångsutgifter

1. Möblering av kanslierna	243 500	
2. Installering av telefoner	10 000	
		253 500 kronor

C. Kostnader under ett första verksamhetsår

Posterna under A beräknas bli desamma med undantag för 3 a, c och d. Avlöningsbeloppen för de fyra tillkommande inspektörstjänsterna samt för sekreterar- och kanslibiträdestjänsterna torde för det första året böra beräknas efter lägsta löneklassen i respektive lönegrad i stället för efter näst högsta, som skett under A. Det skulle innebära en minskning av avlöningskostnaderna med i runt tal 65 000 kronor.

Engångsutgifterna, som upptagits under B, faller på första verksamhetsåret. Under detta torde vidare böra upptagas anslag till biträdeshjälp, expeditionslokaler, möbler m. m. åt 24 »lokala» inspektörer. Beloppet torde kunna beräknas proportionellt mot de 1955/56 utgående anslagen till folkskolinspektionen för motsvarande ändamål, vilket i runda tal skulle ge: till biträden 150 000 kronor, till hyresersättningar m. m. 40 000 kronor och till expenser 20 000 kronor eller sammanlagt 210 000 kronor.

Kostnaderna för ett första verksamhetsår skulle belöpa sig till 3 316 204 + 253 500 + 210 000—65 000 = 3 714 704 kronor.

D. Den omedelbara utgiftsökningen för den regionala skolledningen

I jämförelse med kostnaderna för den regionala skolledningen för budgetåret 1955/56 skulle för budgetåret 1957/58 fordras en utgiftsökning med 3 714 704—2 341 500 = 1 373 204 kronor.

[1] Med hänsyn till den ringa arbetsmängd domkapitlen numera åsamkas av skolärendena, torde någon personalminskning hos dessa icke kunna göras med anledning av en mellaninstansreform. Huruvida den skolsakkunnige ledamoten efter en sådan reform icke längre bör medverka i domkapitlen undandrager sig utredningens bedömande. Kan ledamotsantalet minskas med en, skulle räknat efter 1955/56 utgående arvoden, en besparing göras med 7 590 kronor.

Länsstyrelsernas statsbidragsgranskning skötes i allmänhet av vederbörande tjänsteman jämsides med andra arbetsuppgifter. Någon direkt personalminskning torde knappast vara att räkna med på grund av granskningens överflyttande på mellaninstanserna.

2. Remissyttranden

Såsom förut redovisats har ett stort antal remissinstanser föreslagit en mera omfattande kansliorganisation än utredningen. Av dessa har endast *skolöverstyrelsen* kompletterat sitt förslag med en beräkning av de merkostnader som skulle följa av förslaget. Kostnaderna för den personalorganisation och det lokalbehov, överstyrelsen beräknat, framgår av följande sammanställning, som tillika visar kostnadsökningen i förhållande till utredningens förslag.

	Utredningen kronor	Överstyrelsen kronor	Ökning kronor
A. Årliga kostnader			
1. Ledamöter utom förste skolinspektör (ersättning för avstådd lön tillkommer)	272 160	297 160	25 000
2. Experter	72 000	72 000	—
3. Tjänstemän			
a) avlöningar till skolinspektörer	1 531 488	1 531 488	—
b) arvoden åt förste skolinspektörer	30 000	36 000	6 000
c) avlöning åt sekreterare och amanuenser	513 534	994 800	481 266
d) avlöning åt biträden	192 564	423 360	230 796
e) arvodesanställd personal	84 458	375 000	290 542
f) reseersättningar	399 000	399 000	—
g) sjukvård	1 000	1 000	—
h) reseersättningar	35 000	35 000	—
4. Lokaler	185 000	272 500	87 500
Summa summarum	3 316 204	4 437 308	1 121 104
Beräknad kostnad för folkskolinspektörer 1955/56	2 341 500	2 341 500	—
Kostnadsökning kronor	974 704	2 095 808	—
B. Engångskostnader	253 500	353 500	100 000

Skolöverstyrelsen framhåller avslutningsvis, att kostnaderna för den föreslagna mellaninstansen måste betraktas som tämligen måttliga vid jämförelse med kostnaderna för andra länsorgan inom statsförvaltningen.

J. Departementschefen

Tyngdpunkten i skolstyrelseutredningens arbete har lagts på att försöka åstadkomma en regional skolledning, som på ett tillfredsställande sätt skall kunna svara mot de anspråk, som skolväsendets utbyggnad och dess ledning på detta plan nu ställer. Obestridligen möter här också, även om motiven för en reform i båda fallen är delvis desamma, problem av större omfattning och mera sammansatt natur än på lokalplanet.

Jag skall inte genom att upprepa hur det för närvarande förhåller sig med den regionala skolledningen och vilka behov som här föreligger närmare belysa dessa problem utan hänvisar till vad jag tidigare anfört härom. Innan jag går in på de olika detaljspörsmålen i skolstyrelseutredningens mellaninstansförslag, vill jag emellertid framhålla, att utredningens analys av den för dess arbete grundläggande frågan, om mellaninstanser erfordras, och dess sammanställning av uppgifter för nya mellaninstanser på ett enligt min mening ovedersägligt sätt klarlagt, dels att den nya skolans uppbyggnad och yrkesskolväsendets utveckling icke kan tänkas ske tillfredsställande utan stöd av regionala organ, dels ock att dessa organ för att kunna fylla sitt ändamål bör konstrueras med stark tonvikt på lekmannainflytandet och på ledamöternas lokala förankring och förtrogenhet med det kommunala arbetet. Jag har därför anslutit mig till grundtankarna i utredningens förslag och förordar, att såsom mellaninstanser för skolväsendet inrättas nya, fristående organ med en majoritet av förtroendevalda ledamöter och en minoritet av pedagogiska fackmän. Då en skolinspektion för det obligatoriska skolväsendet icke kan undvaras, har jag funnit den av utredningen föreslagna anordningen att inordna denna i den regionala skolmyndigheten böra följas. Härigenom vinnes också, att de nuvarande folkskolinspektörernas kanslifråga, som länge pockat på en lösning, kan ordnas på ett ändamålsenligt sätt.

Dessa grundläggande principer för mellaninstansernas organisation har också flertalet remissinstanser tillstyrkt.

Att domkapitlens befattning med skolväsendets administration nu bör upphöra, är att betrakta som en konsekvens av en utveckling, som på senare år i allt snabbare takt medfört minskat inflytande för stiftsstyrelserna på skolans område. Endast i några få remissyttranden har ifrågasatts att i en eller annan form bibehålla domkapitlen som skolmyndigheter.

Skolstyrelseutredningen har starkt betonat, att det är behovet av *planerande* och *samordnande organ,* som motiverar en ny regional skolledning, vilken bör vara utformad så, att den i möjligaste mån kan bidraga till att skapa förståelse och vinna gehör för skolan och dess utvecklingsbehov. Jag kan helt instämma häri och skall närmast beröra vilka olika skolformer denna verksamhet bör omfatta. Genomförandet av en 9-årig obligatorisk skola kommer att kräva en kraftinsats av de regionala skolmyndigheterna och ställa dem inför helt andra problem än som tidigare förelegat rörande folkskolan. En betydande övergångstid kommer visserligen att erfordras, innan enhetsskolan är upprättad i hela landet, men en organisatorisk samordning av olika skolformer bör snarast ske. Härigenom underlättas en successiv övergång till den nya skolan. Denna samordning och övergång möjliggöres genom en enhetlig regional administration av i

första hand de skolformer, som direkt beröres av skolreformen. Härutöver får en regional skolmyndighet en utomordentligt betydelsefull uppgift genom sin befattning med frågorna rörande yrkesutbildningens utbyggnad och samordning med enhetsskolan. Jag delar utredningens uppfattning, att behovet av ett stödjande och planerande regionalt organ på sistnämnda område är klart påkallat och utgör ett starkt motiv för inrättandet av nya mellaninstanser.

Vid remissbehandlingen har bland annat överstyrelsen för yrkesutbildning avstyrkt, att de nya mellaninstanserna skall taga befattning med planeringen för det yrkesutbildande skolväsendets utbyggnad. Överstyrelsen anmärker, att den icke kan finna några skäl, som talar för att den under landstingens ledning igångsatta planeringen av yrkesskolväsendets fortsatta utbyggnad skulle kunna bättre handhavas av en statlig länsinstans utan de resurser, som landstingens beskattningsrätt möjliggör.

Såvitt jag kunnat finna, har skolstyrelseutredningen icke gjort några jämförelser mellan landstingens och de blivande mellaninstansernas möjligheter på detta område eller ifrågasatt, att det skulle uppstå någon konkurrens mellan dessa båda. Däremot har utredningen (på s. 238 i sitt betänkande) framhållit, att yrkesutbildningen måste organiseras under intimt samarbete mellan lokala och regionala skolmyndigheter, landsting, arbetsmarknadsmyndigheter och representanter för näringslivet och dess organisationer samt under de centrala skolmyndigheternas ledning. Utredningen har emellertid — enligt min mening med rätta — utgått ifrån att ansvaret för yrkesskolväsendets utveckling i första hand kommer att vila på kommunerna. Jag erinrar i anslutning härtill på nytt om att jag i propositionen 1955: 139 underströk den betydelse, som måste tillmätas det lokala initiativet när det gäller yrkesskolornas kapacitet och utformningen av deras undervisning. Jag framhöll då också, att de lokala myndigheterna ytterst måste ha att avgöra, om yrkesutbildning överhuvudtaget skulle meddelas, men att de borde fatta beslut mot bakgrunden av en central och regional planering, som såg till att utbildningsresurserna tillvaratogs och utnyttjades på bästa sätt.

Det stigande intresse, som landstingen visar för yrkesutbildningen, måste hälsas med utomordentlig tillfredsställelse, men jag anser icke, att man kan våga antagandet att detta intresse kommer att eliminera behovet av lokala initiativ. Ej heller tror jag, att landstingens intresse för denna fråga kommer att mattas, därför att det inrättas mellaninstanser med uppgift att bland annat också verka för en planmässig och rationell utbyggnad av yrkesskolan. Det är svårt att se, hur en sådan situation skulle kunna uppkomma. Jag anser det nödvändigt att här upprepa, vad jag anförde då jag behandlade den lokala skolstyrelsens organisation, nämligen att yrkesutbildningen icke får ses som en isolerad del av skolväsendet utan måste ses som en integrerande del av detta. Yrkesutbildningssakkunniga

ville göra yrkesutbildningen till ett led i den framväxande ungdomsskolan, till en av många utbildningsvägar, som bygger på den obligatoriska skolan. Denna tanke har jag helt anslutit mig till, och därför finner jag utredningens ståndpunkt helt naturlig, då den föreslår, att de nya mellaninstanserna skall medverka vid planeringen av såväl den allmänbildande som den yrkesutbildande skolan. Även om landstingen i ännu mycket större omfattning än som hittills skett skulle engagera sig för yrkesutbildningens utbyggnad, torde det icke kunna ifrågasättas att på landstingen lägga ansvaret för att planeringen sker med erforderligt beaktande av hela skolväsendets behov. Den överblick över och ingående kännedom om regionens skolväsen, som specialmyndigheten på detta område, mellaninstansen, skall ha, bör rimligtvis utnyttjas också vid yrkesutbildningens utbyggnad.

I ett antal remissyttranden har också ifrågasatts, om inte gymnasierna borde ligga utanför mellaninstansernas verksamhetsområde. Jag anser inte det. Gymnasierna kan lika litet som yrkesskolorna isoleras från skolväsendet i övrigt, då därigenom ett av skolreformens syften, att skapa en skola som i möjligaste mån hänger organiskt och organisatoriskt samman, skulle motverkas. Man bör räkna med att gymnasierna även framgent i regel organisatoriskt förbindes med en underskola, realskola eller enhetsskolas högstadium. I de senare fallen, vilka på längre sikt blir regel, skapas en direkt kontakt mellan den kommunala enhetsskolan och gymnasiet, såväl pedagogiskt som administrativt, vilket starkt talar mot att låta endast det lägre stadiet sortera under mellaninstansen. Utöver vad jag här framhållit, har skolstyrelseutredningen visat, att åtskilliga andra omständigheter kan anföras till stöd för meningen att gymnasierna i *vissa* hänseenden skall vara underställda mellaninstansen. Jag vill redan här understryka, att utredningen icke föreslår, att mellaninstansen skall äga samma befogenheter i förhållande till alla under densamma sorterande skolformer. Beträffande de yrkesutbildande skolorna har det uttryckligen framhållits, att mellaninstansens uppgifter tills vidare — bortsett från tillsättningsärenden samt besvärs- och disciplinärenden — endast skall avse frågor som hänger samman med skolväsendets planering, och vad gymnasierna beträffar, har den pedagogiska inspektionen förutsatts alltjämt i huvudsak komma att åvila skolöverstyrelsen.

Jag förordar, att mellaninstansens samordnande och planerande uppgifter skall omfatta samtliga de skolformer utredningen föreslagit med undantag för de statsunderstödda privatläroverken. Mellaninstansen skall således enligt min mening öva inseende över och dessutom, i den mån så stadgas i dess instruktion eller andra författningar, handlägga ärenden rörande den obligatoriska allmänna undervisningen, högre kommunala skolor, kommunala gymnasier, allmänna läroverk, handelsgymnasier, högre tekniska

läroverk, kommunala yrkesskolor samt centrala verkstadsskolor ävensom ärenden rörande skolhem för dessa skolformer.

Beträffande privatläroverken biträder jag skolöverstyrelsens mening, att det bör bli beroende på beslut i varje särskilt fall, om de skall inordnas i mellaninstansens verksamhet.

Skolöverstyrelsen jämte ytterligare någon remissinstans har funnit det önskvärt, att även lantbruksundervisningsanstalter av regional karaktär infogas i mellaninstansens verksamhetsområde, då de spelar en viktig roll för yrkesutbildningen och torde komma att tagas i anspråk för yrkesundervisningen i enhetsskolan. Skolstyrelseutredningen har icke motiverat, varför den ej medtagit dessa skolor bland dem som skall stå under mellaninstansernas tillsyn. För egen del finner jag det ofrånkomligt, att jordbrukets yrkesskolor måste komma att spela en betydande roll vid planeringen av en regions yrkesutbildning och inte minst vid organiserandet av den förberedande yrkesutbildningen i enhetsskolans klass 9 y. Med hänsyn till att särskilda sakkunniga sedan den 30 juni 1955 är sysselsatta med utredning av yrkesutbildningen inom jordbruket och enligt sina direktiv har att beakta såväl hur den vid jordbrukets yrkesskolor bedrivna undervisningen bör anpassas till de nya förutsättningar, som enhetsskolan medför, som hur utformningen av samarbetet med annan yrkesutbildning och med tillsynsmyndigheten för enhetsskolan skall ske, torde ifrågavarande skolors ställning till mellaninstanserna icke böra bestämmas, förrän resultatet av nämnda sakkunnigas arbete föreligger.

Bland uppgifterna för nya mellaninstanser framhåller skolstyrelseutredningen dem som hänger samman med en interkommunal samverkan för samordning och planering av skolväsendet såsom de främsta. Att en omfattande interkommunal samverkan på skolans område blir nödvändig, för att enhetsskolan skall kunna genomföras och för att yrkesutbildningen skall kunna utbyggas, är fullt klart. Utredningen har genom exempel av olika slag belyst vilka olika problem som får förutsättas bli lösta genom sådan samverkan. Även om man bör akta sig för att eftersträva alltför enhetliga och likformiga lösningar av högstadiefrågorna och således undvika att generellt fordra ett visst minsta befolkningsunderlag, innan högstadier organiseras, torde erfarenheten nu ha visat, att det av utredningen angivna befolkningsunderlaget — 4 000 personer — i regel måste betraktas som en minimifordran för att godtagbara högstadier skall kunna upprättas. Då mer än hälften av landets kommuner icke når upp till nämnda befolkningssiffra, säger det sig självt, att redan samverkan för enhetsskolans organiserande blir av betydande omfattning.

Uppenbarligen bör nya regionala skolmyndigheter tilldelas en viktig roll, då detta interkommunala samarbete skall realiseras. Enligt utredningens förslag skulle också mellaninstanserna tilldelas en sådan och er-

hålla betydande befogenheter att påverka och leda utvecklingen på området.

Utredningen liksom flertalet remissinstanser, som yttrat sig i denna fråga, förutsätter emellertid, att det interkommunala samarbetet i huvudsak skall ske i form av frivilliga överenskommelser mellan berörda kommuner och att mellaninstansernas åtgärder skall kunna begränsas till att bli av rådgivande, upplysande och stimulerande natur. Det är också min uppfattning, att så kommer att bli förhållandet, vilket dock icke förringar mellaninstansens betydelse för att få samverkan så lämpligt utformad som möjligt. Intresset i sammanhanget knyter sig emellertid främst till vilka *befogenheter* mellaninstansen skall ha, när det gäller att tvinga fram ett interkommunalt samarbete. Utredningen har vid remissbehandlingen vunnit starkt stöd för sin uppfattning, att det är nödvändigt att utrusta mellaninstansen med möjligheter att mot en kommuns vilja åstadkomma ett samarbete med annan kommun till förmån för en rationell skolorganisation. Utredningen har anvisat olika vägar härvidlag. Först och främst skall mellaninstansen, om kommuner, som bör samarbeta, icke kan träffa avtal härom, äga fastställa en sådan skolorganisation, som bäst tillgodoser det allmännas intresse av ett ändamålsenligt ordnat skolväsen. Kan kommunerna härefter icke träffa nödvändiga ekonomiska överenskommelser, skall mellaninstansen också äga att fastställa fördelningen av kostnaderna för de gemensamma anordningarna.

Utredningen synes anse att, så länge samverkan sker i avtalets form, de för kommunerna gemensamma anordningarna skall administreras av den kommun inom vars område de kommer att finnas. Något författningsmässigt reglerat gemensamt förvaltningsorgan har utredningen icke föreslagit för dessa fall utan uttalat, att kommunalförbund bör bildas, där gemensamma förvaltningsorgan bedömes såsom önskvärda.

Slutligen har utredningen också föreslagit, att mellaninstansen skall äga förordna, att interkommunal samverkan på skolväsendets område skall ske i kommunalförbundets form.

För egen del har jag funnit, att de skäl, utredningen anfört och som vid remissbehandlingen framkommit för att tvångsföreskrifter om samverkan på det ifrågavarande området skall finnas, är av den art att jag bör ge min principiella anslutning till vad utredningen härutinnan föreslagit. Jag vill dock, även om det kan tyckas vara ett överflödigt påpekande, framhålla, att befogenheten att föreskriva tvångsvis samverkan, i synnerhet i kommunalförbundets form, bör användas återhållsamt och i regel endast som en sista utväg att få till stånd en förnuftig skolorganisation. Å andra sidan bör bestämmelserna tveklöst tillämpas i fall, där ovidkommande synpunkter och prestigeskäl eljest skulle hindra den uppväxande ungdomen från att få de utbildningsmöjligheter, som omständigheterna motiverar. Beträffande den närmare utformningen av bestämmelserna, vilka i enlighet med kommunalförbundskommitténs intentioner in-

tagits i förslaget till skolstyrelselag, får jag hänvisa till 2 § lagförslaget och specialmotiveringen. Utredningens förslag i vad de rör kommunalförbund har framlagts efter samråd med kommunalförbundskommittén och vilar på förutsättningen, att en ny lagstiftning härom, av väsentligt annat innehåll än den nu gällande och utformad i huvudsak såsom kommunalförbundskommittén torde komma att föreslå, har trätt i kraft, då mellaninstanserna skall börja utöva sin verksamhet.

Eftersom det i kommunalförbundskommitténs direktiv starkt betonats, att reglerna om kommunalförbund bör ändras och anpassas bland annat med hänsyn till behovet av en interkommunal samverkan på skolans område, finns grundad anledning att antaga, att en reform av kommunalförbundsinstitutet i den riktning de sakkunniga avser att föreslå kommer till stånd. Emellertid bör under alla omständigheter ett ställningstagande till de från kommunal synpunkt sett betydelsefulla förslagen om rätt för mellaninstansen att föreskriva bildandet av kommunalförbund grundas på närmare kännedom om den nya lagstiftningens huvudsakliga innebörd. Jag har därför underhand från kommunalförbundskommittén, som numera i allt väsentligt slutfört sitt arbete i vad det rör lagstiftningen om kommunalförbund, inhämtat upplysningar härom.

Kommittén har funnit behov föreligga av så väsentliga ändringar i gällande lagstiftning, att den ansett sig böra utarbeta en helt ny lag om kommunalförbund, vilken kommer att skilja sig från den nuvarande i följande viktiga hänseenden.

För kommunalförbund skall finnas dels ett beslutande organ, kallat förbundsfullmäktige, dels ock ett verkställande och förvaltande organ, kallat förbundsstyrelse. Förbundsfullmäktige skall utses av medlemskommunernas fullmäktige bland de senare. Antalet ledamöter i förbundsfullmäktige bör i princip vara så stort, att det finns möjlighet för varje medlemskommun att där placera personer av olika partiriktningar. Några fasta regler om antalet avser kommittén icke att föreslå, utan detta får med hänsyn till omständigheterna bestämmas av medlemskommunerna och anges i förbundsordningen. Förbundsfullmäktiges sammanträden skall vara offentliga.

Förbundsstyrelsen skall utses av förbundsfullmäktige, och för ledamotskap av denna styrelse skall ej gälla annan inskränkning än som följer av kommunallagens motsvarande bestämmelser om kommunens styrelse. Antalet ledamöter i förbundsstyrelsen skall vara lägst fem.

Genom den sålunda föreslagna organisationen har i fråga om kommunalförbundens verksamhet tillgodosetts dels kravet på boskillnad mellan beslutanderätt å ena samt verkställighet och förvaltning å andra sidan, dels ock kravet på offentlighetskontroll. Medlemskommunernas inflytande på verksamheten skulle således bli starkare än för närvarande. I syfte att bereda medlemskommunerna ökad insyn i kommunalförbunds verksamhet avser kommittén också att föreslå, att förbundsstyrelsen skall hålla för-

bundsmedlemmarna underrättade om den allmänna planläggningen av förbundets verksamhet samt om frågor av större ekonomisk eller organisatorisk räckvidd.

Något hinder mot att på ett och samma kommunalförbund lägga två eller flera förvaltningsuppgifter skall ej föreligga, därest uppgifterna är gemensamma för samtliga medlemskommuner.

Beträffande bildandet av kommunalförbund genom tvång ämnar kommittén föreslå, att erforderliga bestämmelser av detta slag, liksom hittills skett, intages i vederbörande speciallagstiftning. I enlighet med kommitténs avsikt i sistnämnda hänseende har, som jag förut framhållit, bestämmelserna om rätt för mellaninstansen att ålägga kommuner att bilda kommunalförbund intagits i förslaget till skolstyrelselag.

Beträffande den utformning av kommunalförbundsinstitutet, som jag här varit i tillfälle att i dess grunddrag redovisa, vill jag bara tillägga, att den enligt min mening på ett tillfredsställande sätt skulle lägga förhållandena till rätta för en samverkan på skolväsendets område i kommunalförbundets form och kunna undanröja den tvekan mot samverkan i denna form, som för närvarande finns.

Skolstyrelseutredningen har föreslagit ändrade bestämmelser om organisationsplan, som för närvarande endast skall finnas för den obligatoriska skolan. I en ny typ av organisationsplan skulle samtliga skolor och skoltyper i kommunen upptagas samt anges i vilka hänseenden skolorganisationen byggde på samverkan med annan kommun. Sådan organisationsplan skulle fastställas av mellaninstansen.

Jag förordar, att ändrade bestämmelser om organisationsplan utarbetas med beaktande av vad utredningen föreslagit. På vilken myndighet det skall ankomma att fastställa planen torde efter ytterligare utredning om dess innehåll få bestämmas av Kungl. Maj:t.

Ett särskilt spörsmål av grundläggande betydelse för hela frågan om den interkommunala samverkan är hur kostnaderna mellan samverkande kommuner skall fördelas. Hur det bör ske, då kommunalförbund bildas, finns helt naturligt ingen anledning att ta upp i det här sammanhanget, varför dessa fall icke avses i det följande.

Naturligtvis måste det få vara kommunernas ensak, hur de sinsemellan fördelar kostnaderna, då samverkan grundas på helt frivilliga överenskommelser, men för undvikande av tvistigheter torde det vara av stort värde att anvisningar finns utarbetade, vilka kan tjäna till ledning, då avtal skall träffas. För de fall åter, då mellaninstanserna måste gripa in och förordna om kostnadsfördelningen, är det nödvändigt, att det finns fasta normer att lägga till grund för besluten.

Jag förutsätter liksom skolstyrelseutredningen att, då samverkan sker utan att kommunalförbund bildas, någon av kommunerna ensam blir huvudman för den gemensamma anordningen och genom sina organ admini-

strerar denna. Frågan blir således, efter vilka grunder den kommun, som mottager barn från en eller flera andra, skall ersättas av dessa andra, vars barn drager nytta av den gemensamma anordningen. För egen del anser jag, att den enda regel, som kan ge ett rättvisande resultat, är att den mottagande kommunen äger uppbära ersättning för de *verkliga merkostnader* den åsamkats genom elever från andra kommuner. Några generella ersättningsbelopp per elev och år eller dylikt torde med hänsyn till de synnerligen stora variationer i samarbetets omfattning, som kan förutses, icke kunna komma i fråga. Enligt min mening bör det ankomma på Kungl. Maj:t att ombesörja, att anvisningar rörande fördelningen av kostnader mellan kommuner, som samverkar på skolans område i annan form än genom kommunalförbund, utarbetas enligt principen att kommun, som mottager elever från annan, av denna skall äga uppbära ersättning för sina havda verkliga merkostnader.

Handläggningen av skolbyggnadsärenden skulle enligt utredningens mening i viss utsträckning kunna förenklas genom att vissa moment i denna flyttades från skolöverstyrelsen till mellaninstanserna. Ärenden rörande statsbidrag till tjänstebostäder för folkskolans lärare skulle vidare flyttas från Kungl. Maj:t till mellaninstansen och slutligt avgöras av denna.

De förenklingsåtgärder utredningen föreslagit på detta område är i och för sig motiverade, och jag har förståelse för önskemålen om en snabbare handläggning av skolbyggnadsärendena. Vad denna handläggning beträffar, synes dock utredningen icke ha uppmärksammat, att det i högre grad är den rådande byggnadsregleringen än det administrativa förfarandet som sådant, som dämpar den takt i vilken statsbidrag kan beviljas till skolbyggnadsföretag. De skäl som ligger till grund för investeringsbegränsningarna är emellertid å andra sidan av den art, att de gör det ytterst angeläget från det allmännas synpunkter att de resurser, som kan disponeras för skolbyggnadsverksamheten, blir så väl och effektivt utnyttjade som överhuvudtaget är möjligt. Det torde inte råda någon tvekan om att detta sker med den nuvarande centraliserade handläggningen, som gör det möjligt att från början koppla in kvalificerad expertis på alla punkter. Nämnda omständigheter tillsammans med de bestämda avstyrkandena av utredningens förslag i förevarande avseende, som framförts från särskilt skolöverstyrelsens och ett flertal folkskolinspektörers sida, talar enligt min mening för att utredningens förslag icke nu bör föranleda någon åtgärd utan bli föremål för förnyad prövning, sedan erfarenhet av mellaninstansens arbete vunnits och en säkrare bedömning kan göras av vilka resurser som regionalt kan ställas till förfogande för ifrågavarande uppgifter.

Med hänsyn till de förslag, som Kungl. Maj:t framlagt för årets riksdag i propositionen nr 116 angående tjänstebostadssystemet m. m. synes icke

heller ställning nu böra tagas till frågan om ändrad handläggning av ärenden rörande statsbidrag till tjänstebostäder åt folkskolans lärare.

Även om utredningens förslag i nu berörda båda avseenden icke vinner bifall i vad de avser den till mellaninstanserna decentraliserade beslutanderätten, kommer mellaninstanserna likväl genom sin ställning att få väsentliga uppgifter och ett betydande ansvar, då byggnadsplaneringen, som ju är det viktigaste ledet i en allmän skolplanering, rörande samtliga under mellaninstanserna sorterande skolformer givetvis måste ske under mycket aktiv medverkan från mellaninstansernas sida.

Handläggningen av disciplinärenden rörande lärare och skolledare skulle enligt utredningens förslag bli en annan principiellt sett viktig uppgift för de nya mellaninstanserna. Förslagets viktigaste innebörd är, att de befogenheter i disciplinärt hänseende, som nu utövas av styrelserna för de olika kommunala skolformerna, skulle flyttas från dessa lokala myndigheter till de regionala organen. Förslaget tillmötesgår ett vid upprepade tillfällen från lärarhåll framfört önskemål, att disciplinärendena skall lyftas från skolstyrelserna till högre myndigheter. De skäl utredningen anfört till stöd för att detta bör ske i samband med de organisatoriska omläggningar i övrigt, som bör äga rum i anslutning till skolreformen, anser jag böra accepteras. Jag förordar således, att de disciplinära befogenheterna gentemot lärarna vid det obligatoriska skolväsendet, de högre kommunala skolorna och kommunala skolor för yrkesutbildning överflyttas från skolstyrelserna till mellaninstanserna.

Med hänvisning bl. a. till sina förslag rörande de allmänna läroverkens lokala och regionala ledning och till den bakom dessa förslag liggande strävan att skapa ett i organisatoriskt hänseende enhetligt skolväsen, har utredningen funnit sig böra föreslå, att mellaninstansen blir disciplinär myndighet även för lärare och rektorer vid de allmänna läroverken. Jag har tidigare biträtt förslagen, att de allmänna läroverken skall inordnas under samma lokala skolstyrelse som bland annat det obligatoriska skolväsendet samt under de nya mellaninstanserna. Jag anser mig också böra biträda utredningens förslag i nu förevarande avseende såtillvida, att jag förordar, att skolöverstyrelsens disciplinära befogenheter gentemot lärare vid allmänt läroverk flyttas över på mellaninstanserna. Rektorerna vid de statliga läroverken torde i likhet med övriga statstjänstemän i motsvarande ställning icke böra vara underkastade disciplinär bestraffning.

Utredningen har föreslagit den inskränkningen i mellaninstansens befogenheter, att dess beslut om avsättning i disciplinär väg, vilket naturligtvis endast kan avse lärare som icke tillsatts medelst fullmakt, skall underställas skolöverstyrelsens eller, om det är fråga om lärare vid yrkesskola, överstyrelsens för yrkesutbildning prövning, innan det blir gällande. Häremot har jag intet att erinra.

Från några remissinstansers sida har ifrågasatts, om inte disciplinären-

den av mindre allvarlig karaktär skulle kunna ligga kvar hos skolstyrelsen. Detta spörsmål har också berörts av skolstyrelseutredningen, som övervägt om det inte borde stå den lokala styrelsen någon annan möjlighet till buds än informella tillsägelser eller anmälan till högre myndighet för att göra sin vilja gällande gentemot lärarpersonalen. Jag tror för egen del, att det resultat utredningen därvid kommit till är riktigt, nämligen att det skulle stöta på svåra hinder att i fråga om disciplinära befogenheter åstadkomma en kompetensfördelning mellan lokala och regionala myndigheter, som tillfredsställde skäliga krav på klarhet och otvetydighet. Då det i de ärenden det här gäller skulle vara särdeles olägligt med tveksamhet om de olika organens befogenheter eller om den rättsliga verkan av en företagen åtgärd, måste jag ansluta mig till utredningens uppfattning, att den disciplinära domsrätten helt skall utövas av lokalstyrelsen överordnad myndighet. Genom en sådan reform bör också det av skolstyrelserna emellanåt tillämpade bruket av reaktionsformer med oklart definierad rättsverkan såsom tilldelande av »erinran» eller »föreställning» bringas att upphöra.

Skolstyrelseutredningen har framhållit, att den icke ansett sig böra gå närmare in på frågan om disciplinbestämmelsernas materiella innehåll. Det torde emellertid vara lämpligt att dessa, särskilt vad beträffar rekvisiten för disciplinstraff och reaktionsformernas innebörd och art, utformas i närmare anslutning till allmänna verksstadgans regler än som skett i utredningens författningsutkast. Det torde sålunda böra ankomma på Kungl. Maj:t att med iakttagande härav utfärda disciplinbestämmelser enligt de grunder jag här angivit.

Vid remissbehandlingen har anmärkts, att mellaninstanserna genom sin storlek och sammansättning icke skulle vara helt lämpade för uppgiften att avgöra disciplinärenden. Besvärssakkunniga menar, att de mål av detta slag, som mellaninstansen kan få att handlägga, med tillgången till muntligt förfarande kan svälla ut till processer av avsevärd omfattning, vilka skulle kunna ställa särskilda krav på den som skall leda förhandlingarna. De sakkunniga ifrågasätter därför, om inte särskilda disciplinnämnder borde inrättas.

Jag finner vad besvärssakkunniga härutinnan anfört beaktansvärt. Disciplinärenden måste städse handläggas med yttersta omsorg och grannlagenhet. Om det öppnas tillgång till muntlighet kan förutses, att den processuella ledningen kan komma att ställa anspråk, som mellaninstansens ordförande måhända ej alltid uppfyller. Ordförandeskapet bör därför kunna överlämnas åt annan i sådana fall. Likaså torde det vara lämpligt att i dylika fall kunna begränsa antalet ledamöter, som skall deltaga i handläggningen. Det synes mig därför böra finnas möjligheter för mellaninstansen att, då den så prövar lämpligt, överlämna beslutanderätten i disciplinärende till en särskild *delegation* med den juridiskt utbildade ledamoten

eller hans ställföreträdare som ordförande och med förslagsvis två lekmän och två pedagoger som övriga ledamöter. Personsammansättningen torde icke från början böra fixeras av mellaninstansen utan av denna kunna bestämmas från fall till fall med hänsyn till omständigheterna.

Att redan nu, innan några erfarenheter vunnits av det muntliga förfarandet eller av i vilken utsträckning detta kan komma att tagas i bruk, inrätta särskilda disciplinnämnder för lärarna finner jag icke erforderligt. Disciplinärenden är förhållandevis sällsynta och de som förekommer behöver icke nödvändigtvis vara av sådan art, att de gör det befogat med speciella anordningar för handläggningen, vilken enligt min mening under alla omständigheter måste bli mera betryggande i mellaninstanserna, i vilka juridisk sakkunskap skall vara representerad, än i de lokala skolstyrelserna.

Prövningen av besvär över lokal skolmyndighets beslut skulle enligt utredningsförslaget också bli en viktig uppgift för mellaninstanserna. Vid sitt ställningstagande till detta förslag har ett antal remissmyndigheter ifrågasatt, om mellaninstanser med den av skolstyrelseutredningen föreslagna sammansättningen och kansliorganisationen motsvarar de anspråk, som bör ställas på en besvärsprövande myndighet. Jag kommer längre fram att föreslå en viss förstärkning av kanslierna och en mindre ändring i fråga om sammansättningen men avser icke att frångå de principer för mellaninstansens organisation, som utredningen föreslagit. Jag kan ej heller finna detta erforderligt för att mellaninstansen skulle bli skickad att pröva besvär över de lokala skolmyndigheternas beslut. Jag skall närmare beröra härmed sammanhängande spörsmål i samband med mina förslag om mellaninstansens sammansättning.

De beslut som fattas av lokala skolmyndigheter bör, när det gäller besvär, delas in i två grupper, nämligen dels sådana som kan överklagas genom självförvaltningsbesvär — alltså även på materiella grunder — dels sådana som endast kan överklagas genom kommunalbesvär. För skillnaden mellan dessa båda ärendetyper har jag förut redogjort. Enligt utredningens förslag skall besvär över den förra gruppen av beslut i princip anföras hos mellaninstansen, medan prövningen av kommunalbesvär skall ankomma på länsstyrelsen. Jag tillstyrker detta förslag.

I detta sammanhang vill jag understryka, att det vid den genomgång och överarbetning av skolförfattningarna, som måste ske i anslutning till en skolstyrelsereform, är angeläget att avhjälpa de betydande brister i fråga om besvärsbestämmelsernas utformning, som dessa författningar är behäftade med.

Besvärsinstans i förhållande till mellaninstansen skall enligt utredningens mening vara Kungl. Majt. Jag ansluter mig till detta förslag.

Beträffande beslut som fattas av de lokala myndigheterna skulle man på detta sätt få ett sedvanligt treinstanssystem, medan man å andra sidan

endast skulle kunna få en överprövning i en instans av beslut som ursprungligen fattats av mellaninstansen. För att undvika det senare förhållandet har vid remissbehandlingen ifrågasatts, om inte de centrala skolmyndigheterna borde föras in som besvärsinstanser närmast över mellaninstanserna. Härför talar naturligtvis vissa skäl, men beträffande beslut som fattats av lokal skolstyrelse skulle man då få ett fyrainstanssystem, vilket får anses vara onödigt omständligt och även skulle strida mot besvärssakkunnigas uttalande rörande instansordningen i betänkandet om administrativt rättsskydd, där det förutsättes att högst tre instanser skall finnas. Det av besvärssakkunniga i remissyttrandet över skolstyrelseutredningens betänkande diskuterade alternativet, att man skulle minska olägenheterna av en handläggning i fyra instanser genom att i vissa fall begränsa fullföljdsrätten till Kungl. Maj:t, är enligt min mening icke tillfredsställande. Dels bör sådan begränsning förekomma sparsamt, dels skulle det bli tämligen omständligt att författningsmässigt reglera en ordning enligt vilken både skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning skulle vara besvärsinstanser i kombination med begränsad fullföljdsrätt från dessa myndigheter till Kungl. Maj:t.

Jag anser att praktiska skäl starkt talar för utredningens uppfattning att *en* myndighet, Kungl. Maj:t, skall pröva besvär över mellaninstansens beslut och att en generell bestämmelse härom skall finnas i mellaninstansens instruktion. Jag föreslår, att besvärsbestämmelserna utformas i enlighet härmed.

Ärenden av löpande natur, d. v. s. handläggning av frågor rörande tillämpning och tolkning av lagar, stadgor och andra bestämmelser, som reglerar speciella förhållanden, måste, liksom enligt nuvarande organisation, i betydande omfattning ankomma på de nya mellaninstanserna. Ett icke oväsentligt motiv för inrättandet av dessa myndigheter är behovet av en decentralisering från de centrala instanserna till regionala organ. I den mån detta behov kan tillgodoses, vinnes dels en enklare och snabbare handläggning av ärendena, dels att de högre myndigheterna genom att avlastas ärendegrupper, som från deras synpunkt sett är av mindre väsentlig karaktär, får bättre möjligheter att ägna sig åt sina huvuduppgifter.

Skolstyrelseutredningens förslag om decentralisering från centrala myndigheter till de nya mellaninstanserna upptager 62 ärendegrupper och får anses vara av betydande omfattning. Jag anser att dessa förslag i huvudsak kan och med det snaraste bör förverkligas, samtidigt som jag vill uttala, att de enligt min mening icke kan betraktas som uttömmande. Sedan den regionala organisationen vunnit stadga, bör en fortskridande decentralisering äga rum.

Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de närmare bestämmelser Kungl. Maj:t prövar erforderliga med anledning av skolstyrelseutredningens decentraliseringsförslag.

Jag har med det sagda berört vissa principiellt viktiga delar av mellaninstansernas verksamhet. Sammanfattningsvis skulle jag vilja ange deras allmänna uppgifter på följande sätt.

De skall närmast under de centrala skolmyndigheterna utöva ett allmänt inseende över de skolor, som enligt vad jag inledningsvis i detta avsnitt anfört skall sortera under dem. De skall vidare skaffa sig kännedom om de enskilda kommunernas skolförhållanden och genom samarbete med kommunernas företrädare, genom råd och upplysningar främja skolväsendet. Beträffande skolor tillhörande den obligatoriska undervisningen samt beträffande den allmänbildande undervisningen i yrkesskolor, vilka står under dess inseende, bör mellaninstansen utöva den omedelbara inspektionen. Detta bör givetvis ske genom de till myndigheten knutna pedagogiskt utbildade inspektörerna.

Det skall också ankomma på de nya myndigheterna att tillse, att skolväsendet blir ändamålsenligt planerat och ordnat. I detta syfte skall de verka för sådan interkommunal samverkan, som skapar förutsättningar för en ändamålsenlig skolorganisation och för särskilda pedagogiska anordningar såsom t. ex. hjälp- och specialklassundervisning, anställande av skolpsykologer och konsulenter.

I den mån mellaninstansen inte själv äger eller anser sig böra vidtaga viss åtgärd, som bedömes som nödvändig, skall den hos vederbörande överstyrelse göra anmälan om förhållandet.

Mellaninstansen bör vidare stödja och stimulera skolledares och konsulenters verksamhet samt i den mån det behövs sammankalla dem ävensom skolstyrelseledamöter och andra till överläggningar. Det bör också vara en uppgift för mellaninstansen att föreslå och främja försöksverksamhet samt att i samverkan med kommunerna anordna kurser för lärarnas vidareutbildning i teoretiska och praktiska ämnen.

När anledning därtill föreligger bör mellaninstansen samråda med andra länsorgan och myndigheter samt tillhandagå dessa med biträde och upplysningar. Slutligen skall mellaninstansen avgiva de utlåtanden och verkställa de utredningar, som i vederbörlig ordning begäres eller påkallas, samt handlägga de ärenden som enligt instruktionen och andra författningar ankommer på densamma. Bland dessa märkes särskilt disciplin- och besvärsärenden.

Jag övergår så till att behandla vissa frågor rörande mellaninstansens organisation. Härom har jag tidigare gjort det allmänna uttalandet, att jag ansluter mig till skolstyrelseutredningens uppfattning, att det bör inrättas *särskilda* regionala skolmyndigheter med ett starkt lekmannainslag. Denna uppfattning har i stort sett också vunnit anslutning vid remissbehandlingen. Några remissinstanser har emellertid förordat ett av utredningen diskuterat alternativ, nämligen att låta länsstyrel-

serna fungera som mellaninstanser med en skolinspektör som föredragande. För egen del fäster jag avgörande vikt vid att lekmän beredes plats i mellaninstanserna. Då statsmakterna så sent som vid 1952 års riksdag i princip tagit ställning mot lekmannadeltagande i länsstyrelsen, finner jag det icke lämpligt att nu för en speciell förvaltningsgren föra fram förslag om lekmannamedverkan i denna myndighet. Dessutom anser jag, och det är det för mig avgörande, att skolfrågorna, som är tämligen främmande för länsstyrelsernas verksamhet, är av sådan omfattning och betydelse, att det skulle vara i hög grad olämpligt att föra dem under så utpräglat administrativa ämbetsverk som länsstyrelserna är. Skolväsendets utveckling fordrar enligt min bestämda uppfattning regionala myndigheter med uppgift att enbart ägna sig åt skolan och konstruerade med tanke på denna uppgift.

Enligt utredningens förslag skall mellaninstansen bestå av sju ledamöter. Majoriteten skall vara lekmän, d. v. s. icke-skolmän, och minoriteten pedagogiska fackmän. Lekmännen, av vilka en skall vara högre förvaltningsjurist eller domare, skall väljas av landstingen. Av pedagogerna skall skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning utse vardera en, varjämte en statens skolinspektör skall vara självskriven. Skolinspektören skall också vara chef för mellaninstansens kansli och till sitt biträde ha en kvalificerad administrativ kraft, nämligen en sekreterare i 27 lönegraden, jämte kontorspersonal.

Det har allmänt vitsordats, att medverkan av lekmän i mellaninstansen kan antagas bli av stort värde, men den av utredningen föreslagna sammansättningen, med förtroendevalda ledamöter i majoritet, har givit åtskilliga remissmyndigheter anledning att ifrågasätta, om mellaninstansen skall betraktas som ett statligt organ.

Den föreslagna sammansättningens lämplighet kan naturligtvis diskuteras, inte minst spörsmålet om behovet av företrädare för olika synpunkter och erfarenheter är på tillfredsställande sätt tillgodosett. Men jag kan icke finna de grunder hållbara, som anförts till stöd för meningen, att de av utredningen föreslagna mellaninstanserna icke skulle vara statliga organ. Spörsmålet kommer i klar belysning om man ställer frågan, hur dessa myndigheter skall betraktas, om de inte anses vara statliga. Offentlig förvaltning måste utövas av ett visst rättssubjekt, som kan vara ett annat än staten. Om man anser att staten inte är subjekt för den förvaltning mellaninstanserna skall utöva, bör man ange vilket subjektet i så fall är. Ingen remissmyndighet har försökt besvara denna fråga, men det synes som om mellaninstanserna på grund av landstingens medverkan och inflytande vid tillsättningen på vissa håll betraktats som ett kommunalt organ. Ett sådant betraktelsesätt är emellertid enligt min mening felaktigt. Det framgår nämligen fullt klart av utredningens förslag, att mellaninstansernas verksamhet på intet sätt skall kunna regleras av något kommunalt

beslutande organ. Landstinget exempelvis skall utse vissa ledamöter men därutöver icke ha något inflytande på eller ansvar för arbetet. Likaså framgår klart, att mellaninstansens verksamhet helt skall bekostas av statsmedel. Man har också anledning att i detta sammanhang beakta arten av de uppgifter som enligt utredningens, av mig i det föregående i huvudsak biträdda förslag, skall tilläggas mellaninstanserna. Den viktiga dirigerande och kontrollerande verksamhet dessa skall utöva och funktionen att pröva besvär är uppgifter av sådan natur som brukar tillkomma statens organ. Från den här diskuterade synpunkten finns således enligt min mening icke anledning att göra några invändningar mot den av skolstyrelseutredningen föreslagna mellaninstansen. Jag anser mig emellertid av andra skäl böra föreslå vissa ändringar i sättet att utse mellaninstansledamöterna och i fråga om mellaninstansens sammansättning. Innan jag går in härpå ämnar jag dock beröra några andra spörsmål.

Jag vill först framhålla, att jag anser det angeläget, att den nya regionala skolmyndigheten konstrueras som *ett* organ på det sätt utredningen föreslagit. Skolinspektörernas verksamhet bör således inordnas i mellaninstansens. Om man släpper tanken, att denna myndighet skulle bli en icke-statlig myndighet, bör enligt min mening också de från folkskolinspektörernas sida framkastade problemen om inspektörens förhållande till mellaninstansen falla. De synes nämligen föranledda av uppfattningen, att mellaninstansen på något sätt skulle skjutas in som en barriär mellan statens representanter — inspektörerna — och kommunerna, vilket såvitt jag kan se helt strider mot den uppfattning skolstyrelseutredningen givit uttryck åt. Jag vill för egen del understryka, att ingen gränslinje bör dragas mellan inspektörerna å ena sidan och de valda eller förordnade ledamöterna å den andra, utan att de *tillsammans* skall utgöra den regionala skolmyndigheten, även om inspektörerna icke blir ledamöter av denna. Utredningen har betonat detta förhållande genom sina förslag, att lekmännen och tjänstemännen icke skall tilldelas funktioner, som kräver tillvaratagande av motsatta intressen, och genom sitt framhävande av att lekmannakollegiet icke skall ha att som besvärs- eller remissorgan taga ställning till inspektörs tjänsteåligganden. Mot denna bakgrund ter sig inspektörernas ställning i — inte till — mellaninstansen ej mera problematisk än att det bör kunna överlämnas åt Kungl. Maj:t att efter de av skolstyrelseutredningen uppdragna riktlinjerna genom instruktionsbestämmelser närmare bestämma den.

Några remissinstanser har avstyrkt, att en statlig inspektör skall vara ledamot av mellaninstansen. Jämförelser har gjorts med tjänstemännens ställning i landstingskommunala nämnder och med skolledarens ställning till den lokala skolstyrelsen. Enligt min mening är dylika paralleller inte riktiga. Mellaninstansen skall icke vara ett regionalt självstyrelseorgan på skolans område och ej heller en representation för olika intressegrupper

inom sitt verksamhetsområde utan ett statligt regionalt organ, i vilket lekmannainflytandet skall beredas utrymme vid sidan av den pedagogiska sakkunskapen. De främsta företrädarna för den senare på regionplanet skall statens skolinspektörer vara. Huruvida någon av dem har ställning som ledamot eller ej torde emellertid från saklig synpunkt vara av mindre betydelse. För egen del anser jag det vara lämpligast, att inspektör icke är ledamot utan fungerar enbart som föredragande med reservationsrätt. Av praktiska skäl, som jag strax återkommer till, föreslår jag att så blir fallet.

Det ligger i sakens natur, att mellaninstansernas verksamhet i hög grad måste präglas av en direkt och intim samverkan med de båda centrala skolmyndigheterna. I frågor, som rör mellaninstansernas inre organisation, personalfrågor och dylikt, bör mellaninstanserna underställas skolöverstyrelsen, som enligt min mening också bör tillerkännas ett väsentligt inflytande, när det gäller anvisningar och riktlinjer för mellaninstansernas verksamhet. När det gäller planeringen för den egentliga yrkesutbildningen, bör ett motsvarande inflytande tillerkännas överstyrelsen för yrkesutbildning. Med hänsyn till vikten av en samordnad utbyggnad och planering av skolväsendet anser jag det emellertid nödvändigt, att de båda överstyrelserna samråder i frågor av större betydelse, som rör de regionala instansernas verksamhet. Närmare bestämmelser härom bör utfärdas av Kungl. Maj:t efter förslag från de båda ämbetsverken.

Beträffande sättet att utse ledamöterna i mellaninstansen kan jag i stort sett ansluta mig till utredningens förslag. De svårigheter som möter härvid är främst att finna en tillfredsställande metod att utse lekmännen. Jag biträder utredningens förslag, att dessa i princip skall utses av landstinget. Vid remissbehandlingen har emellertid en ganska allmän kritik riktats mot att även den juridiskt utbildade ledamoten skall vara landstingsvald. Denna kritik finner jag befogad av flera skäl. Visserligen bör, såsom utredningen framhåller, landstinget vid val av ledamöter i mellaninstanserna icke vara bundet till tingets egna ledamöter, men jag anser det likväl inte lämpligt att landstinget ålägges att utse ledamöter, vars kvalifikationer skall vara så speciella som i detta fall. I län med landstingsfri stad och i Kalmar län med dess två landsting skulle också alldeles särskilda svårigheter kunna uppstå med en sådan bestämmelse. Utredningen har understrukit vikten av att antalet ledamöter hålles lågt och framhållit, att det icke bör överstiga sju. Jag anser det önskvärt, att denna siffra icke överskrides. För att de svårigheter jag nyss berört skall elimineras och dessutom önskemålet att en statlig myndighet får utse juristen skall tillgodoses, utan att antalet ledamöter ökas utöver vad utredningen föreslagit, förordar jag, dels att någon statlig skolinspektör icke skall ingå som ledamot i mellaninstansen, dels ock att en ändring i sättet att utse ledamöterna vidtages på så vis, att

landstingen i regel skall utse *fyra* lekmannaledamöter och suppleanter för dessa, medan *länsstyrelserna* skall förordna den juridiskt utbildade ledamoten, en domare eller högre förvaltningsjurist, jämte suppleant med samma kompetens. Undantagen skall vara följande. De båda landstingen i Kalmar län skall utse vardera två ledamöter. Landsting i län med stad, som icke tillhör landstinget, skall utse tre ledamöter, medan sådan stad skall utse en ledamot. Beträffande Malmöhus län föreslår jag dock, att stadsfullmäktige i Malmö och Hälsingborg i samråd skall utse en ledamot och en suppleant. Är ledamoten från den ena staden, skall suppleanten vara från den andra. Med hänsyn till att det icke är fråga om i egentlig mening lokal representation i mellaninstanserna, torde det icke behöva befaras annat än att de båda stadsfullmäktigeförsamlingarna utan svårighet skall kunna enas om en sakligt välmeriterad ledamot och suppleant.

Vad utredningen i övrigt föreslagit beträffande mellaninstansens ledamöter tillstyrker jag i huvudsak. Särskilt angeläget med hänsyn till den regionala myndighetens betydelse för de mindre kommunerna anser jag det vara, att två landstingsvalda ledamöter skall ha kännedom om landsbygdens skolväsen. Jag anser mig också böra framhålla betydelsen av att landstingen lägger sig vinn om att till ledamöter i mellaninstansen utse personer, som är kunniga i och intresserade för utbildnings- och undervisningsfrågor.

Det har framförts förslag om att en ledamot skulle vara sakkunnig i arbetsmarknadsfrågor. Sådan sakkunskap i mellaninstansen skulle sannolikt vara värdefull. Jag anser dock att ytterligare kompetenskrav för ledamotskap icke bör föreskrivas. Den av överstyrelsen för yrkesutbildning utsedde ledamoten får antagas besitta ett visst mått av kunskaper om arbetsmarknadsfrågor. I övrigt måste, från detta och andra områden, synpunkter tillföras skolmyndigheten genom samråd med andra fackmyndigheter och genom anlitande av experter.

Jag delar utredningens uppfattning, att mellaninstansens o r d f ö r a n d e icke skall vara skolman. Jag anser det lämpligast att han utses bland de landstingsvalda ledamöterna. Emellertid bör det stå Kungl. Maj:t fritt att också utse den av länsstyrelsen förordnade ledamoten.

Det av mig förordade sättet att utse den juridiskt utbildade ledamoten ger denne en mera utpräglad ställning som företrädare för rättssynpunkterna. Enligt min mening bör ännu en ändring i utredningsförslaget vidtagas för att stärka mellaninstansens kompetens att handlägga rättsliga frågor. Jag anser således, att sekreterartjänsten hos mellaninstanserna bör få en högre lönegradsplacering än utredningen föreslagit. I detta sammanhang vill jag endast uttala, att jag anser en höjning av sekreterarens löneställning böra kompletteras med en väl motiverad skärpning av kompetenskraven för sekreterarbefattningarna. Utredningen har betonat, att det här är fråga om administrativa och icke om pedagogiska tjänster, vilket

jag anser vara riktigt. För att säkra en tillfredsställande beredning av ärenden av rättslig natur i mellaninstansen föreslår jag, att huvudregeln, när det gäller kompetenskraven, skall vara, att sekreteraren avlagt examen inför *juridisk* fakultet. Först i andra hand skall den kunna komma i fråga, som genom annan utbildning eller förvaltningserfarenhet kan anses ha ådagalagt lämplighet för dessa tjänster.

Beträffande ersättningarna till mellaninstansens ledamöter torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser.

Mellaninstansernas geografiska verksamhetsområden bör enligt min mening vara länen. Utredningens argumentering härför är, om man eftersträvar en lösning på längre sikt, enligt mitt bedömande helt övertygande. Flertalet remissinstanser har också anslutit sig till utredningens länsalternativ. Jag skall inte här upprepa de tidigare återgivna skälen för detta men vill inte underlåta att peka på vad jag anser vara ett i detta sammanhang avgörande förhållande, nämligen att en övergång till en differentierad inspektion i största möjliga utsträckning måste förutsättas efterhand bli nödvändig. Jag kan alltså icke förorda någon avvikelse från den enligt min mening såväl principiellt som praktiskt sett riktiga linjen, att länen skall vara de regionala skolmyndigheternas verksamhetsområden.

Jag finner det även lämpligt att denna myndighet enligt utredningens förslag benämnes länsskolnämnd. Beträffande förläggningen anser jag för egen del, att nämnden i samtliga fall bör placeras i vederbörande residensstad. I motsats till utredningen finner jag alltså tillräckliga skäl icke föreligga för att göra något undantag från denna regel beträffande Skaraborgs län.

Mellaninstansens organisation i län med flera inspektörer är ett problem som för sin lösning bland annat fordrar, att ställning tages till frågan om inspektörernas stationering. Utredningens förslag, att samtliga inspektörer stationeras på mellaninstansens kansliort är enligt min mening en nödvändig konsekvens av huvudmotiveringen för länsalternativet, d. v. s. behovet av en differentierad inspektion. En sådan kan självfallet icke skapas med inspektörerna placerade på vitt skilda håll. Detta steg är också nödvändigt, om de nuvarande folkskolinspektörernas kanslifråga skall kunna lösas rationellt. Kvalificerad administrativ arbetskraft kan nämligen enligt min åsikt icke ifrågasättas bli placerad annorstädes än vid mellaninstansens kansli. För de inspektörer, som under en bestämd övergångstid icke kan flytta in till kansliorten, anser jag dock, att medel för avlönande av biträdespersonal bör ställas till förfogande i ungefär den omfattning utredningen föreslagit.

Ett annat skäl för den föreslagna stationeringen är att en sådan utgör en förutsättning för att länsskolnämnden skall bli den centrala punkt för länets skolväsen, som den bör bli. Skall mellaninstansen kunna fylla sin funktion som samordnande organ, anser jag det vara nödvändigt att man i möjligaste mån undviker en organisation med »lokala» inspektörer.

Man kan å andra sidan inte bortse ifrån att en centralisering av inspektionen åtminstone övergångsvis också kommer att ha nackdelar i släptåg, vilka utredningen utförligt redovisat. Sådana kan emellertid aldrig helt undvikas vid organisatoriska omläggningar av sådan betydelse som den ifrågavarande. Såväl skolöverstyrelsen som statens folkskolinspektörers förbund har i princip anslutit sig till utredningens förslag om inspektörernas stationering och jag anser även för egen del motiveringarna härför så starka, att förslaget, även om det inte är invändningsfritt, bör tillstyrkas.

Utredningen har beträffande stationeringen för de nuvarande folkskolinspektörerna föreslagit en övergångstid av tre år från ikraftträdandet av mellaninstansorganisationen, vilket jag anser skäligt. Även för tid härefter bör skolöverstyrelsen dock äga rätt att, om alldeles särskilda skäl föreligger, medge inspektör, som är i tjänst, då omläggningen träder i kraft, att bibehålla den nuvarande stationeringsorten.

Utredningen föreslår, att de nuvarande folkskolinspektionsområdena i princip skall bibehållas tillsvidare. Så länge detta är fallet bör inspektör, som inte är bosatt inom sitt område, såsom utredningen föreslagit, ha mottagning inom detta på bestämd tid och plats.

I län med flera inspektörer skall vidare enligt utredningens förslag en vara chefsinspektör med titeln förste skolinspektör. Denne skall bland annat ha till uppgift att samordna och sammanhålla mellaninstansens verksamhet samt vara chef för dess kansli. En dylik anordning anser jag nödvändig.

I regel skulle förste skolinspektören tillika ha ett eget inspektionsområde att ansvara för. Utredningen anser, att detta städse bör vara det område, inom vilket kansliorten är belägen, samt att det bör vara av något mindre omfattning än övriga områden i länet, allt i syfte att kompensera det med ställningen som förste skolinspektör följande merarbetet.

Behovet av en chefsinspektör har allmänt erkänts vid remissbehandlingen. Skolöverstyrelsen kritiserar emellertid utredningens konstruktion av befattningen och anser, att inspektionsområdesindelningen bör förbli oförändrad, att vilken inspektör som helst, oavsett vilket hans inspektionsområde är, skall kunna förordnas som förste inspektör samt att en del av de denne tillkommande arbetsuppgifterna skall kunna fördelas på övriga inspektörer enligt beslut av mellaninstansen.

Förslaget att förste skolinspektören, i stället för att få ett något mindre, kring kansliorten beläget område, genom beslut av mellaninstansen skulle

avlastas sådana uppgifter, som han *i egenskap av förste inspektör* ej hinner fullgöra, finner jag icke välbetänkt. I fråga om förste rektor har överstyrelsen, i motsats till utredningen, föreslagit att skolchefsuppgifterna icke skulle fördelas mellan flera skolledare, utan att skolchefen vid behov i stället skulle avlastas rektorsuppgifter, så att chefsuppgifterna kunde förbli samlade på en hand. Jag har tidigare anslutit mig till denna uppfattning, och enligt min mening bör en motsvarande princip tillämpas också i förevarande fall. Tydligt synes också vara att inspektör, som inte bor på kansliorten, ej bör vara förordnad som förste skolinspektör.

Även sedan samtliga inspektörer placerats på kansliorten, torde inspektionsområdesindelningen bestå. För mig synes det icke heller vara lämpligt att förordna inspektör, vars område ligger långt från kansliorten, till förste inspektör, så länge han är knuten till ett sådant område, enär det skulle medföra antingen att han finge för liten tid för sitt område eller att vissa, med chefskapet förenade uppgifter, finge flyttas över på annan, vilket jag nyss avvisat som olämpligt. Det är att märka att en statlig folkskolinspektör utnämnes till inspektör i visst angivet inspektionsområde.

Å andra sidan finner jag det principiellt riktigt, att man bör undvika att utan en särskild prövning förordna personer till innehavare av så viktiga poster som förste inspektörsbefattningarna. Utredningens förslag, att inspektören i området kring mellaninstansens kansliort automatiskt skall bli förste skolinspektör, bör därför icke utan vidare godtagas såsom en för alla fall automatiskt verkande regel i samband med övergången till den nya mellaninstansorganisationen. En möjlighet att undvika detta synes vara att skolöverstyrelsen underhand undersöker i vilka fall tjänstebyten och därmed följande byten av inspektionsområden önskas från vederbörande inspektörers sida för att exempelvis en yngre eller av olika skäl lämpligare kraft skall kunna förordnas som förste inspektör. Mot en sådan tillämpning av utredningens förslag har jag intet att erinra. I syfte att åstadkomma för förste inspektörerna avpassade områden bör en viss ändring av inspektionsområdesindelningen, i huvudsak som utredningen föreslagit, komma till stånd. Att chefsinspektören skall ha ett bestämt område synes emellertid icke nödvändigtvis behöva innebära att vikarie för honom också skall fullgöra uppgifterna som chefsinspektör. Tillfälligtvis torde dessa utan olägenhet kunna övertagas av någon av de redan på orten stationerade ordinarie inspektörerna.

Den av utredningen föreslagna tjänstebeteckningen förste skolinspektör anser jag böra utbytas mot l ä n s s k o l i n s p e k t ö r. I fyra län kommer tills vidare endast en inspektör att finnas. I enlighet med skolöverstyrelsens uppfattning bör även dessa benämnas länsskolinspektörer. Utredningen har föreslagit att chefsinspektör skall uppbära ett särskilt be-

fattningsarvode. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att senare taga närmare ställning till regleringen härav.

I syfte att åstadkomma en utjämning av de mest påfallande skillnaderna mellan länen, när det gäller mellaninstansernas arbetsmöjligheter, i synnerhet arbetsmöjligheterna för de pedagogiskt utbildade tjänstemännen, har skolstyrelseutredningen föreslagit, att en mellaninstansorganisation, byggd på länsområdena, skall kompletteras med en ökning av antalet inspektörer. En ny tjänst skulle inrättas i vart och ett av de tre största länen, nämligen Malmöhus, Göteborgs och Bohus och Stockholms län samt i Västmanlands län, vilket utgör ett enda inspektionsområde tillika det största i riket.

Med hänsyn till den ökning av inspektörernas i regel redan nu mycket betydande arbetsbörda, som kan förutses på grund av den förestående utvecklingen på skolans område, betraktar jag den av utredningen föreslagna utbyggnaden av skolinspektionen såsom mycket rimlig. En förstärkning av inspektionen i de nämnda folkrika länen med deras stora inspektionsområden kan för övrigt betraktas som ofrånkomlig, om den regionala skolledningen i dessa län skall kunna förväntas fylla de uppgifter som måste åläggas den. Jag tillstyrker därför att fyra nya inspektörstjänster inrättas med placering i de län utredningen föreslagit. Den organisation av inspektionen, utredningen ansett böra komma till stånd i dessa fyra fall, anser jag vara lämplig, då erfarenhet därigenom kan vinnas för en slutlig övergång till en organisation utan särskilda inspektionsområden.

Enligt utredningens förslag skall landstingsfria och övriga större städer i princip intaga samma ställning till mellaninstansen som övriga kommuner. Något skäl att avvika från detta enligt min mening välgrundade förslag anser jag icke ha framkommit vid remissbehandlingen.

Formerna för ärendenas handläggning i länsskolnämnden och därmed förbundna spörsmål, av utredningen behandlade under rubriken arbetsfördelningen inom mellaninstansen, torde böra regleras genom av Kungl. Maj:t utfärdad instruktion på grundval av utredningens utförliga förslag. Jag vill här med anledning av påpekandet från skolöverstyrelsens sida rörande nämndledamöternas möjligheter att gripa in på områden, som rätteligen skulle vara skolinspektörens, endast uttala, att instruktionen för mellaninstanserna bör få en sådan utformning att missförstånd undvikes beträffande inspektörs och vald eller förordnad ledamots ställning, när det gäller den fackliga ledningen av skolväsendet.

I övrigt finner jag skolstyrelseutredningens förslag rörande ledamöternas uppgifter och ställning vara väl genomtänkta och ligga i linje med särskilda utskottets uttalande vid 1950 års riksdag, att man bör ha rätt att av mellaninstansen vänta något mer än en rutinmässig handläggning av löpande ärenden (utl. nr 3 s. 33). Utskottet, som framhöll vikten av att

även lekmannasynpunkterna skulle kunna göra sig effektivt gällande i mellaninstansen, måste nämligen med nämnda uttalande ha avsett mellaninstansen som helhet och icke endast de pedagogiskt utbildade tjänstemännen. För att intentionerna i detta avseende skall kunna fullföljas har utredningen föreslagit, att medel skall ställas till förfogande, så att ledamöterna kan resa inom länet i syfte att skaffa sig kännedom om skolförhållandena i dess olika delar. Att sådana möjligheter erbjudes ledamöterna anser jag vara nödvändigt.

En annan faktor av väsentlig betydelse för effektiviteten i mellaninstansernas arbete blir möjligheterna för dem att anlita experter. När jag nyss diskuterade kompetenskraven hos mellaninstansledamöterna, ansåg jag mig ej kunna förorda förslaget att en ledamot skulle vara sakkunnig i arbetsmarknadsfrågor och framhöll, att speciell sakkunskap på detta och andra områden måste ställas till förfogande genom anlitande av experter. Särskilda medel bör alltså anvisas för bestridande av kostnaderna för experthjälp åt mellaninstanserna.

Ett genomförande av de åtgärder, jag hittills förordat, skulle endast bli en ansats till en mellaninstansreform, om de inte fullföljdes genom att fullt arbetsdugliga och effektiva mellaninstanskanslier organiserades. I själva verket är det på det sättet att en kansliorganisation för det regionala skolarbetet under alla omständigheter nu måste komma till stånd med hänsyn till folkskolinspektionens behov, även om inte några andra åtgärder vidtages för att skapa en tidsenligare och bättre regional skolledning än den vi för närvarande har. Liksom utredningen anser jag det fördelaktigt från flera synpunkter att sammankoppla och samtidigt lösa frågorna om kanslier för mellaninstanserna och kanslier för de nuvarande folkskolinspektörerna.

Kanslifrågan bör enligt min mening i princip lösas i överensstämmelse med utredningens förslag. I jämförelse med de nuvarande folkskolinspektionsområdena skapar nämligen en regional organisation med länen som verksamhetsområden och en koncentration av verksamheten till ett länskansli helt andra och bättre förutsättningar för en differentiering av arbetsuppgifterna och deras fördelande på i förhållande till uppgifterna kvalificerad kanslipersonal.

När det gäller bedömningen av personalbehovet har emellertid utredningen enligt min mening tagit till i underkant. I denna uppfattning styrkes jag av en nästan enhällig remisskritik, i vilken med stor skärpa betonas, att mellaninstanskanslierna i utredningens förslag blivit underdimensionerade. Det synes mig också vara alldeles tydligt att så är fallet. De nya mellaninstanserna kommer att få avsevärt fler ärendegrupper att handlägga än folkskolinspektörerna har. De ärenden som tillkommer blir

i stor utsträckning av kvalificerad natur och ställer stora krav på kanslierna. Utredningens förslag innebär, att 23 sekreterartjänster i 27 och en i 25 lönegraden skulle inrättas, varjämte medel motsvarande kostnaderna för en halv sekreterartjänst skulle ställas till förfogande för Gotlands län. Därjämte skulle medel motsvarande kostnaderna för en halv sekreterartjänst ställas till förfogande för var och en av tre mellaninstanser. Beträffande biträdespersonalen innebär förslaget, att 5 kanslibiträdestjänster i 11 lönegraden och 17 kontorsbiträdestjänster i reglerad befordringsgång skulle inrättas jämte två tjänster av sistnämnt slag för innehavare med halvtidstjänstgöring. Därjämte skulle medel motsvarande kostnaderna för 4 1/2 kontorsbiträdestjänster ställas till förfogande för av utredningen angivna nio mellaninstanser. Härtill skulle komma ett belopp av 20 000 kronor för oförutsedda behov av biträdeshjälp.

Uttryckt i tjänster skulle antalet bli 26 sekreterar- och 27 1/2 biträdestjänster, d. v. s. genomsnittligt räknat i det närmaste en halv sekreterartjänst och något mer än en halv biträdestjänst per inspektör.

Skolöverstyrelsen har beräknat det personalbehov, som till en början skulle föreligga, till 48 heltidsanställda sekreterare, hälften i 29 och hälften i 25 lönegraden, och 50 heltidsanställda biträden, därav 20 kanslibiträden och 30 kontorsbiträden. En högst betydande skillnad mellan utredningens och överstyrelsens beräkningar föreligger således.

Det är som jag förut framhållit av utomordentlig vikt för värdet av en mellaninstansreform, att länsskolnämndernas kanslier redan från starten utrustas med tillräckliga personalresurser. I annat fall kommer de förhoppningar, som måste knytas till denna reform, inte minst beträffande förbättrade möjligheter för skolinspektörerna att medverka i det pedagogiska framstegsarbetet, icke att kunna infrias. Reformen skulle helt slå slint, om den endast kom att innebära, att man i ett gemensamt kansli placerade inspektörer lika tyngda av löpande administrativa göromål som de nuvarande folkskolinspektörerna och utan möjligheter att göra de konstruktiva insatser som är högeligen av behovet påkallade.

När jag tagit i övervägande, vilka uppgifter som väntar de nya mellaninstanserna enligt vad jag på grundval av skolstyrelseutredningens förslag ansett mig böra tillstyrka, och mot den bakgrunden försökt bedöma behovet av kanslipersonal, har jag funnit skolöverstyrelsens förslag mera realistiska än utredningens.

Då jag likväl icke anser mig kunna förorda överstyrelsens förslag i obeskuret skick, beror det främst på att jag i två viktiga avseenden anser mig ha anledning att räkna med mindre omfattande arbetsuppgifter än överstyrelsen gjort. I motsats till överstyrelsen anser jag icke, att mellaninstanserna skall ha om hand löneutbetalningarna för de allmänna läroverken i länen, vilket innebär en väsentligt ändrad förutsättning vid be-

dömningen av personalbehovet. Vidare synes överstyrelsen icke ha ansett sig böra utgå från andra förhållanden, när det gäller statsbidragsgranskningen, än de rådande. Sedan allmänna statsbidragsutredningen nu, efter remissbehandlingen av skolstyrelseutredningens betänkande, framlagt ett nytt förslag rörande statsbidragsgivningen till kommunerna, finns det emellertid goda skäl att räkna med förenklade förhållanden på detta område, vilka kommer att återverka på mellaninstanskansliernas arbetskraftsbehov. I varje fall bör i nuvarande läge kalkyleras med det alternativ som fordrar minst personal.

Dessa i förhållanden till skolöverstyrelsen ändrade förutsättningar, som jag lagt till grund för min bedömning, anser jag böra leda till att *antalet* sekreterartjänster bestämmes till 25 eller en heltidstjänst i varje län utom Malmöhus län, där två tjänster bör inrättas. Beträffande sekreterartjänsternas *lönegradsplacering* ansluter jag mig emellertid till den av skolöverstyrelsen och många andra remissinstanser hävdade uppfattningen, att 29 och icke 27 lönegraden bör väljas. I Malmöhus län bör dock den ena tjänsten vara placerad i reglerad befordringsgång.

Jag har i annat sammanhang framhållit, att en på så sätt ändrad lönegradsplacering är motiverad bland annat av behovet av en från rättslig synpunkt tillfredsställande beredning och handläggning av förekommande mellaninstansärenden.

Vad gäller biträdespersonalen anser jag, att utredningens förslag såväl beträffande lönegradsplacering som antal tjänster är otillräckligt. Av delvis samma skäl som jag angivit i fråga om sekreterartjänsterna torde å andra sidan skolöverstyrelsens beräkningar av behovet av biträdespersonal kunna minskas något. Såtillvida anser jag emellertid överstyrelsens bedömning riktig, att jag delar dess uppfattning att antalet biträdestjänster i 11 lönegraden bör vara väsentligt större än vad utredningen föreslagit. Jag föreslår, att det vid varje mellaninstanskansli skall finnas en kanslibiträdestjänst i nämnda lönegrad, eller sammanlagt 24 dylika tjänster. Därjämte har jag funnit behov föreligga av 15 heltidstjänster för kontorsbiträden. Efter en genomgång och prövning av det behov, som kan beräknas föreligga med hänsyn till omfattningen av de olika länsskolnämndernas verksamhet, föreslår jag, att jämte en kanslibiträdestjänst i 11 lönegraden en biträdestjänst i reglerad befordringsgång skall finnas vid mellaninstansen i samtliga län utom följande nio, nämligen Uppsala, Södermanlands, Kronobergs, Gotlands, Blekinge, Hallands, Örebro, Västmanlands och Jämtlands län.

Såsom utredningen förordat bör vidare visst belopp ställas till förfogande för bestridande av kostnader för oförutsedda behov av biträdeshjälp vid länsskolnämnderna.

Den personalorganisation jag här föreslagit är också den knappt till-

tagen. Jag har emellertid goda förhoppningar om att den skall visa sig vara tillfyllest för att ge länsskolnämnderna en god start. En efter det verkliga behovet hos de olika nämnderna, vars geografiska verksamhetsområden kraftigt varierar, avpassad personalstyrka kan naturligtvis inte åstadkommas, förrän de nya myndigheterna en tid varit praktiskt verksamma.

Det av utredningen beräknade behovet av lokaler och utrustning torde bli något större vid bifall till mitt förslag om personalorganisationen.

Att mellaninstansernas tjänstelokaler skall bekostas av statsmedel, finner jag självklart.

Vad slutligen gäller de kostnadsökningar, som är förbundna med en mellaninstansreform enligt de grunder, jag här förordat, vill jag anföra följande.

Skolstyrelseutredningen har beräknat de årliga kostnaderna för en utbyggd mellaninstansorganisation i enlighet med utredningens förslag till sammanlagt 3 316 204 kronor. Kostnaderna för en organisation enligt skolöverstyrelsens förslag har av överstyrelsen uppskattats till 4 437 308 kronor. Till grund för de beräknade kostnaderna har i båda fallen legat den 1 juli 1955 utgående löner.

Utredningens förslag skulle i jämförelse med de för budgetåret 1955/56 beräknade kostnaderna för folkskolinspektionen (2 341 500 kronor) innebära en ökning med 974 704 kronor.

Engångsutgifterna har utredningen beräknat till 253 500 kronor och utgiftsökningen under ett första verksamhetsår med budgetåret 1955/56 som jämförelseår till 1 373 204 kronor.

Om kostnaderna för en utbyggd organisation enligt skolstyrelseutredningens förslag beräknats på grundval av de för 1956 utgående lönerna skulle de ökat med i runt tal 92 000 kronor till 3 408 000 kronor.

De årliga kostnaderna för en fullt utbyggd mellaninstansorganisation enligt mitt organisationsförslag torde, på grundval av 1956 års löner, kunna beräknas på följande sätt. Beräkningarna är givetvis i en del avseenden endast ungefärliga, då jag ansett att närmare ställning nu icke behöver tagas till vissa utgiftsbelopp.

1. Arvoden och reseersättningar åt ledamöter	350 000
2. Experter	72 000
3. Tjänstemän	
a. Avlöningar m. m. åt 55 skolinspektörer och 1 nomadskolinspektör vid oförändrad lönegradsplacering (Ca 34)	1 629 000
b. Avlöningar åt 24 sekreterare i 29 och 1 sekreterare i 25 lönegraden	596 000
c. Avlöningar åt 24 kanslibiträden i 11 lönegraden och 15 kontorsbiträden i reglerad befordringsgång	371 000
d. Ersättningar till extra biträdespersonal, reseersättningar, sjukvård	486 000
	3 082 000
4. Lokaler (hyror, telefon, expenser)	194 000
Summa summarum	3 698 000

Engångsutgifterna torde kunna beräknas till 260 000 kronor för möblering av kanslierna och 10 000 kronor för installation av telefoner.

I förhållande till den i statsverkspropositionen beräknade medelsanvisningen till folkskolinspektionen för budgetåret 1956/57, omräknad med hänsyn till den för år 1956 beslutade löneförhöjningen, innebär beloppet 3 698 000 kronor en kostnadsökning av omkring 1 250 000 kronor.

V. Nomadskolväsendets regionala ledning

Vid sidan av de för samtliga stiftsstyrelser gemensamma åliggandena har domkapitlen i Härnösand och Luleå också att taga befattning med ärenden rörande nomadundervisningen. Eftersom skolstyrelseutredningen föreslagit, att domkapitlens befattning med skolväsendet i princip skall upphöra, har utredningen också ansett sig böra uppmärksamma nomadskolväsendets regionala ledning och framlägga förslag härom. Jag anser att denna fråga skall behandlas tillsammans med utredningens övriga förslag och finner det lämpligt att taga upp den här i anslutning till förslagen om den regionala ledningen i allmänhet.

A. Nomadskolans nuvarande organisation och ledning

Nomadlapparnas område är i skolhänseende indelat i åtta nomadskoldistrikt. Antalet nomadskolor är tio. Nomadskolväsendets omfattning framgår av följande sammanställning.

Skola	Klasser	Barnantal				Lärare 54/55	Förest. 54/55	Bitr. förest. 54/55	Övrig personal 54/55
		51/52	52/53	53/54	54/55				
Karesuando	1—6	19	21	28	27	2	1		5
Lannavaara	1—6	45	44	52	56	3	1	1	6
Jukkasjärvi	1—7	51	64	63	69	4	1	1	7
Gällivare	1—7	70	78	72	62	4	1	1	8
Jokkmokk	1—6	51	51	55	55	3	1	1	6
Arjeplog	1—6	26	26	23	27	2	1		4
Tärnaby	1—6	37	33	30	30	2	1		5
Jänsmässholmen	3—4	16	16	20	25	1	1		4
Ånge	5—7	41	36	29	29	2	1		5
Storvallen	1—2	23	25	25	19	1	1		4
Summa		379	394	397	399	24	10	4	54

De tre sist nämnda skolorna är belägna i Jämtland. Av de övriga är en belägen i ettvart av de övriga sju nomadskoldistrikten.

Sedan man vid 1930-talets slut påbörjat uppförandet av moderna skol- och internatlokaler för samebarnens undervisning, fullbordades under loppet av ett årtionde nio sådana anläggningar. I samband därmed har den årliga lästiden utsträckts till 34 4/7 veckor. Samtidigt har de s. k. sommarvisteskolorna indragits. De sista, som låg i lappbyarna norr om Torneträsk, försvann 1951/52.

Kostnaderna för nomadskolorna, som bestrides helt av statsmedel, har under de senaste budgetåren uppgått till följande belopp.

	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56
Avlöningsstat	523 200	674 000	817 000	858 000	898 000
Omkostnadsstat	257 200	354 000	362 800	405 800	420 600
Fortsättningsskolorna ..	38 900	38 900	62 000	55 200	52 900

Härtill kommer avlöningskostnaderna för nomadskolinspektören och för biträdeshjälp åt honom.

Lönerna utbetalas direkt till befattningshavarna av länsstyrelserna i Luleå, Umeå och Östersund efter månatliga uppgifter från nomadskolinspektören. Utbetalningarna på omkostnadsstaten ombesörjes av skolans tillsynsman medelst förskott, som rekvireras av nomadskolinspektören.

För nomadundervisningen gäller dels en särskild av Kungl. Maj:t utfärdad stadga (KK 1938: 479), dels en stadga angående fortsättningsskolor för nomadbarn (KK 1943: 378). Nomadskolans mål är tvåfaldigt. Den skall bibringa eleverna en allmän medborgerlig orientering, som på väsentliga punkter icke får stå tillbaka för den som meddelas i folkskolan, och den skall samtidigt söka bibringa eleverna en riktig uppfattning om lapsk natur och kultur, innefattande naturlandskapet, näringarna, yrkeslivet och språket samt förhållandet till det moderna samhällslivet.

Med hänsyn till den allmänna medborgerliga orienteringen har det ansetts vara väsentligt, att barnen får så goda färdigheter som möjligt i användningen av svenska språket. Undervisningen sker därför på svenska alltifrån första klassen. Med hänsyn till nomadskolans speciella målsättning har man dessutom infört ämnena nomadkunskap och lapska språket på skolschemat. Det är klart, att nomadskolan som särartad skolform i viss mån står och faller med dessa två ämnen. Lapsk läsning skall nu förekomma en veckotimme, där förhållandena tillåter det, varjämte morgonbön kan hållas på lapska språket. I sjunde klassen kan detta språk upptaga tre veckotimmar. Ämnet nomadkunskap förekommer i klasserna 4—7 och förberedes i klasserna 1—3 genom ämnet hembygdskunskap. I stora avsnitt har ämnet formen av förberedande yrkesundervisning. Den åt renskötaryrket orienterade sidan av ämnet framhäves starkt i fortsättningsskolans »fältstudiekurser». I övriga ämnen gäller folkskolans undervisningsplan med vissa inskränkningar.

Nomadskolan ledes, tillses och kontrolleras genom skolöverstyrelsen, domkapitlen i Härnösand och Luleå samt nomadskolinspektören, vilken utövar den närmare ledningen och tillsynen. Den förste nomadskolinspektören förordnades 1916. Därmed fick nomadundervisningen en enhetlig facklig ledning, vilket varit av avgörande betydelse för nomadskolans ändamålsenliga utveckling.

Nomadskolinspektören är i fråga om ställning och villkor jämställd med folkskolinspektörerna. Löneförhållanden, lokal- och biträdesförhållanden är desamma. Den nuvarande inspektören är med skolöverstyrelsens medgivande stationerad i Uppsala. För budgetåret 1955/56 utgår 5 500 kronor till biträdeshjälp åt honom.

För nomadskolinspektören gäller en särskild, av Kungl. Maj:t utfärdad instruktion (KK 1938:478).

Förutom de uppgifter som domkapitel och folkskolinspektör har i förhållande till folkskolan, fyller domkapitel och nomadskolinspektör tillsammans i huvudsak också en lokalstyrelses och rektors uppgifter för nomadskolorna.

Målsmännen äger ett visst inflytande på skolan genom ombud, s. k. *nomadskolfullmäktige,* valda vid sammanträde inför lappfogde. De skall med nomadskolinspektören minst en gång om året överlägga i frågor, som rör nomadundervisningen och avge yttrande i sådana ärenden. Fullmäktige utses för en tid av fyra år. För varje lappby utses två fullmäktige och två ställföreträdare.

Slutligen skall vid varje nomadskola finnas en av nomadskolinspektören utsedd *tillsynsman* med uppgift att ha tillsyn över skolanläggningens uppvärmning, belysning och renhållning samt att sköta de direkta ekonomiska angelägenheterna och tillhandagå med upplysningar och hjälp i frågor, som rör skolan.

B. Förändringar i den regionala ledningen

1. Skolstyrelseutredningen

Såsom enda åtgärder beträffande nomadskolväsendets ledning *föreslår* utredningen, att domkapitlens i Härnösand och Luleå uppgifter på området överflyttas på skolöverstyrelsen och att författningarna således ändras i överensstämmelse härmed.

Enligt av utredningen inhämtade uppgifter uppgick antalet av de båda nämnda domkapitlen under år 1954 handlagda nomadskolärenden till sammanlagt 52, varav drygt en fjärdedel var ad actaärenden.

Då det enligt utredningens mening dels finns skäl att hysa tvekan beträffande det lämpliga i att nomadskolinspektören även framgent är stationerad i Uppsala, dels torde finnas anledning att vid nuvarande innehavarens avgång överväga att omvandla inspektörstjänsten till en konsulenttjänst eller en inspektörsbefattning jämförbar med t. ex. folkhögskolinspektörens, har utredningen beträffande nomadskolinspektörens kansli och biträdeshjälp icke velat föreslå annan ändring i nuvarande förhållanden, än att anslaget till biträdeshjälp höjes till det belopp skolöverstyrelsen prövar skäligt.

Som *motivering* för sitt ställningstagande i frågan anför utredningen.

Nomadundervisningen omfattar endast ca 400 barn, fördelade på 10 helt statliga skolor, vilka är spridda över en mycket stor landareal. Det är uppenbart, att problemen rörande dessa skolors ledning på olika plan redan av detta skäl inte erbjuder någon nämnvärd likhet med dem som hittills behandlats. Därtill kommer, att det här är fråga om ett skolväsen för en folkminoritet. Med hänsyn till de särskilda aspekter som av denna anledning måste läggas även på frågan om administrationen av detta skolväsen har utredningen, ehuru den från sina utgångspunkter funnit skäl tala för en omläggning av nomadskolans ledning, icke velat framlägga annat än mycket begränsade förslag i detta hänseende, vilka betingas av dess uppfattning, att domkapitlen icke längre bör fungera som skolmyndigheter. Att i detta avse-

ende göra något undantag beträffande nomadskolärendena, vilka ej i princip skiljer sig från andra skolärenden under domkapitlens handläggning, har utredningen icke funnit motiverat, så mycket mindre som nomadskolinspektören meddelat, att det medför vissa olägenheter att dessa ärenden nu handlägges av två domkapitel. Man kunde visserligen tänka sig en koncentration till ett av domkapitlen, lämpligen det i Luleå, men i det läget bleve det än mer befogat att fråga sig, om det verkligen behövs en regional myndighet för nomadskolornas förvaltning. Denna myndighets verksamhet skulle då omfatta nomadskolväsendet i dess helhet och därtill omspänna ett mycket stort geografiskt område. I själva verket bleve den inte längre en regional utan i teknisk mening en central instans, visserligen belägen i landets periferi men icke desto mindre med så långa avstånd till de olika skolorna, att lokalkännedom eller närhet till förvaltningsobjekten knappast skulle kunna anföras som motiv för myndighetens placering. Det må här erinras om att nomadskolinspektören för närvarande är stationerad i Uppsala. Som skäl för att låta domkapitlet i Luleå förbli myndighet för nomadundervisningen, synes endast kunna anföras en lång tradition och icke någon just för uppgiften speciell lämplighet.

Som ett alternativ till domkapitlen kan naturligtvis tänkas de föreslagna länsskolnämnderna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Mot denna lösning talar dock för närvarande vissa betydande skäl. Så länge lokal ledning inte finnes vid nomadskolorna, måste de uppgifter, som beträffande andra läroanstalter skötes av rektor, handhas på särskilt sätt. De ligger nu på nomadskolinspektören. Utredningen anser det ej lämpligt att föra över sådana detaljuppgifter på de nya mellaninstanserna. Det torde vidare vara önskvärt, att inflytande på nomadskolväsendets ledning, så länge detta skolväsen består i nuvarande form, beredes åt ingående sakkunskap om samernas speciella kultur och näringsliv på det sätt som kan ske genom att en särskild inspektör eller konsulent finns. En sådan kan ej finnas i tre mellaninstanser, och att föra över de få administrativa uppgifter *två* domkapitel har om hand på *tre* länsskolnämnder med bibehållande av nomadskolinspektören vid sina nuvarande arbetsuppgifter synes utredningen vara synnerligen opraktiskt, speciellt som särskilda motiv för att föra nomadskolorna under länsskolnämnderna ej föreligger.

Den ökade demokratisering vid skolornas ledning, som bland annat eftersträvas genom det starka lekmannainslaget i de nya mellaninstanserna, skulle för nomadernas del ej vinnas, om deras skolor lades under dessa, enär det på grund av detta skolväsens synnerligen ringa omfattning icke skulle kunna motiveras, att en representant för samerna bereddes plats i varje berörd länsskolnämnd. Med hänsyn till att här är fråga om en folkgrupp på endast cirka 3 000 individer, torde önskemål om ökat medinflytande från samernas egen sida vid skolledningen kunna tillgodoses på annat sätt.

Som ovan framhållits har utredningen funnit, att formerna för nomadskolväsendets nuvarande ledning och administration bör omprövas. Häri bör möjligen också inbegripas hela nomadundervisningens organisation. Såvitt utredningen kan bedöma, torde nämligen de problem, som kommer att uppställa sig, då 9-årig skolgång skall införas i nomadskolorna, vad högstadieundervisningen beträffar, endast kunna lösas genom att samebarnen beredes plats i skolor, som inte tillhör nomadundervisningen. Dessa utgör nämligen för små enheter för att kunna tjäna som underlag för högstadier. Samverkan, i första hand mellan nomadskolorna och de kommuner, i vilka

dessa skolor ligger, synes sålunda bli ofrånkomlig av denna anledning. Vid en undersökning av möjligheterna att skapa lokala styrelser för nomadskolorna bör beaktas, om inte sådana kan komma till stånd genom en anknytning av nomadskolorna till skolväsendet i de kommuner, där dessa skolor är belägna. Ett överförande av de göromål, som ej lämpligen bör åvila nomadskolinspektören men som ej heller bör läggas på länsskolnämnderna, kunde då ske. En annan möjlighet är, att tillsynsmännen får ökade befogenheter och övertager vissa av dessa uppgifter. Det väsentliga är, att om en lokal ledning kan åstadkommas så erhålles förutsättningar för en fördelning av nomadskolinspektörens uppgifter mellan å ena sidan denna ledning och länsskolnämnderna, på vilka också domkapitlens uppgifter då borde läggas, samt å andra sidan en konsulent — i stället för den nuvarande inspektören — med uppgift att vara sakkunnig för de speciella nomadundervisnings- och fostringsfrågorna men utan egentliga expeditionella göromål. Formerna för en aktiv medverkan från samernas egen sida vid ledningen av skolväsendet finge också beaktas i det sammanhanget.

Då senast berörda spörsmål ligger vid sidan av utredningens egentliga uppdrag, har utredningen ansett, att man i avvaktan på att de klarläggas kan begränsa de omedelbara åtgärderna till vad utredningen föreslagit.

2. Remissyttranden

Nomadskolinspektören ägnar huvuddelen av sitt yttrande åt en diskussion av spörsmål, som utredningen ansett böra bli föremål för ytterligare undersökningar av särskilda sakkunniga.

Till utredningens uppfattning att en särskild utredning bör göras om nomadskolans ledning och den 9-åriga skolgångens införande ansluter nomadskolinspektören sig. Beträffande förslaget att de nomadskolärenden, som nu handlägges av domkapitlen i Luleå och Härnösand, skulle överflyttas på skolöverstyrelsen, säger sig inspektören, som här framhåller, att den nuvarande ordningen fungerat väl, intet ha att erinra i sak.

Någon egentlig mellaninstans är enligt nomadskolinspektörens mening inte behövlig för nomadskolorna, men han anser att det bör övervägas om inte ett råd med uppgift att handlägga nomadskolärenden och även lapska kulturfrågor av mera allmän karaktär borde skapas som en motsvarighet till de föreslagna länsskolnämnderna.

Beträffande sin stationeringsort uttalar nomadskolinspektören, att det enligt hans erfarenhet är av underordnad betydelse om denna är Uppsala eller exempelvis Luleå. Från Uppsala når han lätt Stockholm och vidare är stationeringen där av betydelse, då möjligheter därigenom beredes honom att hålla sig à jour med kulturforskningen rörande samerna, vilket är mycket viktigt vid utarbetande av läroböcker i lapska språket och nomadkunskap.

Domkapitlet i Luleå anser sig på grund av sin avvisande hållning till hela mellaninstansförslaget icke ha anledning att gå in på utredningens förslag rörande nomadskolväsendet. *Domkapitlet i Härnösand* berör icke denna fråga.

Länsstyrelsen i Norrbottens län uttalar.

Länsstyrelsen har i och för sig intet att erinra mot att domkapitlens befogenheter och arbetsuppgifter i fråga om nomadskoleväsendet tills vidare överflyttas till skolöverstyrelsen. Vidare anser länsstyrelsen, att nomadskolinspektören bör finnas kvar. Länsstyrelsen finner det dock självklart, att han skall vara stationerad så nära sitt arbetsfält som möjligt och icke som nu i Uppsala. Visserligen kan man invända att Uppsala ligger blott en dryg natts resa från utgångspunkten för en inspektionsresa, men man kan likväl icke komma ifrån, att inspektören skulle kunna bistå nomadskolorna på ett annat sätt om han bodde i närheten av arbetsområdet. Då huvuddelen av nomadskolorna ligger i Norrbotten förefaller Luleå vara den lämpligaste stationeringsorten. Härigenom skulle ett samarbete mellan folkskolinspektörerna inom de berörda områdena möjliggöras, vilket vore mycket önskvärt även om nomadskolundervisningen är särpräglad. Länsstyrelsen föreslår att frågan om nomadskolinspektionens organisation och inspektörens stationeringsort definitivt snarast klarlägges.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har intet att erinra mot utredningens förslag men framhåller, att nomadskolinspektören, såvitt länsstyrelsen kan bedöma, icke bör vara stationerad i Uppsala utan helst i inlandet i något av de nordligaste länen.

Folkskolinspektören i Norrbottens läns norra inspektionsområde, inom vars område ett stort antal nomadskolor är belägna, påpekar bland annat att samerna själva icke torde önska bli isolerade från sina grannar i avseende på utbildning. *Folkskolinspektören i Kopparbergs läns norra inspektionsområde,* tidigare nomadskolinspektör, framhåller, att nomaderna alltmer kommer i kontakt med den bofasta befolkningens kultur och levnadsvanor, och uttalar som sin mening, att det måste anses vara en brist, att nomaderna själva ej har något att bestämma över sitt eget skolväsen och att detta ej har någon anknytning till hemsocknens skolfolk.

Skolöverstyrelsen slutligen tillstyrker, att den föreslagna utredningen kommer till stånd snarast möjligt, men anser sig i avvaktan på resultatet av denna icke böra biträda förslaget om nomadskolväsendets överflyttning från de båda nordligaste domkapitlen till överstyrelsen.

C. Departementschefen

Nomadundervisningen omfattar endast omkring 400 barn, fördelade på 10 skolor. Dessa är spridda över en betydande landareal och de upprätthålles helt med statsmedel. Jag är böjd att dela nomadskolinspektörens uppfattning, att någon mellaninstans i samma mening som de av skolstyrelseutredningen föreslagna länsskolnämnderna är avsedda att vara det, icke behövs för nomadskolorna. Det inflytande på sitt skolväsen som samerna bör beredas torde lämpligast åstadkommas genom ett rådgivande organ utan administrativa åligganden.

Som utredningen föreslagit bör emellertid, med utgångspunkt från att särskilda åtgärder erfordras för att bereda samebarnen en 9-årig skolgång, hela frågan om formerna för nomadskolväsendets ledning omprövas i särskild ordning. Jag ämnar vid lämplig tidpunkt hemställa hos Kungl. Maj:t att särskilda sakkunniga tillkallas för detta ändamål. För närvarande finner jag icke anledning förorda annan åtgärd i förevarande avseende än den utredningen föreslagit, nämligen att domkapitlens i Luleå och Härnösand återstående uppgifter rörande nomadskolornas ledning överflyttas på skolöverstyrelsen. Det bör ske i samband med att en ny, under arbete varande nomadskolstadga utfärdas.

VI. Stockholm

Skolstyrelseutredningen framhåller, att Stockholms stad på grund av sin storlek intager en särställning bland rikets kommuner och att stadens omfattning i åtskilliga avseenden gjort det nödvändigt att vid reglering av olika verksamheter avvika från de bestämmelser som blivit gällande för riket i övrigt. Så är förhållandet i viss mån beträffande skolväsendet. Med hänsyn till den speciella reglering som här gäller och till de avvikelser från förhållandena för riket i övrigt, som även enligt utredningens uppfattning i några avseenden bör finnas, har utredningen funnit det lämpligt att i en avdelning för sig redogöra för förhållandena i huvudstaden och de därav föranledda särskilda anordningarna.

Jag finner utredningens åtgärd väl motiverad och vill i förevarande avsnitt särskilt redogöra för förhållandena i Stockholm och de åtgärder som skall avse enbart denna stad.

A. Nuvarande förhållanden

a) Folkskoleväsendet

För folkskoleväsendet i Stockholm gäller dels en särskild lag av den 15 maj 1903, dels en särskild folkskolestadga av den 22 juni 1923, dels ock en särskild av Kungl. Maj:t den 31 januari 1941 fastställd instruktion för folkskolestyrelsen i Stockholm — Stockholms folkskoledirektion.

Enligt 1903 års lag skall folkskoledirektionen — efter stadsfullmäktiges beprövande — bestå av minst nio, högst tjugoen ledamöter. Efter beslut av stadsfullmäktige 1920 och 1925 består direktionen för närvarande av femton ledamöter, av vilka ordföranden utses av stadskollegiet bland borgarråden (kulturborgarrådet), en utses av domkapitlet i Stockholms stift samt övriga ledamöter av stadsfullmäktige. Domkapitlet utser suppleant för den av domkapitlet valde ledamoten, varjämte stadsfullmäktige må utse suppleanter för övriga ledamöter till erforderligt antal. För närvarande är, enligt beslut av stadsfullmäktige 1949, sju suppleanter utsedda av fullmäktige. Direktionen utser årligen inom sig en vice ordförande.

En jämförelse mellan bestämmelserna i lagen av den 6 juni 1930 om skolstyrelse i vissa kommuner och 1903 års lag angående folkskoleväsendet i Stockholm visar åtskilliga olikheter, av vilka flertalet dock är utan mera väsentlig betydelse. Endast i ett par avseenden skall skiljaktigheterna därför här beröras.

Mandattiden för folkskoledirektionens ledamöter är 2 år med enligt praxis successiv förnyelse av halva antalet valda ledamöter varje år. Bestämmelser om inom folkskolestyrelse utsedda särskilda nämnder återfinnes även i 1903 års lag. Dock skall enligt den senare sådan nämnd bestå av

minst fem personer (fyra enligt 1930 års lag). För giltighet av dylik nämnds beslut fordras vidare, utöver att minst tre ledamöter deltagit i beslutet, enligt 1903 års lag även, »att samtliga tillstädesvarande ledamöter varit ense om detsamma».

I 17 § 1930 års lag stadgas, att folkskolestyrelsen för varje kalenderår inom eller utom sig utser kassaförvaltare, och i 18 § samma lag, att folkskolestyrelse i stadskommun före den 1 mars varje år till drätselkammaren avlämnar redovisning för omhänderhavda medel. 1903 års lag saknar direkta bestämmelser om kassaförvaltare. Enligt 4 § första stycket i lagen intar direktionen emellertid med avseende på folk- och fortsättningsskolväsendet enahanda ställning som de i gällande lag om kommunalstyrelse i Stockholm omförmälda nämnderna. Enligt 50 § lagen om kommunalstyrelse i Stockholm meddelas närmare föreskrifter om stadens kassa- och räkenskapsväsen i särskilt reglemente (fastställt av Kungl. Maj:t den 9 april 1936).

Även i andra avseenden skiljer organisationen i Stockholm sig från landet i övrigt. Jämlikt § 1 i den av Kungl. Maj:t för folkskoledirektionen utfärdade instruktionen har direktionen långt vidare verksamhetsområde och större befogenheter än en folkskolestyrelse. Här stadgas nämligen, att direktionen har till uppgift (de vidare befogenheterna kursiverade)

att handhava huvudstadens folk- och fortsättningsskolväsende ävensom, *där icke annat är stadgat, dess undervisningsväsende i övrigt;*

att fullgöra stadens skyldigheter med avseende på de allmänna läroverken;

att ägna uppmärksamhet åt behovet av undervisningsväsendets utveckling och hos vederbörande göra de framställningar, som därvid befinnes påkallade samt

att ombesörja övriga angelägenheter, som av stadskollegiet åt direktionen överlämnas.

I § 2 föreskrives, att direktionen skall handha *förvaltningen av bl. a. »stadens läroverkshus».*

Fackrepresentationen. I fråga om fackrepresentation i folkskoledirektionen gäller, att skoldirektören och, vid fråga som angår den pedagogiska ledningen av och tillsynen över undervisningen vid skolorna, förste folkskolinspektören, är skyldiga att vara tillstädes vid folkskoledirektionens sammanträden varvid de äger deltaga i överläggningarna men ej i besluten, med rätt för dem att, där de så önskar, få sin uttalade mening antecknad i direktionens protokoll. Det åligger jämväl annan inspektör ävensom överlärare att på anmodan av direktionen eller dess ordförande vara tillstädes vid direktionens sammanträden, och om dem gäller därvid, vad nyss sagts om skoldirektören och förste folkskolinspektören. Enligt praxis har skolöverläkaren samma rätt att deltaga i direktionens sammanträden, som enligt rikets folkskolestadga tillkommer skolläkare vid sammanträde i folkskolestyrelse.

Folkskolornas lärarpersonal äger utse fyra representanter, varav två folkskollärare, en småskollärare och en av de särskilda lärarna i övningsämnen, att närvara vid direktionens och dess nämnders sammanträden med rättighet att, utom beträffande vissa ärenden, deltaga i överläggningarna men ej i besluten och att få sin mening antecknad till protokollet. Dessa representanter jämte lika många suppleanter för dem väljes för två år av lärarkå-

rens ombudsförsamling bland inom staden anställda lärare, som icke är ledamöter av direktionen. Därjämte kallar folkskoledirektionen en representant för överlärarkollegiet att närvara vid ovannämnda sammanträden. Också fortsättningsskolans lärare äger utse en representant.

Skolråden i Stockholm. I varje territoriell kyrkoförsamling i Stockholm skall finnas ett skolråd. Ledamöter och suppleanter i skolråden väljes i enlighet med lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse i Stockholm för en tid av fyra år av församlingens kyrkofullmäktige. Ledamöter utses till ett antal av lägst fem och högst elva och suppleanter till det antal, som finnes lämpligt. Skolrådet väljer inom sig ordförande och vice ordförande, dock kan kyrkoherden i församlingen, ändock att han icke är ledamot, utses till ordförande.

Församlings skolråd har enligt folkskolestadgan för Stockholm till uppgift att genom framställningar till direktionen m. m. söka främja folkskoleväsendets utveckling såväl inom staden i dess helhet som särskilt inom församlingen. Skolråden handhar fonder för skoländamål samt skall av folkskoledirektionen höras i fråga om ny- eller ombyggnad av skolhus i församlingen m. m. Skolråd har dessutom att till direktionen avge yttranden i frågor, som hänskjutes till rådet.

Skolrådens befogenheter med avseende på folkskoleväsendets administration är emellertid i praktiken synnerligen ringa och inskränker sig väsentligen till en yttrande- och initiativrätt.

Besvär. Över folkskoledirektionens beslut beträffande förordnande av inspektör och överlärare, tillsättning av lärare, disciplinär åtgärd mot lärare samt i andra fall, då beslut fattats på grund av bestämmelse i folkskolestadgan för Stockholm, anföres besvär hos Kungl. Maj:t i ecklesiastikdepartementet. Beträffande besvär över direktionens beslut angående förordnande av skoldirektör gäller vad som föreskrives för motsvarande tjänstemän hos Stockholms stad.

Förvaltningsorganisation. Genom beslut av stadsfullmäktige den 13 oktober 1950 har ledningen av folkskoledirektionens centrala förvaltning omorganiserats. I samband härmed inrättades en skoldirektörstjänst, vars förste innehavare tillsattes fr. o. m. den 1 november 1951.

Skoldirektören, som närmast under direktionen leder folkskoleväsendet i Stockholm, är chef för direktionens centrala förvaltning, samordnar de olika avdelningarnas arbete och leder sålunda den centrala förvaltningen i såväl pedagogiskt som administrativt hänseende. Han är föredragande inför direktionen och i dess nämnder och delegationer samt ansvarar för ärendeberedningen. Till förvaltningen, som är uppdelad på 5 avdelningar, är knutna 8 kommunala folkskolinspektörer, 5 fackinspektörer och 3 konsulenter.

Regional ledning. Stockholms folkskoleväsen är befriat från inspektion av statens folkskolinspektör och intar även i övrigt i huvudsak samma ställning som andra landstingsfria städer. Skolöverstyrelsen handlägger dock i vissa fall ärenden när det gäller Stockholm, som för kommunerna i övrigt handhaves av statens folkskolinspektör eller domkapitel.

b) Skolväsendet i övrigt

I Stockholm finns *11 högre allmänna läroverk och 8 statliga realskolor.* Dessa skolor har, liksom övriga läroverk i landet, var och en sin lokalstyrelse.

De befogenheter, som enligt läroverksstadgan tillkommer eforus, utövas i Stockholm av direktionen över Stockholms stads undervisningsverk, vilken också utbetalar avlönings- och arvodesmedel m. m. till lärare och tjänstemän vid läroverken.

Vidare finns *3 kommunala gymnasier, 7 kommunala flickskolor och 3 kommunala praktiska realskolor.*

Som styrelser för de kommunala gymnasierna fungerar lokalstyrelserna för de samrealskolor, där gymnasierna finns. Utredning pågår om en gemensam styrelse för samtliga kommunala gymnasier.

Enligt reglementet för de kommunala flickskolorna har dessa gemensam styrelse, som består av sju ledamöter, av vilka fem jämte två suppleanter för fyra år väljes av stadsfullmäktige. En av skolornas rektorer med en annan av rektorerna som suppleant utses av skolöverstyrelsen. Minst två ledamöter och två suppleanter skall vara kvinnor. Ordförande är regelmässigt borgarrådet för kulturroteln. Rektor, som inte är ledamot av styrelsen, är skyldig närvara vid styrelsens sammanträden och har yttranderätt.

För var och en av de praktiska kommunala realskolorna finns en särskild styrelse, vilken består av, förutom skolans tjänstgörande rektor, fyra ledamöter jämte två suppleanter. Dessa utses av folkskoledirektionen för en tid av fyra år enligt i reglementet lämnade närmare bestämmelser. Borgarrådet för kulturroteln är regelmässigt ordförande.

Även beträffande *9 privatläroverk, understödda av stat och kommun, samt 19 enskilda skolor* utan statsunderstöd svarar folkskoledirektionen för en rad uppgifter.

Hela antalet skolanläggningar under folkskoledirektionens förvaltning uppgick 1954/55 till 116. T. o. m. 1959 beräknas ett 10-tal skolbyggen per år bli färdigställda, alltså ytterligare ett 50-tal nya skolor under återstoden av 1950-talet. Antalet barn i folkskolorna läsåret 1954/55 uppgick till drygt 70 000 och antalet lärare till över 3 000. Antalet lärare vid de kommunala flickskolorna och de kommunala praktiska realskolorna var läsåret 1954/55 omkring 470. Enligt tillgängliga prognoser kommer antalet barn i åldern 7—15 år i Stockholm att nå maximum, över 95 000, år 1957 för att under 1960-talet variera mellan omkring 85 000 (1961) och 80 000 (1969). De angivna talen får vid 9-årig skolplikt ökas med ungefär 1/8 och antalet för 1961 respektive 1969 skulle då bli omkring 95 000 och 90 000.

Till folkskoledirektionens utgifter för år 1955 var anslaget i runt tal sammanlagt 124 miljoner kronor. Genom direktionen utbetalas för närvarande löner till omkring 8 000 personer. Antalet anställda vid Stockholms folkskoledirektions centrala förvaltning är drygt 200.

Förvaltningen av den kommunala yrkesundervisningen samt handläggningen av därmed sammanhängande ärenden handhaves av lärlings- och yrkesskolstyrelsen, som även har att bereda frågor om anslag av stadens medel till institutioner eller enskilda skolor för bedrivande av yrkesskolundervisning samt handha förvaltningen av härför beviljade anslag.

Lärlings- och yrkesskolstyrelsen består av ordförande, som utses av stadskollegiet bland borgarråden — regelmässigt borgarrådet för kulturroteln — sju ledamöter, som väljes av stadsfullmäktige, samt yrkesskoldirektören. Tillsynen över undervisning inom flertalet yrken utövas under styrelsens överinseende av ett 30-tal yrkesnämnder, bestående av, förutom respektive skolas rektor, yrkesskoldirektören samt tre för två år valda personer, av vilka en, tillika ordförande, utses av styrelsen och de andra av vederbörande arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer.

Närmast under lärlings- och yrkesskolstyrelsen utövas ledningen och inspektionen av en yrkesskoldirektör med uppgift att också handha den ekonomiska förvaltningen, bereda hos styrelsen förekommande ärenden och föreståd dess expedition. Direktören är förman för rektorer, överlärare, lärare och övriga befattningshavare och har rätt att inspektera all undervisning.

Ledningen av de olika skolorna utövas under styrelsens och respektive skolnämnders inseende av fyra rektorer.

Tekniska aftonskolans och kommunala handelsgymnasiets styrelser utgöres av lärlings- och yrkesskolstyrelsen jämte rektor vid respektive skola.

Vid lärlings- och yrkesskolorna finns anställda omkring 500 lärare, därav ungefär 2/3 timlärare, vid tekniska aftonskolan ett 130-tal, samtliga timlärare, samt vid kommunala handelsgymnasiet ett 60-tal. Lärlings- och yrkesskolornas centrala förvaltning har ett 25-tal anställda. Under lärlings- och yrkesskolstyrelsens förvaltning står 4 skolanläggningar. För den närmaste 10-årsperioden är 5 nya skolor planerade.

Folkskoledirektionen har i samband med den av direktionen arrangerade yrkesorienterande fritidsverksamheten ett omfattande samarbete med lärlings- och yrkesskolorna. Ett dylikt samarbete har också ägt rum vid organiserandet av de praktiska linjerna vid de s. k. 1947 års skolor. De fria skolmåltiderna för lärlings- och yrkesskolornas elever administreras och handhaves av folkskoledirektionen, kostnaderna betalas av lärlings- och yrkesskolstyrelsens medel.

B. Vissa tidigare förslag m. m.

1945 års folkskolesakkunnigas förslag (SOU 1948:28) innebar bland annat, att även Stockholm skulle inordnas under den av de sakkunniga föreslagna mellaninstansen. Dock skulle skolstyrelsen i Stockholm, liksom i Göteborg och Malmö, äga utse en ledamot i mellaninstansen.

Folkskoledirektionen framhöll i sitt remissyttrande över de sakkunnigas förslag, att direktionen inte kunde tillstyrka, att en mellaninstans inrättades för Stockholms stads del, utan föreslog, att direktionen bibehölles vid den ställning direkt under skolöverstyrelsen, som den hittills intagit, varvid de uppgifter, som av de sakkunniga föreslogs tillagda de nya mellanin-

stanserna, för huvudstadens del så vitt möjligt borde anförtros åt folkskoledirektionens handläggning.

Även *skolöverstyrelsen* avstyrkte folkskolesakkunnigas förslag i vad det avsåg Stockholm. Överstyrelsen framhöll, att de ärenden rörande Stockholm, som föreslagits hänskjutna till de nya mellaninstanserna, utan olägenhet tills vidare kunde handläggas av överstyrelsen.

Den 25 januari 1954 beslöt *Stockholms stadsfullmäktige* att hos Kungl. Maj:t anhålla, att bestämmelserna om församlingarnas skolråd i lagen om församlingsstyrelse i Stockholm jämte följdförfattningar skulle upphävas. Fullmäktige uppdrog åt stadskollegiet att i samråd med församlingarna utreda frågan, hur skolrådens hittillsvarande uppgifter skulle fördelas mellan den borgerliga och den kyrkliga kommunen och i samband därmed hur den framtida förvaltningen av de donationsmedel, som nu omhänderhaves av skolråden, skulle ordnas. Vidare uppdrogs åt folkskoledirektionen att utreda frågan om skapandet av en skolnämndsorganisation med lokal förankring.

I remissyttrandena över den motion till stadsfullmäktige, som föranledde fullmäktiges nyssnämnda beslut, framhölls bland annat, att de donationsmedel, som vore bundna till församlingarna, kunde överföras att förvaltas av kyrkoråden, att stadsfullmäktige borde bli valkorporation för de nya skolråden samt att kravet, att stadsfullmäktige vid valet av kandidater skulle taga hänsyn till skolrådens lokala karaktär, vore så väsentligt, att det vid en eventuell ny lagstiftning borde uttryckligen fastslås.

C. Ledningen av skolväsendet i Stockholm

1. Skolstyrelseutredningen

a) Organisationen av den lokala skolledningen

Vid sina överväganden av utformningen av den lokala skolledningen i Stockholm har utredningen funnit, att skäl icke föreligger att bibehålla en speciell skolstyrelselag för denna stad. Behov av en särskild instruktion för skolstyrelsen i Stockholm och av en särskild folkskolestadga finnes enligt utredningens uppfattning icke heller. 1903 års lag och instruktionen för folkskoledirektionen bör således enligt utredningens mening ej få några motsvarigheter i den lagstiftning, som enligt utredningens förslag skall gälla fr.o. m. den 1 juli 1957. I samband med den revision av folkskolestadgan, som synes bli nödvändig vid ett genomförande av utredningens olika förslag, anser utredningen att folkskolestadgan för Stockholm bör kunna upphöra.

Det av utredningen avgivna förslaget till skolstyrelselag har så utformats, att lagen skall kunna gälla också för Stockholms del ävensom ersätta

instruktionen för folkskoledirektionen. På några punkter har det emellertid varit nödvändigt att införa särskilda, enbart för Stockholm gällande föreskrifter.

Utredningen föreslår, att en ny skolstyrelse i Stockholm skall träda i stället för: Stockholms folkskoledirektion, direktionen över Stockholms stads undervisningsverk, styrelsen för de kommunala flickskolorna, styrelserna för de praktiska realskolorna, lärlings- och yrkesskolstyrelsen, läroverkens lokalstyrelser samt — om sådan inrättas innan utredningens förslag träder i kraft — styrelsen för de kommunala gymnasierna.

Maximiantalet ledamöter i denna styrelse skall vara tjugofem.

Om det visar sig nödvändigt med hänsyn till lagen om kommunalstyrelse i Stockholm, bör enligt utredningens mening kulturborgarrådet kunna vara självskriven ordförande i skolstyrelsen och mandattiden för styrelsen två i stället för fyra år.

I sin motivering för förslagen framhåller utredningen, att de allmänna skäl, som talar för en gemensam skolstyrelse gäller i samma grad för Stockholm, där folkskoledirektionen redan i viss mån intar den ställning, de nya skolstyrelserna enligt utredningens mening bör ha överallt.

Rörande maximiantalet ledamöter anför utredningen bland annat följande.

Ett sammanförande av arbetsuppgifterna förutsätter i en stad av Stockholms storlek, att en fördelning av styrelsens olika uppgifter på avdelningar och delegationer kommer till stånd i betydande utsträckning, så att sammanträdenas antal och längd inte ställer onormalt stora krav på den enskilde ledamoten. Skall denna olägenhet kunna undvikas bör emellertid också tillses, att inte varje ledamot måste engageras i flera avdelningars eller delegationers arbete.

Utredningen har föreslagit, att antalet ledamöter i avdelning av skolstyrelsen skall vara minst 4. I de stora kommunerna torde regelmässigt ett större antal ledamöter behövas. Där uppdelningen av arbetet på avdelningar bör ske i stor utsträckning, synes det böra eftersträvas, att nödvändig kontakt mellan olika avdelningar sker på det sättet, att i varje avdelning ingår åtminstone någon representant för annan avdelning, vilkens arbete i högre grad beröres.

Den rätt för skolstyrelsen att själv bestämma angående ärendenas fördelning på avdelningar och dessas organisation, som utredningen föreslagit, synes vara till särskild fördel för de största kommunerna. Den av utredningen berörda möjligheten att t. ex. för yrkesutbildningens del tillsätta en särskild avdelning synes lämpligen kunna begagnas i Stockholm, där yrkesskolväsendet har betydande omfattning och står under egen förvaltning. En dylik avdelning bör självfallet ha avsevärt flera ledamöter än 4. Vid sina överväganden av en lämplig skolstyrelseorganisation i Stockholm har utredningen ansett, att möjligheter bör finnas att låta en eventuell yrkesskolavdelning få samma antal ledamöter som den nuvarande lärlings- och yrkesskolstyrelsen, d. v. s. 9 stycken. Andra avdelningar, som utredningen förutsätter bli behövliga i Stockholm, är: undervisningsavdelning, ekonomiavdelning, personalavdelning, skolbyggnadsavdelning, organisationsavdelning och

en avdelning för skolsociala frågor. Dessa avdelningar torde även böra handlägga sådana frågor rörande yrkesskolorna, som faller inom respektive avdelnings kompetensområde. Därigenom skulle bland annat vinnas, att yrkesskolavdelningen mera odelat kunde ägna sig åt frågor rörande den egentliga yrkes*utbildningen*, alltså mera pedagogiskt betonade ärenden. Anordningen med yrkesnämnder synes i princip kunna bestå genom att skolstyrelsens yrkesråd, vilket närmast torde bli knutet till avdelningen för yrkesskolorna, uppdelas på sektioner.

Avdelningen för undervisningsfrågor kan — med hänsyn till skolväsendets rika differentiering i Stockholm — knappast omfatta färre ledamöter än avdelningen för yrkesskolorna, då antalet bör vara tillräckligt, för att delegationer för olika frågor skall kunna bildas av ledamöter från avdelningen. Åtminstone en sådan delegation — med ledamöter från yrkesskol- och undervisningsavdelningarna — torde kunna förutses bli nödvändig för att handha ärenden rörande yrkesorientering och yrkesutbildning i klasserna 8 och 9 y. De övriga nämndernas uppgifter torde framgå av de ovan förslagsvis framförda namnen. Framhållas må, att organisationsavdelningen tänkes ersätta den nuvarande Stockholms skolorganisationskommitté, eftersom ett särskilt organ för planeringen och utbyggnaden av Stockholms skolväsen torde behövas under mycket lång tid framöver.

För att en organisation som här skisserats skall kunna genomföras och förenas med en skälig arbetsbelastning av styrelseledamöterna, kan enligt utredningens beräkningar komma att erfordras ett något större antal ledamöter i skolstyrelsen, än vad utredningen föreslagit för rikets kommuner i övrigt.

b) Mellaninstansorganisationen och Stockholm

Utredningen föreslår att någon särskild mellaninstansmyndighet icke upprättas för Stockholms del utan att de uppgifter, som för landet i övrigt tilldelas mellaninstanserna, för Stockholms del i princip skall fullgöras av skolöverstyrelsen eller, i vad avser de yrkesutbildande anstalterna, av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Som motivering härför anför utredningen följande.

De av utredningen föreslagna nya mellaninstanserna för skolväsendet skall ha länen som verksamhetsområden. När det gäller att bedöma Stockholms ställning i en regional organisation av detta slag, måste hänsyn nödvändigtvis tagas till det alldeles speciella förhållandet, att Stockholm, samtidigt som det är en primärkommun, också utgör ett eget län, Stockholms överståthållarskap, med en folkmängd som är avsevärt större än i något annat län. (Stockholm hade 769 714 och Malmöhus län, det största i landet, 593 483 invånare den 1 januari 1954.)

Om man vill överväga att infoga Stockholm i det av utredningen framlagda förslaget till mellaninstansorganisation finns två alternativ att välja mellan: att låta staden utgöra ett eget mellaninstansområde eller att lägga den under mellaninstansen för Stockholms län. Båda möjligheterna är otillfredsställande, den senare därför att stadens befolkning är mer än dubbelt så stor som länets (377 719 invånare den 1 januari 1954) vilket med allra största sannolikhet skulle göra det svårt att få en riktig balans i arbetet inom en mellaninstans med ett så sammansatt verksamhetsområde. I intet

annat fall har utredningen ifrågasatt en sammanslagning av *två* län, såsom här skulle bli fallet.

Vid överväganden av det förra alternativet åter visar det sig klart, att de allmänna motiveringarna för särskilda regionala skolmyndigheter inte är tillämpliga på Stockholm. Staden är redan befriad från statlig inspektion av sitt obligatoriska skolväsen och det behov av överblick och samordning av ett större antal självständiga kommunala enheter, som i övriga fall tillsammans bildar ett län, föreligger inte, när det gäller Stockholms överståthållarskap, vilket tillika är en enda primärkommunal enhet. Mellaninstanserna, vars ledamöter med undantag för en självskriven statlig skolinspektör skall väljas inom länet, skall således vara »överkommunala» myndigheter. Det synes icke vara förenligt med denna tanke att bland lärare och kommunala förtroendemän inom Stockholm utse en myndighet, vilken, även om däri insattes en statlig representant — sannolikt också han boende i staden — obestridligen skulle få en utpräglat kommunal karaktär och vars uppgift skulle bestå i att handlägga ärenden praktiskt taget enbart berörande en annan kommunal styrelses — skolstyrelsens — verksamhetsområde.

Det är behovet av en samordnande och interkommunalt planerande instans, som i första hand motiverar de nya mellaninstanserna och ej behovet av en administrativ myndighet. Då det förstnämnda behovet ej förefinnes beträffande Stockholm i samma mening som beträffande övriga län och det senare ej i högre grad än för landet i övrigt, har utredningen, trots sin i förhållande till 1945 års folkskolesakkunniga annorlunda uppläggning av mellaninstansorganisationen, kunnat ansluta sig till den uppfattning skolöverstyrelsen och folkskoledirektionen gav uttryck åt i sina remissyttranden över nämnda sakkunnigas förslag, nämligen att det icke erfordras en särskild mellaninstansmyndighet för Stockholm. Detta bör dock ej innebära, att Stockholms kommun gives en i princip större självständighet vid skolväsendets ledning än andra kommuner i riket.

Vad detta förslag innebär torde i huvudsak framgå av vad utredningen anfört om mellaninstansernas uppgifter. För överstyrelsen för yrkesutbildning synes förslaget icke medföra någon ökning eller nämnvärd ändring av arbetsuppgifterna. Att överstyrelsen i stället för den lokala lärlings- och yrkesskolstyrelsen blir disciplinär myndighet torde icke betyda någon ökad arbetsbörda med hänsyn till den ringa frekvens dessa ärenden har. Ämbetsverket är redan besvärsinstans. Uppgifterna vid lärartillsättning skulle bli något annorlunda än för närvarande men knappast mera betungande.

För skolöverstyrelsens del innebär förslaget bland annat, att överstyrelsen, och ej som för närvarande Kungl Maj:t, blir första besvärsinstans vid klagan över skolstyrelsens i Stockholm beslut rörande det obligatoriska skolväsendet, samt att överstyrelsen blir disciplinär myndighet vad gäller lärarna i Stockholm. Någon egentlig ökning av överstyrelsens arbetsbörda torde dessa förändringar ej komma att medföra.

Den granskning av statsbidragen till folkskoleväsendet i Stockholms stad, som nu åvilar statens folkskolinspektör i Stockholms läns södra inspektionsområde, jämte övriga administrativa åligganden rörande folkskoleväsendet i Stockholm, skulle enligt detta förslag överflyttas till överstyrelsen. I sitt utlåtande 1948 över folkskolesakkunnigas betänkande i mellaninstansfrågan förutsatte överstyrelsen, att denna statsbidragsgranskning kunde verkställas av överstyrelsens administrativa avdelning. Utredningen förut-

sätter detsamma nu. Så länge det rådande systemet för statsbidrag till det obligatoriska skolväsendet består, medför statsbidragsgranskningen emellertid ett betydande arbete, och ett överflyttande av granskningen beträffande Stockholm till skolöverstyrelsen torde därför böra medföra någon förstärkning av verkets arbetskraft. Närmare ställning härtill kan dock tagas först när resultatet av allmänna statsbidragsutredningens arbete föreligger.

En tillämpning av utredningens förslag rörande lärartillsättningen skulle betyda, att den befattning överstyrelsen nu tager med tillsättningen av de allmänna läroverkens lärare upp till och med 27 lönegraden skulle upphöra. Huruvida den arbetsbelastning, som skulle bli en följd av att överstyrelsen för Stockholms del finge övertaga mellaninstansuppgifterna i fråga om lärartillsättningen, helt skulle uppvägas av det bortfallande arbetet med den nämnda lärargruppen, är omöjligt att på förhand bedöma. Utredningen håller emellertid för sannolikt, att det ändrade förfarandet vid tillsättningen av läroverkens lärare samt de decentraliseringar från överstyrelsen till mellaninstanserna, varom utredningen framlagt förslag, gör det möjligt för överstyrelsen att, utan nämnvärd kostnadsökning för personalförstärkningar, i vad det gäller Stockholm fullgöra de uppgifter, som beträffande andra kommuner skall åligga mellaninstanserna.

Det må slutligen framhållas, att utredningens förslag i förevarande avseende innebär, att skolöverstyrelsen också beträffande det obligatoriska skolväsendet i Stockholm i den mån överstyrelsen prövar det erforderligt skall utöva samma inspektions- och kontrollverksamhet som mellaninstanserna inom sina verksamhetsområden har att utöva. Utredningen förutsätter vidare, att skolöverstyrelsen skall följa och ägna uppmärksamhet åt de frågor om samordning och samarbete mellan Stockholm och grannkommunerna, som kan uppstå, samt underlätta och befrämja ändamålsenliga lösningar av dessa.

2. Remissyttranden

Innan jag redogör för de olika remissinstansernas yttranden, i vad de avser skolledningens organisation i Stockholm, vill jag beträffande yttrandet från Stockholms stad framhålla följande. Stadsfullmäktige i Stockholm har till överståthållarämbetet överlämnat *dels* ett antal yttranden från olika kommunala organ, *dels* stadskollegiets beslut i ärendet, vilket senare fullmäktige åberopar som sitt eget. Stadskollegiets beslut är sammanfattat i fem korta punkter av vilka endast de tre första rör förhållandena i Stockholm. I den fjärde punkten behandlas frågan om kompetensvillkor för skoldirektör, och vad därvid anförts har redovisats i avsnittet om den fackliga ledningen. Den sista punkten rör lärartillsättningen. Innehållet i de nämnda punkterna är knapphändigt och endast delvis motiverat. Då fullmäktige icke heller berört några detaljspörsmål, refereras därför i vissa avseenden också vad folkskoledirektionen i sitt yttrande till stadsfullmäktige anfört, ehuru det av handlingarna i ärendet icke klart framgår om detta yttrande är att betrakta jämväl som ett uttryck för fullmäktiges uppfattning, änskönt det i stadskollegiet föredragande borgarrådet i de avseenden direktionens synpunkter här anföres tillstyrkt direktionens förslag till yttrande.

a) Organisationen av den lokala skolledningen. Utredningens förslag att Stockholms särställning i skoladministrativt hänseende skall upphöra samt att en ny folkskolestadga och en ny skolstyrelselag i princip skall gälla också för Stockholm ger *skolöverstyrelsen* sin anslutning.

Mot det föreslagna maximiantalet ledamöter i skolstyrelsen framför överstyrelsen inga erinringar. Beträffande skolledarrepresentationen i skolstyrelsen framhåller överstyrelsen, dels att den gymnasierektor, som skall representera de högre skolorna i styrelsen, bör vara statligt anställd, dels också att det bör förutsättas, att skolstyrelsen icke kommer att behandla mera betydelsefulla organisatoriska frågor rörande i styrelsen orepresenterade skolformer utan att någon eller några representanter för dess skolledare och lärarkårer får tillfälle att deltaga i styrelsens behandling av ärendet. Skolchefen kan enligt överstyrelsens mening icke ersätta en sådan direkt kontakt mellan styrelsen och representanter för skolformen i fråga.

Beträffande den lokala skolledningen framhåller skolöverstyrelsen härutöver endast att det, såsom utredningen föreslagit, är önskvärt att skolstyrelsen och dess avdelningar i Stockholm benämnes på samma sätt som i övriga kommuner.

Stadsfullmäktige i Stockholm har rörande den lokala skolledningens organisation dels föreslagit, att det av utredningen framlagda lagförslaget kompletteras på sådant sätt att en särlagstiftning om skolstyrelse blir möjlig, dels också uttalat, att principiella och praktiska skäl talar för att även yrkesundervisningen inordnas under den gemensamma skolstyrelsen för Stockholm men att denna fråga för stadens del ännu ej är så utredd att slutlig ståndpunkt till densamma nu kan tagas.

Såsom motivering för fullmäktiges ståndpunkt i fråga om en särlagstiftning om skolstyrelse torde gälla följande inom borgarrådsberedningen gjorda, i stadskollegiets utlåtande återgivna uttalande.

Som av det ovanstående framgår kommer emellertid Stockholms stad att i vissa hänseenden intaga en särställning i den för riket i övrigt gällande skolorganisationen, genom att någon mellaninstans icke föreslagits för stadens del. Även i övriga avseenden äro förhållandena i Stockholm speciella med hänsyn till stadens storlek och därjämte särskilt svårbemästrade under den nu pågående kraftiga utbyggnaden av olika delar av undervisningsväsendet. Redan nu gälla särskilda författningar för skolväsendet i Stockholm. Liknande är förhållandet inom en rad andra kommunala verksamhetsområden, exempelvis i vad avser fattigvård, barnavård och polisväsende. Det må även framhållas, att den nyligen av riksdagen fastställda lagen om socialhjälp innehåller stadgande om att beträffande organisationen av socialhjälpsverksamheten i Stockholms stad skola gälla de särskilda bestämmelser, som efter förslag av stadsfullmäktige fastställas av Kungl. Maj:t. Vi vilja med hänsyn till dessa förhållanden föreslå, att de nu framlagda förslagen till lagstiftning kompletteras på sådant sätt, att utfärdandet av särbestämmelser för Stockholm blir möjligt. Därvid torde det böra ankomma på staden att framlägga förslag till de föreskrifter, som böra gälla för Stockholms stad, dels de tidpunkter, vid vilka de olika bestämmelserna böra träda i tillämpning.

Anledningen till att frågan om yrkesundervisningens ställning särskilt beröres av fullmäktige torde vara, att delade meningar därom framkommit vid de olika kommunala instansernas behandling av skolstyrelseutredningens betänkande. Sålunda hade majoriteten inom lärlings- och yrkesskolstyrelsen yrkat på att yrkesutbildningen i Stockholm skulle ha egen lokal styrelse. Såsom motivering för fullmäktiges ståndpunkt torde närmast gälla vad folkskoledirektionens majoritet anfört till stöd för uppfattningen att yrkesskolorna också i Stockholm bör sortera under den gemensamma skolstyrelsen. *Direktionen* säger bland annat.

Det är givetvis här liksom i landets övriga kommuner den framtida enhetsskolan med påbörjad yrkesutbildning i klass 9 y, som gör samordningen mellan yrkesskolväsendet och skolväsendet i övrigt speciellt betydelsefull. För yrkesutbildningen i yrkesskolorna över huvud taget bli förutsättningarna i framtiden i och med enhetsskolans genomförande annorlunda än nu. 9 y blir grunden för praktiskt taget hela denna utbildning.

Direktionen — som citerar vad 1952 års yrkesutbildningssakkunniga anfört härom i det avsnitt av sitt betänkande (SOU 1954:11 s. 221 ff), där de sakkunniga säger sig starkt ha tryckt på sambandet mellan den praktiska utbildningen i 9 y och den fortsatta yrkesutbildningen — finner, att de fördelar samordningen av Stockholms hela skolväsen kan ge åt undervisning och utbildning i klass 9 y kommer den fortsatta yrkesutbildningen och därmed *hela* yrkesskolväsendet i staden till godo.

Sakkunniga för översyn av kommunallagstiftningen för Stockholm har, ehuru de icke ingått på någon bedömning i sak av skolväsendets organisation i Stockholm, med en allmän hänvisning till att en särskild reglering gjorts möjlig på olika förvaltningsområden i huvudstaden anslutit sig till uppfattningen att skolstyrelselagen bör utformas så, att en särlagstiftning om skolstyrelse i Stockholm blir möjlig.

De sakkunniga tar emellertid också upp till bedömning i vad mån i skolstyrelselagen, för det fall en särlagstiftning icke kommer till stånd, bör intagas särskilda för Stockholm gällande bestämmelser. De sakkunniga finner därvid att sådana särskilda bestämmelser bör intagas i några fall utöver dem, som utredningen angivit. Vad de sakkunniga härutinnan anfört är redovisat i specialmotiveringen till förslaget till skolstyrelselag.

Överståthållarämbetet ansluter sig på samma grunder som nyssnämnda sakkunniga till uppfattningen att en särlagstiftning för Stockholm skall vara möjlig.

Vad utredningen anfört rörande den gemensamma skolstyrelsens organisation, fackrepresentation och skolråd för Stockholms del har i huvudsak tillstyrkts i *folkskoledirektionens* yttrande och ej blivit föremål för särskilda yttranden av fullmäktige.

b) Mellaninstansorganisationen och Stockholm. Mot förslaget att skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning var för sig i tillämpliga delar skulle fullgöra de eljest på mellaninstanserna ankommande uppgifterna har *skolöverstyrelsen* flera invändningar att göra.

Skolöverstyrelsens invändningar kan sammanfattas i följande punkter: 1. Det lokalt förankrade lekmannainslaget skulle saknas. 2. Överstyrelsernas beslut i mellaninstansärenden skulle lätt kunna få prejudicerande betydelse även där meningen ej varit att skapa prejudikat. 3. Överstyrelserna skulle komma att i stor utsträckning syssla med ärenden som normalt skulle avgöras i lägre instans. 4. Avlastningen genom decentralisering skulle därigenom gå förlorad. 5. Tvekan skulle många gånger uppstå, om ett ärende vore att anse som ett mellaninstansärende eller överstyrelseärende. 6. Den tid som överstyrelsens befattningshavare eljest skulle kunna anslå till mera angelägna inspektionsuppgifter skulle inskränkas genom att överstyrelsen finge mera omfattande inspektionsuppgifter beträffande Stockholm. 7. Lärarna i Stockholm skulle i disciplinhänseende erhålla »ett slags forum privilegiatum».

Såsom det enligt överstyrelsens mening avgörande skälet mot att överstyrelserna skall fungera som mellaninstans anför skolöverstyrelsen slutligen, att Stockholms stad och stora delar av Stockholms län bildar en enhet, Stor-Stockholm, och att det på skolväsendets område krävs ett samarbete mellan kommunerna inom detta område. Den naturliga instansen för ledningen av detta arbete synes överstyrelsen vara en för Stockholms stad och Stockholms län gemensam mellaninstans, vars verksamhetsområde icke skulle vara indelat i inspektionsområden. Överstyrelsen föreslår, att inspektionen differentieras i samband med återbesättandet av den snart lediga inspektörstjänsten i länets södra område och tillsättningen av den föreslagna nya skolinspektörstjänsten. Härför talar enligt överstyrelsens mening också att större delen av området mer eller mindre har karaktär av stadsbygd med landsbygd av sedvanlig typ endast i de norra delarna.

Överstyrelsen föreslår vidare, att den lönegradsplacerade personalen vid direktionen över Stockholms stads undervisningsverk föres över till denna mellaninstans kansli, då överstyrelsen räknar med att löneberäkning och löneutbetalning för statsläroverkens lärare tills vidare skall tagas om hand av mellaninstansen.

Statskontoret har icke funnit anledning till erinran mot förslaget att mellaninstansuppgifterna för Stockholms del i princip skall fullgöras av skolöverstyrelsen respektive överstyrelsen för yrkesutbildning.

Stadsfullmäktige i Stockholm har i vad yttrandet gäller mellaninstansorganisationen endast anhållit, att det vid ärendets fortsatta utredning måtte prövas, om icke vissa av mellaninstansens åligganden kunde i Stockholm anförtros åt den kommunala skolstyrelsen.

Stockholms folkskoledirektion har funnit den av utredningen anförda motiveringen för förslaget om mellaninstansorganisationen för Stockholm vara fullt tillräcklig. De båda överstyrelserna bör dock enligt direktionens mening ges rätt att, eventuellt efter anmälan hos Kungl. Maj:t, delegera vissa frågor eller ärenden till skolstyrelsen i Stockholm samt att befria denna från viss rapportering, som eljest skall ske till mellaninstanserna.

Den av stadsfullmäktige i Stockholm uttalade meningen, att det bör prövas om icke vissa av mellaninstansens åligganden kunde i Stockholm anförtros den kommunala skolstyrelsen, delas av *överståthållarämbetet.*

D. Departementschefen

Några principiella invändningar från remissmyndigheternas sida har icke rests mot utredningens förslag, att skollagstiftningen skall vara gemensam för Stockholm och landet i övrigt med i allt väsentligt lika bestämmelser. Grundtanken i skolstyrelseutredningens förslag när det gäller den lokala skolledningen, nämligen att kommunens skolstyrelse skall vara styrelse för flera skolformer, har således accepterats. Liksom utredningen finner jag det lämpligt, att den nya skolstyrelsen i vad gäller Stockholm träder i stället för Stockholms folkskoledirektion, direktionen över Stockholms stads undervisningsverk, styrelsen för de kommunala flickskolorna, styrelserna för de praktiska realskolorna, lärlings- och yrkesskolstyrelsen, läroverkens lokalstyrelser samt — om sådan inrättas innan skolstyrelselagen träder i kraft — styrelsen för de kommunala gymnasierna. Frågan huruvida de uppgifter, som nu tillkommer direktionen över Stockholms stads undervisningsverk, helt skall övertagas av skolstyrelsen blir dock beroende på resultatet av den utredning rörande utbetalningen av läroverkslärarnas löner, varom jag tidigare talat.

Huruvida någon eller några av de angivna skolformerna skall ställas under ledning av egen styrelse, blir för Stockholm liksom för övriga kommuner i första hand beroende på ett lokalt bedömande. Något speciellt uppskov med lagens ikraftträdande för Stockholm, exempelvis beträffande dess yrkesskolväsendes inordnande under den gemensamma styrelsen, torde inte erfordras. Skulle staden vid tidpunkten för ikraftträdandet icke anse sig ha hunnit slutföra erforderligt förberedelsearbete av teknisk och praktisk art, synes en eller annan skolform efter stadsfullmäktiges framställning därom hos Kungl. Maj:t tills vidare kunna undantagas från den nya styrelsens verksamhet. Några särskilda bestämmelser för Stockholm beträffande ikraftträdandet finner jag således icke erforderliga.

Utredningen har erinrat om att kommunallagstiftningen för Stockholm i vissa avseenden avviker från den för landet i övrigt gällande. Sedan utredningen framlade sitt betänkande har sakkunniga för översyn av kommunallagstiftningen för Stockholm framlagt förslag om ny kommunallag för huvudstaden. Enligt detta förslag skall vissa skillnader bestå mellan de kommunala nämndernas organisation i Stockholm och i landet i övrigt. Skulle så bli fallet, vilket torde kunna antagas, bör dessa olikheter också avse skolstyrelsen. Då förslag om ny kommunallag för Stockholm torde komma att föreläggas först 1957 års riksdag, kan icke nu anges i vilka avseenden skolstyrelsen i Stockholm i fråga om sin organisation kan komma att avvika från vad som eljest skall gälla. För utformningen av skolstyrelselagen är detta emellertid av mindre betydelse, då i de hänseenden, vari den allmänna kommunallagens bestämmelser skall gälla, kommunallagen för Stockholm genomgående bör äga motsvarande tillämpning. Denna om-

ständighet motiverar emellertid icke en särlagstiftning sådan som den nuvarande beträffande Stockholms skolväsen med särskild skolstyrelselag och särskild av Kungl. Maj:t fastställd instruktion för skolstyrelsen. Jag har icke heller funnit andra skäl föreligga för en dylik omfattande speciell reglering av den lokala skolledningen för Stockholm. Vissa särbestämmelser anser jag däremot vara befogade, nämligen dels, såsom utredningen föreslagit, i fråga om antalet ledamöter i styrelsen, dels ock beträffande sådana förhållanden där det bör råda överensstämmelse med kommunallagstiftningen för Stockholm. Med hänsyn till omfattningen av skolväsendet i huvudstaden och de skäl i övrigt utredningen anfört tillstyrker jag, att maximiantalet ledamöter för skolstyrelsen i Stockholm sättes till 25.

Beträffande den regionala ledningen av skolväsendet i Stockholm har utredningen föreslagit, att de uppgifter, som för landet i övrigt tilldelas länsskolnämnderna, för Stockholms del *i princip* skall fullgöras av skolöverstyrelsen och, i vad avser yrkesskolorna, överstyrelsen för yrkesutbildning. I sin motivering för detta förslag framhåller utredningen särskilt, att det inom Stockholms överståthållarskap, som samtidigt utgör en enda primärkommun, icke kommer att föreligga något behov av en interkommunal planering och samverkan, vilket behov är det starkaste motivet för inrättandet av de lokalt förankrade länsskolnämnderna.

Utredningens förslag har avstyrkts av skolöverstyrelsen, som mot detsamma framfört åtskilliga anmärkningar. Överstyrelsen föreslår i stället, utan att gå in på några organisatoriska detaljfrågor, att det upprättas en för Stockholms län och Stockholms stad gemensam mellaninstans. Trots att överstyrelsens anmärkningar inte kan frånkännas en viss vikt, har jag dock ansett mig böra ge min anslutning till utredningens förslag. Jag skall emellertid något närmare granska överstyrelsens kritiska synpunkter och i anslutning därtill närmare motivera mitt ställningstagande. Detta är grundat på vissa faktiska omständigheter, som enligt min mening gör en samordning av Stockholms län och Stockholms stad under en länsskolnämnd mindre lämplig. Den viktigaste är befolkningsfördelningen. I länet, som omfattar 55 kommuner, fanns den 1 januari 1956 i runt tal 397 000 invånare. I Stockholms stad fanns vid samma tidpunkt 786 000 invånare eller i det närmaste dubbelt så många som i länet. Länsskolnämnderna skall fylla två huvuduppgifter, nämligen för det första att stimulera skolutvecklingen och verka för en främst från interkommunal synpunkt ändamålsenlig skolorganisation och för det andra att handlägga vissa löpande ärenden. Som skolstyrelseutredningen framhållit, kommer den förstnämnda uppgiften inte att föreligga, när det gäller Stockholms överståthållarskap, då detta endast omfattar en kommun, Stockholms stad, vars skolväsen är avsett att i princip sortera under en kommunal styrelse. Däremot kan det antagas komma att uppstå behov av samarbete på skolans område mellan Stockholms stad och kommuner inom Stockholms län på i princip samma

sätt som sådant behov kan förväntas uppkomma mellan kommuner inom angränsande län i andra fall. Det *positiva* argument som framförts för att Stockholms stad och län skulle läggas under en gemensam mellaninstans är, att det skulle behövas ett planerande organ för den region, som benämnes Stor-Stockholm, d. v. s. för Stockholms stad och omgivande kommuner.

Det låter naturligtvis säga sig att denna region från skolsynpunkt borde betraktas som en enhet, men enligt mitt bedömande ställer det sig mycket svårt att skapa ett organ, som skulle kunna åläggas denna uppgift, därest den verkligen skulle inbegripa även planeringen av skolväsendet i Stockholm. I själva verket är det senare icke en realistisk tanke. Även om så vore, finge man vid organiserandet av en gemensam mellaninstans inte glömma bort, att länet omfattar mer än kranskommunerna kring Stockholm och att också de övriga delarna i någon mån borde tillgodoses genom mellaninstansens verksamhet. Man kommer härigenom in på frågan hur en för länet och staden gemensam mellaninstans skulle vara sammansatt. Vid övervägandet av denna fråga bör man ha klart för sig, att samarbetet mellan huvudstaden och grannkommunerna kan förutses bli ensidigt såtillvida, som de senare och även andra kommuner i länet i viss utsträckning kommer att repliera på Stockholm, medan huvudstaden knappast kan antagas bli beroende av någon annan kommun för att kunna ordna sitt skolväsen. Med hänsyn till sin dominans ur befolkningssynpunkt skulle Stockholm icke kunna frånkännas ett betydande inflytande i en gemensam mellaninstans. Från denna synpunkt skulle skäl kunna anföras för att Stockholms ledamöter borde vara i majoritet inom mellaninstansen. Då det å andra sidan endast bleve fråga om en kommun mot 55 i länet, skulle avvägningen väl antagligen bli den, att hälften av de valda ledamöterna vore från Stockholm och hälften från länet med tyngdpunkten på en representation från Stockholmstrakten, då motiveringen enligt skolöverstyrelsens förslag skulle vara behovet av samordning mellan kommunerna där och Stockholm. Utan att gå närmare in på antalet ledamöter i en sådan myndighet och på deras fördelning, frågor som överstyrelsen icke berört, vill jag helt allmänt framhålla en synnerligen viktig omständighet, som man i en organisation som den nu diskuterade enligt min mening inte kan bortse från, nämligen att de ledamöter, som skulle utses av Stockholms stad, måste komma att betrakta sig och betraktas som stadens företrädare och talesmän i varje fråga, där det gällde stadens förhållande till en grannkommun, och även i andra frågor rörande staden. Ett sådant förhållande betraktar jag som helt naturligt och förutser, att det kan uppstå i många andra fall, men med hänsyn till Stockholms dominans i detta fall skulle det leda till egendomliga konsekvenser. Såvitt jag förstår skulle således i sak uppstå samma situation inom en dylik mellaninstans som om en länsskolnämnd för länet upptoge överläggningar med skolledningen i Stockholm, dock med

den olägenheten att det fordrades en extra omgång för att stockholmsrepresentanterna i mellaninstansen, vilka icke lämpligen i detta fall samtidigt kunde vara ledamöter av skolstyrelsen, skulle kunna sätta sig in i den fråga det gällde. På grund av folkmängdsfördelningen och den dominerande omfattningen av Stockholms skolväsen, varav borde följa en åtminstone i någon mån motsvarande representation för denna enda kommun, skulle således med största sannolikhet partsförhållandena bli så utpräglade, att den ifrågasatta mellaninstansen lätt finge karaktär av förhandlingsorgan, vilket länsskolnämnden icke är avsedd att vara.

För att eliminera dessa olägenheter i ett gemensamt organ kunde man tänka sig, att exempelvis Kungl. Maj:t utsåg ett antal opartiska ledamöter i mellaninstansen. Jag anser emellertid, att en sådan tankegång närmast leder tillbaka till utredningens förslag. I överstyrelserna har man redan opartiska organ med alla förutsättningar att med sakkunskap och oväld taga ställning vid eventuella intressekonflikter mellan Stockholms stad och omgivande kommuner.

Skolöverstyrelsen har nu invänt, att det icke synes rationellt, att planeringsuppgifterna för Stor-Stockholmsområdet förlägges till överstyrelsen. Detta är riktigt, men som jag nyss framhöll, anser jag icke att det kan ifrågasättas annat än att planeringen för Stockholms skolväsen i huvudsak måste förbli en uppgift för denna stads egna skolmyndigheter. För områdena utanför stadens gränser skulle överstyrelsen icke fungera som regional skolmyndighet. Dess planeringsuppgifter skulle således bli mycket begränsade.

I den mån behov kommer att uppstå av sådan samverkan, i vilken Stockholm bör vara medverkande, torde dylik samverkan regelmässigt påkallas från annan kommuns sida. Jag anser det därför även från samarbetssynpunkter lämpligt, att Stockholm icke lägges under samma regionala organ som kommunerna i Stockholms län, utan att detta organ får möjlighet att helt ägna sig åt att bevaka skolfrågorna i länet, vilka, enligt vad jag i annat sammanhang framhållit, kan väntas bli så omfattande, att jag funnit mig böra biträda utredningens förslag om inrättande av ytterligare en inspektörstjänst därstädes. I denna länsskolnämnds uppgift bör helt naturligt ingå att främja önskvärd och erforderlig samverkan med Stockholms stad.

Av vad jag nu anfört anser jag framgå, att det enligt överstyrelsens mening avgörande skälet *för* en gemensam mellaninstans icke äger sådan tyngd, att de olägenheter som är förbundna med en dylik anordning därav uppväges.

Överstyrelsen har emellertid också anfört åtskilliga omständigheter, som talar *mot* utredningens förslag. Beträffande dessa, som jag tidigare redovisat, vill jag först framhålla, att det får betraktas som naturligt, att de helt speciella förhållanden det här gäller att komma till rätta med och som

fordrar en särlösning av det ena eller andra slaget gör det omöjligt att till alla delar nå överensstämmelse med den normala organisationsformen för den regionala skolledningen.

Det lokalt förankrade lekmannainslaget exempelvis kan icke få sin motsvarighet vid en tillämpning av utredningens förslag. Förhållandena skiljer sig emellertid enligt min mening så väsentligt från dem som råder beträffande länsskolnämnderna i allmänhet, att detta inte heller är direkt påkallat. Eftersom Stockholms överståthållarskap är en enda kommunal enhet, uppstår intet behov av interkommunal planering. Jag har tidigare talat härom. Inte heller kan det antagas, att ett mindre antal lekmän, som av Stockholms stadsfullmäktige placerades i en instans överordnad den kommunala skolstyrelsen, nämnvärt skulle stimulera skolutvecklingen i huvudstaden, med dess på alla områden välutvecklade och rikt differentierade skolväsen. Om å andra sidan sådan fråga, som enligt skolöverstyrelsens praxis brukar handläggas under deltagande från lekmannarepresentanterna i överstyrelsen, skulle uppstå beträffande Stockholm, synes lekmannaledamöterna böra deltaga vid behandlingen av denna fråga.

Att överstyrelses beslut i ärende, som eljest prövas av länsskolnämnd, kan få prejudicerande betydelse, synes knappast vara någon nackdel, då det får förutsättas att överstyrelserna även på annat sätt, såsom genom anvisningar och kursverksamhet m. m., måste utöva viss ledning av mellaninstansernas verksamhet. Det är härvid också att märka, att besvär över länsskolnämnds beslut icke skall prövas av överstyrelse utan av Kungl. Maj:t. Då så är förhållandet, bör det icke heller uppstå något behov av att särskilja vad skolöverstyrelsen i sitt utlåtande kallar »mellaninstansärende» och »överstyrelseärende». Det synes av samma skäl inte heller vara någon större olägenhet förbunden med att överstyrelsen i viss utsträckning får syssla med ärenden, som beträffande andra kommuner handlägges av lägre instans. Så är för skolöverstyrelsens del redan enligt gällande ordning förhållandet just beträffande vissa ärenden, som rör Stockholm.

Det har också anmärkts, att skolstyrelseutredningens förslag skulle medföra, att lärarna i Stockholm finge ett slags forum privilegiatum vid behandlingen av disciplinärenden. Anmärkningen är riktig, men då jag från Stockholms folkskoledirektion underhand erhållit upplysningen, att intet disciplinärende förekommit i direktionen under den senaste 10-årsperioden, finner jag icke skäl att av denna anledning lägga skolväsendet i Stockholm under särskild mellaninstans.

Om Stockholm lades in under en regional myndighet, skulle givetvis decentraliseringen till mellaninstanserna medföra en fullständigare avlastning av överstyrelsens arbetsbörda än som kan bli fallet vid bifall till skolstyrelseutredningens förslag. Men även om antalet ärenden från en kommun, som överstyrelsen antagit, skulle stå i direkt relation till dess folkmängd,

skulle den föreslagna decentraliseringen till 90 procent komma överstyrelsen till godo, enär Stockholm räknar ungefär 1/10 av landets befolkning. Då antalet ärenden också står i visst förhållande till antalet kommuner, är det dock mycket högt räknat att Stockholm skulle svara för 1/10 av skolärendena i landet. Meningen skulle emellertid vara, att överstyrelsen också skulle övertaga de ärenden rörande Stockholm från statens folkskolinspektör i nuvarande Stockholms läns södra inspektionsområde, vilka denne handlägger och som icke är avsedda att decentraliseras till skolstyrelserna. Det är här fråga om vissa ärenden av expeditionell natur, där inspektörens handläggning i huvudsak måste grunda sig på hans allmänna skolorganisatoriska kunskap och erfarenhet och mindre på direkt lokalkännedom, då Stockholms folkskoleväsen icke är underkastat hans inspektion. Den viktigaste funktionen statens inspektör — med väsentligt stöd av sin biträdeshjälp — fullgör i förhållande till Stockholm är att från saklig synpunkt granska statsbidragsrekvisitionerna. (Den siffermässiga granskningen och utanordningen av statsbidrag sker numera i skolöverstyrelsen.) Nämnda uppgift är omfattande och arbetskrävande med nuvarande utformning av statsbidragssystemet och utgör tillsammans med övriga ärenden rörande Stockholm omkring hälften av inspektörens expeditionella göromål. Jag har låtit gå igenom de ärendegrupper rörande Stockholm, som statens inspektör skall handlägga. Om man bortser från sådana som har karaktär av yttranden, och vilka ändå föranleder handläggning av skolöverstyrelsen, är det huvudsakligen fråga om att medge B-avdrag vid vissa tjänstledigheter för lärare, lämna tillstånd till återbesättande av ledig folk- och småskollärartjänst, godkänna skoltomter och avsyna skolbyggnader, allt ärenden som icke torde komma att i nämnvärd utsträckning tynga skolöverstyrelsen vid en överflyttning dit.

Bland de ärenden över vilka statens inspektör yttrar sig märks skolbyggnadsärendena som en formellt sett betydande grupp. Antalet av Kungl. Maj:t beviljade statsbidrag till skolbyggen i Stockholm uppgår till ett 10-tal årligen. Jag har under hand inhämtat, att statens folkskolinspektör dels med hänsyn till den omfattande tekniska och pedagogiska sakkunskap, som från Stockholms sida medverkar i dessa ärenden, dels med hänsyn till bristande tid gör mycket begränsade materiella insatser vid handläggningen av dessa ärenden. Ett borttagande av inspektörens (mellaninstansens) medverkan i byggnadsärenden skulle således för skolöverstyrelsens del icke medföra behov av arbetsinsatser utöver dem överstyrelsen redan gör beträffande dessa ärenden.

Jag är emellertid angelägen att betona, att de uppgifter rörande Stockholm, som motsvarar vad länsskolnämnderna skall fullgöra för landet i övrigt och som enligt min mening för Stockholms del bör fullgöras av överstyrelserna, icke får betraktas enbart som handläggning av ett antal löpande ärenden. Skolstyrelseutredningen har framhållit, att Stockholm icke bör

intaga någon särställning i vad gäller de statliga myndigheternas insyn i och inflytande över kommunernas skolväsen. Jag delar denna uppfattning och anser det angeläget, att skolöverstyrelsen beredes möjlighet att nära och direkt följa skolutvecklingen och förhållandena i Stockholm, inte minst därför att skolverksamheten här måste ge ett erfarenhetsmaterial som är av värde för landet i övrigt.

VII. Specialmotivering till lagförslagen

I enlighet med de riktlinjer, som angivits i det föregående, har inom ecklesiastikdepartementet upprättats förslag till skolstyrelselag. Den föreslagna lagen är avsedd att ersätta bland annat lagen den 15 maj 1903 (nr 58) angående folkskoleväsendet i Stockholm *(1903 års lag)*, lagen den 6 juni 1930 (nr 262) om skolstyrelse i vissa kommuner *(1930 års lag)* och lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall *(1952 års lag)*. I fråga om sistnämnda lag är att märka, att den har begränsad giltighetstid. Som jag förut framhållit gäller den enligt lag den 4 mars 1955 (nr 70) till och med den 30 juni 1957. Om den nya skolstyrelselagen — i enlighet med vad jag inledningsvis förordat — först den 1 juli 1958 skall träda i kraft i full utsträckning, blir det nödvändigt att giltighetstiden för 1952 års lag förlänges. Inom ecklesiastikdepartementet har därför också upprättats förslag till lag angående fortsatt giltighet av 1952 års lag.

Ett genomförande av de reformförslag, som jag i det föregående närmare utvecklat, påkallar vidare ändringar i viss annan lagstiftning. Om domkapitlens befattning med skolärenden i princip skall upphöra, bör detta bland annat föranleda ett par ändringar av formell natur. Eftersom en sådan lagstiftningsåtgärd kräver kyrkomötets medverkan, torde förslag i detta hänseende få anstå till nästa år, då kyrkomöte torde komma att hållas. Samtidigt torde få upptagas vissa frågor rörande det fåtal skoldistrikt, å vars folk- och fortsättningsskoleväsende bestämmelserna i lagen den 6 juni 1930 (nr 259) om församlingsstyrelse i dess före den 1 januari 1955 gällande lydelse *(LFS)* alltjämt är tillämpliga. — I detta sammanhang vill jag slutligen framhålla, att reformerna sådana de av mig föreslagits synes påkalla ändring även i lagen om regeringsrätt och i stämpelförordningen. Med framläggande av förslag i dessa hänseenden torde böra anstå till 1958 års riksdag.

A. Förslaget till skolstyrelselag

Innan jag övergår att närmare behandla ifrågavarande lagförslag, anser jag mig böra något beröra vissa spörsmål av lagteknisk och terminologisk natur.

Skolstyrelseutredningen har — enligt vad den anger i betänkandet — försökt att vid utformningen av sitt förslag till skolstyrelselag så nära som möjligt följa den nya kommunallagen *(KL)*. Härvid har den frågan uppstått, om det lämpligaste vore att endast hänvisa till KL i de fall, då dess

regler kan äga motsvarande tillämpning på skolstyrelse, eller om reglerna borde efterbildas och intagas i skolstyrelselagen. Under hänvisning till att skolstyrelselagen berör ett så centralt område av den kommunala verksamheten och är av intresse för ett förhållandevis stort antal myndigheter och personer, har utredningen valt den senare utvägen och alltså utformat sitt lagförslag så att det innefattar en i princip fullständig reglering av ifrågavarande ämnen, utan hänvisningar till KL. Denna metod har kritiserats av några remissinstanser. Sålunda föreslår *länsstyrelsen i Stockholms län*, att beträffande skolstyrelselagen skall tillämpas samma metodik, som kommit till användning vid utarbetandet av förslaget till lag om socialhjälp (prop. 1955: 177), vars 4 § anger i vilka avseenden 32—42 §§ KL skall äga tillämpning på socialnämnd. Länsstyrelsen framhåller, att man därigenom undviker att speciallagen ges sken av att innehålla en särskild reglering och att förefintliga verkliga skiljaktigheter blir lättare att observera. På liknande sätt har bland annat *besvärssakkunniga* och *Svenska landskommunernas förbund* uttalat sig. — För egen del finner jag dessa synpunkter bärande, och det inom ecklesiastikdepartementet utarbetade förslaget till skolstyrelselag har utformats enligt den i socialhjälpslagen använda metoden. Detta har medfört en icke oväsentlig omarbetning och förkortning av skolstyrelseutredningens lagförslag. Även på andra punkter än som nu nämnts avviker departementsförslaget från utredningens förslag. Härtill återkommer jag i det följande.

Såsom framgått av vad jag tidigare anfört har skolstyrelseutredningen som beteckning på den kommunala nämnd, vilken skall svara för den gemensamma ledningen av skolväsendet i kommunen, använt ordet »skolstyrelse». Mot denna terminologi har invändning rests bland annat från *Svenska stadsförbundets* och *Svenska landskommunernas förbunds* sida. Man har därvid under hänvisning till KL:s terminologi hävdat, att i stället beteckningen skol*nämnd* borde införas. Jag är väl medveten om betydelsen av en enhetlig terminologi på förevarande område. Det är emellertid uppenbart, att tillskapandet av en sådan terminologi icke får bli ett självändamål och att understundom andra lämplighetssynpunkter bör vara avgörande. Beteckningen skolstyrelse har redan vunnit hävd såväl i lagstiftningen som i det allmänna språkbruket och beteckningen »skolnämnd» skulle lätt kunna leda till förväxling med det föreslagna statliga organet länsskolnämnd. Jag vill därför på denna punkt ansluta mig till utredningen.

En annan terminologisk fråga gäller lagens rubrik. Här har utredningen själv givit uttryck åt viss tveksamhet. Som jag i det följande närmare skall redovisa innefattar utredningens lagförslag vissa inledande bestämmelser, vilka — såsom utredningen också anger — skulle göra rubriken skolstyrelselag mindre adekvat. Med den utformning av lagförslaget, som jag ämnar förorda, uppkommer emellertid icke detta problem. Rubriken skolstyrelselag har därför bibehållits.

Inledande bestämmelser

1 §.

Enligt 1 § 1903 års lag utgör folk- och fortsättningsskoleväsendet i Stockholm, med vissa angivna undantag, en för hela staden gemensam angelägenhet, vilken staden såsom kommun har att vårda. I 1 § LFS stadgas, att varje församling äger att själv vårda bland annat folk- och fortsättningsskoleväsendet i församlingen. Och enligt 1 § 1930 års lag skall folk- och fortsättningsskoleväsendet i kommun, där lagen gäller, utgöra en för kommunen gemensam angelägenhet, vilken kommunen såsom sådan har att vårda. För samtliga fall gäller, att undervisningen skall ordnas enligt bestämmelser, som Kungl. Maj:t utfärdar. I sådana bestämmelser regleras för närvarande också skolpliktens omfattning.

Upprättandet av kommunal skola, som ej är att hänföra till den obligatoriska undervisningen, är i princip en kommunens egen angelägenhet. För att en sådan skola skall erkännas som *högre kommunal skola* fordras emellertid Kungl. Maj:ts godkännande, och närmare bestämmelser om de högre kommunala skolornas organisation, undervisningens anordnande m. m. meddelas av Kungl. Maj:t. På liknande sätt förhåller det sig med *kommunala gymnasier* och *statsunderstödda kommunala handelsgymnasier*. Även när det gäller *kommunala yrkesskolor* håller staten sin hand över verksamheten.

Till alla nu nämnda skolformer utgår betydande bidrag av statsmedel.

De *allmänna läroverken* har karaktären av statliga inrättningar, men detta hindrar icke, att en avsevärd medverkan sker från kommunernas sida. Enligt läroverksstadgan åligger det sålunda läroverkskommun att i enlighet med gjorda åtaganden tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler samt i de fall, då sådant blivit vederbörligen bestämt, även inredning och möbelutrustning. Läroverkskommun skall vidare som regel svara för tjänstebostad åt rektor och åt viss vaktmästarpersonal. Jag vill i detta sammanhang också erinra om att enligt beslut vid årets riksdag i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1956: 123 systemet med inskrivnings- och terminsavgifter för elever vid allmänna läroverk skall avskaffas och att därvid som villkor skall föreskrivas, att kommunerna åtager sig även underhållet av fastigheter samt kostnader för möbler, inventarier, uppvärmning, belysning m. m.

Skolstyrelseutredningen har ansett sig böra föreslå, att lagen inledes med en grundläggande bestämmelse, »genom vilken undervisningspliktens princip i dess allmännaste form slås fast». I den närmast följande paragrafen lägges sedan ansvaret för den obligatoriska undervisningens ordnande på kommunerna. Utredningens lagförslag har i dessa delar följande lydelse.

1 §.

Varje här i riket kyrkobokfört barn skall för erhållande av allmän medborgerlig bildning äga åtnjuta undervisning av det slag och i den omfattning, särskilda föreskrifter närmare angiva.

2 §.

Det åligger kommun att sörja för undervisning, som avses i 1 § (obligatorisk undervisning), såvitt angår barn, kyrkobokförda inom dess område. För detta ändamål skall kommunen upprätta erforderligt antal skolor.

Om upprättandet av kommunala skolor, som ej äro att hänföra till den obligatoriska undervisningen, stadgas särskilt.

Remissyttranden. De ifrågavarande bestämmelserna har icke tilldragit sig något större intresse från remissmyndigheternas sida. *Skolöverstyrelsen* har beträffande 1 § i utredningens lagförslag endast anfört, att överstyrelsen icke har någon erinran mot att undervisningsplikten fastslås i lag men att överstyrelsen därvid utgått från att utredningen icke åsyftat att ge tillkänna någon mening angående innehållet i skolplikten. *Ledamoten Ulne* har här uttalat avvikande mening och hävdat, att 1 och 2 §§ i förslaget torde böra utgå och i stället inflyta i särskild lag eller författning om enhetsskolan. *Domkapitlet i Luleå* anser, att det med hänsyn till önskemålet om en tillfredsställande systematik knappast torde vara lämpligt att i skolstyrelselagen införa en bestämmelse om barns rätt att erhålla undervisning. Liknande synpunkter har anförts av *landskommunernas förbund.*

Departementschefen. Jag delar den från några håll framförda uppfattningen, att den i 1 § av utredningens förslag upptagna bestämmelsen icke bör ha sin plats i en lagstiftning av nu ifrågavarande slag. Däremot anser jag det lämpligt, att lagen inledes med ett stadgande som i allmän form fastslår kommunernas principiella ansvar och befogenheter på skolväsendets område. Större delen av det svenska skolväsendet står redan under kommunal förvaltning, och enligt 1950 års principbeslut skall enhetsskolan vara en statsunderstödd kommunal skola. Inom den nuvarande statliga sektorn av skolväsendet, sådan den representeras av de allmänna läroverken, förekommer som jag förut nämnt en avsevärd medverkan från kommunernas sida. Det är nu meningen att i viss omfattning stärka det kommunala inflytandet på detta område. Bland annat med hänsyn till dessa förhållanden bör en principbestämmelse av nyss antytt slag avse icke blott den obligatoriska undervisningen utan även skolväsendet i övrigt i kommunerna. — Jag har redan inledningsvis omnämnt, att det är meningen att före skolstyrelsereformens ikraftträdande överse och delvis omarbeta gällande skolförfattningar. Detta ger mig anledning understryka det i och för sig självklara förhållandet, att ifrågavarande författningsarbete icke kan medföra

att kommunerna utan riksdagens medverkan ålägges ökade förpliktelser av något slag.

Beträffande utformningen av ifrågavarande paragraf vill jag i övrigt framhålla följande. Begreppet skoldistrikt bortfaller nu och ersättes med begreppet kommun. Övergångsvis kan emellertid ett fåtal kyrkliga skoldistrikt komma att finnas kvar (jämför 22 § lagförslaget). Bestämningen »såvitt icke handhavandet därav tillkommer annan» åsyftar givetvis främst staten (dess befattning med allmänna läroverk etc.) men även andra subjekt, såsom just de kvarvarande kyrkliga skoldistrikten, landstingen m. fl.

2 §.

I denna paragraf — som med vissa tillägg och ändringar motsvarar 3 § i skolstyrelseutredningens förslag — upptages de för hela skolorganisationen viktiga bestämmelserna om interkommunal samverkan. De grundläggande principerna för dessa bestämmelser har redan behandlats under IV J i den allmänna motiveringen. En viss motsvarighet till bestämmelserna i fråga finns redan i gällande stadgor på det obligatoriska skolväsendets område (se exempelvis Fst § 6 mom. 3). Enligt vad där stadgas kan skoldistrikt åläggas att i viss skola till undervisning mottaga barn från annat skoldistrikt eller att låta barn tillhörande skoldistriktet åtnjuta undervisning i annat skoldistrikts skola. De skyldigheter till samverkan, som det nu framlagda lagförslaget innefattar, går i flera hänseenden väsentligt längre. Till en början är att märka, att de icke begränsats till den obligatoriska skolans område utan omfattar även andra skolformer, såsom yrkesskolor och gymnasier. Skolstyrelseutredningen har vidare som exempel på de föreslagna bestämmelsernas räckvidd anfört, att en kommun, som skall bygga en ny skola, kan vara skyldig att planera denna med hänsyn tagen till barn i annan eller andra kommuner. Skyldigheten till samverkan kan uppenbarligen också avse sådant som skolskjuts- och skolmåltidsverksamhet, inrättandet av skolhem m. m.

Jag har ansett det lämpligt att i lagförslaget ge uttryck åt den kanske i och för sig självklara principen, att en kommun icke skall vara skyldig deltaga i samverkan, i den mån därav skulle följa påtagligt men för skolväsendet i kommunen. En motsvarande reservation finns bland annat i Fst § 6 mom. 3.

I detta sammanhang vill jag än en gång understryka vikten av att frågor om kommunal samverkan på skolväsendets område såvitt möjligt löses på överenskommelsens väg. Vid frivillig samverkan är det principiellt parternas ensak att välja den samarbetsform de själva finner lämplig. Om kommunalförbundslagstiftningen ändras enligt de riktlinjer som jag antytt i huvudmotiveringen, är det enligt min mening väl tänkbart att kommuner i ökad utsträckning kommer att finna det förenligt med sina intressen att frivilligt ingå kommunalförbund. *Kommunalförbundskommittén* har framhållit, att

hinder icke bör resas mot en sådan samverkan omfattande *hela* skolväsendet i kommunerna. I detta uttalande kan jag instämma.

När länsskolnämnd har att besluta om fördelning av kostnader i anledning av kommunal samverkan, skall nämnden enligt lagförslaget iakttaga de allmänna anvisningar, som Kungl. Maj:t utfärdar. *Landskommunernas förbund* förklarar sig förutsätta, att förbundet på lämpligt sätt beredes tillfälle att medverka vid utarbetandet av dessa anvisningar. Ett samarbete med kommunförbunden på denna punkt bör enligt min mening anses som självfallet.

I anslutning till påpekanden av bland annat *kommunalförbundskommittén* och *landskommunernas förbund* har i 2 mom. av förevarande paragraf intagits bestämmelser om upplösning av tvångsvis bildat kommunalförbund, ändring av förbundsordningen för sådant förbund m. m. Som förebild har därvid i viss utsträckning använts bestämmelserna i 16 § lagen den 6 juni 1925 om polisväsendet i riket.

Vid ärendets remissbehandling har vidare från något håll påpekats, att särskilda bestämmelser erfordras för det fall att samverkan på skolväsendets område kommer att beröra kommuner inom två eller flera län. Detta problem, som icke berörts av skolstyrelseutredningen, skulle kunna lösas efter motsvarande riktlinjer som använts i 43 § 2 mom. länsstyrelseinstruktionen den 5 juni 1953. Detta författningsrum har följande lydelse.

Hava två eller flera länsstyrelser eller länsstyrelse jämte annan myndighet att behandla ärende, som är av beskaffenhet att böra prövas i ett sammanhang i hela sin omfattning, tillkommer, där för särskilt fall icke annorlunda finnes stadgat, beslutanderätten sagda myndigheter gemensamt. Stanna myndigheterna vid olika meningar, skall ärendet överlämnas till den ämbetsmyndighet, vilken prövning av besvär över länsstyrelsens beslut i sådant ärende tillkommer, varefter det ankommer på sistnämnda myndighet att bestämma efter vilken av de uttalade meningarna beslut i ärendet skall avfattas.

Som regel torde det vara naturligt, att beslutanderätt i fall av här avsett slag utövas av två eller flera länsskolnämnder gemensamt. Hänsyn härtill torde böra tagas vid utformningen av länsskolnämndernas instruktion. Emellertid kan det otvivelaktigt tänkas uppkomma fall, då det vore väl befogat att fråga om kommunal samverkan överlämnades till en av de berörda länsskolnämnderna eller till skolöverstyrelsen eller överstyrelsen för yrkesutbildning. Särskilt förtjänar framhållas, att det enligt det av mig förordade organisationsförslaget icke skall finnas någon länsskolnämnd i Stockholms stad utan länsskolnämnds uppgifter beträffande skolväsendet där skall fullgöras av de båda centrala verken. Jag har därför till förevarande paragraf i lagförslaget fogat ett tredje moment, som stadgar möjlighet för Kungl. Maj:t att förfara på sätt jag nyss antytt. En liknande bestämmelse finns i 130 § byggnadslagen den 30 juni 1947.

3 §.

Bestämmelser om organisationsplan finns nu i Fst § 10. Beträffande innebörden av det i lagförslaget intagna stadgandet får jag hänvisa till vad jag anfört i det föregående. Motsvarande bestämmelse återfinnes i utredningens förslag 4 §.

Om skolstyrelsen och dess uppgifter

4 §.

Denna paragraf motsvaras närmast av 2 § 1903 års lag, 4 § 1930 års lag och 40 § LFS; den överensstämmer med 5 § första stycket i skolstyrelseutredningens lagförslag.

Frågan om beteckningen skolstyrelse har jag tidigare berört.

Skolstyrelseutredningen anför, att den övervägt, om fall kan tänkas inträffa, då skolstyrelse ej kommer att finnas i kommun, samt fortsätter.

Enligt utredningens mening bör sådant fall ej kunna uppstå. Även om två eller flera kommuner bildar kommunalförbund, omfattande kommunernas hela skolväsen, bör enligt utredningens bestämda uppfattning en skolstyrelse likväl finnas i varje i förbundet ingående primärkommun.

Gentemot detta har *domkapitlet i Luleå* invänt, att om ett kommunalförbund skulle komma att omfatta medlemskommunernas hela skolväsen och på förbundet överflyttas de skyldigheter, som i förevarande avseende åvilar primärkommunerna, torde det ej finnas skäl att ha en skolstyrelse i var och en av medlemskommunerna, eftersom den skulle sakna arbetsuppgifter.

Från *kommunalförbundskommittén* har jag under hand inhämtat, att kommittén i sitt förslag till ny lag om kommunalförbund ämnar intaga en bestämmelse av följande lydelse.

Där kommunalförbund handhar förvaltningsuppgift, som det enligt särskild författning åligger kommun att vårda, skola författningens bestämmelser om kommun hava avseende å förbundet.

Ett sådant stadgande skulle uppenbarligen innebära, att det i det förut tänkta fallet av ett »fullständigt» kommunalförbund på skolväsendets område icke skulle finnas några särskilda skolstyrelser i medlemskommunerna.

För egen del finner jag övervägande skäl tala för en dylik lösning, dock givetvis endast under förutsättning att kommunalförbundskommitténs förslag rörande kommunalförbundets organisation även i övrigt vinner bifall. Med det slutliga ställningstagandet till denna fråga torde därför böra anstå till dess kommitténs förslag tages upp till behandling av Kungl. Maj:t och riksdag. Detta kan beräknas komma att ske, innan den nu föreslagna skolstyrelselagen träder i kraft.

5 och 6 §§.

Förevarande paragrafer, som i huvudsak motsvarar de med samma nummer betecknade paragraferna i skolstyrelseutredningens förslag, reglerar närmare, vilka skolformer och skolor som den nya skolstyrelsen skall ha att befatta sig med. Jag kan i denna del hänvisa till vad som anförts under II E i den allmänna motiveringen. I lagförslaget har som samlingsbeteckning för högre folkskola, kommunal realskola, praktisk kommunal realskola och kommunal flickskola använts »högre kommunal skola». Detta överensstämmer med vad som redan brukas i vissa författningar och torde icke kunna föranleda något missförstånd.

Beträffande 5 § 1 mom. bör anmärkas, att undantag från vad där stadgas kan komma till stånd icke blott genom Kungl. Maj:ts beslut enligt 6 § utan också på grund av bestämmelserna om kommunalförbund. I det fall att två eller flera kommuner önskar samverka, exempelvis om en högre kommunal skola, kan situationen givetvis vara sådan att de olika kommunerna vill tillförsäkra sig ett mera direkt inflytande på skolans förvaltning och därför anser det otillfredsställande, att skolan lyder under skolstyrelsen i den kommun där skolan finns. Det står dem då öppet att bilda ett kommunalförbund och på så sätt åstadkomma ett gemensamt förvaltningsorgan.

Stadgandet i 6 § andra stycket innebär en avvikelse från skolstyrelseutredningens förslag. Om Kungl. Maj:t medger att särskild styrelse inrättas för viss läroanstalt, skulle enligt utredningens förslag bestämmelserna i skolstyrelselagen äga motsvarande tillämpning för denna styrelse, dock att antalet ledamöter i styrelsen skulle få utgöra lägst fem. Eftersom en närmare reglering av dylik styrelses uppgifter och organisation synes erforderlig, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t eller den myndighet Kungl. Maj:t förordnar att fastställa bestämmelser härom. Givet är, att skolstyrelselagens allmänna principer därvid bör läggas till grund för regleringen.

7 §.

Denna paragraf motsvarar 5 § 1930 års lag, 41 § LFS och 8 § i skolstyrelseutredningens förslag. Jämför också 3 § 1952 års lag. Innehållet i paragrafen har delvis utformats med 30 § KL och 6 § lagen om socialhjälp som förebild.

Även i fråga om skolstyrelsens uppgifter kan jag hänvisa till vad som anförts under II E i den allmänna motiveringen. Endast på ett par punkter anser jag mig böra närmare utveckla lagförslagets innebörd.

Beträffande skolstyrelsens ställning som beredande organ vill jag erinra om bestämmelserna i 19 § KL. Styrelsens förvaltningsbefogenheter har i lagförslaget erhållit en mycket allmän bestämning. En särskild förvaltningsuppgift kan det finnas skäl att här något beröra, nämligen fastighetsför-

valtningen. Det bör understrykas, att förvaltningen av skolfastigheterna i princip skall ankomma på skolstyrelsen och alltså icke av kommunens fullmäktige kunna uppdragas åt annan nämnd. Inskränkningar i förvaltningsbefogenheterna kan däremot följa av särskilda bestämmelser. Ett exempel härpå är det i 6 § lagförslaget avsedda fallet, att särskild styrelse inrättas för en viss läroanstalt.

8 §.

Första stycket i denna paragraf motsvarar 30 § sista stycket KL och, delvis, 6 § sista stycket socialhjälpslagen. Det har ansetts lämpligt, att skolstyrelsen i förevarande avseende erhåller samma befogenheter som socialnämnden.

Bestämmelserna i 8 § andra stycket lagförslaget torde icke kräva närmare motivering. Den överensstämmer med 7 § första stycket socialhjälpslagen.

Om skolchef m. m.

9 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till vad jag anfört under III E i den allmänna motiveringen.

En viss motsvarighet till bestämmelserna om skolchef finns i Fst § 8 a. Jämför vidare 7 § i skolstyrelseutredningens förslag.

Om skolstyrelsens organisation

10 §.

Förevarande paragraf motsvarar närmast 3 § 1903 års lag, 7 § 1930 års lag, 43 § LFS, 4 § 1952 års lag och 10 § i skolstyrelseutredningens förslag. Se även 31 § KL och 3 § socialhjälpslagen. I fråga om bestämmandet av antalet ledamöter i skolstyrelse har skett en viss avvikelse från KL:s principer. Skälen härför framgår av vad som anförts under II D och E i den allmänna motiveringen.

11 §.

Denna paragraf innehåller de grundläggande bestämmelserna om skolstyrelsens inre organisation och verksamhetsformer. Som jag tidigare nämnt användes här samma lagtekniska metod som i socialhjälpslagen, d. v. s. metoden att hänvisa till KL. Motsvarande ämnen behandlas i skolstyrelseutredningens lagförslag i ett flertal paragrafer, främst 11—15 samt 20—24 §§. Beträffande motsvarande bestämmelser i nu gällande författningar hänvisas till den redogörelse härför, som lämnats i utredningens betänkande (s. 510 ff).

På några punkter innebär förevarande paragraf avvikelser i sak från utredningens förslag. Sålunda finns icke någon motsvarighet till det av utredningen förordade kompetenskravet »kan anses vilja befrämja skolväsendets utveckling». Att uttryckligen uppställa ett sådant krav synes icke vara erforderligt. Vidare medför hänvisningen till 7 § KL att utom »i kom-

munens tjänst anställd befattningshavare, vilken såsom föredragande hos kommunens styrelse eller eljest på grund av sina tjänsteåligganden intager den ledande ställningen inom kommunens samfällda förvaltning» även landshövding, landssekreterare och landskamrerare utestänges från ledamotskap i skolstyrelsen. Jag har i denna del ansett det lämpligt att följa KL:s principer. Och som framgår av den allmänna motiveringen under II E förordar jag i motsats till utredningen, att ordförande och vice ordförande i skolstyrelse skall utses av kommunens fullmäktige.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att KL innehåller åtskilliga bestämmelser, som gäller för alla kommunala förvaltnings- och verkställighetsorgan och således även för skolstyrelsen. Som exempel härpå må nämnas reglerna om ersättning åt ledamöter (46 §), avlämnande av inkomst- och utgiftsförslag (54 §) samt redovisning för omhänderhavda medel (62 §). Det torde ej vara erforderligt att i skolstyrelselagen erinra om dessa bestämmelser.

12 §.

De här upptagna reglerna om delegation har närmare behandlats under II E i den allmänna motiveringen. En begränsad motsvarighet till dessa bestämmelser finns nu i 4 § tredje stycket 1903 års lag och 13 § 1930 års lag. Jämför även 16 § i skolstyrelseutredningens förslag, 43 och 45 §§ KL samt 8 § socialhjälpslagen.

Utformningen av förevarande paragraf avviker från motsvarande bestämmelse i KL och socialhjälpslagen bland annat såtillvida att delegation icke skall kunna ske till enskild ledamot av skolstyrelsen. Som skäl härför vill jag anföra, att »enmansdelegation» uppenbarligen icke är lämplig annat än i löpande ärenden av rutinmässig karaktär och att det synes mig naturligt att beslutanderätten i dylika ärenden uppdrages åt tjänstemän. I regel bör det här gälla skolchefen eller annan skolledare. Med »särskild i kommunens tjänst anställd befattningshavare» avses främst skolkamrerare eller annan kameral tjänsteman. Något verkligt behov av att kunna delegera till enskild ledamot av styrelsen torde icke föreligga. Däremot bör den ökade möjligheten att delegera till avdelning få stor praktisk betydelse.

13 §.

Bestämmelser om fackrepresentation i skolstyrelse har hittills icke meddelats i lag utan i administrativt utfärdade författningar. Se t. ex. Fst § 8 b mom. 7 och § 8 i. Ämnet synes mig emellertid vara av den art, att vissa grundläggande bestämmelser bör skrivas in i den nya skolstyrelselagen. Jag vill understryka, att det här icke är fråga om en ny princip utan endast om ett stadfästande av vad som tidigare gällt. I övrigt kan jag i dessa delar hänvisa till vad som anförts under II E i den allmänna motiveringen samt till 1—3 §§ i det i skolstyrelseutredningens betänkande intagna förslaget till bestämmelser angående tillämpningen av skolstyrelselagen.

14 §.

Paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande skolstyrelselagar, överensstämmer med vad som enligt 45 § KL gäller beträffande de oreglerade nämndernas arkiv. Jämför även 10 § socialhjälpslagen och 23 § i utredningens lagförslag.

15 §.

Som tidigare framhållits har utredningen på några punkter funnit det nödvändigt att i sitt lagförslag införa särskilda, enbart för skolstyrelsen i Stockholm gällande föreskrifter. Dessa innebär, att en ledamot av styrelsen, tillika ordförande, får utses av stadskollegiet, att antalet ledamöter får vara högst tjugofem samt att tjänstgöringstiden för ledamot och suppleant i styrelsen skall vara densamma som i lagen om kommunalstyrelse i Stockholm stadgas för ledamot och suppleant i nämnd, d. v. s. två år (se 10 § 1 mom. och 12 § 2 mom. i utredningens lagförslag).

Sakkunniga för översyn av kommunallagstiftningen för Stockholm har — som också tidigare antytts — funnit särbestämmelser för skolstyrelsen i Stockholm erforderliga i ytterligare några hänseenden. De sakkunniga anser sålunda, att bestämmelser om proportionellt val icke bör gälla i detta fall, att styrelsen obligatoriskt bör sammanträda, då minst en tredjedel av ledamöterna det påkalla, samt att beträffande vården av styrelsens arkiv bör gälla den särskilda för Stockholm fastställda arkivstadgan. De sakkunnigas ståndpunkt i nyss angivna hänseenden sammanhänger med det förslag till ny kommunallag för Stockholm, som numera avlämnats (Stadskollegiets utlåtanden och memorial, Bihang nr 51/1956). Först sedan statsmakterna tagit ställning till detta förslag, blir det möjligt att närmare bestämma, på vilka punkter särstadganden bör gälla beträffande organisationen av skolstyrelsen i Stockholm. I anslutning till vad som anförts under VI D i den allmänna motiveringen har därför i förevarande paragraf upptagits en undantagsbestämmelse, som gör det möjligt att senare i administrativ ordning reglera de förhållanden det här gäller.

Om skolråd, yrkesråd m. m.

16 §.

Bestämmelserna om skolråd såsom ett av skolstyrelsen utsett rådgivande organ saknar direkt motsvarighet i gällande lagstiftning. Jämför dock 44—60 §§ lagen den 6 juni 1930 (nr 260) om församlingsstyrelse i Stockholm samt Fst § 44 mom. 4. Se även 17 § i skolstyrelseutredningens lagförslag och 5 § i utredningens förslag till bestämmelser angående tillämpningen av skolstyrelselagen. I övrigt kan hänvisas till vad jag anfört under II D och E i den allmänna motiveringen.

17 §.

Denna paragraf motsvarar närmast 6 § 1952 års lag. Den där använda beteckningen expertråd har emellertid utbytts mot yrkesråd, och organet har fått delvis ändrad karaktär. Jämför i detta sammanhang 37 § 4 mom. och 41 § yrkesskolstadgan den 30 juni 1955 (nr 503) samt 18 § i utredningens lagförslag och 6 § i förslaget till tillämpningsbestämmelser. I övrigt kan även i denna del hänvisas till vad som anförts under II D och E i den allmänna motiveringen.

18 §.

Förevarande paragraf överensstämmer med 5 § 1952 års lag.

Särskilda bestämmelser

19 §.

Skolstyrelseutredningen har i 26 § i sitt lagförslag intagit en besvärsbestämmelse, som är avsedd att ersätta bland annat 71 § LFS och 19 § 1930 års lag. Bestämmelsen har utarbetats med stadgandet i LFS som förebild. I 76 § 2 mom. KL finns numera en allmän bestämmelse om besvär över kommunal nämnds beslut. Denna blir i princip tillämplig även på de nya skolstyrelserna. Jämför i detta sammanhang också 68 § lagen den 15 juni 1935 (nr 337) om kommunalstyrelse i Stockholm.

Besvärssakkunniga framhåller, under hänvisning till stadgandet i 76 § 2 mom. KL, att besvärsreglerna helt kan utgå ur skolstyrelselagen.

Detta är givetvis i och för sig riktigt. För egen del anser jag det emellertid främst av praktiska skäl påkallat, att skolstyrelselagen innehåller en erinran om vad som gäller beträffande besvär över skolstyrelses beslut. I enlighet därmed har förevarande paragraf utformats. Jag vill i anslutning till paragrafens innehåll erinra om den allmänna principen att, i de fall då självförvaltningsbesvär enligt särskild författning kan anföras, är därmed möjligheten till kommunalbesvär utesluten. I motsatt fall — alltså då förvaltningsbesvär ej är medgivna — anses å andra sidan kommunalbesvär alltid kunna förekomma.

På skolväsendets område finns bestämmelser om självförvaltningsbesvär spridda i ett stort antal författningar. Dessa bestämmelser är i åtskilliga hänseenden bristfälliga, och som jag framhållit under IV J i den allmänna motiveringen är det nu meningen att i samband med en allmän översyn av skolförfattningarna försöka lägga detta till rätta. Därvid bör givetvis särskilt rättssäkerhetssynpunkterna tillmätas stor betydelse. Vidare bör vissa speciella spörsmål, som förts fram vid ärendets remissbehandling, tagas upp till närmare prövning. Ett sådant spörsmål är exempelvis frågan om besvärsordningen i avlöningsmål.

20 §.

Denna paragraf överensstämmer med 8 § 1952 års lag. Jämför även skolstyrelseutredningens förslag till tillämpningsbestämmelser.

Övergångsbestämmelser

21 §.

Som jag inledningsvis anfört torde den nya skolstyrelselagen först den 1 juli 1958 kunna träda i kraft i full utsträckning.

Utom de författningar, som upphäves genom stadgandet i förevarande paragraf, finns det på skolväsendets område en rad administrativa bestämmelser, vilka måste upphävas eller ändras till följd av den nya lagens innehåll. Åtgärder i detta hänseende torde få vidtagas i samband med den allmänna översyn av skolförfattningarna, varom jag tidigare talat.

22 §.

Liksom skolstyrelseutredningen anser jag, att den nya lagen icke utan vidare kan vinna tillämpning beträffande de kommuner, som ingår i eller omfattar kyrkliga skoldistrikt. Antalet dylika skoldistrikt är för närvarande 7 och antalet berörda kommuner 11. De ifrågavarande skoldistrikten är i princip av tre olika typer. I 3 fall rör det sig om 1 skoldistrikt = 1 församling = 2 kommuner (en landskommun och en köping); i 2 fall om 1 skoldistrikt = 1 kyrklig samfällighet = 2 kommuner (likaledes en landskommun och en köping); och slutligen i 2 fall om 1 skoldistrikt = 1 församling = del av en kommun (i båda fallen Linde kommun i Örebro län). Beträffande de båda första typerna av fall — då två kommuner ingår i samma skoldistrikt — torde det finnas anledning antaga, att en upplösning av den nuvarande gemenskapen icke skulle vara till fördel för skolväsendet i kommunerna. Här erbjuder sig då den möjligheten till en kommunalisering av skolväsendet, att det kyrkliga skoldistriktet uppdelas på de båda kommunerna och att dessa samtidigt bildar kommunalförbund för ändamålet. En annan tänkbar lösning vore kanske i vissa fall att de båda kommunerna sammanslås till en kommun. Vad slutligen angår det tredje typfallet, Linde kommun, har enligt uppgift frågan om skolväsendets överförande till den borgerliga kommunen redan väckts.

Det synes i första hand böra ankomma på vederbörande kommunala instanser att överväga, vilken lösning som för deras del är den bästa. Efter länsskolnämndens inrättande blir det en uppgift för denna nya myndighet att biträda kommunerna i saken.

Beträffande tidpunkten för den nya lagens ikraftträdande för kommun, som här avses, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta. Likaså torde närmare föreskrifter med avseende å lagens ikraftträdande i sådant fall böra meddelas av Kungl. Maj:t.

Bestämmelser, som i princip motsvarar de i förevarande paragraf upptagna, finnes i 22 § 1930 års lag.

23 §.

Som jag redan inledningsvis antytt, bör skolstyrelse enligt den nya lagens bestämmelser kunna väljas, så snart lagen utfärdats. Och enligt förslaget skall sådant val obligatoriskt förrättas före utgången av december 1957. Den nya skolstyrelsen kommer då att under en övergångstid finnas vid sidan av en eller flera redan existerande styrelser, vilkas uppgifter den senare skall övertaga. Under övergångstiden kommer den nya skolstyrelsens befogenheter att vara begränsade på sätt i förevarande paragraf närmare angives.

24 §.

I denna paragraf har intagits ett allmänt bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda de ytterligare föreskrifter, som må vara erforderliga i samband med införandet av den nya lagen. Ett sådant bemyndigande synes vara påkallat med hänsyn till svårigheten att nu överblicka de komplikationer, som kan inträda.

B. Förslaget till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall

Anledningen till att 1952 års lag nu bör erhålla förlängd giltighetstid har framgått av vad jag redan anfört. Någon ytterligare motivering torde ej vara erforderlig.

VIII. Hemställan

Under åberopande av vad jag sålunda anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att

d e l s antaga inom ecklesiastikdepartementet upprättade förslag till

1) *skolstyrelselag;* samt

2) *lag angående fortsatt giltighet av lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall;*

d e l s o c k

1) i fråga om *skolväsendets lokala fackliga ledning*

a) godkänna av mig förordade riktlinjer för denna ledning organisation;

b) godkänna av mig förordade grunder för fördelning mellan stat och kommun av kostnaderna för skolledarnas och de biträdande skolledarnas avlönande;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i olika hänseenden anfört utfärda de författningsföreskrifter och övriga bestämmelser, som föranledes av besluten under a) och b);

2) i fråga om *skolväsendets regionala ledning*

a) besluta, att länsskolnämnder skall inrättas med i huvudsak de uppgifter och den organisation, som jag i det föregående förordat;

b) besluta, att länsskolnämnderna skall börja sin verksamhet den 1 juli 1958;

c) godkänna av mig förordade grunder för ledningen av skolväsendet i Stockholm;

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att i anslutning till vad jag i det föregående anfört fatta de beslut och vidtaga de åtgärder i övrigt, som erfordras för upprättande av en regional skolledning av angivet slag.

Tillika anhåller jag, att utdrag av statsrådsprotokollet i detta ärende måtte få omedelbart offentliggöras.

Vad departementschefen sålunda hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämmer, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
K.-H. Glans

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid.

Lagförslag 3
Förslag till skolstyrelselag 3
Förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall 9

I. Inledning 10

II. De lokala skolstyrelserna 14
A. Nuvarande förhållanden 14
1. Inledning 14
2. Folkskoleväsendets ställning i kommunalrättsligt hänseende .. 14
3. Folkskolestyrelsens nuvarande organisation och uppgifter 16
4. De lokala skolstyrelserna vid övriga skolformer 18
5. 1952 års provisoriska lag om särskild skolstyrelse i vissa fall .. 20
B. För flera skolformer gemensam lokalstyrelse 22
1. Skolstyrelseutredningen 22
2. Remissyttranden 25
C. Den nya skolstyrelsens uppgifter 36
1. Skolstyrelseutredningen 36
2. Remissyttranden 37
D. Den nya skolstyrelsens organisation 42
1. Skolstyrelseutredningen 42
2. Remissyttranden 50
E. Departementschefen 55

III. Den lokala fackliga skolledningen 66
A. Nuvarande förhållanden 66
1. Den fackliga skolledningens organisation 66
a) Det obligatoriska skolväsendet 66
b) Skolväsendet i övrigt 71
2. Skolledarnas avlöningsförhållanden 72
a) Det obligatoriska skolväsendet 72
b) Högre kommunala skolor och allmänna läroverk 73
c) Kommunala yrkesskolor och statsunderstödda handelsgymnasier 75
B. Skolledarorganisationen 76
1. Skolstyrelseutredningen 76
2. Remissyttranden 96
C. Skolledarnas löner. Statsbidrag 105
1. Skolstyrelseutredningen 105
a) Inledning 105
b) Skolchcferna 105

Sid.

c) Skolledare vid enhet av den obligatoriska skolan 109
d) Biträdande skolledare 110
e) Statsbidrag 110
2. Remissyttranden 111
D. Kostnader 116
1. Skolstyrelseutredningen 116
2. Remissyttranden 119
E. Departementschefen 122
IV. Skolväsendets regionala ledning 136
A. Nuvarande förhållanden 136
1. Den regionala ledningens organisation 136
a) Högre skolor och yrkesskolor 136
b) Folkskoleväsendet 136
2. Domkapitlens och folkskolinspektionens arbetsbörda 140
3. Handläggningen av vissa grupper av ärenden 143
a) Inledning 143
b) Skolbyggnadsärenden 143
c) Disciplinärenden 145
d) Besvär över lokal skolmyndighets beslut 147
B. Tidigare diskussion 149
1. Vissa tidigare reformförslag rörande den regionala skolledningens organisation m. m. 149
2. Vissa tidigare reformförslag rörande handläggningen av disciplinärenden 150
3. 1945 års folkskolesakkunnigas förslag rörande handläggningen av besvärsärenden 152
C. Allmänna synpunkter på behovet av en mellaninstans för skolväsendet 153
1. Skolstyrelseutredningen 153
2. Remissyttranden 156
D. Uppgifter för en ny mellaninstans 160
1. Skolstyrelseutredningen 160
a) Interkommunala samordnings- och planeringsuppgifter .. 160
b) Befattningen med skolbyggnadsärenden m. m. 165
c) Mellaninstansen som disciplinär myndighet 166
d) Mellaninstansen som besvärsmyndighet 167
e) Ärenden av löpande natur 168
2. Remissyttranden 169
E. Den nya mellaninstansens organisation 179
1. Skolstyrelseutredningen 179
a) Konstruktion, ledamöter, geografiskt verksamhetsområde.. 179
b) Organisationen i mellaninstansområden med flera skolinspektörer 192

Sid.

c) Landstingsfria och övriga större städers ställning 194
2. Remissyttranden 196
F. Mellaninstansernas arbetsformer 206
1. Skolstyrelseutredningen 206
2. Remissyttranden 210
G. Mellaninstansernas kanslier 211
1. Skolstyrelseutredningen 211
a) Personal 211
b) Lokaler och kontorsutrustning 215
2. Remissyttranden 216
H. Förslagens genomförande — Övergångsanordningar 219
1. Skolstyrelseutredningen 219
2. Remissyttranden 221
I. Kostnadsberäkningar 223
1. Skolstyrelseutredningen 223
2. Remissyttranden 225
J. Departementschefen 225

V. Nomadskolväsendets regionala ledning 252
A. Nomadskolans nuvarande organisation och ledning 252
B. Förändringar i den regionala ledningen 254
1. Skolstyrelseutredningen 254
2. Remissyttranden 256
C. Departementschefen 257

VI. Stockholm 259
A. Nuvarande förhållanden 259
a) Folkskoleväsendet 259
b) Skolväsendet i övrigt 262
B. Vissa tidigare förslag m. m. 263
C. Ledningen av skolväsendet i Stockholm 264
1. Skolstyrelseutredningen 264
a) Organisationen av den lokala skolledningen 264
b) Mellaninstansorganisationen och Stockholm 266
2. Remissyttranden 268
D. Departementschefen 272

VII. Specialmotivering till lagförslagen 279
A. Förslaget till skolstyrelselag 279
B. Förslaget till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall 292

VIII. Hemställan 293

Ivar Hæggströms Boktryckeri AB · Stockholm 1956
560989